

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО АСПІРАНТІВ І СТУДЕНТІВ

**ПРАВОВЕ ЖИТТЯ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Збірник тез наукових доповідей

XVIII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених

(21 квітня 2023 року)

Луцьк

Вежа-Друк

2023

Рекомендовано вченою радою юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 2 від 26 лютого 2023 року)

Редакційна колегія:

Цьось А. В. – ректор Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, заслужений діяч науки і техніки України, голова редакційної колегії;

Демчук А. М. – декан юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент, заступник голови редакційної колегії;

Яцишин М. М. – завідувач кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор, заступник голови редакційної колегії;

Духневич А. В. – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор, заступник голови редакційної колегії;

Фідря Ю. О. – завідувач кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент, заступник голови редакційної колегії;

Книш С. В. – завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, заступник голови редакційної колегії.

Члени редакційної колегії:

Кравчук В. М. – заступник декана з навчальної роботи юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права; **Зарадюк З. В.** – куратор Наукового товариства аспірантів і студентів юридичного факультету, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки, доцент; **Якушев І. М.** – професор кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент; **Музичук К. С.** – професор кафедри кримінального права та процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор; **Ельжбета Кельска** – ректор Академії економіки в Радомі, доцент, доктор (Республіка Польща); **Адам Зюлковський** – декан факультету стратегічних та технічних наук, Вищої Школи Економіки в Радомі, доктор (Республіка Польща);

Відповідальний секретар: **Корінецька І. В.** – заступник голови Наукового товариства аспірантів та студентів.

Відповідальний за випуск: **Слободян В. П.** – голова Наукового товариства аспірантів та студентів.

Рецензенти:

Кваша О. О. – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України;

Яроцький В. Л. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

П 68 **Правове життя:** сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : зб. тез наук. доп. XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (21 квіт. 2023 р.) / уклад. І. В. Корінецька, В. П. Слободян. Луцьк: **Вежа-Друк**, 2023. 364 с.

ISBN 978-966-940-148-7

У збірнику представлено тези доповідей, що стосуються різних сторін правового життя, питань теорії та історії держави і права, конституційного, фінансового, адміністративного, цивільного, кримінального та інших галузей права, що обговорювалися на XVIII Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених у м. Луцьк 21 квітня 2023 р.

Рекомендовано науковцям, студентам і всім, хто цікавиться проблемами правового життя.

УДК 34 (062. 552)

Оргкомітет XVIII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених “ПРАВОВЕ ЖИТТЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ” не завжди поділяє думку учасників. Повну відповідальність за достовірність поданого матеріалу несуть учасники та їх наукові керівники. Тези доповідей друкуються в авторській редакції.

ISBN 978-966-940-148-7

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023
© Слободян В. П., Корінецька І. В. (укладання), 2023

*За допомогу
в організації та проведенні конференції
оргкомітет висловлює подяку:*

*Господарському суду Волинської області
Луцькому міськрайонному суду Волинської області*

АТ “ВОЛИНЬГАЗ”

Веремчуку Сергію Володимировичу

Москвичу Віталію Степановичу

Пікуну Івану Адамовичу

Ариванюк Тетяні Олексіївні

Веремчуку Вікторові Володимировичу

Ульчаку Богдану Івановичу

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ФІЛОСОФІЯ ТА СОЦІОЛОГІЯ

ПЕРШІ ЗАРОДКИ АДВОКАТУРИ У КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Балабаш С. В., Петровська Н. М.

Анотація. У статті висвітлюється етап зародження первинної форми адвокатури — судового представництва в період IX-XIII століття. Автор досліджує функції «послухів» та «видоків» в судовому процесі, зміст їх свідчень, а також перші письмові згадки про них у Руській Правді. Також наводяться причини відсутності адвокатської діяльності як такої на досліджуваному етапі.

Ключові слова: Київська Русь, адвокатура, «послухи», «видоки», Руська Правда.

Перші згадки про інститут адвокатури беруть свій початок з Давньоруської держави. Формування організованої адвокатури, яка набуває рис професійного характеру, відбувається лише за часів польсько-литовського правління (XIV–XVI ст.), проте за часів Київської Русі вже існує її аналог — судове представництво.

У Київській Русі професійне процесуальне представництво не могло існувати з кількох причин. По-перше, в тогочасному судовому процесі панував принцип особистої явки сторін на суд. По-друге, рівень розвитку давньоруського суспільства не вимагав розгалуженого писаного правового регулювання в силу домінування примітивного натурального господарства. По-третє, судочинство здійснювали віча (суд князя з дружиною і «добрими людьми»), княжі представники – тіуни і намісники, які судили також з «добрими людьми», вервні суди на своїх вічах. Тобто, і «судді», і сторони професійної правової допомоги не потребували [1, с. 2-3].

Функції захисників в процесі виконували рідні та друзі сторін, «послухи», «видоки», що при деяких умовах брали обов'язок допомагати стороні відстояти свої права. Робота захисників мала більше вигляд товариської допомоги і здійснювалась на громадських засадах, а не на професійній основі.

Що ж до тогочасних джерел права, то в Короткій Руській Правді згадувалися лише «видоки», а в Просторовій як «видоки», так і «послухи», історики пояснюють це тим, що в ранні часи могли свідчити лише особи, що бачили факт злочину, його очевидці – «видоки», а пізніше це право було розширене і стали допускатися й ті, що знали про злочин зі «слухів» - «послухи» [2, с. 81].

М. Ф. Владімирській-Буданов вважав, що відповідно до Руських Правд «видоки» і «послухи» означали дві процесуальні ролі, відповідно до яких «видок»

– простий свідок у сучасному сенсі цього слова, «послух» – пособник, на якого «посилався» позивач і відповідач. Такої ж позиції притримується і М. Дьяконов, але з тією відмінністю, що у послухах він вбачав «прямих помічників» сторін, які свідчили про «добру славу» позивача і відповідача [3; с. 4-5].

«Видоки» – особи, які бачили спірну подію на власні очі. Вимог до «видоків» закон не ставить, окрім: можливості бачити, спроможності відтворити на суді бачене, а також громадянства Русі, коли показання вимагається підтвердити присягою [3, с. 8].

«Видоки» згадуються в Руських Правдах лише кілька разів і переважно у справах про особисті тілесні образи. Так, згідно зі статтею 2 Короткої Правди в справах про побої у разі, коли у потерпілого «не боудеть на немь знамениа никотораго же, то ли приидеть видок; аще ли не может, тоу тому конець». Тобто, сама суть справи вимагала підтвердження нанесення ушкоджень обвинуваченим показаннями очевидця. При відсутності такого підтвердження обвинувачення визнавалося недоказаним. Саме такого, по суті незамінного свідка вимагає сам характер фактів, що підлягають доказуванню у таких справах в суді [3, с. 7].

Інший вид свідків – «послухи» – це свідки «доброї слави», «доброї репутації однієї або обох сторін процесу».

Відповідно до Руської Правди, «послухи»-свідки, що заперечували обвинувачення при відсутності інших обвинувальних доказів і могли виступати лише на стороні обвинуваченого, тим самим служили засобом очиститися від обвинувачення та, одночасно, засобом звільнитися від ордалій [4, с. 18-19].

Вчений Н. Дювернуа у своєму дослідженні «Источники права и суд в древней россии» (1869 р.) зазначає: «...послухи стали називатись так, що на них посилались сторони (шлюсь, слатися, посилатися, послух)... якщо я положився чи послався на кого-небудь, то цим самим я викликаю його сприяти мені, я роблю його моїм пособником, помічником...» [5, с. 146].

Виступати свідками порядного життя могли тільки вільні люди. Не могли бути «послухами», тобто захисникам: холопи, закупи та деякі інші верстви суспільства (наприклад, ізгої). Лише у виключних випадках боярські тіуни або закупи могли бути «послухами». Що ж до кількості, то в деяких цивільних і кримінальних справах було потрібно певне число свідків. Згідно зі статтею 18 Просторової Руської Правди звинувачений в убивстві міг відвести від себе підозру шляхом виставлення семи послухів [5, с. 147].

Висновки. Таким чином, на теренах сучасної України зародки інституту адвокатури виникли ще за часів Київської Русі. Її примітивну роль виконували свідки «доброї репутації» особи та свідки-очевидці, діяльність яких мала товариський характер і виконувалась на громадських засадах.

При цьому У Київській Русі професійне процесуальне представництво не лише не передбачалося, а й не практикувалося, не тільки в силу принципу особистої явки сторін на суд, а й через те, що тут ще домінували звичаєве право та примітивне натуральне господарство, яке не вимагало розгалуженого писаного правового регулювання а також судочинство на основі якого здійснювали віча як суд князя з дружиною і «добрими людьми», княжі представники – тіуни і намісники, які судили також з «добрими людьми», вервні суди на своїх вічах, тобто, повсюдно і знавці, і водночас носії звичаєвого права, які, як і сторони на суді, сторонньої допомоги обізнаних у праві осіб не потребували.

Список використаних джерел:

- 1) Попелюшко В. О. Щодо питання про зародження та становлення адвокатури України. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 1 (13). С. 1-22.
- 2) Гартунг Н. Історія уголовного судопроизводства и судоустройства Франции, Англии, Германии и России, приношенная къ университетскому курсу. С.-Петербург: Типографія Э. Арнгольда, 1868. 206 с.
- 3) Попелюшко В. О. Люди, видики, мужі, послухи у древньому судовому процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 1 (21). С. 1-20
- 4) Демченко В. О показаніяхъ свидетелей, какъ доказательстве по деламъ судебнымъ, по русскому праву до Петра Великаго. Київ: Університетська типографія, 1859. 108 с.
- 5) Аніщук Н. В. Інститут послухів у судовому представництві Київської Русі. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.)*. Одеса: Фенікс, 2013. С. 145-147

Balabash S., Petrovska N. The germs of advocacy in the Kyiv Rus.

The article describes the stage of the origin of the primary form of advocacy - judicial representation in the period of the 9th-13th centuries. The author explores the functions of "posluhy" and "vydoky" in the trial, the content of their testimony, as well as the first mention of them in Ruska Pravda. The author also describes the reasons for the absence of advocacy at this stage.

Keywords: Kyiv Rus, advocacy, "posluhy", "vydoky", Ruska Pravda.

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ПРИТУЛКУ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ПРОТЯГОМ 2000-2006 РОКІВ

Воєвода М. В.

Анотація: На початку XXI століття Великобританія намагалася докласти максимум зусиль для того, щоб підтримувати баланс між контролем своїх національних кордонів і наданням захисту великій кількості осіб, які дійсно потребують притулку. Проте прийняті законодавчі акти, так і не вирішили проблему великого напливу шукачів притулку.

Ключові слова: Право притулку, правовий режим біженців, «Акт про громадянство і притулок».

У 2001 році після нью-йоркських терактів у Великобританії був прийнятий Закон про боротьбу з тероризмом, злочинністю та забезпечення безпеки («The Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001»), що дає змогу затримувати і висилати мігрантів, які підозрюються в сприянні тероризму, а також припиняти діяльність структур і організацій, що здійснюють фінансову допомогу або прикриття терористів [1]. У 2001 році британське громадянство отримали 100 тисяч чоловік, 9/10 з них – вихідці з країн Третього світу [2, с. 90].

7 листопада 2002 року королівську санкцію отримав Акт «Про громадянство і притулок» (Nationality Immigration and Asylum Act 2002). Він став внутрішньополітичним документом, котрий серйозно вплинув на британську систему надання притулку. Акт представив кардинально інший підхід до контролю за в'їздом в країну, запропонував нові центри з надання житла і переміщення біженців [3]. Він приймався з метою розширити можливості влади щодо позбавлення громадянства. Згідно з ним особа може бути позбавлена громадянства, якщо Державний секретар встановив, що вона завдала серйозної шкоди інтересам Великобританії або ж її депортація принесе користь суспільству. Очевидно, що такі формулювання причин депортації були доволі туманними і «розв'язували руки» представникам влади [4].

Більшість країн визнавалися такими, що не створюють загроз і, отже, заяви на притулок від їхніх жителів кваліфікувалася як «очевидно необґрунтовані» (clearly unfounded). Водночас уряд сформував список безпечних країн [5, с. 52].

Акт пропонував роздільне навчання в центрах проживання і позбавлення поручительств. Ст. 55 дозволяла відмовляти в наданні притулку бездітним особам, які не подали свої заяви так швидко, наскільки це практично можливо після прибуття в Об'єднане Королівство. Відповідно до цієї статті в січні 2003 року близько 10 тис. біженців не отримали дозволів на притулок у Великобританії [3].

У Великобританії шукачі притулку отримували лише кишенькові гроші, на інші потреби їм надавались ваучери. Однак лейбористський уряд у 2002 році розпочав поступове скасування ваучерів, а все необхідне шукачі притулку повинні були отримувати у центрах розміщення. Також у країні була зроблена спроба відмовити у пільгах тим, хто подав прохання про надання притулку не відразу після прибуття [6]. Опитування громадської думки свідчать, що більшість громадян Великобританії (за даними на 2002 рік – 64%) не схвалюють політику уряду щодо подальшого залучення іммігрантів в країну [2, с. 93].

З 2002 року Британське прикордонне агентство спільно з Міжнародною організацією з імміграції реалізують програму по добровільному поверненню та реінтеграції (Voluntary Assisted Return and Reintegration Programme). Метою програми є сприяння в поверненні додому претендентів на статус біженця, заяви яких були відхилені. У період 1999-2009 років, у їх результаті з Великобританії на батьківщину повернулися понад 30 тис. чоловік із 140 країн [5, с. 52].

Для шукачів притулку, які не отримали офіційного статусу біженця, але не могли повернутися додому, до 2003 року в Англії існував так званий винятковий дозвіл на перебування. З квітня 2003 року винятковий дозвіл на перебування був змінений на «гуманітарний захист» (Humanitarian Protection) та «дискреційний дозвіл» (Discretionary leave) [7, с. 76]. Тоді ж, у 2003 році, в британському законодавстві з'явилася процедура прискороного прийняття рішень з питання про надання або відмову від надання притулку. Відповідно до цієї процедури представники імміграційних служб зобов'язувалися прийняти рішення протягом двох тижнів з моменту подачі заяви особою, котра просила притулку; остання весь цей час повинна була перебувати під арештом [3].

Слід також зупинитися на запропонованій в 2003 році реформі міжнародної системи надання політичного притулку. Реформа мала два напрямки: з одного боку, це створення зон міжнародного захисту, з іншого – організація центрів утримання іммігрантів. Перше означає, що будуть визначені територіальні зони, в яких біженцям надаватиме політичний захист Верховний комісар ООН. Другий напрямок – створення спеціальних центрів на кордонах Європейського Союзу, в яких іммігранти чекатимуть рішення про в'їзд в країну і надання їм притулку [4].

Кількість осіб, що шукають притулку у Великобританії, досягла піку в 2003 році, коли було подано 84,130 заяв. У 2004 році 88% прохачів притулку було відмовлено [8].

У 2004 році уряд Тоні Блера розробив Закон «Про притулок і імміграцію» (The Asylum and Immigration Act 2004). Новий закон 2004 року вводив змінену систему апеляцій, переміщення і взяття під варту, перелік додаткових порушень імміграційних правил. У цілому він обмежував право на звернення за наданням

притулку і вводив електронне спостереження за політичними іммігрантами, обмежуючи свободу їх пересування, зайнятість і місце проживання [3]. Крім усього іншого, Акт містить причини відмови в наданні політичного притулку.

В цілому з 2004 року уряд остаточно взяв курс на підтримку імміграції кваліфікованої робочої сили. Головною думкою виступу прем'єр-міністра Великобританії Тоні Блера на Конфедерації британської промисловості в квітні 2004 року стала заяв про те, що «існують півмільйона вакансій на ринку праці, а наша сильна і зростаюча економіка потребує міграції для того, щоб зайняти ці місця». Незважаючи на посилення заходів щодо міграції, Великобританія стала однією з небагатьох країн ЄС, яка гарантувала негайний доступ до роботи легальним мігрантам з восьми нових країн, прийнятих на той час в ЄС [4].

Організаційну основу урядової політики щодо гуманітарних мігрантів становлять Трибунал у справах імміграції та притулку, який в 2005 році замінив діючу до цього Імміграційну апеляційну адміністрацію, а також Спеціальна Імміграційні комісія з апеляцій. Ця комісія була передбачена Законом про притулок і імміграції 2004 року з метою централізації процесу розгляду апеляцій [5, с. 53].

Наступним документом, який посилив правила в'їзду і перебування мігрантів у Великобританії, став Акт 2006 року «Про імміграцію, надання притулку та національність». Акт ввів у дію нову модель надання притулку: посилив контроль за особами, які просять надати притулок і за здійсненням різних процедур для громадян різних країн. Біженцям гарантували тимчасовий і довготривалий статус за умови перегляду його через п'ять років. Взяття під арешт і електронне стеження стали нормою для тих, хто не подав своєчасно заяву про надання притулку. З 2006 року Актом «Про імміграцію, надання притулку та національність» (Immigration, Asylum and Nationality Act 2006) встановлено санкції для роботодавців нелегальних трудових мігрантів [3, с. 77].

На прикладі Великобританії та її спроб врегулювати потік осіб, які шукають притулку, добре видно наскільки складним для вирішення є це питання у сучасному суспільстві. Навіть часті зміни в законодавстві, які там відбувалися щодо осіб, котрі шукають притулку, не дали бажаного результату, тому що кількість бажаючих залишитись на проживання в Об'єднаному Королівстві постійно зростає.

Список використаних джерел:

- 1) Карпов Г. А. Британская миграционная политика второй половины XX – начала XXI вв. / Григорий Алексеевич Карпов // Национальная безопасность / nota bene. 2017. URL: http://e-notabene.ru/pr/article_22007.html

- 2) Кондратьева Т. С. Великобритания: Дискуссия по проблемам иммиграции / Т. С. Кондратьева. // Западная Европа перед вызовом иммиграции. Актуальные проблемы Европы. Сборник научных трудов. 2005. № 1. С. 88-114.
- 3) Immigration and Asylum Act 1999. 1999. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/33/contents>
- 4) Андреева Н. В. Иммиграционная политика в странах Евросоюза и России: сравнительный анализ / Н. В. Андреева. 2017. URL: <https://elib.pnzgu.ru/files/eb/VIbI0Drz81V.pdf>
- 5) Шапаров А. Е. Тенденция секьюритизации иммиграционных политик Великобритании и Канады / А. Е. Шапаров. // Социум и власть. 2012. № 4. С. 50-56.
- 6) Professor Roger Zetter, Dr David Griffiths, Ms Silva Ferretti and Mr Martyn Pearl. An assessment of the impact of asylum policies in Europe 1990-2000 / Professor Roger Zetter, Dr David Griffiths, Ms Silva Ferretti and Mr Martyn Pearl. 2003. URL: <http://www.temaasyl.se/Documents/Artiklar/hors259.pdf>
- 7) Зубарев А. Политика Великобритании в сфере предоставления убежища в 1990-1997 гг / Андрей Зубарев. // Журнал международного права и международных отношений. 2009. № 3. С. 74-78
- 8) Asylum and Immigration (Treatment of Claimants, etc.) Bill // Home Office. – 2004. – URL: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldbills/036/2004036.df>
- 9) Brief Guide to Asylum. 2013. URL: https://www.refugeecouncil.org.uk/assets/0002/5610/Asylum_Briefing_2013.pdf.

Voievoda M. Legislative regulation of the right of asylum in Great Britain during the years 2000-2006.

At the beginning of the 21st century, Great Britain tried to do its best to maintain a balance between controlling its national borders and providing protection to a large number of people who are in genuine need of asylum. However, the adopted legislative acts did not solve the problem of the large influx of asylum seekers.

Keywords: Right of asylum, legal regime of refugees, "Act on Citizenship and Asylum".

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА МЕДІАТОРІВ

Капітанюк О. В., Потанчук О. А.

Анотація. В даній роботі здійснено теоретико-правове визначення поняття професійної етики медіаторів та її основних принципів. Зроблено висновки про

доцільність доповнення законодавства України додатковими принципами професійної етики медіаторів.

Ключові слова: етика; медіатор; конфлікт; спір; принципи.

Медіація – це структурована добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання спору (конфлікту), в якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйняттого рішення [1, с. 55].

Метою медіації є обговорення, усвідомлення й опрацювання складної конфліктної (проблемної) ситуації задля оптимального виходу з неї. В обговоренні має бути місце різним поглядам, думкам, часто несумісним, щодо самих подій або варіантів виходу з важкої ситуації. Результатом успішної медіації є досягнута під час обговорення конкретна угода. Рішення, прийняті в медіації, можуть бути закріплені в угоді лише в разі, якщо кожна зі сторін конфлікту (спору) їх визнає [2, с. 102].

Виходячи з цього, можна дійти до висновку, що медіація - це процес вирішення конфлікту, в якому третя нейтральна сторона, відома як медіатор, допомагає сторонам знайти взаємно прийнятне рішення. Процес медіації може бути використаний для вирішення конфліктів у будь-якій сфері, а саме медіація у кримінальних, адміністративних, господарських та цивільних справах.

Надзвичайно важливу роль в медіації відіграє її нейтральний учасник-медіатор. Медіатор є незалежною, нейтральною та неупередженою особою, яка допомагає сторонам конфлікту (спору) налагодити комунікацію, проводити переговори та досягти порозуміння щодо шляхів виходу з конфлікту та укладення відповідної угоди [2, с. 158].

Професійна етика медіаторів – це набір принципів, які визначають найвищі стандарти поведінки для медіаторів, які працюють з клієнтами. Ці принципи включають дотримання конфіденційності, нейтральності, відсутності будь-яких конфліктів інтересів, дотримання професійних стандартів та ін.

Необхідно наголосити, що 16.11.2021 року був прийнятий Закон України «Про медіацію», який, окрім всього іншого, на законодавчому рівні визначає принципи проведення медіації та роботи медіатора. В своїй професійній діяльності медіатори зобов'язані керуватися наступними принципами [3].

Перший принцип – добровільність. Згідно положень статті 5 Закону України «Про медіацію», участь у медіації є добровільним волевиявленням учасників медіації. Ніхто не може бути примушений до врегулювання конфлікту (спору) шляхом проведення медіації.

Цей принцип підкреслює важливість взаємного волевиявлення учасників конфлікту (спору) та медіатора до його вирішення та наголошує, що примусова участь в цьому процесі є недопустимою.

Другий принцип – конфіденційність. Згідно положень статті 6 Закону України «Про медіацію», медіатор та інші учасники медіації, а також суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, якщо інше не встановлено законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше.

Варто підкреслити, що в рамках цього закону конфіденційною інформацією вважається вся інформація, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації.

Цей принцип покликаний запобігти поширенню інформації, яка стосується конфлікту (спору). Даний принцип є надзвичайно важливим, адже він забезпечує відкритість учасників один перед одним, чим сприяє врегулюванню конфлікту (спору).

Третій принцип – нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора. Згідно положень статті 7 Закону України «Про медіацію», під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб.

Цей принцип є комплексним, адже поєднує в собі поняття нейтральності, незалежності та неупередженості, однак, спільним для цих понять є те, що метою діяльності медіатора є врегулювання конфлікту (спору), а досягнути її найкращої форми, коли медіатор перебуває під впливом сторін конфлікту (спору) або сторонніх факторів неможливо. Єдиний інтерес, який може супроводжувати діяльність медіатора, – це врегулювання конфлікту (спору).

Останній, четвертий принцип – самовизначення та рівність прав сторін медіації. В більшій мірі положення статті 8 Закону України «Про медіацію», яка закріплює цей принцип, визначають загальні правила вибору медіатора, суб'єктів забезпечення медіації та перелік питань, котрі вирішуватимуться в процесі медіації. Однак найбільш суттєвим в рамках професійної етики медіатора є частина 5 статті 8 цього закону, яка визначає, що медіація проводиться на засадах рівності сторін. Сторонам медіації має бути надано рівні можливості під час проведення медіації, а зобов'язання медіатора повинні бути однаковими стосовно всіх сторін медіації.

Окрім згаданого закону, завдяки активній діяльності Національної асоціації медіаторів України (НАМУ), існує Кодекс професійної етики медіатора,

затверджений Загальних зборах НАМУ 19 лютого 2022 року. Право на розроблення власних кодексів професійної етики медіатора визначене частиною 2 статті 13 Закону України «Про медіацію».

В преамбулі Кодексу професійної етики медіатора визначено, що:

«Метою цього Кодексу є встановлення етичних основ професійної діяльності медіатора задля забезпечення єдиних вимог до надання медіаторами якісних послуг з медіації в Україні.

Цей Кодекс є для медіатора етичним орієнтиром в його діяльності, покликаний інформувати сторони медіації та суспільство в цілому про процедуру медіації, підвищувати довіру до медіації як ефективного способу запобігання виникненню та альтернативного вирішення конфліктів (спорів)» [4].

Кодекс професійної етики медіаторів в Україні є важливим документом, який регулює діяльність медіаторів і встановлює норми поведінки для них. Його ціллю є забезпечення високої якості медіації та захист прав учасників конфлікту. Кодекс створений на основі міжнародних стандартів та враховує специфіку української медіаційної практики.

Кодекс містить вісім принципів, яких повинні дотримуватися медіатори у своїй професійній діяльності.

Перший принцип – це незалежність медіатора. Медіатор діє незалежно від впливу будь-яких осіб на нього щодо проведення медіації та/або щодо досягнення певного результату медіації. Дотримання цього принципу дозволяє сторонам довіритися діям медіатора, спрямованих на вирішення конфліктної ситуації або спору.

Другий принцип – це нейтральність медіатора. Медіатор виявляє нейтральність щодо сторін медіації, не оцінює їхню поведінку, рішення та/або погляди. Позначення порушення сторонами правових норм або порядку проведення медіації не є втратою нейтральності медіатором.

Медіатор утримується від участі в медіації у конфліктах (спорах), щодо змісту та/або результатів вирішення яких він має зацікавленість, або за наявності іншого конфлікту інтересів, відмовляється від участі в медіації у випадку неможливості зберегти нейтральність.

Дотримання медіатором цього принципу дозволяє йому зосередитись на суті самого конфлікту (спору) та шляхах його врегулювання не беручи до уваги емоційну складову власної поведінки та ставлення до учасників медіації.

Третій принцип – це неупередженість медіатора. Медіатор діє з позиції неупередженого ставлення до сторін, їхньої поведінки, рішень, суджень. Медіатор утримується від проведення або продовження медіації між особами, щодо принаймні однієї з яких він має упереджене ставлення (позитивне чи негативне).

Даний принцип покликаний уникнути випадків, коли емоційне ставлення медіатора впливає на врегулювання конфлікту (спору) та як наслідок або знецінює позицію і судження однієї зі сторін, або ж в цілому ускладнює саму конфліктну (спірну) ситуацію.

Четвертий принцип – це конфіденційність; п'ятий – добровільність; шостий – самовизначення. В цілому, дані принципи повністю перекликаються з описаним раніше принципами, визначеними Законом України «Про медіацію».

Сьомий принцип – відповідальне ставлення до підтримання належного рівня професійної компетентності. Медіатор має бути компетентним у питаннях стосовно процедури медіації, визначених законодавством та стандартами практики, що передбачає наявність необхідних знань, умінь та навичок. Медіатор має опікуватись підтриманням та підвищенням рівня своєї професійної підготовки практикою, шляхом участі в освітніх заходах, обміну досвідом з іншими медіаторами, участю у супервізії та інтервізії, самоосвітою тощо.

Даний принцип, на нашу думку є доволі важливим в рамках підтримання та підвищення компетентності медіатора, що безпосередньо впливає на ефективність самої медіації.

Восьмий принцип – це етика взаємодії між медіаторами. Професійна взаємодія між медіаторами будується на засадах взаємної поваги, доброчесності, дотримання прав людини та прав медіаторів. Взаємодія між медіаторами повинна враховувати особисту та професійну репутацію медіатора та професії в цілому, а також можливості діалогу. Медіатор не повинен допускати нетактичних, принизливих висловлювань або тих, що принижують гідність та ділову репутацію іншого медіатора.

Медіатор має утриматись від оцінки іншого медіатора, в тому числі у разі проведення медіації кількома медіаторами (ко-медіації), у спілкуванні зі сторонами медіації.

Цей принцип покликаний укріпити дисципліну та взаємодію медіаторів один між одним в дусі взаємоповаги та створити таке середовище, в якому буде відбуватися ефективний обмін досвідом медіації, що безумовно позитивно вплине на її ефективність.

Питання професійної етики медіаторів є актуальним, а закон про медіацію не врегулював у повній мірі цю проблему. Об'єднання медіаторів мають право розроблювати кодекси етики, але необхідно закріплювати відповідальність за порушення професійної етики на рівні законодавства. Медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів - нове поняття в Україні, тому потрібно очікувати змін в цьому напрямку.

Список використаних джерел:

- 1) Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 5. С. 55.
- 2) Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. – Одеса : Екологія, 2019. – 456 с. : іл.
- 3) Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
- 4) Кодекс професійної етики медіатора. Затверджено рішенням загальних зборів НАМУ від 19.02.2022 № 1/2022 // Національна асоціація медіаторів України. URL: http://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyuny-pyeeekakhsua/#_principles

Капитаніук О. Potapchuk O. Professional ethics of mediators.

This paper describes the theoretical and legal definition of the concept of professional ethics of mediators and its main principles. Conclusions were made about the expediency of supplementing the legislation of Ukraine with additional principles of professional ethics of mediators.

Keywords: ethic; mediator; conflict; dispute; principles.

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЯ»

Колінець Л. В.

Анотація. У статті розглянуто основні підходи до визначення сутності поняття «конституція» в матеріальному та формальному значеннях, проаналізовано особливості визначення поняття «фактична конституція» та «юридична конституція» в сучасній теорії права.

Ключові слова. Конституція, фактична конституція, юридична конституція, нормативний акт.

Актуальність теми. Питання з'ясування сутності поняття «конституція» досі лишається невирішеним у вченні про неї, адже дана категорія багатоаспектна та знаходиться на межі права, ідеології і політики. Аналіз різних точок зору та підходів до визначення сутності терміну «конституція» є актуальним питанням юридичної науки, адже впливає на всі сторони життя громадянина, суспільства та держави, дозволяє визначити сутність та потенціал основного закону.

Поняття «конституція» відоме ще від часів античності, адже тоді існували закони або конституції, які наділялися особливими юридичними властивостями та мали специфічний предмет регулювання – організацію державної влади, проте

сучасного значення воно набуло лише в епоху Нового часу. Саме в Стародавньому Римі, з'явився термін *constitutio*, що означає встановлення, устрій [1, с. 9], який згодом став основою для сучасного поняття конституції, однак у ті часи ці закони сутнісно нічим не відрізнялися від усіх інших законодавчих актів.

Сучасна концепція конституції почала складатися з часів Великої французької революції XVIII століття. Одним із наслідків революції стала поява у 1789 році документу під назвою «Декларація прав людини і громадянина», де було зазначено, що суспільство, в якому не забезпечена гарантія прав та немає поділу влади, немає Конституції». Відповідно, саме з моменту видання Декларації можна говорити про початок становлення нової ідеї конституції, а також формування такого явища як конституціоналізм, – системи ідей, принципів та цінностей, які повинні втілюватися в політичному устрої та реальній політичній практиці. З цього часу конституція почала розглядатися як особливий юридичний акт. Висловлюються різні визначення сутності Конституції. В першу чергу, здебільшого, науковці аналізують працю «Про сутність Конституції» Ф. Лассаля, у якій він стверджує, що за своєю сутністю Конституція є письмовим документом, що відображає фактичне співвідношення сил у суспільстві [2, с. 24].

Коли конституція розуміється як сукупність фундаментальних норм, виділяють два аспекти цього явища і говорять про конституцію матеріальному значенні та конституцію у формальному значенні. При цьому поняття конституції у матеріальному значенні трактується специфічно як сукупність норм, що регулюють відносини у перерахованих вище сферах (принципи, взаємини держави та громадян, організація держави тощо) [3, с. 9]. Конституція у формальному розумінні – закон, що має найвищу юридичною силою і тому прийнятий і змінюється в особливому порівняно із звичайними законами в порядку [2, с. 27]. Конституція у формальному сенсі – завжди писаний акт. За наявності конституції у матеріальному сенс конституція у формальному вигляді відсутня.

Також терміном «конституція» позначають нормативний документ, що носить дану чи аналогічну назву. Під конституцією зазвичай розуміють цілісний, кодифікований нормативно-правовий акт, сукупність таких актів або конституційних звичаїв, які закріплюють права та свободи людини й громадянина, основи суспільного ладу, форму правління і територіального устрою, організацію влади й управління на місцях, державну символіку та столицю тощо, що володіє найвищою юридичною силою державі [3, с. 14]. Всі інші правові норми, що містяться в законах та інших джерел права, повинні впливати з конституції, відповідати та не суперечити їй. Це хоч і найбільш поширене і здебільшого правильне визначення, але воно аж ніяк не єдине. Відомо, що у багатьох державах

немає нормативно-правового акту, що має назву «конституція», наприклад, у Великобританії. Проте, конституційне право у цій державі існує.

У сучасних юридичних дослідженнях розмежовують концепти конституцій з точки зору їх зв'язку із правом та державною політикою. Наприклад, професор Джон Фінн розрізняє юридичну і громадянську конституції, а професор Родлі Нейджел – юридичну і політичну [2, с. 26]. Якщо зосередити увагу на цих поняттях, то конституцію фактичну слід розглядати як «реально існуючий суспільний устрій в основі якого об'єктивні відносини, котрі визначають найбільш суттєві політичні, соціальні, економічні та інші характеристики суспільства, а юридичну конституцію як офіційне визнання фактичного стану речей у суспільстві [4, с. 9]. Однак в міру практичного застосування приписів юридичної з'являються нові установи, приймаються звичайні закони, що істотно змінюють та доповнюють положення основного закону. Тобто, на практиці складається такий порядок здійснення державної влади, який може суттєво відрізнятись від порядку, що передбачений юридичною конституцією. Реальний порядок здійснення державної влади називається фактичною конституцією, або конституцією у матеріальному значенні слова. Фактична конституція є скрізь, а юридичної конституції у державі може і не бути. Фактична та юридична конституції можуть збігатися, або розходитися. І. Сліденко відзначає, що конституційна система держави є фіктивною, нереальною, якщо фактична реальна конституція і юридична конституція існують самі по собі [5, с. 9].

У юриспруденції найбільша увага приділяється юридичній конституції як основному закону держави та суспільства, її юридичним властивостям, порядку прийняття, зміни, реалізації та захисту. У політичних науках у конституції вбачають переважно політичний документ, у якому закріплюється баланс політичних сил, що сформувався на момент її прийняття. В 90-х роках минулого століття термін «конституція» почав активно використовуватись у міжнародному праві та міжнародних відносинах. Конституція вийшла за межі національних держав. Конституційний вимір почали отримувати питання міждержавних об'єднань. Питання про заснування конституції для об'єднаної Європи дискутується у процесі європейської інтеграції.

У сучасному конституційному праві термін «конституція» використовується в юридичному та політичному значеннях. По-перше, даний термін використовується в політико-філософському сенсі для позначення ліберального політичного порядку, тобто, такого, в якому свобода громадян захищається та забезпечується за допомогою особливого механізму поділу влади. По-друге, під «конституцією» розуміють сукупність фундаментальних правових норм, що характеризують певним чином весь правовий порядок у державі. Для сучасного

юридичного позитивізму характерним є твердження, що кожна держава має конституцію, яка може бути ліберальною чи неліберальною, писаною чи неписаною, кодифікованою або такою, що складається з низки актів.

М. Савчин розглядає конституцію у формально-юридичному значенні як правовий акт, що має найвищу юридичну силу та за змістом як «певний тип правопорядку, що легітимує публічну владу, яка обмежена правом і покликана забезпечити індивідам доступ до якісних управлінських послуг та права на захист від свавільного втручання у здійснення ними своїх суб'єктних прав» [6, с. 116]. У підручнику з конституційного права за редакцією М. Козюбри конституція розглядається як система правових принципів і норм, виражених у єдиному (або кількох) нормативних актах, що мають найвищу юридичну силу, які закріплюють засади правового статусу особистості та її відносин з державною владою, основи політичної системи, соціально-економічного устрою, місцевого самоврядування, а також зовнішньополітичних відносин держави [7, с. 75].

Загалом, трактування поняття «конституція» можливе з точки зору різних підходів та значень, адже воно використовується не лише правознавцями, а й філософами, соціологами, політиками, істориками. В теорії права конституція розглядається сукупність норм, що визначають та регулюють принципи, взаємини держави та громадян, організацію держави. Сучасне конституційне право, здебільшого, використовує поняття конституції в юридичному та політичному значеннях. Конституція у державі є основою правової системи, тобто, визначає її нормативну складову (законодавство та інші джерела права), систему державних установ, правову ідеологію, правову свідомість. Сучасна конституція визначає всю парадигму правових відносин, а значить вона впливає і на всю сукупність політико-правових відносин, тому лише проаналізувавши весь комплекс елементів правової системи ми можемо наблизитись до розуміння сутності поняття «конституція».

Список використаних джерел:

1. Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: посіб. для студ. Львів. Астролябія, 2003. 232 с.
2. Кафарський В. Концепти конституції у правовій і політичній науці. *Політичний менеджмент*. 2010. № 4. С. 23-41.
3. Конституційне право зарубіжних країн: навчальний посібник/ за заг. ред. В. О. Ріяки. К. : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
4. Тихонова Є. А. Конституція юридична і фактична. *Право України*. 1992. № 1. С. 9-10.
5. Сліденко І. Д. Проблеми співвідношення юридичної і фактичної

Конституції України з позицій світового конституційного виміру. *Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми: зб. наук. праць*. П. Ф. Мартиненко, В. М. Кампо. (ред.) К. : Купріянова, 2007. С. 9-32.

6. Савчин М. В. Конституційне право України : підручник / відп. ред. проф., д.ю.н. М. О. Баймуратов. К. : Правова єдність, 2009. 1008 с.

7. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М. І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А. А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.

Kolinets L. Theoretical and legal aspects of the concept «constitution».

The article considers the main approaches to defining the essence of the concept of «constitution» in material and formal meanings, analyzes the peculiarities of defining the concepts of «actual constitution» and «legal constitution» in modern legal theory.

Keywords: Constitution, essence, concepts, actual constitution, legal constitution, normative act, the basic law of the state.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО МЕТОДУ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ

Крисик І. О.

Анотація. В роботі аналізується системний спосіб тлумачення норм права. Розкривається зміст та мета системного тлумачення конституції. Характеризується офіційне тлумачення Конституції України, що здійснюється Конституційним Судом України.

Ключові слова: тлумачення норм права, системне тлумачення, Конституційний Суд України, конституція.

Тлумачення норм права – це інтелектуально-вольова діяльність суб'єктів права відносно оцінки і роз'яснення правових норм з метою їх реалізації із додержанням всіх канонів закону, яка знаходить свій прояв у формі спеціального акта реалізації матеріальних правових норм, що видається уповноваженими органами влади з метою забезпечення законності та правопорядку [1, с. 74].

Способи (методи) тлумачення — це сукупність прийомів аналізу правових норм, розкриття їх змісту (значення) з метою практичної реалізації [2].

Офіційне тлумачення здійснюється уповноваженим на те державним органом, формулюється в спеціальному акті і формально є обов'язковим для відповідного кола виконавців роз'ясненої норми.

В процесі тлумачення зміст правових норм розкривається через знання мови, якою вони сформульовані, знання про системні зв'язки цих норм, їх

походження і функціонування. Їм відповідають способи тлумачення: граматичний, системний, телеологічний (цільовий), логічний, історико-політичний. Тлумачення, як будь-який процес мислення, підкоряється законам і правилам логіки, тобто кожне положення, що інтерпретується, повинно бути обґрунтованим, доведеним [3, с. 66].

Одним із способів тлумачення Конституції України, названих вище, є системний метод тлумачення.

Системне тлумачення відображає системний характер права і пов'язане з визначенням місця правової норми в системі права, галузі, підгалузі права, в інституті та субінституті права. У процесі тлумачення в першу чергу виділяються ті нормативні положення, які пов'язані з тлумаченою правовою нормою. За їх допомогою виявляється сенс тлумаченої норми, уточнюється використовувана термінологія, виділяються залежності загальних і спеціальних норм [4].

При тлумаченні Конституції і законів України Конституційний Суд обов'язково застосовує системний метод тлумачення, що впливає з такої якості правових норм, як системність. Іноді цей метод називають систематичним. Він допомагає встановити зміст правових норм на основі використання знань про їх логічні зв'язки з іншими нормами. При системному тлумаченні обов'язково визначається місце норми в системі права, галузі права, інституті права. Далі встановлюються норми, що логічно пов'язані з нормою, яка є об'єктом тлумачення. Знання про їх зміст використовуються для уточнення змісту норми, що тлумачиться. З'ясувати сутність конституційної норми можливо при їх системному аналізі з іншими нормами, які є близькими за змістом або ж деталізуються в конституційному тексті. Так, норми основ конституційного ладу України деталізуються і системно взаємопов'язані з іншими розділами Конституції України [3].

Наприклад, щоб з'ясувати зміст ст. 6 Конституції про поділ державної влади, необхідно проаналізувати інші розділи Основного Закону, в яких встановлюється компетенція вищих органів державної влади України [5].

Системне тлумачення дає можливість виявити суперечності і колізії в законодавстві, норми, котрі хоча формально і не скасовані, але фактично не діють, встановити зв'язок загальних і спеціальних норм, допомагає правильно зрозуміти сферу їх дії, коло осіб, на яких поширюється їх дія, зміст того чи іншого конституційного терміна. В літературі з теорії держави і права зазначається, що при систематичному тлумаченні необхідно враховувати найбільш типові функціональні зв'язки правових норм, до яких належать: а) зв'язок норми, що тлумачиться, з нормою, яка у той чи інший спосіб розкриває зміст терміна, який використовується в нормі, що тлумачиться; б) зв'язок загальних і спеціальних

норм; в) зв'язок відсилочних статей; г) зв'язок близьких за змістом одновидових норм, які знаходяться у співвідношенні загальної і спеціальної норм [6].

Далеко не всі ці характеристики можуть бути поширені на конституційний текст. Наприклад, загальним правилом є те, що спеціальна норма скасовує загальну, тобто при конкуренції загальної і спеціальної правових норм застосовується остання, причому в суворо визначених межах. Цей принцип взаємодії спеціальної і загальної правових норм не діє щодо конституційних норм, оскільки згідно зі ст. 8 Конституції України її норми мають вищу юридичну силу і є нормами прямої дії. Відповідно жоден нормативно-правовий акт, жодна норма права прямо або опосередковано не можуть обмежувати дію конституційних норм. За наявності колізій конституційних норм і норм окремих галузей права діють перші. Це основа забезпечення конституційної законності, стабільності правової системи України.

Системний метод тлумачення Конституційним Судом Конституції і законів України спрямований на виявлення в процесі інтерпретаційної діяльності системоутворюючих зв'язків конституційних норм і права в цілому, тобто їх субординації, координації, походження тощо. Конституційні норми і конституційні інститути становлять єдине ціле і в рамках цієї єдності виконують свої завдання. Тому, тлумачачи Конституцію України, Конституційний Суд інтерпретує відповідну конституційну норму в системному зв'язку з іншими конституційними приписами. При цьому одержані в процесі конкретизації окремої конституційної норми результати не повинні суперечити змісту інших конституційних норм або Конституції України в цілому, її фундаментальним основам і насамперед принципам конституційного ладу. Конституція України — єдиний документ, і всі її положення мають тлумачитися системно, у взаємозв'язку. Тому перед Конституційним Судом при інтерпретації Конституції завжди стоїть завдання тлумачити кожен конституційну норму в її системному зв'язку з іншими нормами, оскільки всі вони тісно взаємопов'язані і тільки в системній єдності забезпечують реалізацію Конституції як нормативно-правового акта, що відіграє особливу роль в національній правовій системі України. Конституційний Суд, застосовуючи в процесі тлумачення системний метод інтерпретації конституційних норм, виходить як з ієрархії норм Конституції, так і з їх системного взаємозв'язку і взаємодії [3, с.67-69].

Отже, офіційне тлумачення Конституції України та законів України системним способом пов'язане з необхідністю уточнення та розвитку змісту окремих положень, оскільки норми конституції часто носять загальний та абстрактний характер.

Список використаних джерел:

- 1) Юхимюк О. Правова природа офіційного тлумачення норм права. Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ.конф., Луцьк, 17-19 червня 2011 р. Луцьк, 2011. С. 74-77.
- 2) Скакун О. Ф. Теорія права і держави : Підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 520 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1706.html>
- 3) Конституційне право України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. За ред. академіка АПрН України, доктора юридичних наук, професора Ю. М. Тодика. К, 2002. 544 с.
- 4) Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с. URL: <https://studies.in.ua/krestovska-nm-teorija-derzhavy-i-prava>
- 5) Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 6) Тодика Ю. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом. Вісник Академії правових наук України. 2001, 2 (25), URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4565/1/Toduka_51.pdf

Krysyk I. Features of using the systemic method of constitution interpretation.

The work analyzes the systematic method of interpretation of legal norms. The content and purpose of the systematic interpretation of the constitution is revealed. The official interpretation of the Constitution of Ukraine carried out by the Constitutional Court of Ukraine is characterized.

Key words: interpretation of legal norms, systematic interpretation, Constitutional Court of Ukraine, constitution.

РОЛЬ АДВОКАТІВ ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ 1529, 1566 ТА 1588 РОКІВ

Ляшук У. О.

Анотація: У роботі досліджується роль адвокатів за Литовськими статутами 1529, 1566 та 1588 років. З'ясовано, що історичним зразком поєднання європейської та давньоруської систем права був Литовський Статут, який відомий в трьох редакціях: 1529, 1566 та 1588 років. Його норми залишались чинними на українських землях протягом чотирьох століть – від 1529 р., коли побачила світ перша редакція Статуту, до 1840, коли вони були скасовані на території Правобережної України.

Ключові слова: інститут захисту, адвокатура, адвокат, захист, Литовські статuti, землі Великого князівства Литовського.

Розбудова правової держави є неможливою без створення гарантій захисту прав людини, без забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту, яким є адвокатура. Однак, цей унікальний, специфічний і цікавий досвід діяльності українських адвокатів на всіх етапах українського державотворення ще не достатньо вивчений, проаналізований та синтезований. Тому це унікальне надбання діяльності українських правників минулих поколінь потребує комплексного дослідження, систематизації і популяризації серед сучасників, особливо серед активної молоді. Особливо актуальним є дослідження історичних аспектів становлення адвоката як гаранта в дотриманні конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Взагалі, інститут правової допомоги пройшов тривалий шлях розвитку. На початку свого становлення правовий захист мав характер товариської допомоги. З появою писаного права став професійним заняттям.

Періодом реформування правової системи є розвиток правових відносин на українських землях Великого князівства Литовського з другої половини XV ст. набув особливого піднесення. У цей час, а саме у 1440–1441 рр., з'явилися перші письмові судові збірники, відомі в історіографії як уставні земські грамоти або обласні привілеї. Це були офіційні законодавчі акти судово-адміністративного, публічно-правового, приватно-правового та соціально-економічного характеру.

Історичним зразком поєднання європейської та давньоруської систем права був Литовський Статут, який відомий в трьох редакціях: 1529, 1566 та 1588 років. Його норми залишались чинними на українських землях протягом чотирьох століть – від 1529 р., коли побачила світ перша редакція Статуту, до 1840, коли вони були скасовані на території Правобережної України.

Визначальним у державотворчій сфері 16 століття було прийняття Литовських Статутів. Вони були представлені як: - Литовський Статут 1529 року (Старий Статут або Перший Литовський Статут); - Статут Великого князівства Литовського 1566 року (Волинський Статут); - Статут Великого князівства Литовського 1588 року (Новий Статут).

Усі три Статuti знаходились у безпосередньому зв'язку один з одним: перший Статут став джерелом для другого, а другий джерелом для третього; саме тому зміст першого Статуту уточнюється, деталізується та отримує свій розвиток у положеннях наступних нормативних документах. З цього приводу історик І. Малиновський вказує, що, зважаючи на такий взаємозв'язок вказаних пам'яток історії, доцільно їх розглядати як редакціями Литовських Статутів [1, с.22].

Литовські статuti були важливим джерелом права на українських землях, вони забезпечували спадкоємність і наступність багатьох норм та інститутів українського права, сформованих у Київській Русі та Галицько-Волинській державі. Литовські статuti вирізнялися достатньо високим, як для того часу, рівнем юридичної техніки: у них подано визначення багатьох правових термінів (наприклад, злочин, право власності, договір, контракт тощо). Литовські статuti також позитивно вплинули на розвиток української правової думки й формування законодавства [2, с. 72].

В 1564-1566 рр. у Великому князівстві Литовському була проведена судова реформа, яку розпочали рішення Більського сейму, а завершили артикули Другого Литовського статуту 1566 р. В кожному повітовому центрі було створено три типи судів: земські, які мали розглядати цивільні справи, гродські – кримінальні справи, підкоморські – розглядали земельні справи шляхти. Зазначену реформу історики права розцінюють як початок формування судової влади в державі. Земські суди були відокремлені від адміністрації. Що стосується гродських судів, то наявність у їх складі воєводи або старости та осіб, яких вони призначали на посаду судді, свідчить, що кримінальні справи залишались в руках адміністрації [3, с. 62].

Створення земських судів як осередків шляхетської демократії пов'язано із переможним завершенням боротьби шляхти за зрівняння в судових правах із магнатами. Земські суди мали право «позивати перед себе всіх панів радних духовних і світських, княжат, панів хоруговних, шляхту і бояр, судити і відправляти земські справи всіх без винятку, хто в тому повіті маєтки свої мати буде, жодного не минаючи». Певну особливість мали земські суди на українських землях. Вона полягає в позастановому характері земських судів на цій території, «до них звертались усі верстви населення за винятком державних селян».

Саме в земських судах створювався інститут професійних суддів, професійних судових чиновників та, згодом, професійної адвокатури.

Повноправними учасниками судового процесу за Литовськими Статутами були прокуратори (адвокати). Д. Сурков зазначає, що адвокати практикували в земських судах та господарських судах, а з середини XVI ст. – у повітових і гродських судах [4, с. 17]. В державі відбувається процес оформлення інституту адвокатури, який виникає спочатку у вигляді судового представництва. Статuti відрізняють заступників та прокураторів і уповноважених. Вже Перший Литовський статут юридично оформлює право на судове представництво в суді. В артикулі 8 розділу 6 «Про заміну в судовому процесі однієї особи іншою» зазначено, «... якби людина замінила іншу особу в суді у якійсь справі, то вже вона буде зобов'язана сама за неї відповідати...». При цьому, заступництво в суді має бути оформленим особистою явкою довірителя або його особистою печаткою.

Про можливість заступництва говорять статті 31 та 32 Другого Литовського Статуту. Стаття 31 зазначає «... А заступлення інакшим не має бути, тільки особистим, перед судом ставши, ... і ми заступника як відповідача розглядатимемо, і заступник не має собі до повіту ані до суду, до якого відноситися, справу переносити і брати, але повинен буде сам або при собі маючи прокуратора на той же час, скоро заступити, відповідати і до кінця судитись».

Отже, перші історичні відомості про діяльність адвокатів в Україні відносяться до XVI ст. Такі відомості містяться у редакціях Литовського Статуту: нормами цієї величної юридичної пам'ятки визначались права, обов'язки та відповідальність адвокатів. Зокрема, адвокатів називали «прокуратори» і вони мали право захищати своїх клієнтів у суді. У першій редакції Литовського Статуту (1529 р.), наприклад, діяльності адвокатів був присвячений стаття 13 розділу VI «Про прокураторів». Зокрема, визначались ті справи, в яких могли брати участь адвокати (суперечки за землю, маєтки, справи про спричинення збитків, розбійні напади, приниження честі).

Статут не регламентує повноваження прокураторів, але вказує вимоги до них. Згідно Першого Статуту, ним може бути людина, яка має нерухомість у Великому князівстві Литовському. Але у випадку відстоювання честі, прокуратором може бути навіть людина, неосіла у державі. Другий Статут доповнює список тих, кому заборонено займатися прокураторською діяльністю. Це – судді, підсудки, судові писарі, духовні особи. Третій статут підтверджує перелік цих осіб, і уточнює: «в тих повітах, де вони самі є судом». Вимога осілості адвокатів в межах всього князівства як обов'язкова вимога адвокатської практики звужувалася до меж трьох воєводств. Однак, настанова підсудності шляхти судовим установам повітів, де зосереджувалася її нерухомість, проблематичність доведення осілості, потреба «знаності» особи адвоката шляхетським загалом, що задавалася «приятельським» характером стосунків поміж ним і клієнтом, обмежувала дію адвокатських повноважень ще меншими територіальними одиницями [5, с. 114].

Починаючи з Другого Статуту, юридично оформляється право кожної людини вимагати прокуратора. І суд повинен «йому з вряду прокуратора дати і наказати прокуратору від його імені мовити і справу його вести». Причому прокуратор повинен бути наданий бідним, убогим сиротам, вдовам немаєтним безкоштовно. Третій Статут зазначає, що бідній людині адвокат надається безкоштовно, і у випадку, якщо він відмовляється від цієї справи, то йому не дозволяється виступати в цьому суді з інших справ [6, с. 312].

Відповідальність адвоката за чесне ведення справи своєї сторони за Литовськими Статутами є дуже високою. Його зрада або передача інформації, що

потягла за собою збитки, каралася втратою честі для шляхтича або втратою життя для не шляхтича. Крім того смертю каралася підробка документів та печатки підзахисної сторони та дії адвоката, на які його сторона не уповноважувала і такі, що потягли за собою втрати для вказаної сторони [7, с. 313].

Умови для зародження адвокатури України склалися саме за литовсько-руської доби в період відносної стабільності у регіоні та на власне литовсько-руських землях, в період переходу господарства від натурального до грошового, запровадження грошового обігу, митної, податкової справи, торгівлі, включаючи торгівлю в містах з магдебурзьким правом і торгівлю нерухомістю, включаючи торгівлю землею. Ці та пов'язані з ними нові соціально-економічні процеси потребували всебічного письмового правового регулювання, а ускладнення на цій основі правового життя литовсько-руських земель, – людей, які б володіли відповідними правовими знаннями і у разі виникнення суперечок могли надати сторонам, та й суду, належну юридичну допомогу. Тобто, загальні умови зародження адвокатури України подібні до тих, що й, наприклад, в Англії та Франції, де вона також зароджувалася природнім, еволюційним шляхом, правда, дещо раніше, відповідно, у XII і XIII століттях [8, с. 160].

Внаслідок впровадження письмового законодавства, на території України з'явилися ті члени судового процесу, які поступово перетворилися на адвокатів у сучасному розумінні цього терміну, на яких покладалась функція захисту своїх підсудних. Протягом XVI ст. встановлюється і уточнюється правовий статус адвоката («прокуратора») в Україні. У різних редакціях Литовського Статуту закріплюється і розширюється коло справ, які могли бути у віданні адвокатів; організовується діяльність приватних та державних адвокатів [9, с. 35].

Таким чином, Литовські Статуту стали першими збірками писаного права, які регламентували процес формування кадрового складу земських судів. Їх артикули містили перелік вимог до судових службовців, посадові обов'язки, впроваджували систему покарань за посадові злочини, гарантували членам суду правовий захист з боку держави. Судове чиновництво розглядалося як різновид державної служби. В той же час законодавчо оформлюється інститут адвокатури. Тому можна вважати, що Литовськими Статутами було закладено основи сучасного судочинства та правозахисту в Україні.

Інститут адвокатури пройшов складний та тривалий шлях становлення та розвитку, однак деякі проблемні моменти ще потребують свого вирішення. Формування в Україні правової держави та громадянського суспільства безпосередньо пов'язано з проблемою створення належного механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Адвокатура виступає

гарантом в забезпеченні таких прав, тому потребує реформування з метою створення сильного та дієвого інституту адвокатури.

Список використаних джерел:

1) Атаманова Н. В. Литовські статuti як історичні пам'ятки у системі вітчизняних джерел права. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 10-1(1). С. 22-24.

2) Ворончук І. Литовські Статuti Великого князівства Литовського з погляду гендерної експертизи. Українознавство. 2021. № 3. С. 72-86.

3) Зосімович О. Регулювання діяльності судових урядовців та адвокатів нормами Другого та Третього Литовських Статутів на рубежі XVIII – XIX ст. С. 61-67.

4) Сурков Д. Історія становлення інституту адвокатури / Дмитро Сурков. Б.м., Б.д. 37 с.

5) Старченко Н. Умоцovanі – прокуратори – приятелі. Хто вони? (становлення інституту адвокатури на Волині в кінці XVI ст.). Соціум. Альманах соціальної історії. 2002. №1. С. 298-306.

6) Статuti Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Том III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2-х кн. – Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 568 с.

7) Статuti Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.

8) Попелюшко В.О. Зародження та інституційне становлення адвокатури України. Вісник Кримінального судочинства. 2016. № 2. С. 159-168.

9) Ващук Д. П. Адвокатура України у XV – I половині XVI століття. Адвокатура України: історія та сучасність. Київ; Тернопіль, 2013. С. 34-36.

Lyashuk U. The role of lawyers according to the Lithuanian statutes of 1529, 1566 and 1588.

The work examines the role of lawyers under the Lithuanian statutes of 1529, 1566 and 1588. It was found that the Lithuanian Statute, which is known in three editions: 1529, 1566 and 1588, was a historical example of the combination of European and Old Russian legal systems. Its norms remained in force on Ukrainian lands for four centuries - from 1529, when the first edition of the Statute was published, to 1840, when they were abolished on the territory of Right Bank Ukraine.

Keywords: defense institute, advocacy, lawyer, defense, Lithuanian statutes, lands of the Grand Duchy of Lithuania.

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Маринчак Х. В.

Анотація. У статті проаналізовано проблеми та особливості конституційно-правової відповідальності як різновиду юридичної відповідальності держави. Також характеризується правовий статус держави загалом і закріплені норми Конституції України щодо конституційно-правової відповідальності держави.

Ключові слова: держава, конституційно-правовий статус, юридична відповідальність, конституційно-правова відповідальність.

В умовах побудови сучасної правової держави в Україні все частіше постають питання щодо подальшого вдосконалення законодавства. Серед цих питань актуальним є питання конституційно-правової відповідальності, оскільки в українській правовій системі та юридичній науці воно є одним з найбільш дискусійних.

Конституційно-правова відповідальність – виражається у можливості настання несприятливих наслідків для суб'єктів конституційного права, зокрема держави, що порушили норми конституційного законодавства. Цей вид відповідальності є порівняно новим для вітчизняної практики. Прикладами такої відповідальності є розпуск парламенту, імпічмент президента, відставка уряду. Питання про державу як суб'єкта конституційно-правової відповідальності є дискусійним. Більшість дослідників звертають увагу перш за все на відповідальність органів державної влади, посадовців, виборних осіб у системі державної влади і системі місцевого самоврядування. Це цілком логічно у зв'язку з необхідністю осмислення конституційно встановлених пріоритетів в умовах становлення громадянського суспільства і правової держави [1].

Правовий статус і, відповідно, юридична відповідальність держави характеризується найбільшою широтою параметрів та закріпленням у нормах різних галузей права. Водночас, конституційна відповідальність держави вичерпується нормами, вміщеними лише в конституції, а конституційно-правова відповідальність – у нормах, уміщених в усіх джерелах конституційного права як галузі національного права. При цьому, на думку Н.О. Богданової, конституційно-правовий статус включає в себе такі елементи: місце суб'єкта в суспільстві й державі, його соціально-політичну роль та призначення; загальну правоздатність; права і обов'язки (компетенцію) суб'єкта та відповідальність; гарантії сталості та реальності правового становища суб'єкта [2].

На відміну від фізичних та юридичних осіб, саме держава володіє

міжнародно-правовою та конституційно-правовою деліктоздатністю. При цьому публічно-правові заходи, як засіб притягнення до відповідальності, можуть застосовуватись до держави за невиконання або виконання неналежним чином її обов'язків, а так само обов'язків її органів. З огляду на те, що в міжнародному та в конституційному праві уособленням держави в конкретних правовідносинах виступають державні органи, наділені відповідною компетенцією, то відповідно до концепції субсидіарної юридичної відповідальності за їхні дії відповідальність несе саме держава. При цьому лише в конституційній субсидіарній відповідальності держава як відповідач має понести відповідальність незалежно від бажання її прийняти [2].

Громадянське суспільство не може існувати там, де відсутня відповідальність носіїв державно-владних повноважень: якщо сила закону охороняється відповідальністю громадян, то ще більшою мірою вона вимагає відповідальності вищих посадових осіб держави. Звідси – виняткове політико-правове значення конституційно-правової відповідальності як інституту, що гарантує справедливість, свободу та верховенство права в сфері політичних відносин, а також науково-практичне значення досліджень, присвячених її проблемам.

Конституція України визначає принцип відповідальності держави перед громадянами і спрямованість діяльності держави на забезпечення найвищих соціальних благ [3]. Принцип відповідальності держави за свою діяльність перед людиною, закріплений у частині 2 та 3 статті 3 у формі загального положення, конкретизується в інших нормах Конституції, зокрема про оскарження дій чи бездіяльності органів влади (ст. 55), ця ж стаття передбачає право громадянина на судовий захист у міжнародних правових організаціях і подання позову до держави в цілому, про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної особі державою (ст. 56), про конституційну відповідальність народних депутатів (ст. 79), а також у іншому законодавстві України [4].

Важливо наголосити також на тому, що юридична відповідальність держави є динамічним елементом її правового статусу, який здебільшого розглядається як у цілому статична правова конструкція. Проте юридична відповідальність, образно кажучи, «приводить у рух» обов'язки держави перед суспільством, особою, іншими державами, перед нинішнім і майбутніми поколіннями, титульною нацією тощо, гарантуючи здійснення цих обов'язків. У такий спосіб пріоритетними функціями юридичної відповідальності держави в позитивному аспекті виступає превентивна та гарантувальна. Адже, як зауважують дослідники, важливим є розуміння того, що нині «держава – це не тільки і не стільки суб'єкт політики, скільки носій прав, юридичних обов'язків і суб'єкт юридичної

відповідальності, тобто суб'єкт права» [2].

Особливістю конституційно-правової відповідальності можна назвати те, що настання наслідків для її суб'єктів спрямовано, насамперед, захист конституції, конституційного ладу, основних прав і свобод людини та громадянина. Також це відрізняє конституційно-правову відповідальність від інших видів юридичної відповідальності. Як висновок: конституційно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, що забезпечується примусовою силою держави та українського народу, має законодавчо встановлений порядок реалізації, сутність якої проявляється в необхідності зазнавати суб'єктом, що вчинив конституційно-правове правопорушення (делікт), несприятливих правових наслідків, безпосередньо передбачених конституційним законодавством, з метою захисту Конституції, стабільності конституційного ладу, прав і свобод особи в Україні [5].

Держава як суб'єкт не може мати абсолютного імунітету юридичної відповідальності, по суті виокремлюючи себе з-поміж інших суб'єктів права, втілюючи тим самим монархічний принцип, за яким король, тобто держава не може бути неправа, або заперечуючи будь-яку відповідальність держави як суб'єкта (підмінюючи конституційно-правову чи іншу відповідальність держави відповідальністю державних службовців тощо).

Список використаних джерел:

- 1) Крестовська Н. М. Теорія держави і права. URL: <https://studies.in.ua/krestovska-nm-teorija-derzhavy-i-prava/1595-rozdl-22-yuridichna-vdpovdalnst.html#224>
- 2) Бакумов О. С. Юридична відповідальність як елемент правового статусу держави: теоретико-правові аспекти. URL: Режим доступу до ресурсу <http://apdp.onua.edu.ua/index.php/apdp/article/view/112>
- 3) Конституція України від 28 червня 1996 року URL: Конституція України - Розділ I (president.gov.ua)
- 4) Конституція України від 28 червня 1996 року НПК. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41521>
- 5) Ткаченко В. Ю. Конституційно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7184/1/Tkachenko_304.pdf

Marynchak K. The state as a subject of legal responsibility: constitutional and legal aspect.

The article analyzes the problems and features of constitutional and legal

responsibility as a type of legal responsibility of the State. The author also characterizes the legal status of the state in general and the enshrined norms of the Constitution of Ukraine on constitutional and legal responsibility of the state.

Keywords: state, constitutional and legal status, legal responsibility, constitutional and legal liability.

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАРОДЖЕННЯ АДВОКАТУРИ В ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКУ ДОБУ

Оксентюк А. Ю., Кузьмук С. Ю.

Анотація: Стаття присвячена дослідженню проблем зародження інституту адвокатури на українських землях у литовсько-польський період. Авторами наведено конкретні аргументи на користь того факту, що сам інститут адвокатури зародився ще за часів Київської Русі, однак виражених рис та характерних ознак професіоналізму набув саме у вищезгаданий період. Окрема увага присвячена поняттю «адвокат» та його значенню в описаний вище період історії.

Ключові слова: зародження адвокатури, литовсько-польська доба, адвокат, адвокатська діяльність.

XIV століття для українських земель було не дуже сприятливим, адже характеризувалось політико-економічним занепадом, у той час як сусідні з Києвом землі, а саме Литва і Польща, лише розпочинали своє становлення. Як наслідок, до кінця 70-х років XIV століття половина земель Київської Русі стала частиною Великого князівства Литовського. У той самий час, на початку XIV століття, поляки розпочинали свою успішну експансію українських земель із заходу. Як наслідок, сучасні українські землі поринули в литовсько-польську добу, яка тривала аж до середини XVII століття. Прихід нових правителів на терени колишньої Київської Русі супроводжувався змінами в політичному, економічному, соціальному та культурному житті населення. Зокрема, правова сфера збагатилась численними польськими та литовськими правовими традиціями, які сприяли розвитку інституту захисту прав та представництва, а отже, за твердженнями істориків, саме в цей час на українських теренах формується інститут адвокатури. Однак, проблема визначення етапу зародження інституту адвокатури є багатогранною та потребує подальшого вивчення.

Метою даної статті є проведення детального аналізу процесів зародження інституту адвокатури на території українських земель в період литовсько-польської доби. Крім того, значна увага присвячена питанню передумов формування даного інституту, а також виокремленню характерних рис інституту адвокатури.

У науковій літературі побутує думка, що «адвокатура в сучасному розумінні цього явища виникла, як публічно-державний інститут у стародавньому Римі в період розквіту першої Римської республіки, урочистості прав і закону. Адвокатура стала тим інститутом, без якого, на думку суспільства і держави, неможливе здійснення справедливого судочинства» [1, с. 115]. На нашу думку, дана теза є дещо переоціненою, оскільки як в Стародавньому Римі, так і в Давній Греції терміни «адвокат» та «адвокатура» мали зовсім інше контекстуальне наповнення і не позначали той інститут, який існує в сучасному світі, хоча й мали значний вплив на майбутнє формування інституту адвокатури в країнах Європи.

Щодо українських земель, то побутує думка, яка висловлена М. Чубатим, про те, що «зародження адвокатури України необхідно досліджувати ще з часів Київської Русі, коли українське судочинство характеризувалося суцільним пануванням звичаєвого права та повною його перевагою над писаним законом, а праця захисника в судах у цей період мала характер громадської, товариської, виключно моральної підтримки своєї сторони [2, с. 25]. З такою тезою важко не погодитись, адже саме у Київській Русі з'явилися перші риси інституту адвокатури. У той час «адвокатами» в сучасному розумінні цього слова були лише родичі або ж приятелі осіб, так звані «послухи» та «видоки». Крім того, сторони могли залучати до процесу лише двох таких осіб, щоб їх надмірна кількість не впливала на прийняття рішення судом.

Однак, заради справедливості, варто зазначити, що у Київській Русі не існувало професійного представництва сторін в суді особами, які знають право та вміють його застосовувати. Саме через це існує точка зору, відповідно до якої «перші зародки станової професійної адвокатури на українських землях з'являються за часів перебування у складі Великого Князівства Литовського і Польського Королівства (XIV–XVII ст.). У цей період звичаєве право витісняється писаним законом у містах та загальнодержавних судах, де запроваджується магдебурзьке (німецьке міське) право (XV ст.). Справа судового захисту у міських та загальнодержавних судах цього часу набуває професійного характеру. За часів польсько-литовської доби на перший план у якості захисника виступає прокуратор» [3, с. 8]. З цим важко не погодитись, адже саме в литовсько-польську добу багато процесів (зокрема ведення господарства, митна та податкова справи, торгівля) потребували саме письмового правового регулювання, а в разі виникнення спорів – наявність суду та осіб, які надаватимуть належну правову допомогу. Таким чином, можна дійти висновку, що адвокатура на теренах України формувалась класичним (еволюційним) шляхом, як це було у Великій Британії чи Франції.

З іншого боку, слід відзначити й той факт, що становлення адвокатури на

наших землях мало й ряд специфічних особливостей. Зокрема, однією з таких особливостей було те, що справи в судах вирішувались на підставі місцевого звичаєвого права. Це означало, що кожна із сторін могла залучити на свою сторону князів, панів і землян, які по-факту виконували функції адвокатів – представляли інтереси сторін, здійснювали юридичний захист та, що найголовніше, слідували за тим, щоб при вирішенні справи дотримувались всіх положень місцевого звичаєвого права, оскільки саме вищезгадані особи володіли ним найкраще.

Ще однією особливістю було те, що на теренах українських земель існувала так звана прецедентна практика суду господаря і панів-ради. [4, с. 15]. Ця практика полягала в тому, що найвищий у князівстві суд своїми рішеннями пропонував стороні доручити справу комусь тоді, коли ця сторона не могла з тих чи інших причин особисто з'явитися на суд, або коли, знову ж таки, при вирішенні справи вимагалися знання місцевого звичаєвого права. Іншими словами, мало місце так зване залучення представника з ініціативи суду, хоча й в достатньо примітивному форматі рекомендації. Крім того, і надалі зберігалось представництво через рідних та приятелів, яке зародилось ще за Київської Русі. На початку XVI століття представниками у судових справах виступали також урядові писарі. Окреме регулювання інституту адвокатури мали міста з магдебурзьким правом, оскільки в них особи могли доручати представництво своїх інтересів у суді спеціальним особам – прокураторам.

Особливу увагу також потрібно звернути і на юридичну термінологію, що вживалась на той час. Зокрема, сучасний термін «адвокат» не згадується ні в жодному процесуальному документі, ні в законодавчих актах. Проаналізувавши положення Литовського статуту 1529 року, вчені дійшли висновку про те, що поняття «адвокат» не використовувалось з тих причин, що вже на той час терміном «advocatus» позначали адміністративних урядовців, а саме – вїттів у селах. Більше того, з матеріалів тогочасних судових справ вбачається, що представники тієї чи іншої сторони згадувались лише в форматі прізвища та ім'я, навіть без зазначення того, яку зі сторін вони представляють [5, с. 93].

Підсумовуючи все вищезазначене, слід зазначити, що інститут адвокатури все ж таки розпочав своє зародження саме в період існування Київської Русі, але справжнього становлення та юридичного оформлення зазнав у період литовсько-польської доби. Попри відсутність великої кількості формалізованих джерел та письмових згадок з тих часів, все ж слід погодитись з думкою вчених про те, що судове представництво було доволі розповсюдженим явищем в період XIV-XVI століття, хоча процесуальна роль адвокатури, її структура та повноваження чітко визначеними не були. Більше того, не існувало окремого прошарку людей, які б на

професійній основі здійснювали представництво інтересів інших осіб.

Список використаних джерел:

- 1) Яновська О. Г. Адвокатура України: навч. посібник / О. Г. Яновська. К.: Юрінком Інтер, 2007. 280 с.
- 2) Чубатий М. До історії адвокатури на Україні // Альманах Українських Адвокатів. Львів, 1934. С. 30-37.
- 3) Святоцька В. О. Інститут адвокатури України: становлення та розвиток: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В. О. Святоцька. Л., 2010. 20 с.
- 4) Ващук Д. П. Адвокатура України у XV – I половині XVI століття (на прикладі Волинської землі) / Д. П. Ващук // Адвокатура України: історія і сучасність. Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. 153 с.
- 5) Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.

Oksentiuk A., Kuzmuk S. The problems of the Advocacy emergence in the Lithuanian-Polish area.

The article is dedicated to the research of the emergence of the institution of advocacy in Ukrainian lands during the Lithuanian-Polish period. The author provides specific arguments in favor of the fact that the institution of advocacy originated during the time of Kyivan Rus, but acquired the distinct features and characteristics of professionalism during the aforementioned period. Particular attention is devoted to the concept of «advocate» and its significance in the aforementioned period of history.

Keywords: the emergence of advocacy, the Lithuanian-Polish era, advocate, advocacy practice.

АДВОКАТУРА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Сторожук А. С., Тимошук А. В.

Анотація: У роботі досліджуються передумови становлення та діяльності адвокатури у складі Австро-Угорської імперії наприкінці ХІХ ст. Розглянуті особливості початку формування органів адвокатського самоврядування в українських землях, що перебували в складі Австро-Угорської імперії.

З'ясовано, що період з кінця ХІХ ст. і до початку Першої світової війни вважається золотим періодом у розвитку української адвокатури під владою Австро-Угорщини.

Ключові слова: інститут захисту, адвокатура, адвокат, захист, Австро-Угорська імперія, Галичина.

Мета статті – створення неупередженої об'єктивної правдивої картини історичного розвитку української державності, поєднання історичного досвіду національного представництва з розв'язанням сучасних проблем сьогодення.

Історико-правові аспекти становлення адвокатури, безсумнівно мають велике гносеологічне, історичне, юридичне і практичне значення. Їх дослідження дозволяють нам заповнити певні прогалини в історико-правовому знанні про державотворчий процес в Україні. Тож відповідно актуальним є розгляд історичних передумов розвитку та становлення адвокатури на українських землях у складі Австро-Угорської імперії.

Протягом свого історичного розвитку землі сучасної території України перебували у складі ряду держав, зокрема царської Росії, Австро-Угорської імперії, Польщі, УРСР. І в кожен з цих періодів талановиті вихідці з України активно долучались до суспільно-політичного життя цих країн.

Із середини XIV ст. Галичина знаходилася під владою Польщі, а з 1772 року – під пануванням Австро-Угорщини. Буковину окупувала Австрія. Зазначені обставини та особливі умови спровокували специфічні умови розвитку інституту адвокатури на цій території.

З давніх-давен польське та українське правосуддя управлялося князями з усіма ознаками монархії. У той час сторони в судовому процесі часто зверталися до родичів, друзів чи будь-кого іншого, не знаючи про чинну юридичну практику чи встановлені правові норми.

У XIII ст. в Польщі з'являється вид представників, який називається «прокуратор». Відповідно такий прокуратор мав право представляти особу не лише в суді, але й в органах місцевого самоврядування.

Слід відмітити, що спочатку поняття «адвокат» означало вїйта, який здійснював муніципальне управління [1, с. 170]. Уже з XVI століття прокуратори перебували постійно при судах як правники, правознавці та користувалися захистом права й імунітету. Авторитет прокуратора на той час був настільки великим, що в Мазовецькому статуті було записано певне правило, відповідно до якого діяла заборона в судових засіданнях перебивати промову прокуратора. Також були певні особливості здійснення професійної діяльності, відповідно до них порядок вступу прокуратора у справу регулювався законом, а також закон забороняв йому мати більше ніж три справи одночасно. Важливо і цікаво відзначити той факт, що за несумлінне виконання своїх обов'язків він карався штрафом в три гривні.

Подальший розвиток система адвокатури отримала в польському Кодексі законів 1511 року, який проголосив адвокатів незалежними суб'єктами; закон 1538 року заборонив захист духовенства; у 1543 році на Західній Україні, що входила до складу Польщі, вперше офіційно запроваджено винагороду за адвокатські послуги.

Закон 1543 року зробив важливий крок у перетворенні адвокатів на осіб, які виконують постійні функції захисту, забороняючи іншим робити це на постійній основі. Тогочасне польське законодавство вимагало від адвокатів складання присяги, в якій вони клялися, що дотримуватимуться законів, не будуть зловживати своїми правами. За дисциплінарні правопорушення адвокати могли бути позбавлені права займатися адвокатською діяльністю на певний час. Усіх захисники називали «палестри», що в перекладі з грецької мови означало «школа гімнастики» (місце для вправ).

Правова система Галичини та Буковині досить розвинулася після включення даних територій до Австро-Угорської імперії, і джерела XVI століття згадують кілька імен українських юристів, які працювали в Галичині. Наприклад, відомий історик Іван Крип'якевич згадує Олександра Ігнатовича як українського адвоката, який займався адвокатурою до 1546 року. Відтоді в письмових джерелах згадуються українські адвокати Станіслав Гурський і Жигман. Проте історія досі неохоче згадує імена українських юристів, які діяли в Галичині наприкінці XVIII ст.

Розвиток адвокатури на Буковині в аналізований період (1774-1918 рр.) відбувався в загальному руслі еволюції адвокатури в Габсбурзькій державі. Тому його вивчення має ґрунтуватися згідно з загально австрійським законодавством про адвокатуру, та аналізом її загально австрійських історико-правових досліджень. Водночас процес становлення та утвердження адвокатури на Буковині мав характерні риси, що зумовлювались історичними, національними, соціально-економічними особливостями регіону.

Йозефінським Положенням від 14 травня 1781 р. про загальний судовий устрій вперше було викладено організацію, права та обов'язки загально австрійської адвокатури. Суд та адвокатура були тісно пов'язані між собою, тому разом їх розглядали як два необхідні відділи єдиного судового порядку. Особи, які були допущені до виконання адвокатських обов'язків отримували цісарське призначення.

Першим австрійським законом, який стосувався тільки адвокатури й поширювався на всю монархію, стало видане 16 липня 1849 р. тимчасове Положення про адвокатський порядок. Важливу роль у формуванні адвокатури відіграло розпорядження Міністерства юстиції від 7 серпня 1850 р., в якому було

визначено деталі складання адвокатського іспиту. Воно зробило цей іспит у крайових судах обов'язковим для всіх коронних земель. Допуск до іспиту залежав від чотирирічної судової практики, поділеної на дві частини: півтора року кандидат мусив працювати в земельному чи повітовому суді, а ще два з половиною – практикуватись в адвоката в прокуратурі. Іспит теж мав два етапи: спершу усний, потім – письмовий. Кандидат показував свої знання з цивільного і кримінального законодавства, мистецтва ведення справи в суді, складання документів [4, с. 544].

Отже, початок формування органів адвокатського самоврядування в українських землях, що перебували в складі Австро-Угорської імперії пов'язують з прийняттям «Постійного положення про адвокатуру» (1868 р.), у змісті якого вперше було законодавчо закріплено адвокатське самоврядування та автономію адвокатури. Крім того, було скасовано повноваження Міністерства юстиції ухвалювати рішення про допуск до адвокатської професії [2, с. 17]. Адвокатам було запропоновано об'єднатися в адвокатські палати. У 1862 р. було створено Львівську палату адвокатів, прийнято її Статут і Порядок (регламент), які затверджувалися загальними зборами адвокатів [5, с. 68]. З квітня 1872 р. в на землях Галичини та Буковини набув чинності адвокатський дисциплінарний статут, яким передбачалося створення у кожній адвокатській палаті дисциплінарної ради [6, с. 81].

Період з кінця ХІХ ст. і до початку Першої світової війни вважається золотим періодом у розвитку української адвокатури під владою Австро-Угорщини. Галицькі адвокати виконували не лише суто професійні функції, але часто ставали політичними борцями за національні й політичні права українського народу [3, с. 16].

Становлення правової держави та громадянського суспільства в Україні безпосередньо пов'язане з проблемою створення належного механізму гарантування прав і свобод людини та громадянина. Після проголошення незалежності України адвокатам в складних умовах довелося боротися за становлення незалежної адвокатури та формувати систему адвокатського самоврядування. Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» було започатковано інституційну розбудову органів адвокатського самоврядування та вперше закріплено термін «незалежність» щодо змісту адвокатської діяльності, завдань адвокатського самоврядування та взаємовідносин з органами державної влади та місцевого самоврядування.

З набуттям Україною незалежності надання юридичної допомоги отримує державне гарантування. Також значно посилилась роль адвокатів після прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно таке

оновлення законодавства стало суттєвим кроком на шляху до розвитку даного інституту, а отже створення демократичної, соціальної, правової держави.

Висновки. Таким чином, інститут адвокатури пройшов складний та тривалий шлях становлення та розвитку, однак деякі проблемні моменти ще потребують свого вирішення. Самоврядність та автономію станової адвокатури законодавчо ще було закріплено під час перебування українських земель в складі Австро-Угорської імперії. Незалежність адвокатського самоврядування зумовлювалася тим, що судова влада поступово втратила можливість впливати на внутрішньоорганізаційні питання адвокатури.

Список використаних джерел:

1) Андрухів І. «Адвокатська доба» національного відродження в Галичині. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 1999. №4. С. 166-180.

2) Аніщук Н. В., Бойчук А. Ю. Становлення інституту адвокатури на західноукраїнських землях. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2011. Вип. 3. С. 13-19.

3) Аніщук Н. В., Бойчук А. Ю. Становлення інституту адвокатури на Західноукраїнських землях. Науково-інформаційний вісник. Право. 2011. № 3. С. 13-19.

4) Бойко М. М. Історичні аспекти становлення незалежності адвокатського самоврядування в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 542-545.

5) Гловацький І. Ю. Заснування та правовий статус адвокатських палат у Галичині в другій половині ХІХ ст. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юридична. Вип. 2. 2008. С. 63-74.

6) Никифорак М. В. Адвокатура на Буковині в період її перебування у складі Австрії. Адвокатура України: історія та сучасність: Всеукр. круглий стіл (м. Київ, 25 січня 2013 р.). К.; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 78-83.

Storozhuk A., Tymoschuk A. Advocacy in Ukrainian lands within the Austro-Hungarian Empire.

The work examines the prerequisites for the formation and activity of the bar within the Austro-Hungarian Empire at the end of the 19th century. The peculiarities of the beginning of the formation of self-government bodies of lawyers in the Ukrainian lands that were part of the Austro-Hungarian Empire are considered.

It was found that the period from the end of the 19th century and until the beginning of the First World War is considered a golden period in the development of

Ukrainian advocacy under the rule of Austria-Hungary.

Keywords: defense institute, advocacy, lawyer, defense, Austro-Hungarian Empire, Galicia.

ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ АДВОКАТІВ ФРАНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПОДІЛУ

Швець А. В.

Анотація: У статті досліджено необхідні умови процесу становлення особи як адвоката у Франції, охарактеризовано порядок проходження професійної підготовки. Проаналізовано особливості поділу адвокатів на класи, а також виконання їхніх повноважень на певному етапі судового процесу.

Ключові слова: адвокатура Франції, стряпчий, адвокат, інститут захисту, колони.

Адвокатура Франції пережила чималий період свого реформування, і станом на сьогодні забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі. Те, що сьогодні є правозахисним інститутом, ще на початку було несформованим, не мало правового підґрунтя і досвідчених фахівців. Тому актуальність теми дослідження полягає у визначенні особливостей становлення професії «адвоката» в історичному минулому держави.

Історики висловлюють різні погляди з приводу того, коли ж історія адвокатури розпочинає свій відлік. Проте достовірно відомо, що перший список адвокатів з'явився в 1327 році за правління Філіппа де Валуа. У той же період з'являються опорні правила професійної етики [2]. З часом у суспільстві виникає потреба захисту своїх порушених, невизнаних і оспорюваних прав, тому і з'являються особи, які професійно займалися правозахистом.

Вступити до адвокатури могла будь-яка особа, яка виявила бажання стати адвокатом, а також відповідала наступним вимогам:

- 1) наявність французького громадянства;
- 2) вища юридична освіта та ступінь ліцензіата (магістра або доктора права);
- 3) здобутий трьохрічний практичний стаж;
- 4) мала рекомендацію порядної та високоморальної людини;
- 5) наявність місця проживання.

Процедура призначення адвоката не була складною, проте вимагала підготовки. Для початку апеляційні суди перевіряли чи відповідає особа вимогам, що передбачені для цього виду діяльності. У разі успішного проходження перевірки, особа складала присягу згідно з таким текстом: «Я присягаю, як адвокат, виконувати свої обов'язки з гідністю, чистою совістю, незалежністю,

чесністю та гуманністю» [7].

Необхідною умовою процесу становлення особи як адвоката, була передбачена вимога Ради адвокатів про проходження приватної практики у одного з адвокатів, котрий був внесений у список. Як правило, першими в такому списку були найстарші захисники, що користувалися особливим авторитетом, проте ніякого впливу на інших вони не мали [4, с. 318].

Стажування тривало три роки. Обов'язковою була участь в конференціях, на яких обговорювалися питання правового характеру, надавалися юридичні консультації. Зібрання такого роду проходили під керівництвом президента ради або одного з її членів. Варто зазначити і те, що всі стажисти поділялися на своєрідні угруповання, котрі мали назву «колони». За кожною з них були закріплені по двоє членів ради, основним завданням яких було навчання молодих і недосвідчених членів колони правових звичаїв, а також правил адвокатської діяльності.

За результатами проходження стажування найстарший з адвокатів пропонував відповідну особу на посаду адвоката, враховуючи його спосіб життя, моральні вчинки та знання, які були отримані в ході підготовки [3, с. 12].

Вступ французької адвокатури у XIX століття характеризувався поділом адвокатів на класи, зокрема, стряпчих (*avoués*) і адвокатів у вузькому значенні (*avocats*), і був зумовлений виконанням окремих функцій на певному етапі судового процесу. До повноважень стряпчих належала попередня письмова підготовка справи, а вже безпосередній захист і представництво інтересів в суді відносились до компетенції адвокатів. Саме такий розподіл обов'язків відображав специфіку письмово-словесної форми судочинства [1, с. 179].

Не кожен бажаючий міг вступити до кола *avoués*, оскільки ставилися наступні вимоги:

- 1) досягнення 25-річного віку;
- 2) наявність диплома про звання доктора права або свідоцтво щодо здібностей (університетський ступінь бакалавра);
- 3) володіння громадянськими правами;
- 4) стаж клерка у стряпчого не менш як 5 років, а при наявності диплома про вищу освіту – не менше 3-х років;
- 5) свідоцтво мера про хорошу поведінку;
- 6) свідоцтво ради стряпчих того суду, при якому прохач бажав числитися, про здібності і добру поведінку [6, с. 475].

Варто зазначити і те, що на початку XX у Франції вже утвердився інститут несумісності, оскільки в протилежному випадку це призводило до виникнення корупційних ризиків, а відповідно і необ'єктивності. Саме тому звання стряпчого

визнавалося несумісним зі званням адвоката, нотаріуса, судді, судового пристава, префекта, мера. З метою уникнення конфлікту інтересів стряпчими не були також ті особи, які були у близьких родинних стосунках з одним із суддів того ж суду [5].

Все ж стряпчі могли бути зрівняні в правах і можливостях з адвокатами, виступаючи в судовому засіданні, проте винятком становила одночасна їхня участь в кримінальному процесі, оскільки перевага надавалася адвокатам.

З метою вирішення питань притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання професійних обов'язків, функціонувала Дисциплінарна рада. До її повноважень відносилось накладення дисциплінарного стягнення, зокрема, попередження, догана, заборона практики на строк до одного року, а також найсуворіше покарання - виключення із списку. Окрім того, у виняткових випадках суди могли накласти заборону здійснення адвокатської практики строком до шести місяців, а у разі повторного вчинення проступку – до п'яти років [6, с. 475].

У 1992 році адвокатура зазнала суттєвих реформувань у зв'язку із набранням чинності поправки до Основного закону про статус адвокатів від 31 грудня 1990 року. В результаті змін був скасований поділ адвокатів на класи, що позитивно вплинуло на формування іміджу адвокатури. Відтоді сформувалося єдине поняття «адвокат», основною функцією якого стало складання документів правового характеру, захист прав та свобод людини на всіх стадіях процесу, а також представництво інтересів в суді [5].

Отже, інститут адвокатури в кінцевому результаті свого історичного розвитку набув ознак професійності та організаційності. В процесі становлення французької адвокатури відбулося відокремлення представництва від правозаступництва, що означало перехід до правового відстоювання інтересів сторони, а також налагодження тісного зв'язку адвокатури з судовою владою, який є необхідною умовою реалізації судового захисту прав і свобод особи.

Список використаних джерел:

1. Гартунгъ Н. История уголовного судопроизводства и судоустройства Франции, Англии, Германии и России, приуроченная къ университетскому курсу. С.- Пб. Типографія Э. Арнгольда, Литейный №59, 1868. 206 с.

2. Гловацький І. Ю. Адвокатура зарубіжних країн (Англія. Німеччина. Франція): навч.-практ. посіб. Київ: Атіка, 2007. 588 с.

3. Попелюшко В. О. Виникнення та інституційне становлення адвокатури Франції. *Адвокат*. Київ: Прецедент, 2011. № 1 (124). С. 9-13.

4. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство. Пособіе къ лекціямъ: Второе издание, измененное и дополненное. С.- Пб.: «Право», Литейный просп., 28, 1914.

597 с.

5. Святоцький О. Д. Сучасні системи адвокатури. Київ: Право України, 1993. 176 с.

6. Фойницький І. Я. Курс кримінального судочинства. Видавництво: «Альфа», 1996. Том I. 552 с.

7. Portant rйforme de certaines professions judiciaires et juridiques [Електронний ресурс] : Loi du 31 dйcembre 1971 № 71-1130. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT0000060683> 96

Shvets A. The historical path of the development of lawyers in France and the peculiarities of their division.

The article examines the necessary conditions for the process of becoming a lawyer in France, describes the procedure for professional training. The peculiarities of the division of lawyers into classes, as well as the performance of their powers at a certain stage of the judicial process, are analyzed.

Keywords: advocacy of France, solicitors, lawyer, institute of protection, columns.

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Шуліка В. І.

Анотація. У дослідженні автором проводиться аналіз впливу пандемії COVID-19 на основні інститути та сфери функціонування пенітенціарної системи Великої Британії. Зокрема прослідковано негативний вплив пандемії на строк судового розгляду кримінальних проваджень, чисельність ув'язнених осіб, у тому числі тих, хто фактично відбувають покарання у в'язницях та тих, хто знаходиться у закладах попереднього ув'язнення, або під наглядом Служби пробації Його Величності. У дослідженні наведено приклад впливу пандемії на морально-психологічний стан в'язнів, що вплинуло на спектр індивідуальних вимог, які останні висували адміністрації виправних установ та Службі пробації.

Ключові слова: пенітенціарне право, пенітенціарна система Великобританії, пенітенціарія Великобританії, пандемія, виправні установи.

Пандемія COVID-19 має і до сьогодні свій вплив практично на всі сфери суспільного життя загалом та на пенітенціарну систему Великобританії зокрема, що і становить наш науковий інтерес. Актуальність роботи підтверджується також відсутністю системного аналізу впливу пандемії на пенітенціарію Великобританії. Такий аналіз дає можливість виокремити тенденцію, до якої тяжіє пенітенціарна

система Сполученого Королівства під впливом об'єктивних, неминучих чинників, для подальшого їх опрацювання та порівняння, що і становить мету нашого дослідження. Особливо цікаво для нас є дослідження особливостей функціонування пенітенціарної системи Великобританії в умовах пандемії з огляду на реформу вітчизняної пенітенціарної системи, що триває із 2016 року і до сьогодні [1].

До часткового аналізу впливу пандемії COVID-19 на англійську пенітенціарну систему вдавалося лише Міністерство Юстиції Великобританії (Ministry of Justice) на офіційному веб-порталі Уряду Британії [2]. Відтак у матеріалах, що представлені Міністерством Юстиції ми бачимо, що пандемія мала свій вплив на усі етапи функціонування пенітенціарії, починаючи від часу судового розгляду та винесення рішення, і аж до особистих вимог, які в'язні пред'являли до адміністрації виправних установ. Тут зазначимо, що дані, подані Міністерством Юстиції свідчать про те, що своєчасність розгляду справ у суді скоротилася станом на грудень 2022 року, у порівнянні із груднем 2021 року. Час від вчинення правопорушення до завершення розгляду справи у суді скоротився на 6% порівняно з останнім кварталом 2022 року з 189 до 178, але залишається вищим від рівня, що існував до початку пандемії (162 дні у 2019 році).

Станом на сьогодні, тривалість розгляду кримінальних справ зменшилася за останній рік одночасно як у магістратських судах, так і в Коронному суді, але залишається вищою, ніж до пандемії. Однак, сам Уряд Великобританії коментує, що строки розгляду кримінальних справ вимірюється на момент завершення розгляду справи, цілком ймовірно, що скорочення строків в останньому кварталі 2022 року пов'язане з короткостроковим ефектом завершення значної кількості справ за скороченим розглядом у період початку застосування антикорупційного закону.

Відповідно, прослідковуємо негативний вплив пандемії на своєчасність розгляду рішень у судах Великобританії, що відповідно, затягує процес притягнення винної особи до відповідальності [3].

Пандемія COVID-19 має свій вплив і на чисельність ув'язнених осіб у Великобританії. Розглянемо статистику на прикладі найбільших за чисельністю населення адміністративно-територіальних одиницях Сполученого Королівства – Англії та Уельсу [4].

Можемо констатувати, що у період з червня 2016 року до початку пандемії COVID-19 у 2020 році кількість осіб, які перебували в місцях попереднього ув'язнення, становила менше 10 000. З початком пандемії вона зросла, і в цьому кварталі показник у 14 143 особи на 11% вищий, ніж у грудні 2021 року. Нещодавній страйк адвокатів, ймовірно, також вплинув на цю цифру. Кількість

ув'язнених, які перебувають під слідством, зросла на 12% (до 9 306 осіб) порівняно з кінцем грудня 2021 року, тоді як кількість засуджених, яким не винесено вирок, зросла на 8% (до 4 837 осіб) за той самий період.

Беручи до уваги поняття та функціонування інституту пробації в Англії та Уельсі, зазначимо, що останні статистичні дані продовжують демонструвати, що тенденції щодо кількості розпочатих пробацій та обсягів справ перебувають на тому ж рівні, що й до пандемії COVID-19. Це свідчить про зростання в цілому, оскільки наприкінці весни 2020 року було скасовано операційні обмеження, запроваджені у відповідь на пандемію. Станом на 30 вересня 2022 року під наглядом Служби пробації перебувало 240 674 правопорушники, що на 2% більше порівняно з 30 вересня 2021 року та на 1% менше порівняно з 30 червня 2022 року. З кінця вересня 2021 року до кінця вересня 2022 року кількість справ, пов'язаних із судовими приписами, зросла на 6% – з 107 364 до 114 073, причому кількість правопорушників, яким було призначено громадські роботи, та правопорушників, яким було призначено умовне засудження, збільшилася на 5% та 10% відповідно. Загальна кількість правопорушників, які перебували під наглядом до або після звільнення з місць позбавлення волі, на кінець вересня 2022 року становила 131 215 осіб, що на 0,2% менше, ніж на кінець вересня 2021 року [5].

Можемо також спостерігати вплив пандемії COVID-19 на різний спектр вимог до осіб, якими опікується Служба пробації. Цікавим для нас є те, що у осіб, яким Службою пробації призначено громадський нагляд Community Order, та умовне позбавлення волі Suspended Sentence Order, спостерігалось збільшення кількості персональних, медичних та інших потреб, порівняно з тим самим кварталом 2021 року. У СО вимоги щодо психічного здоров'я, соціальної ізоляції, лікування алкоголізму, лікування наркозалежності та неоплачуваної роботи зросли на 54% до 346, на 19% до 246, на 13% до 972, на 12% до 912 і на 2% до 7 763 відповідно. У SSO потреба в лікуванні алкоголізму, психічних розладів та наркоманії зросла на 12% до 505, на 9% до 165 і на 2% до 551 відповідно.

Очевидно, що такий результат впливу пандемії в тому числі на осіб, до яких застосовується інститут пробації, корелюється із загальним збільшенням показників депресій та психічних розладів. Згідно з даними ВООЗ, пандемія COVID-19 завдала величезної шкоди психічному здоров'ю, шкоди, яку ми все ще намагаємося повністю усвідомити. Ще до пандемії ВООЗ підрахувала, що кожен шостий дорослий працездатного віку мав той чи інший психічний розлад. Дослідження, проведене на замовлення ВООЗ, вказує на те, що під час пандемії рівень депресії та тривоги зріс більш ніж на 25% [6].

Системно проаналізувавши дані про вплив пандемії COVID-19 на пенітенціарну систему Великобританії можна констатувати, що:

по-перше, в цілому, пандемія негативно вплинула на строки розгляду як у магістратських судах, так і в Коронному суді;

по-друге, можна прослідкувати, що найбільше пандемія COVID-19 вплинула на чисельність ув'язнених осіб на її початку, та на кількість законних вимог до Служби пробації Його Величності протягом усього періоду пандемії, та на психічний, емоційних та фізичне здоров'я засуджених осіб наприкінці пандемії;

по-третє, вважаємо, що досвід Великобританії у врегулювання та мінімізації негативних чинників, що вплинули на функціонування пенітенціарної системи корисно було б використати в якості ретроспективи для української пенітенціарної системи, адже, на жаль, виклики та глобальні проблеми останніми роками в Україні тільки посилюються.

Список використаних джерел:

1) Урядовий портал / Реформа пенітенціарної ситеми в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupsiyeyu/reformuvannya-sistemi-probaciyi-ta-resocializaciya> Дата звернення: 27.02.2023

2) Веб-портал Уряду Великобританії, відділ державної статистики URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/criminal-court-statistics-quarterly-july-to-september-2022/criminal-court-statistics-quarterly-july-to-september-2022>

3) Закон про кримінальне судочинство, 2003 / Criminal Justice Act 2003. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents>

4) National statistics/Offender management statistics quarterly: July to September 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/offender-management-statistics-quarterly-july-to-september-2022/offender-management-statistics-quarterly-july-to-september-2022#fn:5>

5) WHO Director-General's opening remarks at the Mental Health at Work panel, World Economic Forum – 18 January 2023. URL: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-mental-health-at-work-panel--world-economic-forum---18-january-2023>

Shulika V. The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Functioning of the UK Penitentiary System. Abstract.

This research provides the analysis of the impact of the COVID-19 pandemic on the main institutions and areas of the UK penitentiary system. In particular, the author traces the negative impact of the pandemic on the duration of criminal trials, the number

of prisoners, including those who are actually serving their sentences in prisons and those who are in pre-trial detention facilities or under the supervision of His Majesty's Probation Service. The study provides an example of the impact of the pandemic on the moral and psychological state of prisoners, which affected the range of individual requirements that the latter put forward to the administration of correctional institutions and the Probation Service.

Keywords: penitentiary law, UK penitentiary system, UK penitentiary, pandemic, correctional institutions.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNA W POLSCE

Mateusz Knieć

Niniejsze opracowanie służy jedynie przybliżeniu pojęcia odpowiedzialności cywilnej ujętej w polskim prawie cywilnym, w głównej mierze w oparciu o normy prawne zawarte w kodeksie cywilnym, co nie stanowi kompleksowego i wyczerpującego opracowania tematu pojęcia odpowiedzialności cywilnej. Celem opracowania jest jedynie zwrócenie uwagi na pewne aspekty tej odpowiedzialności i przybliżenie ich czytelnikowi z Ukrainy.

W Polsce odpowiedzialność cywilna¹ unormowana została w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny², ale także w przepisach prawa międzynarodowego np. konwencja warszawska o ujednostajnieniu niektórych prawideł, dotyczących międzynarodowego przewozu lotniczego, podpisana w Warszawie dnia 12 października 1929 r. (Ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 28 stycznia 1932 r. - Dz. U. R. P. Nr. 18, poz. 113)³, a także w przepisach prawa Unii Europejskiej w szczególności w rozporządzeniach np. rozporządzenie (WE) nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. ustanawiające wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylające rozporządzenie (EWG) nr 295/91 Tekst mający znaczenie dla EOG.⁴

W wspomnianym kodeksie cywilnym odpowiedzialność jest definiowana jako sytuacja prawna która kreuje nowe zobowiązanie podmiotu do świadczenia

1 A. Kawałko, H. Witzak : Zobowiązania, Warszawa 2010, wyd. C.H. Beck, A. Oleszko: Kodeks cywilny ze skrótem, Kraków 2002, wyd. Zakamycze, W. Czachórski: Zobowiązania- Zarys Wykładu, Warszawa 2009.

2 Dz.U.2022.1360 t.j.

3 E. Jasiuk, Odpowiedzialność przewoźnika lotniczego za szkody w przewozie bagażu (część I), [w:] „Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa” 2013, nr 11; E. Jasiuk, Odpowiedzialność przewoźnika lotniczego za szkody w przewozie bagażu (część II), [w:] „Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa” 2013, nr 12, 5. E. Jasiuk, Ochrona prawna turysty lotniczego(w:) Науковий Вісник Серія Юридична , Львів 2011, nr. 3, s. 523 – 554, ББК X 9(4УК) 311. 163я 52+ X9 (4УК) я43, oraz Ewa Jasiuk, A. Konert, A. Detyniecka, E. Targońska, The responsibility of a State in the shooting down of Malaysian Airlines flight MH17, “Transportation Research Procedia”2019, nr 43, s. 113 – 118.

4 E. Jasiuk, Ogólne publicznoprawne uwarunkowania międzynarodowej turystyki lotniczej, Warszawa 2021.

odszkodowawczego bądź zadośćuczynienia za wyrządzoną szkodę powstałą wskutek działania własnego podmiotu lub osób trzecich za które podmiot odpowiada. Na gruncie polskiego prawa cywilnego rozróżniamy trzy rodzaje odpowiedzialności: odpowiedzialność deliktową (ex delicto) wraz odpowiedzialnością z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (ex contractu) oraz odpowiedzialność repartycyjno-gwarancyjną.

Patrząc na powyższą definicję odpowiedzialności cywilnej można stwierdzić, że odpowiedzialność to nic innego jak powstanie nowego zobowiązania majątkowego dla podmiotu, którego działanie lub zaniechanie działania wobec osoby trzeciej miało wpływ na powstanie szkody osobistej lub majątkowej wobec tej osoby. A podmiot, który się tego działania dopuścił w odróżnieniu od odpowiedzialności karnej nie poniesie kary a wstąpi w nowo wykreowany stosunek zobowiązaniowy do naprawienia szkody, czy to przez zapłatę stosownego odszkodowania lub zadośćuczynienia lub przywrócenia stanu poprzedniego czy wykonanie innych czynności, które zrekompensują wyrządzoną szkodę. Przy czym przez pojęcie szkody należy rozumieć poniesienie straty (damnum emergens) oraz utratę korzyści (lucrum cessans) których poszkodowany doznaje w sferze majątkowej lub niemajątkowej i jest ona poniesiona wbrew woli poszkodowanego. Szkada majątkowa powstaje w skutek różnicy pomiędzy stanem majątku poszkodowanego przed danym zdarzeniem wywołującym szkodę oraz po nastąpieniu tego zdarzenia np. koszty rehabilitacji, koszty naprawy uszkodzonego mienia etc. Zaś szkoda niemajątkowa jest to strata (uszczerbek) w dobrach o charakterze niemajątkowym np. naruszenie dóbr osobistych, ból fizyczny czy psychiczny, uszkodzenie ciała etc. Jednakże samo pojęcie szkody samo w sobie nie jest zdefiniowane w polskim kodeksie cywilnym.

Odpowiedzialność deliktowa w polskim porządku prawnym jest uregulowana przez art. 415-449 kodeksu cywilnego. Odpowiedzialność ta jest odpowiedzialnością cywilnoprawną wynikającą z czynu niedozwolonego tzw. deliktu. Zgodnie z kodeksem cywilnym deliktem jest każde działanie lub zaniechanie, które wywołuje negatywny skutek w postaci szkody. Tak więc czyn niedozwolony w rozumieniu prawa cywilnego to nie tylko czyn zabroniony pod groźbą kary, lecz w ogóle każde działanie naruszające porządek prawny. Nie zawsze również wymagane jest by czyn był zawiniony, aby uznać go za niedozwolony przykładem tutaj może być odpowiedzialność na zasadzie ryzyka. Samym zaś źródłem stosunku prawnego, czyli podstawy dochodzenia odszkodowania przez poszkodowanego, jest w tym wypadku sam fakt powstania szkody (art. 415 k.c. „Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia.”). Powstanie szkody wskutek deliktu kreuje pomiędzy podmiotami nowy stosunek zobowiązaniowy, gdzie podmiot będący sprawcą (dopuszczający się czynu zabronionego „deliktu”) staje się stroną zobowiązaną (dłużnikiem) a podmiot dotknięty

tym czynem stroną uprawnioną (wierzycielem). Zaznaczyć należy tutaj, że dla powstania odpowiedzialności deliktowej nie ma znaczenia czy strony związane są jakimś stosunkiem prawnym, albowiem szkoda może powstać również poza jakimkolwiek stosunkiem. Tak samo bez znaczenia jest fakt czy szkoda została wyrządzona przez bądź na rzecz osoby fizycznej, osoby prawnej bądź też podmiotu nie posiadającego osobowości prawnej.

Odpowiedzialność deliktowa pozwala poszkodowanemu (wierzycielowi) dochodzić rekompensaty od sprawcy czynu zabronionego (dłużnika) zarówno za szkodę majątkową, jak i szkodę nie majątkową. W ramach zadośćuczynienia za doznaną krzywdę wierzyciel może dochodzić od strony zobowiązanej rekompensaty za cierpienie zarówno fizyczne, jak i psychiczne czy moralne oraz ustalenia renty dla osoby poszkodowanej lub członków jej rodziny, z tytułu śmierci albo zmniejszenia dochodów, czy zwiększenia wydatków spowodowanych trwałym uszczerbkiem na zdrowiu.

Warunkiem powstania odpowiedzialności cywilnej – deliktowej jest łączne spełnienie trzech przesłanek, mianowicie powstanie szkody, zaistnienie zdarzenia wywołującego szkodę oraz istnienie związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy zdarzeniem a szkodą. Przy czym w celu dochodzenia odszkodowania w ramach odpowiedzialności deliktowej to poszkodowany musi udowodnić istnienie tych przesłanek, albowiem to na nim spoczywa ciężar dowodu określony w art. 6 k.c.

Odpowiedzialność cywilna kontraktowa jest uregulowana przez art. 471-497 kodeksu cywilnego. Jest to odpowiedzialność wynikająca z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania istniejącego między stronami. Pomiedzy niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania a szkodą musi wystąpić związek przyczynowy, dopiero w tedy dłużnik (sprawca) odpowiada za szkodę, która jest normalnym następstwem niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (art. 361 § 1 i 2 k.c.). Przy czym w udowodnieniu winy dłużnika (sprawcy) pomaga domniemanie prawne, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania przez dłużnika jest następstwem okoliczności, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność. Domniemanie to umożliwia dochodzenie odpowiedzialności cywilnej kontraktowej od dłużnika poprzez udowodnienie powstania szkody w majątku wierzyciela (pomiotu pokrzywdzonego) oraz związku przyczynowego pomiędzy powstaniem szkody, a niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania przez dłużnika. Domniemanie to nie pozostawia jednak dłużnika bez obrony, albowiem może on udowodnić, że nie wykonał zobowiązania lub wykonał je nienależycie wyłącznie z przyczyn od niego niezależnych, tj. dochował należytej staranności. W ramach odpowiedzialności cywilnej kontraktowej można dochodzić jedynie odpowiedzialności za szkodę powstałą w majątku wierzyciela. Nie można natomiast w przeciwieństwie do

odpowiedzialności cywilnej deliktowej dochodzić szkód na osobie.

Z wymienionymi wcześniej typami odpowiedzialności cywilnej (deliktowa i kontraktowa) jako podmioty prawa mamy najczęściej styczność, natomiast można jeszcze wyróżnić odpowiedzialność repartycyjno-gwarancyjną, która potocznie nazywana jest odpowiedzialnością w ramach ubezpieczeń czy odpowiedzialnością odszkodowawczą. A więc jest to odpowiedzialność towarzystwa ubezpieczeniowego względem osoby, która zawarła umowę ubezpieczenia. Pojawia się ona w kodeksie cywilnym a szczególności w przepisach szczególnych - prawo ubezpieczeniowe. Odpowiedzialność ta dopuszcza do udziału podmiot trzeci po stronie dłużnika w stosunku zobowiązaniowym między dłużnikiem (sprawcą) a wierzycielem (poszkodowanym) w osobie ubezpieczyciela, który to staje się gwarantem naprawienia szkody.

Szerzej o tym wypowiedział się Polski Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w wyroku z dnia 10 czerwca 2014 roku w sprawie o sygn. akt I ACa 1518/13 gdzie określił, że „odpowiedzialność ubezpieczeniowa stanowi odrębną kategorię cywilnej odpowiedzialności odszkodowawczej, nie oznacza to jednak, że wszelkie roszczenia odszkodowawcze ubezpieczającego wobec ubezpieczyciela są zaspokajane przez świadczenie odszkodowawcze, określone w umowie. Pozostając przy pojęciach używanych przez ustawodawcę w przepisach dotyczących umowy ubezpieczenia, takich jak "odpowiedzialność ubezpieczeniowa" czy też "zapłata odszkodowania", pamiętać należy, że wypłata odszkodowania uzgodnionego w umowie ubezpieczenia jest niczym innym niż spełnieniem świadczenia, które kwalifikować należy jako pierwotny przedmiot zobowiązania istniejącego między stronami.”(Wyrok SA w Warszawie z 10.06.2014 r., I ACa 1518/13, LEX nr 1493904.). Tym samym Sąd Apelacyjny w Warszawie podzielił pogląd wyrażony przez polski Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 lipca 2004 roku w sprawie o sygn. akt II CK 412/03, w którym to Sąd Najwyższy stwierdza że „odpowiedzialność gwarancyjną ubezpieczyciela oddzielić należy od jego odpowiedzialności opartej na podstawie art. 471 i nast. k.c. Mimo że obie są odpowiedzialnością kontraktową, pierwsza z nich ma charakter gwarancyjny i dlatego oparta jest na związku normatywnym, natomiast druga ma charakter sprawczy i oparta jest na konstrukcji normalnego związku przyczynowego (art. 361 k.c.). W pierwszej z nich ubezpieczyciel gwarantuje naprawienie szkody, która wyrządzona zostaje przez zdarzenie od niego niezależne, w drugiej zaś występuje jako sprawca szkody. Nieterminowe spełnienie świadczenia przez ubezpieczyciela należy więc ocenić jako nienależyte wykonanie zobowiązania.”(Wyrok SN z 2.07.2004 r., II CK 412/03, LEX nr 121694.).

Opisane wyżej rodzaje odpowiedzialności cywilnej znajdują unormowanie w większości w polskim kodeksie cywilnym. Odpowiedzialności te opierają się na trzech

zasadach: zasadzie winy; zasadzie ryzyka i zasadzie słusności. Odpowiedzialność na zasadzie winy jest główną i najczęstszą podstawą odpowiedzialności cywilnej. Będąca również fundamentem odpowiedzialności deliktowej (art. 415 k.c. „Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia.”). Samo w sobie pojęcie winy nie znajduje definicji w polskim prawie, natomiast doktryna przyjmuje, że na pojęcie to składają się dwa elementy: obiektywny i subiektywny. Przy czym element obiektywny to bezprawność działania lub zaniechania osoby odpowiedzialnej za działanie. Natomiast polskie prawo uwzględnia okoliczności wyłączające odpowiedzialność za działania bezprawne, takimi okolicznościami między innymi są: obrona konieczna, stan wyższej konieczności, zgoda poszkodowanego i wykonywanie własnych praw podmiotowych. Natomiast element subiektywny wiąże się z psychicznym nastawieniem sprawy do czynu. Należy jednak mieć na uwadze, że winę można przypisać jedynie osobie, która działała z odpowiednim rozeznaniem i była w stanie przewidzieć skutki swojego działania. Podmiot który może ponosić odpowiedzialność cywilną na zasadzie winy według polskiego kodeksu cywilnego to osoba, która poprzez swoje działanie własne doprowadziła do powstania szkody lub szkoda powstała w wyniku działania innej osoby lub zwierząt, nad którymi podmiot miał obowiązek nadzoru (art. 427 – 431 k.c.). Kodeks cywilny rozróżnia dwa pojęcia winy tj. winę umyślną i winę nieumyślną, przy czym wina umyślna to działanie podmiotu z zamiarem bezpośrednim czyli takim kiedy to sprawca czynu dąży swoim zachowaniem do wyrządzenia szkody, oraz w zamiarze ewentualnym kiedy to podmiot będący sprawcą czynu świadomie godzi się na to, że jego zachowanie może wyrządzić szkodę. Pod pojęciem winy nieumyślnej należy rozumieć działanie z lekkomyślnością wraz z tym założyć należy, że sprawca jest świadomy faktu, że jego działanie może wyrządzić szkodę, ale zakłada, że szkoda w tym wypadku nie powstanie. Inaczej ma się niedbalstwem kiedy to sprawca przewiduje, że jego postępowanie może wyrządzić szkodę, a pomimo tego nie zachowuje należytej staranności aby do tego nie dopuścić.

Odpowiedzialność cywilna na zasadzie ryzyka jest uzupełnieniem odpowiedzialności na zasadzie winy. Odpowiedzialność ta opisana została w art. 430, 433-435 k.c. a jest to odpowiedzialność, za sam skutek działania sprawcy niezależnie od wystąpienia winy po jego stronie. W przypadku odpowiedzialności opartej na zasadzie ryzyka ustawodawca wskazuje w ustawie przypadki kiedy odpowiedzialność ta ma zastosowanie nie pozbawiając przy tym sprawcy możliwości wyłączenia swojej odpowiedzialności, jednak to na nim spoczywać będzie ciężar udowodnienia, że szkoda powstała w wyniku działań od niego niezależnych chociażby w skutek siły wyższej, bądź wyłącznej winy poszkodowanego lub osoby trzeciej za którą sprawca nie ponosi odpowiedzialności.

Zasada odpowiedzialności na zasadzie słuszności została przewidziana w polskim porządku prawnym w normie art. 5 k.c. „Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.” Odpowiedzialność ta przewiduje, że sprawcy nie można przypisać winy, ale z okoliczności sprawy wynika, że poniesienia przez sprawcę odpowiedzialności cywilnej wymagają zasady współżycia społecznego. Zasada ta, w obecnych czasach ustępuje dwóm pozostałym i stanowi tylko, poboczny element odpowiedzialności cywilnej w prawie polskim, o czym świadczy trudność jej udowodnienia i przeprowadzenia dowodu z nadużycia prawa, szerzej na ten temat Sąd Apelacyjny w Lublinie w wyroku z dnia 9 stycznia 2023 roku w sprawie sygn. akt I ACo 207/22 „Art. 5 k.c. może być stosowany wyjątkowo tylko w takich sytuacjach, w których wykorzystywanie uprawnień wynikających z przepisów prawnych prowadziłyby do skutku nieaprobowanego w społeczeństwie, ze względu na przyjęte w społeczeństwie reguły zachowania, wyznaczone przez wartości powszechnie uznawane, których przestrzeganie spotyka się z pozytywną oceną, jest aprobowane, zaś ich naruszanie jest traktowane jako naganne, spotyka się z dezaprobatą.”(Wyrok SA w Lublinie z 9.01.2023 r., I ACa 207/22, LEX nr 3478021.).

КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО, ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ; СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АГЕНЦІЇ ПРИКОРДОННОЇ ТА БЕРЕГОВОЇ ОХОРОНИ

Балабан Н. Р.

Анотація: Досліджено правовий статус Європейської агенції прикордонної та берегової охорони Європейського Союзу. Охарактеризовано адміністративно-управлінську структуру Європейської агенції прикордонної та берегової охорони.

Ключові слова: Європейський Союз, Європейська агенція прикордонної та берегової охорони, Європейський парламент, Європейська комісія.

Правовою основою діяльності Європейської агенції прикордонної та берегової охорони є Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 2019/1896 від 13 листопада 2019 р. Агенція здійснює такі основні функції: розробляє технічну та оперативну стратегію як частину імплементації багаторічного циклу стратегічної політики для європейського інтегрованого управління кордонами; контролює ефективне функціонування прикордонного контролю на зовнішніх кордонах; проводить аналіз ризиків та оцінювання вразливості; надає посилену технічну та оперативну допомогу державам-членам та третім країнам шляхом спільних операцій та швидких прикордонних втручань; забезпечує практичне виконання заходів у ситуаціях, що вимагають термінових дій на зовнішніх кордонах; надає технічну та оперативну допомогу для підтримки пошуково-рятувальних операцій особам, що зазнали лиха на морі; а також організовує, координує та проводить операції повернення громадян третіх країн та втручання, пов'язані з поверненням [1].

Європейська агенція прикордонної та берегової охорони є органом Європейського Союзу. У кожній з держав-членів Агенція користується найширшою правоздатністю, що надається юридичним особам згідно з їх законодавством. Вона може, зокрема, набувати або відчужувати рухоме і нерухоме майно і може бути стороною судового провадження. Агенція є незалежною у здійсненні своїх технічних та оперативних повноважень.

Згідно зі ст. 99 Регламенту Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 2019/1896 адміністративно-управлінська структура Європейської агенції прикордонної та берегової охорони включає: правління; виконавчого директора;

заступників виконавчого директора; працівника з питань фундаментальних прав. Консультативний форум допомагає агенції як дорадчий орган.

До складу Правління входять по одному представнику кожної держави-члена та два представники Європейської комісії, кожен з яких має право голосу. Кожна держава-член призначає члена правління, а також заступника, який представлятиме члена правління у разі його або її відсутності. Комісія призначає двох членів та двох заступників. Строк дії повноважень становить чотири роки. Строк дії повноважень може бути продовжений [1].

Європейською агенцією прикордонної та берегової охорони керує її виконавчий директор, який має бути повністю незалежним при виконанні своїх обов'язків. Комісія повинна запропонувати щонайменше трьох кандидатів на посаду виконавчого директора та на посади кожного із заступників виконавчого директора.

На підставі пропозиції Європейської комісії правління призначає виконавчого директора на основі здобутків і продемонстрованого високого рівня адміністративних і управлінських навичок, у тому числі відповідного досвіду роботи на старших посадах у сфері управління зовнішніми кордонами та повернення. Перед призначенням кандидатів, обраних Європейською комісією, запрошують зробити заяву перед компетентним комітетом або комітетами Європейського парламенту та відповісти на запитання членів Комісії або комітетів. Після таких заяв Європейський парламент ухвалює висновок, у якому він висловлює свої пропозиції і може вказати бажаного кандидата. Правління призначає виконавчого директора, враховуючи ці пропозиції. Правління повинне ухвалити своє рішення більшістю у дві третини членів, що мають право голосу. Повноваження звільняти виконавчого директора належить правлінню, що діє за пропозицією Європейської комісії (ст. 107 Регламенту Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 2019/1896).

Виконавчому директору допомагають три заступники виконавчого директора. Кожному заступнику виконавчого директора відводиться конкретна сфера відповідальності. Якщо виконавчий директор відсутній або не здатний виконувати обов'язки, один із заступників виконавчого директора виконує його або її обов'язки.

Працівник з питань фундаментальних прав призначається правлінням з переліку із трьох кандидатів після консультацій з консультативним форумом. Працівник з питань фундаментальних прав повинен мати необхідний рівень кваліфікації, експертних знань і професійний досвід у сфері фундаментальних прав.

Європейська агенція прикордонної та берегової охорони створює

консультативний форум. Виконавчий директор та правління, у координації з працівником з питань фундаментальних прав, можуть консультиватися з консультативним форумом з будь-якого питання, пов'язаного з фундаментальними правами. Агенція повинна запросити EASO, FRA, Верховного комісара ООН у справах біженців та інші відповідні організації до участі в консультативному форумі. На основі пропозиції працівника з питань фундаментальних прав, яка була внесена після консультацій з виконавчим директором, правління повинне ухвалити рішення про склад консультативного форуму та умови передачі інформації консультативному форуму. Консультативний форум, після консультацій з правлінням та виконавчим директором, повинен визначити методи своєї роботи та розробити свою робочу програму (ст. 108 Регламенту Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 2019/1896).

З консультативним форумом проводяться консультації щодо подальшого розроблення та реалізації стратегії щодо фундаментальних прав, функціонування механізму розгляду скарг, кодексів поведінки та спільних основних програм підготовки. Європейська агенція прикордонної та берегової охорони повідомляє консультативний форум про дії, вжиті за його рекомендаціями. Консультативний форум повинен готувати річний звіт про свою діяльність. Такий звіт підлягає оприлюдненню.

Отже, Європейську агенцію прикордонної та берегової охорони утворено для забезпечення ефективно управління зовнішніми кордонами з повним дотриманням фундаментальних прав та підвищення ефективності політики Європейського Союзу щодо повернення мігрантів.

Список використаних джерел:

1. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 2019/1896 від 13 листопада 2019 року про Європейську прикордонну і берегову охорону та скасування Регламенту (ЄС) № 1052/2013 та Регламенту (ЄС) № 2016/1624. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_016-19#Text (дата звернення: 30.03.2023).

Balaban N. Legal status of the European border and coast guard agency. Legal status of the European border and coast guard agency The legal status of the European Border and Coast Guard Agency of the European Union has been studied. The administrative and management structure of the European Border and Coast Guard Agency and the consultative forum is characterized.

Keywords: European Union, European Border and Coast Guard Agency, European Parliament, European Commission.

БЛОКПОСТ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Білик Н. Ю., Савонюк С. О.

Анотація: визначається роль блокпостів в забезпеченні безпеки на дорогах, їх правова сутність та режим, значення при встановленні балансу між інтересами суспільства та окремої особи. Досліджується місце блокпостів як особливого елемента механізму адміністративного примусу в Україні.

Ключові слова: блокпост, адміністративно-запобіжні заходи, воєнний стан, адміністративний примус.

Із початком російського повномасштабного вторгнення в Україну, майже у кожному населеному пункті та на дорогах державного значення з'явилося багато блокпостів. Цей вимушений захід був необхідний для забезпечення безпеки в населених пунктах та виявлення диверсійних груп. Із зменшенням динамічності бойових дій кількість блокпостів в Україні почала суттєво зменшуватись, проте і досі їх можна побачити при в'їздах у великі населені пункти. З одного боку зрозумілі цілі створення блокпостів в умовах воєнного стану. З іншого боку, повноваження осіб, які там перебувають мають мати чітке правове врегулювання з метою забезпечити належного балансу між інтересами суспільства та особистими правами, які звужуються внаслідок застосування адміністративно-запобіжних заходів.

Визначення «блокпосту» міститься в Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, що був затверджений постановою КМУ від 8 липня 2020 р. № 573. Відповідно до цього положення, блокпост - посилений контрольний-пропускний пункт, який тимчасово встановлюється на в'їзді/виїзді (вході/виході) на територію/з території, де введено воєнний стан та запроваджено комендантську годину, на якому облаштовуються місця для перевірки осіб, транспортних засобів, багажу та вантажів, позиції вогневих засобів та бойової техніки, місця для відпочинку та забезпечення життєдіяльності особового складу, який виконує завдання на блокпосту [2].

У науковій літературі адміністративно-запобіжні заходи зазвичай описують як комплекс заходів впливу морального, фізичного, організаційного та іншого характеру, які дозволяють виявляти і не допускати правопорушення, забезпечувати громадський порядок і громадську безпеку за різних надзвичайних обставин.

Адміністративно-запобіжні заходи конкретної фактичної підстави застосування не мають, вони використовуються для попередження, профілактики

правопорушень, а також для підтримання правопорядку за надзвичайних обставин. Тобто адміністративно-запобіжні заходи встановлюються не з метою покарання, а для недопущення порушень норм адміністративного закону, для припинення і попередження шкідливих наслідків проступку, забезпечення умов для подальшого притягнення винних до відповідальності [1].

Тут, на наш погляд, варто уточнити, що цей вид адміністративного примусу хоч і не вимагає великого комплексу юридичних фактів для його застосування, проте свавільне (повністю позбавлене фактичних підстав) його використання є протиправним. Така позиція відповідає принципам, що викладені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так згідно практики ЄСПЛ, будь який адміністративно-правовий примус, що у своїй суті є повним або частковим обмеженням прав, що зазначені у Конвенції, має відповідати таким критеріям:

- 1) обмеження здійснювалося згідно із законом (тобто певний захід має підґрунтя в національному законодавстві);
- 2) обмеження переслідувало одну чи декілька легітимних цілей, передбачених у статті 2 Протоколу № 4 (наприклад, в інтересах національної безпеки, для підтримки громадського порядку тощо);
- 3) обмеження повинно бути необхідним у демократичному суспільстві (тобто не повинно порушувати справедливий баланс між загальними інтересами суспільства та права окремої особи)[3].

В Українському законодавстві цей баланс реалізовано шляхом встановлення вичерпних переліків підстав застосування адміністративно-запобіжних заходів з одного боку, а з іншого, закріплення в кількох із цих підстав оціночного аспекту, чим надаються деякі дискретні повноваження владним суб'єктам.

Наприклад, пункт 7 Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень та житла громадян при забезпеченні заходів правового режиму воєнного стану (надалі – Порядок № 1456) містить такі підстави застосування адміністративно-запобіжного заходу у виді перевірки документів в водія та пасажирів на блокпостах:

- 1) якщо особа має зовнішні ознаки, схожі на ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;
- 2) якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;
- 3) якщо особа перебуває на території чи об'єкті зі спеціальним режимом;
- 4) якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо;

5) якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або ДТП, іншої надзвичайної події;

б) якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення;

7) порушення особою відповідних заборон, введених на території, де запроваджено правовий режим воєнного стану [5].

Фактично для перевірки у водіїв документів, коли вони просто проїжджають блокпост, підставами можуть бути пп. 2, 6 та 7, проте чинним законодавством не передбачено інструкцій або положень, за якими можна виявити особу, яка «має намір вчинити правопорушення» або «причетна до вчинення правопорушення». У цьому випадку уповноважена особа керується своїм суб'єктивним внутрішнім переконанням та особистими відчуттями [4].

Ще одним моментом, на який варто звернути увагу в цій нормі права, що вона встановлює підстави застосування адміністративно-запобіжного заходу в особливій місці - на блокпості. З цього можна зробити висновок, що на території блокпосту діє особливий правовий режим, перебування на якій саму по собі є додатковою підставою та обґрунтуванням застосування запобіжних заходів.

На підтвердження цієї думки можна навести підпункт 10 п. 10 Порядку № 1456, в якому зазначено, що підставою застосування адміністративно-запобіжного заходу у виді зупинки транспортного засобу є, серед іншого проїзд транспортних засобів через блокпости та контрольні пункти в'їзду-виїзду. Тобто блокпост в певній мірі є особливою правовою площиною, в межах якої презюмується підставність застосування засобів адміністративної примусу.

Таким чином блокпост не є одним із адміністративно-правових заходів, а, в першу чергу, є територією з особливим правовим режимом, певною платформою, на якій можливе і, що головне, допустиме застосування комплексу адміністративно-запобіжних заходів із метою запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, забезпечення національної безпеки та громадського порядку в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1) Гришина Н. В. Сутність адміністративно-запобіжних заходів, їх місце в системі адміністративного. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право» 18 (2014). URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/download/1268/1043>

2) Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської

години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, що був затверджений постановою КМУ від 8 липня 2020 р. № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text>

3) Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Науково-методичний посібник для суддів. 3-тє вид., допов. К.: ВАІТЕ, 2020. 276 с.

4) Зупинили на блокпосту: які повноваження мають правоохоронці та що необхідно знати про свої права. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/transportne-pravo/zupinili-na-blokpostu-yaki-povnovazhennya-mayut-pravoohoronci-ta-shcho-neobhidno-znati-pro-svoyi-pra.html>

5) Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, що затверджений постановою КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text>

Bilyk N., Savoniuk S. Blockpost as an administrative and preventive measure for ensuring marital state in Ukraine.

The role of roadblocks in ensuring road safety, their legal essence and regime, importance in establishing a balance between the interests of society and an individual is determined. The place of checkpoints as a special element of the mechanism of administrative coercion in Ukraine is studied.

Keywords: checkpoint, administrative preventive measures, martial law, administrative coercion.

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ В СВІТЛІ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВИЗНАННЯ І ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ АРБІТРАЖНИХ РІШЕНЬ

Господарик І. В.

Анотація: В статті описано актуальні проблеми виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу і застосування Нью-Йоркської конвенції про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень у національних судах.

Ключові слова: міжнародний комерційний арбітраж, Нью-Йоркська конвенція, арбітражні рішення, суд, законодавство.

Проблема виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу (МКА) є найбільш важливим питанням в арбітражному механізмі врегулювання спорів.

Яка полягає в тому, що в кінцевому підсумку можливість виконання арбітражних рішень залежить від національних правових систем, оскільки арбітражні рішення не підлягають самостійному виконанню і повинні виконуватися через національні суди і цей процес виконання може бути ускладнений низкою факторів.

Метою цього дослідження є вивчення проблем, пов'язаних з виконанням рішень МКА у національних судах, та визначення потенційних шляхів їх вирішення.

В 1958 році багато країн світу прийняли Нью-Йоркську конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (далі Нью-Йоркська конвенція), яка забезпечує єдину правову базу для визнання та виконання іноземних арбітражних рішень. Однак, навіть за наявності Конвенції, при виконанні арбітражних рішень можуть виникати різного роду проблеми [2].

Відсутність однаковості в тлумаченні. Однією з головних проблем у застосуванні Нью-Йоркської конвенції є відсутність однаковості в її тлумаченні судами по всьому світу. Конвенція забезпечує основу для визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, але конкретні вимоги до визнання та виконання не завжди є чіткими. Як наслідок, суди в різних країнах розробили власне тлумачення Конвенції, що призводить до відсутності послідовності в її застосуванні [1].

Оскільки виконання арбітражних рішень регулюється національним законодавством, яке може суттєво відрізнятись в різних країнах. Для того, щоб арбітражне рішення могло бути виконане в певній країні, воно повинно відповідати певним вимогам, встановленим законодавством цієї країни.

Для вирішення цієї проблеми може бути корисним заохочення більшого діалогу між судами різних країн. Це може включати розробку керівних принципів або найкращих практик тлумачення Конвенції, а також створення механізмів обміну інформацією та досвідом між суддями [4].

Відсутність механізмів правозастосування у національному законодавстві. Ще однією проблемою у застосуванні Нью-Йоркської конвенції є відсутність ефективних механізмів виконання в деяких країнах. Навіть якщо арбітражне рішення було визнано судом в одній країні, може бути важко виконати його в іншій країні, якщо ця країна не має ефективною правовою бази для примусового виконання.

Виконання арбітражних рішень у національних судах може бути ускладнене низкою факторів, включаючи відмінності в національному законодавстві та суперечливі судові рішення. Сюди варто віднести і ступінь готовності національних судів виконувати арбітражні рішення. Деякі суди можуть неохоче виконувати арбітражні рішення, які вони вважають несправедливими або такими,

що суперечать національній політиці, в той час як інші можуть з більшою готовністю виконувати арбітражні рішення, незважаючи на обставини. Така непослідовність може ускладнити сторонам прогнозування результатів виконавчого провадження та створити невизначеність щодо можливості виконання арбітражних рішень [3].

Крім того, деякі національні суди можуть бути більш обізнані з міжнародним арбітражем і з більшою готовністю виконувати арбітражні рішення, ніж інші. Це може бути пов'язано з такими факторами, як розмір і складність економіки країни, рівень міжнародної торгівлі та інвестицій.

Для вирішення цієї проблеми, на думку Кравцова С. А., може знадобитися сприяння більш тісній співпраці між країнами у виконанні арбітражних рішень. Це може включати розробку двосторонніх або багатосторонніх договорів, які передбачають взаємне визнання та виконання арбітражних рішень, а також створення міжнародних механізмів примусового виконання, які можуть сприяти виконанню арбітражних рішень за кордоном [1].

Зловживання правами. Нью-Йоркська конвенція передбачає обмежену кількість підстав, на яких може бути відмовлено у визнанні та виконанні арбітражного рішення. Однак однією з підстав для відмови є те, що виконання арбітражного рішення суперечитиме публічному порядку країни, в якій запитується виконання арбітражного рішення. Цей виняток широко тлумачиться деякими судами, що викликає занепокоєння щодо можливості зловживань.

Варто зазначити, що суди загалом прихильно ставляться до визнання та виконання іноземних арбітражних рішень. Однак не рідкими є випадки, коли національні суди відмовлялися у визнанні та виконанні іноземних арбітражних рішень. Підстави для відмови передбачені в статті V Нью-Йоркської конвенції і включають, наприклад, коли об'єкт суперечки не може бути предметом арбітражного розгляду за законами певної країни або коли визнання та виконання цього рішення суперечать публічному порядку країни. Таким чином тлумачення публічного порядку може трактуватися досить широко, що дозволяє зловживати своїми правами [2].

На додаток до цих проблем, існують також і практичні труднощі, які пов'язані з тим, що процес виконання арбітражного рішення може бути тривалим і дорогим, а сторони можуть зіткнутися з додатковими перешкодами, такими як мовні бар'єри та велика кількість необхідної документації.

Слід погодитись з думкою Венедіктової, що одним з можливих рішень є створення спеціалізованого суду або трибуналу для розгляду справ, пов'язаних з визнанням і виконанням арбітражних рішень. Це допоможе забезпечити розгляд справ судьями, які мають досвід у сфері міжнародного арбітражу, а також

сприятиме послідовності та передбачуваності у застосуванні відповідних законів і нормативних актів [1].

Міжнародний арбітраж є цінним інструментом для вирішення транскордонних спорів, а виконання арбітражних рішень має вирішальне значення для забезпечення остаточності та ефективності арбітражного процесу. Нью-Йоркська конвенція відіграла значну роль у сприянні визнанню та виконанню арбітражних рішень у всьому світі. Однак все ще існують проблеми, які потребують вирішення, наприклад, питання суперечливих рішень національних судів та проблеми виконання арбітражних рішень у певних юрисдикціях. Ці виклики потребують постійної уваги та зусиль з боку міжнародної арбітражної спільноти для забезпечення ефективності та результативності процесу.

Список використаних джерел:

- 1) Виконання рішень іноземних судів та міжнародних арбітражів. Венедіктова І. В. 2018 р. URL: <https://antydot.info/analytics/vykonannya-rishen-inozemnyh-sudiv-ta-mizhnarodnyh-arbitrazhiv/> (дата звернення 01.04.2023).
- 2) Про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: Нью-Йоркська конвенція від 10.06.1958р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU58K01R?ed=1958_06_10 (дата звернення 31.03.2023).
- 3) Електронний ресурс: Особливості визнання і виконання за кордоном рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду. URL: https://interlegal.com.ua/ru/publikacii/osoblivost%D1%96_viznannya_%D1%96_vikonannya_za_kordonom_r%D1%96shen_m%D1%96jnarodnogo_komerc%D1%96jnogo_arb%D1%96trajnogo_sudu/ (дата звернення 02.04.2023).
- 4) Проблемні питання виконання рішень міжнародного арбітражу. Кравцов С.А. 2013 р. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-1-2/13.pdf> (дата звернення 01.04.2023).

Hospodaryk I. Problems of enforcement of international commercial arbitration awards in the light of the New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards.

The article describes the current issues of enforcement of international commercial arbitration awards and application of the New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in national courts.

Keywords: international commercial arbitration, New York Convention, arbitral awards, court, legislation.

ЦИФРОВА ПЛАТФОРМА ЕЛЕКТРОННОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Гурко І. А.

Анотація. Інтенсивний розвиток науки та стрімкий технологічний прогрес, будучи основними характеристиками сучасного суспільства, не можуть не вплинути на правові основи життя. Цифрова економіка диктує нові правила для ведення бізнесу та надає нові можливості суб'єктам господарювання у питаннях самооподаткування та здійснення податкового контролю з боку держави.

Ключові слова: податок на додану вартість, адміністрування, Єдиний реєстр податкових накладних.

Починаючи із 2011 року відповідно до ст. 200-1 Податкового кодексу України Уряд приймає через мережу Інтернет певну звітність від бізнесу, в тому числі щодо ПДВ. «Система електронного адміністрування податку на додану вартість забезпечує автоматичний облік в розрізі платників податку: суми податку, що містяться у складених та отриманих податкових накладних та розрахунках коригування, зареєстрованих в Єдиному реєстрі податкових накладних; суми податку, сплачені платниками при ввезенні товару на митну територію України; суми поповнення та залишку коштів на рахунках в системі електронного адміністрування податку на додану вартість; суми податку, на яку платники мають право зареєструвати податкові накладні та розрахунки коригування до податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних; інші показники» ч. 1 ст. 200-1 [3].

Податок на додану вартість – це непрямий податок, який є частиною новоствореної вартості товарів (робіт, послуг), яка формується на кожному етапі виробництва, обігу та включається до ціни товару і сплачується кінцевим споживачем. ПДВ представляє собою податок на внутрішнє споживання продукції, являючи при цьому, надбавку до ціни товарів (робіт, послуг), які споживаються на митній території України.

Особа визнається платником податку на додану вартість за обсягами оподатковуваних операцій з продажу товарів (робіт, послуг), якщо обсяг здійснюваних нею оподатковуваних операцій з продажу товарів (робіт, послуг) досягнув упродовж будь-якого періоду за останні 12 календарних місяців 3600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Така особа зобов'язана зареєструватися як платник податку.

Чинна система адміністрування ПДВ сформувалася значною мірою завдяки запровадженню:

- 1) Єдиного реєстру податкових накладних у 2011 році;
- 2) системи електронного адміністрування ПДВ у 2015 році;
- 3) системи моніторингу критеріїв оцінки ризику (СМКОР) у 2017 році.

Незважаючи на те, що перелічені реформи дозволили більш ефективно запобігати махінаціям з ПДВ і виявляти тіньові схеми, чинна система характеризується низкою проблем:

1. Низька швидкість адміністрування ПДВ (згідно із дослідженням компанії PwC та експертів Світового банку у 2020 році України за швидкість обліку ПДВ посідала 176 місце із 190) [2].

2. Недосконалий алгоритм роботи СМКОР (наявність «привілейованої» частини платників податків із дуже позитивною податковою історією, відносно часті випадки невинуватого блокування податкових накладних) [1].

3. Недостатня результативність у боротьбі із тіньовими схемами.

Вдосконалення адміністрування ПДВ пройшло довгий і складний шлях – від паперових декларацій до системи електронного адміністрування, яка діє сьогодні.

Процес адміністрування ПДВ: від реєстрації платником ПДВ до сплати та формування Реєстру заяв на відшкодування ПДВ здійснюється повністю он-лайн. У системі електронного адміністрування ПДВ міститься вся інформація про об'єкти оподаткування, податкові зобов'язання в розрізі суб'єктів господарювання за КВЕДами і товарними групами (УКТЗЕД).

Також не менш важливо, що повноцінно працює електронна система управління ризиками при адмініструванні ПДВ, котра автоматично зупиняє реєстрацію ризикових податкових накладних.

Висновки. «Цифровізація» публічного управління є важливим фактором детінізації економіки України, адже призводить як до збільшення стимулів для переходу із тіньового сектору в офіційний, так і зниження кількості економічних правопорушень. Електронне адміністрування податку на додану вартість ефективно сприяє стабільній сплаті податку на додану вартість та його відшкодуванню.

Список використаних джерел:

1) Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/унікнення оподаткування в Україні: нові виклики. Київ: Інститут соціально-економічної трансформації, 2020. 51 с.

2) Коментар експертів PwC в Україні щодо результатів спільного зі Світовим банком проекту Paying Taxes. 2020. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2019/paying-taxes-2020.html>.

3) Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

4) Шаповалова О. В. Цифрова платформа електронного адміністрування податку на додану вартість. Право та інноваційне суспільство. 2018. №2(11). С. 23-30.

Hurko I. Digital platform for electronic administration of value added tax.

Intensive development of science and rapid technological progress, being the main characteristics of modern society, cannot but affect the legal foundations of life. The digital economy dictates new rules for conducting business and provides new opportunities for business entities in matters of self-taxation and implementation of tax control by the state.

Keywords: value added tax, administration, Unified register of tax assessments.

СПЕЦИФІКА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Кавкін В. В., Сидорчук А. М.

Анотація. Українська економіка до безлічі викликів, з якими стикалась протягом останніх років (пандемія, зростання цін на енергоносії, кризи), отримала повномасштабну війну. Експорт та імпорт товарів є основними складовими зовнішньоекономічної діяльності країни. Експортом товарів є продаж товарів іноземним країнам на зовнішньо торговельних умовах. А імпортом, відповідно, надходження продукцій з інших держав до України.

Ключові слова: імпорт, експорт, зовнішньоекономічна ситуація, воєнний стан

Експортно-імпортні операції України в 2022-2023 роках зазнали кардинальних змін. Вторгнення росії в Україну збільшило імпорт різних товарів через знищення підприємств, пошкодження інфраструктури та інше.

Потрібно врахувати те що обсяг випуску товарів впав, а можливість експорту стало складніше, навіть так званий "зерновий коридор" почав працювати лише із літа 2022р.

Але, потрібно зазначити, що у той же час що Міністерство економіки говорить, про те що у зовнішній торгівлі у загальному ситуація є не такою загрозливо, якою могла бути через прийняття ряду заходів із підтримки економіки у цілому та експорту у тому числі [8].

Серед заходів можна виділити: 1) лібералізація оподаткування; 2) підтримка товаровиробників; 3) експортне страхування.

Допомогли також дії, які були прийняті спільно із закордонними партнерами, а також країнами-партнерами в односторонньому порядку. До них можемо віднести економічний безвіз, відкриття ринків Європи для української продукції.

Запровадження санкцій проти росії рядом держав-партнерів надало виробникам товарів з України поглибити експорт власної продукції та навіть знайти нові ніш для постачання закордон.

Ось уже більше 20 років експортні та імпорتنі операції регулюються Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 19.02.1992 р. [5]. За цей час наша держава змогла вибудувати тісні торгові зв'язки із багатьма країнами світу.

Проте події останнього року внесли корективи у ситуацію та відповідно до усіх вище зазначених обставин список головних партнерів України у зовнішній торгівлі також зазнав суттєвих змін. Так, для прикладу, Китай який був лідером імпортеру українських товарів 2021р. з 1-го місця за час війни опустився аж на 4-у сходинку у списку топ експортерів за даними Державної митної служби [2]. В той же час Польща зайняла позицію лідера за імпортом товарів з України.

Змінилась частка в списку експорту для країни-агресора, котра з'їхала у списку топ експортерів на 20 місце із 5-го. Оскільки наприкінці вересня Урядом України було повністю заборонено експорт українських товарів до РФ постановою «Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації» від 27 вересня 2022 р. № 1076 [4].

Румунія, Угорщина, Словаччина, Молдова які є близькими сусідами відповідно до географічного положення набрали істотно частку постачання українського імпорту. Транспортування товарів до цих країн здійснювалося наземними магістральними шляхами здебільшого в західному напрямку через прикордонні райони Закарпаття, Буковини також Одещини що зазнавала ракетних ударів з боку країна-агресора.

Відносно стабільна ситуація є для таких країн як Німеччина, Нідерланди, Іспанія та Чехія які стабільно є покупцям українських української продукції.

Задля нормалізації ситуації в країні, безперебійного постачання до цивільного населення продовольства, надходження до держави товарів критичної необхідності, задоволення потреби війська захисним та військовим обмундируванням державні органи прийняли низку різних нормативно-правових актів для врегулювання експортно-імпорتنих операцій під час воєнного стану.

До основних можемо віднести зміни парламенту в митних формальностях щодо імпорту окремих категорій товарів. Так постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги

через митний кордон України в умовах воєнного стану» спростила митне оформлення для благодійної допомоги (пластини для бронежилетів, квадрокоптери, каски та ін.) [1].

Законодавцем також було звільнено деякі категорії товарів від оподаткування митними / податковими платежами. Зокрема, Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX товари оборонного призначення згідно з пунктом 29 частини першої статті 1 Закону України «Про оборонні закупівлі» та складові для її виробництва було звільнено на період воєнного стану від сплати ПДВ та ввізного мита [3; 6].

Національним банком України (п 14-2 постанови НБУ від 24.02.2022 № 18) з 24 лютого 2022 року було змінено граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів [7]. До початку повномасштабної війни із росією був 365 календарних днів, після 24 лютого 2022 року він становив 90 календарних днів, а уже після 5 квітня того ж року – 180 календарних днів. Це усе було зроблено задля того, аби зробити процес надходження товарів та іноземної валюти в Україну швидшим.

Отже, війна внесла свої корективи у всі процеси, зовнішньоекономічна ситуація не стала виключенням, але завдяки вдалим діям державних органів вдалось стабілізувати ситуацію та втримати експортно-імпортні операції на належному рівні. А це водночас дало змогу вберегти державу та захистити населення.

Список використаних джерел:

1) Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. № 174 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text>

2) Показники зовнішньої торгівлі України веб-сайт: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/>

3) Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

4) Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1076 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-2022-%D0%BF#Text>

5) Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 1991 № 29 з подальшими змінами та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

6) Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 № 808-IX з подальшими змінами та доп. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>.

7) Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Національного банку України від 24.02.2022 № 18 URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18

8) Через агресію росії український експорт знизився вдвічі, а імпорт – втричі: Міністерство економіки України. 2022. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=81cbbe03-405e-42f7-bb35-37249ace966d&title=CHerezAgresiiuRosiiUkrainskiiEksportZnizivsiaVdvichi-AImportVtrichi>

Kavkin V., Sydoruk A. Specifications of export and import operations during the effect of marital state.

The Ukrainian economy, in addition to the many challenges it has faced in recent years (pandemic, rising energy prices, crises), received a full-scale war. Export and import of goods are the main components of the country's foreign economic activity. Export of goods is the sale of goods to foreign countries on foreign trade terms. And import, accordingly, is the arrival of products from other countries to Ukraine.

Keywords: import, export, foreign economic situation, martial law.

ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОГРАМА: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТА ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Лізун В. В.

Анотація: в даних тезах автором описано загальний зміст Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, висвітлено її основні переваги та недоліки та надано оцінку перспектив її реалізації.

Ключові слова: Державна антикорупційна програма, антикорупційна стратегія, проблеми, заходи, очікувані стратегічні результати, проект.

04 березня 2023 року постановою Кабінету Міністрів України № 220 було затверджено Державну антикорупційну програму (ДАП), яка розроблялася Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) відповідно до частини п'ятої статті 18 Закону України «Про запобігання корупції» та на виконання Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки, затвердженої Верховною Радою України Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-ІХ.

Затвердження Державної антикорупційної програми є важливою передумовою для проведення переговорів щодо вступу України до Європейського

Союзу, що обговорювалося представниками ЄС на різних рівнях та закріплювалося у відповідних документах щодо євроінтеграції України.

Так, на необхідності остаточного ухвалення Антикорупційної стратегії, для реалізації якої і розроблено проект ДАП, наголошувалося у Висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі.

На початку 2023 року Представництво ЄС в Україні виступило на підтримку затвердження ДАП Урядом, назвавши її наріжним каменем для вільного та демократичного майбутнього на шляху до ЄС та відновлення України. Також якнайшвидше ухвалити ДАП закликала Антикорупційна ініціатива ЄС.

У січні група Послів G7 визначила підтримку затвердження та безпосереднього виконання ДАП серед своїх пріоритетів, яких буде дотримуватися у 2023 році [1].

Крім того, низка заходів, передбачених у проекті ДАП, є втіленням рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також ключових аспектів співробітництва України та НАТО [1], про що безпосередньо зазначено в меті ДАП [2].

Державна антикорупційна програма, являє собою детальний опис проблем, на розв'язання яких вона спрямована, заходів з її виконання та очікувані стратегічні результати.

Проблеми, які покликана вирішити Державна антикорупційна програма поділяються на три напрямки: 1) підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції; 2) запобігання корупції у пріоритетних сферах; та 3) забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію, в межах яких містяться конкретні проблемні аспекти, для вирішення яких ДАП була розроблена [2].

Перший напрям включає в себе аналіз ряду проблем та поточного стану щодо конкретно визначених сфер, а саме: формування та реалізації державної антикорупційної політики в цілому, формування у суспільстві негативного ставлення до корупції, врегулювання конфлікту інтересів та етична поведінка публічних службовців, фінансовий контроль, декларування та моніторинг способу життя публічних службовців, питання доброчесності політичних партій, а також захист викривачів корупції [2].

Другий напрям - запобігання корупції у пріоритетних сферах розкриває поточні проблеми, пов'язані з корупційними явищами у таких сферах як суд, прокуратура, правопорядок, державне регулювання економіки, митна справа й оподаткування, державний та приватний сектори економіки, будівництво, земельні відносини, інфраструктура, сектор оборони, охорона здоров'я, освіта, наука і соціальний захист [2].

Третій напрям – розкриває проблеми реалізації принципу невідворотності дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення [2].

У межах кожного з напрямів НАЗК описало ряд проблем, які, виходячи з парламентської Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки, є тими пріоритетними напрямками роботи державної антикорупційної політики, які покликані досягнути суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування [3].

Окрім цього, ДАП включає в себе оцінку очікуваних стратегічних результатів з виконання даної програми, яка містить конкретні індикаторні показники (які фактично презюмують покрокове виконання державою тих чи інших заходів, спрямованих на вирішення конкретних проблем) щодо результатів вирішення кожної з висвітлених у ДАП проблем.

Також, окремим додатком до ДАП викладено деталізовану систему заходів на її виконання, яка містить в собі відомості, зокрема, про строки виконання того чи іншого завдання в межах конкретно сформульованої проблеми, уповноважених виконавців, джерела та обсяги фінансування.

Таким чином, ДАП є комплексним документом, який включає в себе чіткий порядок дій та прогнозування результатів їх виконання, створеним з метою формування державної антикорупційної політики задля досягнення очікуваних стратегічних результатів Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки, а також виконання вимог щодо набуття Україною членства в ЄС та НАТО.

Надання фахової детальної оцінки перспективи виконання поточної редакції Державної антикорупційної програми потребує ґрунтовного аналізу кожної проблеми в системному зв'язку з заходами на виконання та очікуваними стратегічними результатами ДАП, а також беручи до уваги поточний стан соціального, економічного, правового та культурного розвитку держави та громадянського суспільства.

Водночас, вважаю за необхідне звернути увагу на окремі аспекти ДАП у чинній редакції, яка була затверджена Кабінетом Міністрів України постановою №220 від 04.03.2023 року.

По-перше, в затвердженій редакції ДАП було вилучено з Додатку «Очікувані стратегічні результати» показник питомої ваги у відсотках кожного запланованого заходу в досягненні очікуваного стратегічного результату [4].

Так, у редакції проекту ДАП від 01.02.2023 року НАЗК передбачено відсоткове значення щодо кожного стратегічного завдання, спрямованого на вирішення конкретної проблеми, що в сукупності складало показник 100%

виконання конкретного завдання. Так, наприклад, для досягнення стратегічного результату «спрощення процедури припинення політичної партії та її структурних утворень за власним бажанням» у вказаному проекті було передбачено, що 80% її виконання становило б «набрання чинності законом, яким визначено спрощену процедуру», а 20% - «набрання чинності підзаконними нормативно-правовим актом Мін'юсту, яким визначено форму заяви про припинення політичної партії та її структурних утворень» [5].

Водночас, у чинній редакції вказані відсоткові показники відсутні, що робить систему моніторингу реалізації ДАП та антикорупційної політики в цілому менш конкретизованою, створює менш чіткі вимоги для суб'єктів, на які покладено обов'язок виконання заходів ДАП, а відтак, зменшує рівень відповідальності держави за повноту досягнення стратегічних завдань ДАП.

По-друге, за оцінками Центру політико-правових реформ, суттєвим недоліком затвердженої урядом редакції ДАП є те, що процес підготовки передбачених ДАП законопроектів подано в узагальненому вигляді, виключивши етапи громадського обговорення, погодження з заінтересованими органами та проведення правової експертизи – у межах реалізації Антикорупційної стратегії ці етапи стають необов'язковими. Також, експерти звернули увагу на те, що початковою версією ДАП було передбачено майже 400 заходів, виконання яких мало би розпочатися у січні або лютому 2023 року. Зволікання з затвердженням програми призвело до того, що частина передбачених нею заходів буде виконуватися у ще більш стислі терміни, і дефіцит часу може позначитися на якості їх виконання [4].

Оцінюючи позитивні аспекти чинної ДАП, варто виокремити заходи, спрямовані на запобігання корупції у сфері правосуддя, що є чи не найпріоритетнішою сферою у контексті виконання вимог Європейського Союзу щодо набуття Україною статусу члена ЄС.

Зокрема, важливими є система заходів на досягнення таких стратегічних завдань як усунення можливості прийняття членом Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України рішень в умовах конфлікту інтересів, запровадження об'єктивної та прозорої методики виставлення балів, визначення результатів членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя під час прийняття рішень у процедурах добору, оцінювання та просування суддів, удосконалення механізму перевірки відповідності критеріям (індикаторам) доброчесності кандидатів у межах процедур добору та призначення нових суддів із залученням Громадської ради доброчесності, а також посилення ролі останньої у вказаних процесах.

Окремо, варто зазначити на позитивній ініціативі НАЗК, на яку звертає увагу Офіс ефективного регулювання (BRDO), щодо розробки публічної онлайн системи виконання ДАП у режимі реального часу, що допоможе кожному відстежувати прогрес реалізації документа за сферами [6].

Таким чином, затверджена ДАП, яка охоплює детальний опис проблем у всіх ключових сферах та напрямках діяльності держави, сама по собі є позитивним кроком на шляху України до ефективного запобігання та протидії корупції. Втім, даний документ є лише планом дій, який покликаний домогтися стратегічно важливих результатів по боротьбі з корупцією та докорінно вирішити наявні проблеми, пов'язані з даним феноменом виключно за умови належного, своєчасного та безальтернативного виконання визначених ДАП заходів відповідальними виконавцями.

Список використаних джерел:

- 1) Державна антикорупційна програма, що відповідає на вимоги суспільства та наближає членство України в ЄС та НАТО, готова до затвердження Кабміном // Національне агентство з питань запобігання корупції. 2023. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/derzhavna-antykoriupsijna-programa-gotova-do-zatverdzhennya-kabminom/>
- 2) Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки Постанова Кабінету Міністрів України; Програма, Заходи від 04.03.2023 № 220 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text>
- 3) Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки Закон України; Стратегія від 20.06.2022 № 2322-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
- 4) Оприлюднено Державну антикорупційну програму // Центр політико-правових реформ. 2023. URL: <https://pravo.org.ua/strong-oprylyudneno-derzhavnu-antykoriupsiynu-programu-vytratyvshy-defitsytnyj-chas-na-protsedury-zatverdzhennya-uryad-pogirshyv-yiyi-zmist-strong/>
- 5) Очікувані стратегічні результати з виконання Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, проект від 01.02.2023 // Національне агентство з питань запобігання корупції –URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/4.-Dodatok_1-do-DAP_OSR-01.02.23.pdf
- 6) Уряд затвердив Державну антикорупційну програму на 2023-2025 роки // Офіс ефективного регулювання (BRDO). – 2023. – URL: <https://brdo.com.ua/news/uryad-zatverdyyv-derzhavnu-antykoriupsiynu-programu-na-2023-2025-roky-u-rozrobtsi-yakoyi-brala-uchast-komanda-brdo/>

Lizun V. The State Anti-Corruption Program: an overview and an estimation of possibilities towards struggling corruption in Ukraine.

In this report the author has described a general content of the State Anti-Corruption Program for 2023-2025, highlighted its major gains and losses and estimated the possibilities of its implementation.

Keywords: State Anti-Corruption Program, anti-corruption strategy, problems, measures, anticipated strategic results, draft.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ПРИВАТНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Пальонка В. І., Скорук Д. А.

Анотація: Стаття присвячена проблемі обмеженні прав приватних осіб під час дії воєнного стану. Досліджено нормативно-правове регулювання та види обмежень.

Ключові слова: права людини, воєнний стан, обмеження прав людини.

Правовою основою введення воєнного стану в Україні є Конституція України [1], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон) [2] та укази Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» та № 58/2023 від 6 лютого 2023 року «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» [3].

У статті 1 Закону міститься визначення воєнного стану, відповідно до якого воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Таким чином, однією з підстав правомірного обмеження прав людини є введення воєнного стану в державі або в окремих її місцевостях.

Утім, права людини підлягають виключній охороні та захисту. Це зумовлено тим, що норми Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. У ст. 2 Основного Закону зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за

свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Дуже гостро питання захисту прав осіб постає у разі введення особливих правових режимів, адже в екстрених і надзвичайних ситуаціях звичне функціонування держави та суспільства стає неможливим.

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН, – основоположний нормативно-правовий документ стосовно захисту, забезпечення виживання і благополуччя людей у світі. У ній зазначено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [4]. Аналогічні норми щодо обмеження прав людини містяться і у Міжнародному Пакті про громадянські і політичні права (ст. 4) та в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 15).

У відповідність до Загальної декларації статтею 64 Основного Закону зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Проте в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку їх дії.

Зазначену норму Слінько Т. М. пропонує розглядати у взаємозв'язку із ч. 3 ст. 22 Конституції, згідно з якою при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту і обсягу існуючих прав і свобод. [5, с. 43]

Пропонуємо з'ясувати зміст поняття «обмеження прав і свобод людини»:

М. В. Савчин тлумачить його як втручання публічної влади у сферу приватної автономії індивіда виключно на підставі закону, яким запроваджуються певні заходи, спрямовані на забезпечення балансу приватних і публічних інтересів з метою захисту національної безпеки, громадського порядку, життя і здоров'я інших людей, авторитету правосуддя [6, с. 291].

Конституційний Суд України (далі - КСУ) у Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 зазначив, що обмеженням прав і свобод є звуження їх змісту та обсягу. У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідним і загальним. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена [7].

Задля унеможливлення свавільного обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, КСУ у Рішенні від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 задекларував вимоги, яким має відповідати таке обмеження, зокрема: воно має ставити легітимну мету; бути зумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційним та обґрунтованим; у разі обмеження права законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію відповідного права, і не порушувати його сутнісний зміст [8].

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Отже, відповідно до законодавства України, під час дії воєнного стану права приватних осіб можуть зазнавати таких обмежень:

1) Обмеження права на вільне пересування, що проявляється у введенні комендантської години, забороні залишати територію України, а також у забороні або ж обмеженні вільного вибору місця проживання. Окрім цього, може бути встановлений особливий режим в'їзду та виїзду з населених пунктів.

2) Особи можуть бути позбавлені об'єктів права власності, проте примусове відчуження таких об'єктів можливе лише з наступним повним відшкодуванням їх вартості

3) Воєнний стан передбачає можливість втручання в особисте та сімейне життя осіб. Також може мати місце здійснення контролю засобів зв'язку, перевірки речей, документів та житла.

4) Право на вільний вибір праці теж може зазнавати обмежень, адже громадяни у цей період можуть бути залучені до суспільно-корисних робіт. Варто зазначити, що впровадження трудової повинності також регламентується законом.

5) Обмежуватись може і право громадян на участь в управлінні державними справами, оскільки протягом дії воєнного стану заборонено проводити вибори та референдуми, також під заборонаю знаходяться і масові збори та акції тощо.

Таким чином, введення воєнного стану є однією з підстав правомірного обмеження прав людини в державі або в окремих її місцевостях, під час дії цього особливого правового режиму зазнавати обмежень може широкий спектр

прав осіб, зокрема у сфері свободи пересування, права власності, права на невтручання в особисте та сімейне життя тощо.

Список використаних джерел:

- 1) Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>
- 2) Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII з подальшими змінами та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- 3) Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 з подальшими змінами та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
- 4) Загальна Декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- 5) Слінько Т. М. Правові підстави обмеження реалізації прав і свобод людини і громадянина. Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку: Збірник наук. статей за матер. наук.-практ. конф. з європ. права (м. Харків, 24 квітня 2018 р.). ред. кол. А. П. Гетьман, І. В. Яковюк та ін. Харків, 2018. С. 41-46.
- 6) Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгор. нац. ун-т, Наук.-дослід. ін-т порівнял. публ. права та міжнар. права, Юрид. ф-т. Ужгород: РІК, 2018. 440 с.
- 7) Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х “Перехідні положення” Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>
- 8) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 1712 Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15>).

Palonka V., Skoruk D.. Restriction on human rights during the martial law.

The article is devoted to the problem of limiting the rights of individuals during martial law. Researched legal regulation and types of restrictions.

Keywords: human rights, martial law, restrictions on human rights.

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ Й ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Пристапуна І. В.

Анотація: Досліджено одну з актуальних проблем економіки України – ухилення від сплати податків та шляхи його подолання. Сьогодні ухилення від оподаткування є практично нормою для багатьох недобросовісних фізичних та юридичних осіб. Вирішення цього питання є важливим з огляду на необхідність боротьби з фінансовою злочинністю та мобілізацією коштів до державного бюджету України.

Ключові слова: економіка України, податки, система оподаткування, ухилення від сплати податків, тіньова економіка, корупція, боротьба з корупцією.

Ухилення від оподаткування породжує розвиток багатьох проблем економічного і соціального характеру: зростає корупція і підвищується рівень злочинності, порушуються правила чесної конкуренції, неналежно фінансується суспільний сектор економіки, не отримуються необхідні суми коштів для потреб держави, що, у свою чергу, спричиняє збільшення кількості податків та зростання ставок оподаткування.

Чіткого законодавчого трактування сутності ухилення від сплати податків немає. Розкриттям змісту поняття «ухилення від сплати податків» займалося чимало науковців, проте спільної згоди вчені щодо його тлумачення так і не досягнули. Тому в джерелах іноді можна знайти абсолютно різні поняття, які використовуються науковцями в описі способів ухилення від сплати податків таких як: «зменшення податків», «відхід від податків», «ухилення від податків», «уникання сплати податків», «обхід податків», «мінімізація податків» тощо. Деякі автори фактично ототожнюють ці поняття, що не зовсім правильно [4].

Досить лаконічний підхід демонструє у своїй праці С. О. Баранов, який трактує ухилення від сплати податків як незаконні способи зменшення платниками податку зобов'язань за податками[1, с. 103].

У Постанові Пленуму Верховного суду України від 08.10.04 р. №15 «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» виокремлено конкретні способи ухилення від сплати податків:

1) неподання документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою до бюджетів чи державних цільових фондів (податкових декларацій, розрахунків, бухгалтерських звітів і балансів тощо) податків, зборів (обов'язкових платежів);

2) приховування об'єктів оподаткування, що полягає у не відображенні у звітних документах, що подаються до податкових органів, будь-яких об'єктів оподаткування – доходу, доданої вартості робіт, продукції, послуг тощо;

3) заниження об'єктів оподаткування, що полягає у зменшенні бази оподаткування шляхом не відображення у поданих до податкових органів звітних документах повного обсягу об'єктів оподаткування, умисно неправильне обчислення бази оподаткування, заниження податкової ставки тощо, внаслідок чого податки, збори, інші обов'язкові платежі сплачуються не в повному обсязі;

4) заниження сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів, тобто умисно неправильне, а не помилкове, обчислення тих їх сум, що підлягають сплаті до бюджетів або державних цільових фондів, при правильному відображенні об'єктів оподаткування (без заниження останніх чи їх приховування);

5) приховування факту втрати підстав для одержання пільг з оподаткування, що означає незаконне користування пільгами [3].

Варто зазначити, що низькі податкові надходження зумовлені низкою причин, починаючи з бажання фізичних та юридичних осіб заощадити більше грошей, незважаючи на незаконність цього методу, низького рівня реальної заробітної плати та в деяких випадках номінальних доходів, оскільки податки на прибуток складають більшу частину податкових надходжень

Суми несплачених податків з тіньового сектору економіки України свідчать про зростання в останні роки втрат бюджету країни. Тіньова економіка і корупція існує у всіх країнах, але їх масштаби становлять кілька відсотків від ВВП. В Україні тіньовий сектор економіки становить половину ВВП. Ухилення від сплати податків спричиняє негативні наслідки як для економіки держави, так і для держави в цілому. При цьому державний бюджет недоотримує кошти, що належать йому, а тому виникає дефіцит бюджету, такі наслідки потребують здійснення системи заходів, проведення активної фінансової політики.

Майже в кожній країні світу ухилення від сплати податків є кримінально караним. Крім того, такі діяння класифікуються як тяжкі або особливо тяжкі злочини, які часто караються тривалими термінами ув'язнення та значними штрафами, що набагато перевищують вигоду, отриману від вчинення злочину.

Покарання за ухилення від сплати податків передбачено у кримінальним законодавством Швейцарії і карається штрафом або позбавленням волі до 3 років чи штрафом, або поєднання штрафів із позбавленням волі. У Австрії за аналогічні дії передбачене покарання у вигляді штрафу у подвійному розмірі податків, від яких особа ухилялася чи позбавлення волі.

Покарання за ухилення від оподаткування в США передбачає штраф в розмірі до 100 тис. дол. або позбавленням волі на строк до 5 років, або обидва

покарання разом, зі сплатою понесених звинуваченням судових витрат». За невчасно подану податкову декларацію, загрожує рік ув'язнення або штраф у розмірі 25 тис. дол. [5].

Кримінальний кодекс України передбачає покарання за ухилення від сплати податків у вигляді штрафу з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, розмір якого залежить від суб'єктного складу та повторності кримінального правопорушення [2].

Таким чином, майже однакові санкції за ухилення від сплати податків у розвинених країнах Європи та Україні, вказують на те, що основна проблема полягає не в ефективності санкцій держави, а в інших факторах.

Зарубіжні країни активно використовують можливості мережі Інтернет для консультування громадян з питань оподаткування. Великобританія досягла особливо вражаючих результатів у цьому напрямі. Величезну роль відіграє знання платниками податків своїх прав і обов'язків.

У Фінляндії, Швеції та Норвегії інформація про доходи фізичних осіб та сплачені ними податки публікується вже багато років. Данія також практикує оприлюднення такої інформації по всіх підприємствах в країні. Як вбачається, така практика також збільшує прозорість суспільства і підвищує довіру до податкової системи та держави, а також дає важливі відомості про зміну різниці в доходах [5].

Для розвитку економіки та країни в цілому необхідно створити умови для усвідомлення платниками податків важливості та власної зацікавленості добровільного та повного виконання своїх податкових зобов'язань.

Тому, можна дійти висновку, що на практиці йдеться не про збільшення кількості перевірок і штрафів, а про вдосконалення демократичної системи та посилення боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Доречним було б поступово зменшити ставку податку, розширити базу оподаткування, зменшити податкове навантаження суб'єктів оподаткування, удосконалити систему збору та управління податками, підвищити податкову прозорість та ефективність збору. Доцільним буде вдосконалення системи податкового контролю з метою запобігання ухилення платників податків від сплати податків, а також посилення відповідальності за ухилення від оподаткування шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел:

- 1) Баранов С. О. Ухилення від сплати податків як основний чинник тіньової економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 12. С. 102-106

2) Кримінальний кодекс України від 05.04.2004 № 2341-XIV із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>

3) Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: Постанова Пленуму Верховного суду України від 8.10.04 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-04#Text>

4) Резніченко Г. С. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). 2021. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/2/2_2021.pdf#page=46

5) Токарева, К. О., Тимощенкова Н. В. Ухилення від сплати податків та шляхи його подолання в Україні й зарубіжних країнах. 2018. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/4a3bb276-f4cd-45ab-8b9e-d6ef0e8e79e3/content>

Prystupa I. Tax evasion and ways of overcoming it in Ukraine and foreign countries.

The article is devoted to the study of one of the urgent problems of the economy of Ukraine - tax evasion and ways to overcome it. Today, tax evasion is practically the norm for many unscrupulous individuals and legal entities. Solving this issue is important given the need to fight financial crime and mobilize funds for the state budget of Ukraine.

Keywords: economy of Ukraine, taxes, taxation system, tax evasion, shadow economy, corruption, fight against corruption.

ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Саврацький Б. М.

Анотація. У статті сформовано теоретичні засади поняття внесення змін до конституції, розкрито особливості, сутність і зміст процедур внесення змін до конституції.

Ключові слова: внесення змін до конституції, конституція, конституційний закон.

На складності питання внесення змін до Конституції наголошував фундатор вітчизняного конституційного права В. Погорілко, який, свого часу стверджував, що підвищення ролі та значення Конституції України в державотворенні і правотворенні полягає насамперед у забезпеченні суспільством і державою послідовної і повної реалізації відповідних положень Конституції в частині

державотворення і правотворення, у приведенні чинних законів у відповідність з Конституцією. Та найскладнішим питанням у цьому є розв'язання вічної дилеми про непорушність і стабільність Конституції та одночасно про внесення до неї змін у зв'язку з виявленими недоліками або зміною суспільно-політичних відносин [1, с. 66].

Проблематика внесення змін до конституції як різновиду конституційної правотворчості у конституційно-правовій науці залишається малодослідженою. Варто погодитись з О. Ющиком, що починаючи з 90-х років конституційний процес в Україні здійснюється «навпомацки», у повній світоглядно-методологічній «пільмі», примітивним методом спроб і помилок. Через це сьогодні ми маємо строкатий набір уявлень різних політичних сил щодо необхідності та способу змінення чинної Конституції [2, с. 44]. У даному контексті цілком виправданими та обґрунтованими є позиції дослідників, які стверджують, що питання внесення змін до Конституції перебувають у політичній площині [3, с. 21].

Українська науковиця-теоретикня права Крестовська Н. М. стверджує, що головним конституційним законом є власне конституція. Конституційними називають також закони, що вносять зміни і доповнення в чинну конституцію (наприклад, таким є Закон «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р.). Ці закони, як правило, приймаються в особливому, ускладненому порядку. [4]. Власне, це і є однією з особливостей Конституції України.

Можливість внесення змін до конституцій забезпечує, певною мірою, стабільність правового змісту і можливість часткової зміни окремих положень у разі необхідності. У такий спосіб досягається, з одного боку, стабільність суспільних відносин, а з іншого – можливість їх подальшого розвитку [5, с. 29].

Ускладнений спеціальний порядок внесення змін до конституції зумовлюють ряд чинників: по-перше, найвища юридична сила конституції передбачає спеціальний порядок (порядки) внесення до неї змін [6, с. 103]; по-друге, особливий порядок внесення змін до Конституції є однією з базових передумов її верховенства; по-третє, в основі зміни конституції лежить народний суверенітет [7, с. 59]. Отже, внесення змін до конституції варто розглядати як продовження здійснення народом установчої влади, і тому для цього встановлено спеціальну й ускладнену парламентську процедуру [8, с. 12].

Як справедливо зауважує Т. Бірмонтієне, чинна конституція має бути актуальною і відповідати змінам, що відбуваються у суспільстві і державі, а також очікуванням громадян. Тому, враховуючи еволюцію життя, внесення змін до конституції в той чи інший спосіб є неминучим [9, с. 223].

Порядок внесення змін до Конституції України від 28 червня 1996 року

безпосередньо регулюється самою Конституцією України, а саме Розділом XIII «Внесення змін до Конституції України» [10]. Процедурні нюанси процесу внесення змін до Конституції України деталізовані в Главі 26 «Розгляд законопроектів про внесення змін до Конституції України» Розділу V «Розгляд Верховною Радою України питань за спеціальними процедурами» Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» [11] та Законом України «Про всеукраїнський референдум» [12]. Також окремі рішення Конституційного Суду України містять важливі тлумачення розгляду та ухвалення Верховною Радою України законопроектів про внесення змін до Конституції України.

Найбільш поширеним є підхід, за якого розрізняють три способи зміни конституцій: гнучкий (зміни до конституцій вносяться шляхом прийняття звичайного закону), жорсткий (зміни до конституцій вносяться у більш складному порядку, ніж видання звичайного закону) та змішаний (передбачає поєднання елементів гнучкого та жорсткого способів внесення змін до конституцій) [7, с. 59].

Оніщенко О. зазначає, що існує багато способів внесення змін до Конституції. Дослідниця виділяє такі риси процедури внесення змін до Основного Закону України: особливий суб'єкт права ініціативи конституційного перегляду; наявність застережень щодо можливості внесення змін до Конституції України (застереження, які стосуються змісту положень Конституції; застереження, які стосуються часу внесення змін; застереження у зв'язку з організацією роботи парламенту; застереження щодо неприйнятих змін); наявність попереднього конституційного контролю законопроектів про внесення змін; ускладнений порядок прийняття законопроектів про внесення змін; промульгація і офіційне оприлюднення законів про внесення змін [13, с. 15].

Як зазначає, О. Поличко, гнучкість або жорсткість способу внесення змін до Конституції визначає порядок здійснення конституційного правотворчого процесу. Згідно чинної Конституції України, а саме розділу XIII, дослідниця виділяє два види внесення до змін: 1) це внесення змін до розділу 1, 3, 13 Конституції України; та 2) зміни до всіх інших розділів Конституції України. У першому випадку мова йде про жорсткий спосіб внесення змін до конституції, другий – у спрощеному порядку [14, с. 11].

Виходячи з положень розділу XIII Конституції України, законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України (ст. 155). Законопроект про внесення змін до

розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції України з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання (ст. 156) [10].

Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту. Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (ст. 158) [10].

Відповідно до ст. 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України. Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану [10].

Також варто зазначити, що відповідно до ст. 159 Конституції України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції [10].

Отже, порядок внесення змін до конституції виступає різновидом правотворчого процесу, а саме конституційної правотворчості [11, с. 75].

Аналіз основних підходів щодо внесення змін до конституції України, дозволяє зробити висновок, що найбільш поширеним механізмом внесення змін до конституції України є жорсткий спосіб; Україна передбачає таких ініціаторів внесення змін до конституції таких як: парламент та главу держави; парламентські процедури при внесенні змін до конституції України – це є жорсткі процедурні норми, які регламентують порядок внесення змін до Основного Закону; варто також зазначити, що Україна передбачає можливість внесення змін до конституції на референдумі; Україна на конституційному рівні закріплює положення стосовно обмеження для внесення змін до конституції (зокрема, конституція не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану).

Список використаних джерел:

1. Погорілко В. Роль та значення Конституції в українському державотворенні і правотворенні. Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження». 2006. № 1. С. 23-32.

2. Ющик О. І. Суперечності Конституції України як юридична передумова її змінення. Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: Збірник наукових праць. 2008. Ч. 1. С. 41-45.

3. Шаповал В. П'ять років Конституції України: реалії і проблеми. Віче. 2001. № 6. С. 13-23.

4. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.

5. Конституційне право. За загальною редакцією О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. С. 484.

6. Шаповал В. Юридичний феномен Конституції держави. Вісник Конституційного Суду України. 2003. № 5. С. 96-112.

7. Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

8. Тесленко М. «Непорушність» Конституції як особлива гарантія її правової охорони. Право України. 2006. № 11. С. 10-14.

9. Бірмонтієне Т. «Невидимі» поправки до конституції: роль конституційного суду. Вісник Конституційного Суду України. 2016. № 4-5. С. 223-238.

10. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 08.04.2023).

11. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#top> (дата звернення 08.04.2023).

12. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text> (дата звернення 08.04.2023).

13. Оніщенко О. В. Конституція України як основне джерело конституційного права України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2005. 21 с.

14. Поличко Т. В. Верховенство конституційних норм у національній системі права: порівняльно-аналітичне дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2020. 21 с.

15. Кравчук В. М. Внесення змін до конституції в Україні та Польщі: загальні порівняльно-правові аспекти. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління: електронне наукове видання: збірник. 2021. № 4 (10). Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 73-88.

Savratskyi B. Peculiarities of making changes to the constitution of Ukraine: theoretical and legal characteristics.

In the article, the theoretical foundations of the concept of amending the constitution were formed, the features, essence and content of the procedure for amending the constitution were revealed.

Keywords: amending the constitution, constitution, constitutional law.

КОНСТИТУЦІЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА

Саврацький Д. М.

Анотація. Розглянуто загальну характеристику нормативно-правових актів, їх класифікацію за юридичною силою. Наведено та охарактеризовано юридичні властивості Конституції як виду нормативно-правового акту.

Ключові слова: конституція, юридична сила, нормативно-правовий акт.

Оскільки конституція є важливим документом для будь-якої держави, що встановлює основні принципи та норми державного устрою, змісту прав та обов'язків громадян, регулює взаємовідносини між державою та її громадянами, дослідження її ролі серед інших нормативно-правових актів є досить актуальним.

Конституція має велике значення для забезпечення стабільності та розвитку держави, оскільки вона встановлює основи її функціонування, створює умови для демократичної влади, розвитку правової держави та громадянського суспільства.

Крім того, у світі відбуваються постійні зміни, що вимагають адаптації Конституції до нових реалій. Тому, вона повинна бути досконалою, адекватною сучасним викликам та відповідати вимогам часу.

В юридичній науці ми часто зустрічаємо термін «нормативно-правовий акт», який позначає офіційний письмовий документ уповноважених правотворчих суб'єктів права, що встановлює, змінює або скасовує норми права та забезпечує врегулювання відповідних суспільних відносин [1, с. 156].

Як форма (джерело) права, нормативно-правовий акт з'явився на ранніх етапах розвитку державності, і в більшості країн поступово витиснув правовий звичай і правову доктрину та став основним нормативним регулятором у суспільстві. За словами М. В. Цвіка, з огляду на юридичну форму і зміст, нормативно-правовий акт є найбільш досконалим джерелом права. Його відносять до первинних джерел права практично в усіх сучасних державах, найбільшого поширення він набув у країнах романо-германської правової сім'ї [2, с. 156].

Основними суб'єктами права, що ухвалюють і видають нормативно-правові акти, є відповідні правотворчі органи держави, органи місцевого самоврядування

(у межах своєї компетенції), весь народ у процесі референдуму (всенародного голосування). Основними характеристиками нормативно-правового акта є загальна обов'язковість, державна забезпеченість, нормативність, формальна визначеність [3, с. 194].

За юридичною чинністю нормативно-правові акти поділяють на: закони та підзаконні нормативні акти [1, с. 157].

Систему (сукупність) нормативно-правових актів очолює конституція держави, як основний закон, який має найвищу юридичну силу, та інші притаманні їй властивості (особливості), які свідчать про те що, Конституція є особливим видом нормативно-правового акту. Як справедливо зауважив відомий політичний діяч періоду боротьби США за незалежність Т. Пейн у своїй роботі «Права людини», «держава без конституції – це влада без права». А основним стримуючим у діяльності публічної влади чинником у сучасних демократичних правових суспільствах є права і свободи людини [4, с. 176].

Під особливим видом нормативно-правового акта, слід розуміти його певні юридичні властивості (ознаки), включаючи й відмінності, які притаманні лише відповідному нормативно-правовому акту та за допомогою яких, ми можемо виокремити, тобто виділити його серед інших видів нормативно-правових актів. Наприклад, Конституція, яка має найвищу юридичну силу, ніж звичайні закони або постанови.

Конституція – це єдиний правовий акт, за допомогою якого народ або органи держави, що виступають від його імені, встановлюють основні принципи устрою суспільства і держави, форми безпосередньої демократії, визначають статус органів публічної влади, механізми їх здійснення, закріплюють права і свободи людини та громадянина. Конституція оформлює національну правову систему, об'єднує чинне законодавство, визначає основи законності та правопорядку в країні [5, с. 71].

Конституція як нормативно-правовий акт володіє такими властивостями (ознаками), які притаманні лише їй, та за допомогою цих ознак ми виокремлюємо Конституцію від інших нормативно-правових актів. Сукупність нижченаведених ознак, особливостей Конституції як офіційного письмового документа свідчать та про її особливий вид щодо інших нормативно-правових актів. До таких властивостей належить ряд особливостей:

- 1) Установчий характер, полягає у тому, що Конституція закладає (встановлює) засади організації суспільства і держави, визначає основи правового статусу особи, зміст і напрями діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, засади діяльності інститутів політичної системи та засади демократичного ладу в країні [5, с. 71].

2) Конституція є основним (першочерговим) Законом держави, проте від звичайних законів вона відрізняється тим, що не є актом законодавчої влади (тобто законом у його буквальному значенні). Конституція – це акт установчої влади, що належить народу. Установча влада є первинною щодо так званих встановлених влад (законодавчої, виконавчої, судової) [4, с. 177].

3) Пряма дія. Конституційні норми, тобто норми які зазначені в тексті Конституції є нормами прямої дії (ч. 2 ст. 8 Конституції України) [6]. Це означає, що конституційні норми мають безпосередній вплив на правові відносини, які виникають між суб'єктами права. Пряма дія конституції сприяє зміцненню прав верховенства, забезпечує захист конституційних норм та забезпечення дотримання конституції.

4) Найвища юридична сила – Конституція України займає найвище положення серед нормативно-правових актів, які не повинні суперечити їй. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. (ч. 2 ст. 8 Конституції України) [6].

5) Верховенство конституції, яке визначається її особливим місцем у системі законодавства, безумовною необхідністю для законів і підзаконних актів відповідати конституційним приписам [7, с. 50].

6) Конституція має підвищений ступінь стабільності (незмінності). Це забезпечується спеціальною процедурою внесення змін і доповнень до конституції, відмінною від процедури внесення змін і доповнень до звичайних законів [4, с. 178].

7) Конституція має правову охорону, що забезпечується створенням системи конституційного контролю [4, с. 178].

Конституція є особливим видом нормативно-правового акту, бо має найвищу юридичну силу і встановлює основи державного устрою та правової системи країни, встановлює систему влади, права та свободи громадян, діяльність правосуддя та інші основні аспекти функціонування держави. Ці норми є обов'язковими для всіх суб'єктів права і повинні підтримуватися всіма іншими нормативними актами. Конституція є основним джерелом права, особливо в державі, що належить до романо-германської правової сім'ї, на яке повинні спиратися всі інші нормативно-правові акти. Крім того, конституція може бути змінена лише в особливого порядку, що гарантує стабільність держави та її правової системи. Таким чином, Конституція є особливим видом нормативно-правового акта, який визначає основні правові засади держави і має велику «юридичну вагу».

Список використаних джерел:

- 1) Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьВДУВС, 2020. 268 с.
- 2) Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
- 3) Теорія держави і права підр. за заг. ред. доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України О. М. Бандурки, Харків, 2018.
- 4) Заг.теорія права: Підр. / За заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
- 5) Савчин М. В. Конституційне право України : підручник / відп. ред. проф., д.ю.н. М. О. Баймуратов. К. : Правова єдність, 2009. 1008 с.
- 6) Конституція України від 28 червня 1996 року: чинне законодавство станом на 08 квітня 2023 р.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 7) Майданник О. О. Конституційне право України: Навч. посіб. К: Алерта, 2011. 380 с.

Savratsky D. The Constitution as a special type of normative legal act.

The general characteristics of normative legal acts, their classification by legal force are considered. The legal properties of the Constitution as a type of normative legal act are given and characterized.

Keywords: concept of the Constitution, legal properties, basic law, normative legal act, special type.

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ РЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ, ОТРИМАНИХ ВІД ІНОЗЕМНИХ ОНЛАЙН-КОМПАНІЙ

Сосновська Ю. П.

Анотація: Розглянуто особливості оподаткування доходів, які отримують резиденти України від іноземних онлайн-компаній.

Ключові слова: оподаткування, онлайн-компанія, резиденти, доходи.

В останні роки заробіток через Інтернет став дедалі популярнішим серед українців. Багато людей знаходять роботу в іноземних онлайн-компаніях, що дозволяє їм працювати з будь-якої точки світу і заробляти гроші в іноземній валюті. Однак, питання сплати податків в Україні за такий вид діяльності є неоднозначним і складним.

Мета роботи полягає в дослідженні сплати податків резидентами за працю в іноземних онлайн-компаніях.

Питанням дослідження системи оподаткування займалися дуже багато вітчизняних вчених та науковців такі як: А. Крисоватий, Р. Жарко, О. Кравченко, М. Романюк, О. Десятнюк, А. Кізима, В. Дмитрів, А. Луцик.

Поняття іноземного доходу визначається Податковим кодексом України як дохід (прибуток), отриманий з джерел за межами України. Саме іноземні доходи, відповідно до ст. 163 ПКУ, є об'єктом оподаткування резидента [1].

В Україні резиденти зобов'язані сплачувати податки за доходи, отримані з будь-якого джерела. Якщо українець працює в іноземній онлайн-компанії, його доходи підлягають оподаткуванню в Україні, якщо такі доходи є резидентськими. Відповідно до статті 170.13 Податкового кодексу України, фізична особа, яка має статус резидента, повинна сплачувати податок на доходи з усіх джерел, які знаходяться в Україні та за її межами. Оподаткування резидентів в Україні за дохід, отриманий з іноземних компаній, регулюється не тільки Податковим кодексом України, а й міжнародними угодами про уникнення подвійного оподаткування.

Згідно з цими угодами, доходи, отримані резидентами від іноземних компаній, можуть бути звільнені від оподаткування в Україні, якщо вони відповідають певним критеріям. Наприклад, угода між Україною та США встановлює, що доходи, отримані резидентом України від іноземної компанії, можуть бути звільнені від оподаткування в Україні, якщо такий дохід не є вигідним для компанії, яка знаходиться в США, та якщо резидент України не здійснює діяльності в США, що призводить до отримання таких доходів.

Інші угоди містять різні вимоги та критерії, які повинні бути виконані для звільнення від оподаткування. Однак, якщо доходи, отримані резидентами від іноземних компаній, не звільняються від оподаткування в Україні, то резиденти повинні сплачувати податки відповідно до ставок, встановлених Податковим кодексом України.

Резиденти в основному отримують від нерезидентів такі доходи: а) плата за надання послуг нерезидентам; б) винагорода українським керівникам та працівникам іноземних компаній; в) дивіденди від іноземних компаній; г) доходи від продажу акцій (часток) в іноземних компаніях та інших структурах; д) доходи від іноземних цінних паперів (фінансових інструментів) та операцій з ними; е) проценти від іноземних банків; ж) доходи від оренди та/або продажу іноземного нерухомого майна; з) спадщина, тощо [2].

Відповідно до статті 136 Податкового кодексу України, ставки податку на доходи фізичних осіб становлять: 18% – для доходів, отриманих у вигляді

заробітної плати, пенсії, стипендії, гонорарів, авторських винагород та інших видів доходів; 9% – для доходів від здійснення підприємницької діяльності; 5% – для доходів від реалізації майна, що перебуває у власності фізичної особи більше двох років; 1,5% – для доходів від реалізації інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів. Також важливо зазначити, що резиденти повинні декларувати всі свої доходи, включаючи доходи, отримані з іноземних компаній. Недекларування таких доходів може призвести до штрафів та інших правових наслідків [1].

При отриманні протягом відповідного року закордонного доходу податковий резидент України у будь-якому разі зобов'язаний відобразити такий дохід у своїй податковій декларації (п. 170.11 ст.170 ПКУ), яка подається до 1 травня наступного року. Закон № 2142 від 24.03.2022 р., яким внесені зміни до Податкового кодексу (пп. 69.1 п. 69 підрозд.10 розд. XX ПКУ), передбачає можливість подання декларації протягом 6 місяців після припинення або скасування воєнного стану, якщо платник не матиме змоги подати таку декларацію вчасно.

Іноземна заробітна плата вказується у рядку 10.7 податкової декларації («Доходи, отримані з джерел за межами України»). При цьому додатково зазначається країна, з якої отримано дохід, та валюта, у якій він виплачений. Сума доходу в декларації завжди вказується у гривні. Для розрахунку застосовується валютний курс Національного банку України, що діє на момент нарахування (отримання) таких доходів (п. 164.4 ст. 164 ПКУ). Варто звернути увагу, що оскільки заробітна плата виплачується не раз на рік, а зазвичай щомісяця чи й частіше, розрахунок слід здійснювати на кожен дату виплати заробітної плати, а до декларації заносити вже суму виплат, переведену в гривневий еквівалент [3].

Є кілька способів сплати податків в Україні, залежно від форми зайнятості та розміру доходів. Якщо фізична особа працює в Україні на підприємстві, то податки сплачуються автоматично з її зарплати через систему оподаткування на місці роботи.

Якщо ж фізична особа працює на зарубіжну онлайн-компанію, то вона може самостійно сплачувати податки, заповнюючи декларацію про доходи з усіх джерел, в тому числі зарубіжних.

У разі несплати податків можуть бути нараховані штрафи та пені. Згідно з Податковим кодексом України, штраф за порушення правил сплати податків становить 25% від суми податкового зобов'язання. У разі повторних порушень можуть нараховуватися ще більші штрафи та навіть можуть бути порушені кримінальні справи.

Отже, сплата податків за працю в іноземних онлайн-компаніях є необхідною для фізичних осіб зі статусом резидента в Україні. Для цього необхідно

заповнювати декларації про доходи з усіх джерел та самостійно сплачувати податки відповідно до законодавства України. Несплата податків може призвести до нарахування штрафів та пені, тому необхідно бути уважними та своєчасно сплачувати податки. Крім того, важливо враховувати, що умови оподаткування можуть залежати від країни, в якій знаходиться онлайн-компанія, тому перед початком роботи варто ознайомитися з податковим законодавством цієї країни.

Нарешті, варто зазначити, що сплата податків є важливим елементом фінансової відповідальності та допомагає забезпечити розвиток інфраструктури, охорону здоров'я, соціальні програми та інші важливі сфери життя країни.

Отже, фізичні особи, які працюють в іноземних онлайн-компаніях, повинні бути свідомими щодо своїх податкових зобов'язань та своєчасно сплачувати податки відповідно до законодавства України.

Список використаних джерел:

1) Податковий кодекс України № 2755-17 від 02.12.2010 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

2) Як зекономити на податках в Україні при отриманні іноземних доходів 2022. URL: <https://thepage.ua/ua/experts/yak-zekonomiti-na-podatkah-v-ukrayini-pri-otrimanni-inozemnih-dohodiv>

3) Робота за кордоном: де сплачуються податки та як уникнути подвійного оподаткування. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/211453_robota-za-kordonom-de-splachuyutsya-podatki-ta-yak-uniknuti-podvynogo-opodatkuvannya

Sosnovska Y. Taxation of incomes of residents of Ukraine received from foreign online companies.

The peculiarities of taxation of income received by residents of Ukraine from foreign online companies are considered.

Keywords: taxation, online company, residents, income.

ВОЄННИЙ СТАН ТА ЗМІНИ ДО ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Яценюк Ю. В.

Анотація: В Україні вже тривалий час триває процес реформування всіх соціальних сфер. Проте податкова реформа стала не лише найбільш очікуваною темою, а й найбільшою дискусією в науковому співтоваристві. Найбільш масштабні зміни відбулися під час воєнного стану.

Ключові слова: воєнний стан, пільги, податкове законодавство, оподаткування.

З моменту введення воєнного стану в Україні, 24 лютого 2022 року, прийнято 5 основних законів, які регулюють основні питання податкового законодавства для суб'єктів господарювання та підприємців під час війни. (подання звітності та сплата податків у встановлені строки, реєстрація податкових накладних тощо).

На темі оподаткування бізнесу зосереджували увагу багато вчених як вітчизняних так і зарубіжних. Серед яких слід згадати Б. В. Карпинський, О. В. Геращенко, О. С. Мороз, Е. Дюфло, Н. М. Ткаченко, Н. О. Ільєнко та О. О. Головашевич, які розробили теоретичні та практичні заходи.

Зміни, прийняті під час правового режиму воєнного стану, стосуються: зупинення податкових перевірок; зупинення спливу строків, встановлених податковим законодавством; відповідальності за порушення податкового законодавства; пільги з єдиного податку, плати за землю, єдиного соціального внеску, екологічного податку; оподаткування фізичні особи, які перебувають на спрощеній системі оподаткування; сплата земельних та мінімальних податкових зобов'язань; податок на додану вартість; акцизний податок тощо.

Верховна Рада 15 березня ухвалила законопроект № 7137-д «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», який в 22-23 березня 2022 Сторінка 56 умовах воєнного стану спрямований на податкове стимулювання бізнесу [1].

Зокрема опубліковано Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» та Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану» 2142-IX від 24.03.2022.

Для продовження ведення підприємницької діяльності в умовах війни, податкова система вимагала рішучих змін. Однією із них стала можливість для усіх ФОП та юридичних осіб обрати спрощену систему оподаткування. Для використання спрощеної або двовідсоткової системи збільшено ліміт доходів з 10 млн до 10 млрд гривень. Це значною мірою збільшує коло підприємців, які можуть зменшити 15 податкове навантаження на час війни та продовжити свою діяльність. Податок з обороту становить 1-ї та 2-ї групи 2 %. На дану систему перейшло вже більше 250 тисяч підприємств. Платники 3-ї групи сплачують 2 % від доходу [4].

Ще до особливостей оподаткування в воєнний період належать:

– зняті будь які обмеження на кількість найнятих працівників для усіх

підприємств;

– календарний місяць є звітним періодом;

– єдиний податок потрібно сплачувати щомісячно, при можливості авансом, до 15 календарного дня, за підсумками попереднього місяця [2].

За тривалий період активних бойових дій економіка України зуміла адаптуватися до життя в новій парадигмі. В Офісі Президента та Мінекономіки заявили, що активно працюють над зниженням податкового навантаження на компанії та почали роботу над ґрунтовною податковою реформою.

Нова податкова модель передбачає зниження ставок податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб та податку на додану вартість. При цьому особливу увагу приділено посиленню контролю за дотриманням податкового законодавства. Проте під час війни Казначейство та парламентський податковий комітет виступали проти фіскальних реформ.

Держава звільнила осіб, земельні ділянки або активи, яких розташовані на територіях, де ведуться бойові дії або на тимчасово окупованих територіях від сплати земельного податку та орендної плати (на період з 1 березня 2022 р. до 31 грудня року, наступного за роком в якому припинено воєнний стан); мінімального податкового зобов'язання за земельні ділянки (за 2022 та 2023 роки); екологічного податку – за 2022 рік [3].

На сьогодні Кабінет Міністрів України не затвердив перелік територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих територій. Можливо, до цього переліку увійдуть Київська, Чернігівська, Сумська, Харківська, Херсонська, Миколаївська, Донецька та Луганська області.

У 2023 податковому році екологічний податок не буде накладатися на об'єкти оподаткування, розташовані в зоні бойових дій та зоні тимчасової окупації.

Графік надання електронних сервісів та прийому електронних документів платників податків у робочі дні з 8:00 до 18:00.

Зокрема, на період дії воєнного стану призупинено перебіг строків, передбачених Податковим кодексом України. Очевидно, що дотримуватись термінів важко під час війни, і платники податків можуть поставити під сумнів можливість притягнути їх до відповідальності за несвоєчасну сплату податків, подання звітів або взяти їхнє майно під податкову заставу під час воєнного стану, навіть вчасно, щоб скористатися можливістю податкової амністії.

Законі України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та

інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» (від 24 березня 2022 року № 2142-IX). Спікер зазначила, що Закон, зокрема, передбачає:

1) вдосконалення положення щодо ПДФО власно вирощеної сільськогосподарської продукції та звільнення від сплати ПДВ платників єдиного податку третьої групи на особливих умовах;

2) продовження з трьох до шести місяців періоду, протягом якого платники, які не мали змоги подати податкову звітність, повинні виконати обов'язок щодо повної подачі звітності після скасування особливого періоду;

3) звільнення від оподаткування ввізним митом низки товарів, що ввозяться на територію України;

4) спрощення й пришвидшення митних процедур;

5) за 2021 та 2022 податкові (звітні) роки не нараховується та не сплачується податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за об'єкти житлової нерухомості, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях, та за об'єкти житлової нерухомості, що стала непридатною для проживання у зв'язку зі збройною агресією;

6) звільнення від акцизного податку та ПДВ ввезення транспортних засобів суб'єктами спрощеної системи;

7) спрощення й пришвидшення функціонування митних органів на період воєнного часу [5].

На жаль, війна сильно вплинула на економіку країни та коштувала Україні мільярдів доларів, які є вкрай важливими для національної оборони та нашої інфраструктури. Спрощений податковий тягар дозволить українському бізнесу продовжувати свою діяльність, незважаючи на труднощі.

Крім того, це прискорить відновлення інфраструктури в районах бойових дій. Для держави підтримка бізнесу – це друге за важливістю питання після безпеки, тому що бізнес підтримує державу через оподаткування тощо.

Список використаних джерел:

1) Бец Н. Ньюанси оподаткування бізнесу в умовах воєнного стану. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/nyuansi-opodatkovannya-biznesu-v-umovah-voennogo-stanu.html>

2) Бородкін О., Ємець Р. Податкова реформи в період воєнного стану. URL: <https://vkr.ua/publication/podatкова-reforma-v-period-voennogo>

3) Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

4) Податкові зміни під час війни. URL: https://forbes.ua/inside/promyshlennye-giganty-rvutsya-v-diyacity-prosyat-snizit-nalogi-zachem-eto-biznesu-i-strane-24032022-4995?utm_source=Telegram&utm_medium=post

5) Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України №2173-IX від 01.04.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>

Yatsenyuk Y. Martial law and changes to tax legislation.

Ukraine has been reforming all social spheres for a long time. However, tax reform has become not only the most anticipated topic, but also the most debated in the scientific community. The most extensive changes occurred during martial law.

Keywords: martial law, benefits, tax legislation, taxation.

LIABILITY OF THE AIR CARRIER FOR DAMAGE IN THE CARRIAGE OF BAGGAGE

Michał Walak

1. Subject and purpose of the speech

The subject of the speech is an analysis of the provisions governing liability and compensation in respect of air passengers and their baggage within the meaning of Regulation (EC) No. 2027/97 on air carrier liability, supplemented by Regulation (EC) No. 889/2002 and the legislation of EU member states, which forms the basis for the implementation of the provisions of the 1999 Montreal Convention.

The purpose of the speech is to interpret the provisions of the Montreal Convention of May 28, 1999, the content of which is approved for application in the European Community by the Council of Europe Regulation (EC) No. 2027/97 and supplemented by Regulation (EC) No. 889/2002 and the legislation of EU member states on the liability rules applied by European Community carriers in accordance with European Community legislation and the Montreal Convention on carrier liability for passengers and their baggage.

The speech will address the following issues:

1. delay in delivery of baggage
2. destruction, loss or damage to baggage
3. baggage claims
4. liability of the contracting and performing carrier

5. proceedings for compensation for broken, left luggage

2. Theses

In the case of delays in the carriage of baggage, the air carrier shall be liable for damage, unless it failed to use all possible remedies to avoid the damage, or if the use of such remedies was impossible, or if it proves that the damage was caused by or contributed to by the negligence or other wrongful act or omission of the person claiming compensation or the person from whom he or she obtained his or her rights.

The issue of baggage delay is regulated by Regulation (EC) No. 2027/97 on air carrier liability. On the basis of this regulation and the Montreal Convention, the air carrier is liable for compensation to passengers in case of baggage damage, baggage delay or lost baggage. The regulations on airline liability indicate the procedure for obtaining compensation, as well as the maximum amount of compensation that a traveler can obtain. At this point, it should be pointed out that, as a rule, the carrier's liability is not unlimited.... Under current regulations, the airline is liable for compensation up to the amount of 1288 special drawing rights (hereinafter also referred to as: "SDR"). Thus, the limit of the carrier's liability currently is PLN 8010.72. The upper limit of liability means that if the value of the damage exceeds the equivalent of PLN 8010.72, the carrier is not obliged to repair it in full. From the above liability clause, one should point out the exception set forth in Article 19, second sentence, of the Montreal Convention, indicating that the carrier is not liable for damage resulting from delay if it proves that it and its employees and agents took all reasonably necessary measures to avoid damage or that it was impossible for them to take such measures. In addition, in interpreting Article 20 of the Montreal Convention, it should be pointed out that it is possible for an air carrier to be relieved of liability if it proves that the damage was caused by or contributed to by the negligence or other wrongful act or omission of the person claiming compensation or the person from whom he or she obtained his or her rights.

The passenger may take advantage of the increased liability limit by making the appropriate declarations and paying the additional fee no later than at the time of check-in.

In accordance with the provisions of the Montreal Convention of May 28, 1999 and the Warsaw Convention of 1929, in the event of a delay in the delivery of baggage, the air carrier is liable for damages unless it took all due measures to avoid the damage or it was impossible to take such measures. Liability for delayed delivery of baggage is limited to SDR 1,288 (the amount in local currency). In addition, the air carrier is liable for destruction, loss or damage to baggage up to SDR 1,288 (amount converted to local currency). In the case of checked baggage, the carrier is liable even if it was not at fault,

except when the checked baggage was defective. In the case of unchecked baggage, the carrier is liable only if it is at fault. From the above, passengers can take advantage of higher checked baggage allowances by purchasing the Special Declaration of Checked Baggage Value service. Its cost is €50/£50 per person/per one-way flight or its equivalent in local currency (adding VAT on domestic flights). Purchasing the service increases the carrier's liability to SDR 2,262 (about €2600). This service must be purchased prior to departure (before check-in).

8) The action for damages must be brought, at the option of the plaintiff, in the territory of one of the States Parties, either before the court having jurisdiction over the seat of the carrier or its principal place of business, or the place of business under which the contract was concluded, or before the court of destination

According to the judgment of the ICJ of 7.11.2019, C-213/18, ADRIANO GUAITOLI AND IN. V. EASYJET AIRLINE CO. LTD., Article 33(1) of the Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air, concluded in Montreal on May 28, 1999, must be interpreted to mean that, with respect to actions for damages falling within the scope of that Convention, it governs not only the allocation of jurisdiction between the states that are parties to that Convention, but also the allocation of jurisdiction between the courts of each of those states.

3. Bibliography

Judgment of the CJ of 7.11.2019, C-213/18, ADRIANO GUAITOLI AND IN. V. EASYJET AIRLINE CO. LTD., LEX No. 2735810.

Convention for the Unification of Certain Rules Relating to International Carriage by Air (MONTREAL CONVENTION) (OJ EU. L. 2001 No. 194, p. 39).

Council Regulation (EC) №. 2027/97 of October 9, 1997 (OJ EU. L. of 1997 №. 285, p. 1, as amended).

E. Jasiuk, Odpowiedzialność przewoźnika lotniczego za szkody w przewozie bagażu (część I), [w:] „Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa” 2013, nr 11;

E. Jasiuk, Odpowiedzialność przewoźnika lotniczego za szkody w przewozie bagażu (część II), [w:] „Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa” 2013, nr 12;

E. Jasiuk, Ochrona prawna turysty lotniczego(w:) Науковий Вісник Серія Юридична, Львів 2011, nr. 3, s. 523 – 554, ББК X 9(4УК) 311. 163я 52+ X9 (4УК) я43;

E. Jasiuk, Ogólne publicznoprawne uwarunkowania międzynarodowej turystyki lotniczej, Warszawa 2021.

ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО, ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО
СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ; ІТ-ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Бондар І. І.

Анотація: З 2014 року в Україні триває збройний конфлікт, який загострився з повномасштабним вторгненням 24.02.2022 року РФ на територію України, у зв'язку з чим порушення прав дітей набуло більшого масштабу. Збройні конфлікти негативно впливають на функціонування сім'ї загалом, та особливо на забезпечення основних потреб дитини, її розвиток та психологічний стан. Серед проблем системи забезпечення безпеки дитини, захисту її прав та інтересів можна виділити, по-перше, базування її «на підході до дитини як до об'єкта впливу», по-друге, прогалини в правовому захисті прав дітей, щодо надання спеціального захисту прав дітей під час збройних конфліктів [1, с. 8].

Ключові слова: права, права та інтереси дітей, забезпечення безпеки дитини, воєнний стан.

Захист дітей в умовах війни або збройних конфліктів являє собою комплекс нормативно-правових актів, основні з яких: Конвенція ООН про права дитини 1989 року; Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року та інші [2, с. 246]. Велике значення мають міжнародно-правові акти універсального характеру. До таких належать: Загальна декларація прав людини 1948 р., а також міжнародні Пакти з прав людини 1966 року, що стосуються захисту громадянських та політичних, економічних, соціальних та культурних прав [2, с. 247].

Так, згідно зі статтею 24 Женевської конвенції «Про захист цивільного населення під час війни» 1949 року [3] сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин їхню освіту.

До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. З урахуванням положень стосовно здоров'я, віку та статі, сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, має право поводитися з усіма ними однаково, без жодної дискримінації, зокрема стосовно раси, релігії або

політичних переконань, водночас сторони конфлікту повинні застосовувати до таких осіб таких заходів контролю чи безпеки, які будуть визнані за необхідні під час ведення війни.

Україна є учасницею усіх вищевказаних міжнародних актів. Міжнародні норми у частині захисту прав дитини імplementовані у законодавство України, що позитивно оцінюється різними міжнародними органами, але, не дивлячись на існування широкого комплексу законодавчих актів, на сьогодні дуже мало правових норм, які встановлюють особливості правового регулювання прав саме дітей в умовах збройного конфлікту. Наразі основний закон, що регулює цю ситуацію – Закон України «Про охорону дитинства» від 26 лютого 2001 року.

Сам він дає пояснення щодо того, яка дитина є постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, а саме - «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні» [4]. Положення забороняють участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, створення дитячих воєнізованих організацій та формувань, пропаганду серед дітей війни і насильства. Особливого значення набувають положення щодо захисту дітей-біженців та дітей, які потребують додаткового або тимчасового захисту, захист дитини від незаконного переміщення. Проте вказані положення, виходячи із їх змісту, не завжди можуть бути застосовані до нашої дійсності [5, с. 28].

Однією з основних проблем є також влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, внаслідок вторгнення РФ на територію України. На сьогодні склалася складна ситуація. З одного боку, ЗМІ масово поширюють інформацію про необхідність всиновлення дітей, які втратили батьків або проживали у закладах інституційного догляду поряд з місцями активних бойових дій, з іншого – Мінсоцполітики України вбачає в таких діях ризики шахрайства, порушення прав дітей та поширення недостовірної інформації та наголошує на неможливості змінення чи спрощення процедури усиновлення [6].

Водночас, 22 березня 2022 року Постановою КМУ № 349 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» [7], передбачено, що під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану до дитячого будинку сімейного типу та у прийомні сім'ї можуть влаштовуватися діти, які залишилися без батьківського піклування, на умовах тимчасового влаштування в межах передбаченої граничної чисельності дітей у дитячому будинку сімейного типу та у прийомній сім'ї, відповідно.

Також Постановою [7] доповнено Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, яким, зокрема, передбачено також тимчасове влаштування дітей до функціонуючих прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу [8].

Отже, в умовах воєнного стану дозволяється лише тимчасове влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, до дитячого будинку сімейного типу та у прийомні сім'ї.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р., кожна дитина має право на освіту. МОН України видано Наказ від 28 березня 2022 року № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», згідно з яким необхідно забезпечити та організувати, серед іншого, зарахування здобувачів загальної середньої освіти, які вимушені були змінити місце навчання та/або проживання (перебування) і проживають (перебувають) в Україні чи за її межами, до закладів освіти; здобуття загальної середньої освіти для здобувачів освіти за будь-якою формою, що може забезпечити заклад освіти та є найбільш безпечною для них [9].

Так, відповідно до зазначеного закону, здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується, організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом; місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби).

Таким чином, дітям на період дії воєнного стану забезпечено умови для здобуття освіти в безпечних умовах, зокрема дистанційно. Така практика активно застосовується у закладах освіти України. Однак наразі значна кількість дітей не має доступу до мережі Інтернет (через пошкодження ліній електропередач чи через навантаження на мережі, що зумовлюють перебої зі зв'язком) чи техніки для забезпечення дистанційного навчання, оскільки тисячі українських сімей були змушені покинути місця свого постійного проживання, виїхати за кордон, або залишитися на окупованих територіях. Таким чином, діти опинилися у ситуації, що унеможлиблює їх навчання, а відповідно і реалізацію права на освіту.

Станом на квітень 2023 року відомо про 4396 дітей-сиріт, яких незаконно вивезли на територію Росії чи на тимчасово окуповану територію. Віцепрем'єр-міністр – міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Ірина Верещук зазначила, що Україна готова забрати дітей в будь-якій країні ЄС, куди росія їх передасть, а також на кордоні з росією. «За посередництва ЮНІСЕФ або міжнародного комітету Червоного Хреста, інших міжнародних організацій ми готові виїхати і забрати наших дітей. Ми наполягаємо на тому, аби всі діти були повернуті», – додала вона [10].

Отже, захист дитини під час війни регламентується міжнародним гуманітарним правом, яке є обов'язковим для дотримання як державами, так і неурядовими збройними угрупованнями. Будучи мирними громадянами, діти користуються таким захистом у різних ситуаціях. Українське законодавство не містить окремих положень щодо дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, що ускладнює визначення їх статусу і забезпечення їх прав, у зв'язку із чим виникла нагальна потреба в адаптації законодавства щодо захисту прав дітей з урахуванням російської військової агресії.

Таким чином, можна зазначити те, що державам, як основним відповідальним суб'єктам за життя, безпеку їх населення, необхідно підвищувати рівень координації і взаємодії щодо потреб дітей і молоді під час збройних конфліктів і в постконфліктних ситуаціях, а також те, що сторони збройного конфлікту повинні чітко дотримуватися зобов'язань, щодо захисту цивільних осіб загалом, дітей, зокрема, не тільки за міжнародним гуманітарним правом, а і за нормами загального міжнародного права.

Список використаних джерел:

- 1) Турченко О. Г. Право дитини на безпеку під час збройного конфлікту. *Політичне життя*. 2019. № 2. С. 6-14. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.2.1>.
- 2) Чернега К. І., *Захист дітей у період збройних конфліктів*//Одеса : Фенікс, 2010. С 34
- 3) Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
- 4) Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
- 5) *Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України: наукове видання* / О. А. Біда, А. Б. Блага, С. В. Тарабанова; за заг. ред. А. П. Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – К., КИТ, 2016. 82 с. з іл.

6) Як допомогти дитині правильно – роз'яснення Мінсоцполітики: *Міністерство соціальної політики України*: вебсайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21549.html>

7) Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 р. № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF>

8) Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>

9) Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2022 р. № 274. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voennogo-stanu-v-ukrayini>

10) Україна вимагає від росії повернути 4396 дітей-сиріт, яких незаконно вивезли. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-society/3690663-ukraina-vimagae-vid-rosii-povernuti-4-396-ditejsirit-akih-nezakonno-vivezli.html>

Bondar I. Problematic issues of ensuring the rights and interests of children under the conditions of the state of martial.

Since 2014, an armed conflict has been going on in Ukraine, which escalated with the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation on February 24, 2022, and as a result, violations of children's rights have become more widespread. Armed conflicts have a negative impact on the functioning of the family in general, and especially on the provision of basic needs of the child, his or her development and psychological state. Among the problems of the system of ensuring child safety, protection of children's rights and interests are, firstly, its "approach to the child as an object of influence", and secondly, gaps in the legal protection of children's rights, including special protection of children's rights during armed conflicts.

Keywords: rights, children's rights and interests, ensuring the safety of the child, martial law.

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бортнік О. А.

Анотація: Актуальність теми полягає у тому, що в умовах сьогодення надзвичайно актуальним є дослідження джерел цивільного права, адже

законодавство постійно розвивається та вдосконалюється. Серед усіх джерел цивільного права провідне місце займають міжнародні договори, адже саме вони є джерелами національного законодавства відповідно до змісту положень Конституції України, Цивільного Кодексу та Рішень Конституційного Суду України. На жаль, сьогодні, коли Україна, хай і не по своїй волі є учасником збройного конфлікту, має місце вплив збройних конфліктів на договори. Тому нині дослідження даної проблеми є першочерговим питанням.

Ключові слова: джерела права, міжнародний договір, міжнародні відносини, збройний конфлікт, міжнародний злочин, держава-агресор.

Для розгляду даної проблеми, на мою думку, доцільно буде перш за все визначити поняття міжнародного договору та джерел цивільного права, а також розглянути воєнний стан як загрозу для дії міжнародних договорів як джерел цивільного права України.

Так, джерела цивільного права – це –зовнішні форми виразу правил поведінки учасників цивільних правовідносин, які засвідчують їхню обов'язковість для певного кола осіб [6, с. 21]. Отже, джерела цивільного права є зовнішньою формою вираження його норм.

Що ж до міжнародного договору, то це угода двох або кількох держав про встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків у різних відносинах між ними [5].

Так, відповідно до змісту ст. 10 ЦК міжнародний договір, який регулює цивільні відносини, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного цивільного законодавства України. Мова йде про міжнародні, міждержавні та міжурядові угоди, учасником яких є Україна: угоди колишнього СРСР і ті, до яких Україна приєдналася за роки незалежності. Міжнародні угоди мають пріоритет перед власним цивільним законодавством. Якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України [7, с. 7].

Необхідно підкреслити, що в системі міжнародних відносин міжнародні договори виконують низку важливих правових функцій. Зокрема, вони сприяють стабільності міжнародного правопорядку, підтримці міжнародного миру та безпеки, розвитку міжнародного співробітництва на засадах рівноправності. Крім того, міжнародні договори є важливим засобом забезпечення національних інтересів держави й захисту основних прав і свобод людини [3, с. 11-12].

Раніше в науковій доктрині міжнародного права застосовувався термін «вплив війни на міжнародні договори», проте в наш час багато конфліктів не супроводжуються оголошенням війни, розірванням дипломатичних відносин, але, попри це, вносять суттєві зміни в правовідносини між учасниками. Застосовується термін «вплив збройних конфліктів на договори».

Збройний конфлікт – це збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [1, с. 1].

Раніше, до ратифікації Віденської конвенції вважалося, що війна припиняє дію договору. Винятком були договори, що починали діяти у випадку війни, такі як договори з міжнародного гуманітарного права, союзні договори тощо. Проте з часом стало зрозуміло, що деякі договірні відносини вимагають їх збереження й після початку збройного конфлікту.

Такі зміни були викликані визнанням агресії міжнародним злочином після Другої світової війни. Сьогодні, за вимушене припинення чи призупинення договору, зумовлене початком збройного конфлікту та наслідки, які виникли у зв'язку з цим несе держава-агресор. Право припинити й призупинити дію міжнародних договорів із державою-агресором належить державі, щодо якої вчиняється агресія. І їй же належить право на відновлення дії договору. Так, мирні договори 1947 року закріпили право союзних держав визначити, протягом якого строку які двосторонні договори залишаються в силі чи які вони хочуть відновити. Усі інші договори вважалися скасованими [2, с. 353].

Що стосується укладення міжнародних договорів, то наявність збройного конфлікту жодним чином не впливає на договірну правоздатність держав-учасниць конфлікту, а також на їхнє право про внесення змін чи доповнень до договору. Так, за змістом статті 42 Віденської конвенції про право міжнародних договорів дійсність договору або згода держави на обов'язковість для неї договору може оспорюватись тільки на основі застосування цієї Конвенції [1]. Припинення договору, його денонсація або вихід з нього учасника можуть мати місце тільки в результаті застосування положень самого договору або цієї Конвенції. Це ж правило застосовується до зупинення дії договору. Крім того, стаття 57 цієї ж конвенції зазначає, що зупинення дії договору щодо всіх учасників або щодо якогось окремого учасника можливе лише у таких випадках: а) відповідно до положень договору; або б) в усякий час за згодою всіх учасників після консультації з іншими договірними державами [1].

Підбиваючи підсумки, хочу зазначити, що міжнародні договори є провідним джерелом цивільного права України. На сьогоднішній день у нас є лише один

нормативно-правовий акт, який регулює питання впливу збройних конфліктів на міжнародні договори, а саме, Віденська конвенція про право міжнародних договорів, ратифікована Верховною Радою України 13 червня 1986 року. У зв'язку з цим, на мою думку, слід прийняти відповідний нормативно-правовий акт, який регулював би вплив збройних конфліктів на міжнародні договори як джерела цивільного права.

Список використаних джерел:

1) Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 р. : станом на 13 черв. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

2) Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

3) Лукашук И. И. Современное право международных договоров : в 2 т. / И. И. Лукашук. М. : Волтерс Клувер, 2006. Том II : Действие международных договоров. 2006. 496 с.

4) Мережко О. О. Право міжнародних договорів, сучасні проблеми теорії і практики / О. О. Мережко. К. : Таксон, 2002. 344 с.

5) Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU69K01>

6) Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2001. 656 с.

7) Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

8) Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Bortnik O. International agreements as sources of civil law: problems of implementation in modern conditions.

The relevance of the topic arises from the fact that in today's conditions, the study of the sources of civil law is extremely relevant, because the legislation is constantly developing and improving. Among all sources of civil law, international treaties take the leading place, since they are the sources of national legislation in accordance with the content of the provisions of the Constitution of Ukraine, the Civil Code and the decision of the Constitutional Court of Ukraine. Unfortunately, today, when Ukraine is a participant in an armed conflict, even if it is not of its own free will, the influence of armed conflicts on agreements is taking place. Therefore, the research of this problem is currently a priority issue.

Keywords: sources of law, international agreement, international relations, armed conflict, international crime, aggressor state.

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Бояркевич К. Р.

Анотація: Сьогодні, коли розвиток і удосконалення всієї системи права України є необхідними та невідворотними, а провідне місце серед галузей права посідає цивільна, важливим питанням для розгляду є джерела цивільного права. Вагоме місце у системі джерел цивільного права України займають рішення ЄСПЛ. Застосування таких рішень активно сприятиме розвитку демократичної держави в якій на належному рівні будуть врегульовані особисті немайнові та майнові відносини побудовані на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій незалежності.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, цивільне право, джерело цивільного права, Європейська конвенція з прав людини.

Для розгляду даного питання потрібно з'ясувати поняття джерело права. В юридичному словнику-довіднику за редакцією Ю. С. Шемшученка, зазначено, що форма права (джерело права) – спосіб внутрішньої організації, а також спосіб зовнішнього вияву правових (юридичних) норм, який засвідчує їхню державну загальнообов'язковість [5, с. 674].

На нашу думку рішення ЄСПЛ можна охарактеризувати як прецеденти, оскільки судовий чи адміністративний прецедент – це рішення компетентного органу держави в конкретній справі, яка розглядалась вперше, і якому надається формальна обов'язковість при розв'язанні всіх наступних аналогічних судових чи адміністративних справ [4, с.155-156]. Європейський Суд з прав людини розглядає всі питання щодо трактування і застосування Конвенції і протоколів до неї, а також розглядає індивідуальні спори, які стосуються порушення прав людини, тобто за своєю суттю він є юрисдикційним органом у сфері захисту прав людини і громадянина. Міжнародним документом, що визначає правовий статус як самого ЄСПЛ, так і його рішень, є Європейська Конвенція з прав людини (розділ II Конвенції). При цьому, стаття 46 ЄКПЛ зазначає про безумовний обов'язок держав-учасниць виконувати остаточні рішення ЄСПЛ в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. Загалом такі рішення у поєднанні з відповідними нормами Європейської Конвенції з прав людини національні суди можуть застосовувати саме як джерело права. Відповідна норма закріплена і в статті 17 Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав

людини». Юрисдикція ЄСПЛ поширюється на захист права власності, який передбачає, що кожна людина або юридична особа має право мирно володіти своїм майном [2].

Рішення ЄСПЛ розглядає в якості джерела права і суд касаційної інстанції. Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. за № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» зазначається, що в мотивувальній частині кожного судового рішення в разі потреби мають міститися посилання на Конвенцію й рішення ЄСПЛ, які згідно із Законом України є джерелом права й підлягають застосуванню по даній справі. Найбільш поширеними причинами звернення громадян України до ЄСПЛ є порушення прав та свобод, зокрема права на справедливий суд та права на ефективний юридичний захист, адже зазначені права має забезпечувати держава. Так, стаття 6 Європейської Конвенції з прав людини, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [2].

Варто зазначити, що рішення ЄСПЛ у так званому «чистому вигляді» не можуть виступати джерелом права, оскільки вони є складовою частиною того чи іншого рішення – джерела права. Але ж і виділення правових позицій з рішень Суду спричинить втрату ними прецедентного характеру [1, с. 79]. Виконання рішень ЄСПЛ забезпечуються посиленням механізмом його впровадження, зокрема найвищим судовим органом в державі – Верховним Судом України, який є гарантом дотримання Україною взятих на себе зобов'язань щодо виконання положень Конвенції. В ст. 17 встановлює, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду, як джерело права [3, с. 260].

Висновок: Практика ЄСПЛ відіграє важливу роль у процесі цивільного судочинства в Україні. Необхідним є поглиблене вивчення теоретичних засад судочинства ЄСПЛ та особливостей прецедентних рішень Суду як джерела права. Можна стверджувати, що положення Конвенції про захист прав людини і основних свобод безсумнівно є джерелом права, проте усталена судова практика ЄСПЛ та прецеденти, що створюється Судом при застосуванні її положень, хоча і мають певні властивості регулятора суспільних відносин, однак не є джерелом права у його доктринальному розумінні.

Список використаних джерел:

1) Васильєв С. В. Місце практики Європейського суду з прав людини в цивільному судочинстві України. Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. 2012. Вип. 120. С. 70-82.

2) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11. 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.

3) Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.06. 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

4) Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

5) Юридичний словник-довідник / За ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Феміда, 1996. 696 с.

Boiarkevych K. Decisions of the European Court of Human Rights as a source of civil law.

Today, when development and improvement in the entire legal system of Ukraine are necessary and inevitable, and the leading place among the branches of law is given to civil law, the sources of civil law are an important issue for consideration. An important place in the system of sources of civil law of Ukraine is taken by decisions of the European Court of Human Rights. The application of such decisions will actively contribute to the development of a democratic state, in which non-property properties and property relations will be regulated at the appropriate level, based on legal equality, free expression of will and property independence.

Keywords: European Court of Human Rights, civil law, source of civil law, European Convention on Human Rights.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА КОМПЕНСАЦІЮ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЮ ВІЙНОЮ

Волкова К. В.

Анотація: Із 20.02.2014 Україна стала жертвою вторгнення держави-агресора росії. Кожному громадянину України війна створила фінансові, побутові труднощі і величезний моральний і психологічний дискомфорт. У статті проаналізовано шляхи відшкодування моральної шкоди кожному українцю та способи їх реалізації. Досліджено окремі національні і конвенційні положення. Метою дослідження є визначення та аналіз існуючих шляхів стягнення компенсації за моральну шкоду, завдану громадянам України країною-агресором рф; окреслення предметів дослідження і способів доказування факту завдання моральної шкоди, реальності виконання таких стягнень і часових перспектив з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини.

Ключові слова: моральна шкода, військова агресія, держава-терорист, компенсація.

Багато людей, рятуючи найрідніших, стали вимушеними внутрішніми переселенцями, а мільйони людей виїхали за межі держави; безліч підприємств евакуйовано на безпечніші території із сходу. Захисники і захисниці боронять країну із зброєю в руках на фронті. Війна не обійшла осторонь жодного українця.

Моральна шкода є не такою очевидною, як матеріальна, а тому є оціночним поняттям. Саме оціночність, яка в кожному конкретному випадку трактується по-своєму, з урахуванням не лише правових знань, але й набутого життєвого досвіду, зумовлює складність у визначенні розміру заподіяної моральної шкоди.

На сьогодні у національному законодавстві відсутнє визначення моральної шкоди. Це пов'язано із неможливістю вичерпного опису цього оціночного явища, що справедливо визнається багатьма науковцями. Відповідно до постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» № 4 від 31.03.1995, під моральною шкодою розуміють втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [1].

Завдання моральної шкоди є підставою виникнення цивільних прав та обов'язків (п. 3 ч. 2 ст. 11 ЦК України). Відшкодування моральної шкоди є способом захисту цивільних прав та інтересів (п. 9 ч. 2 ст. 16 ЦК України). Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав (ч. 1 ст. 23 ЦК України). Моральна шкода полягає у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів (п. 2 ч. 2 ст. 23 ЦК України) [2].

Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованих територіях» (далі Закон № 1207-VII) визначено особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях України [3].

РФ як держава-окупант відповідно до IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатка до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907, Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 та Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 несе відповідальність за порушення захисту прав цивільного населення (ч.5 ст. 5 Закону) [4].

Відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної унаслідок тимчасової окупації України, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на РФ як на державу, що здійснює окупацію.

Україна всіма можливими засобами сприяє відшкодуванню матеріальної та моральної шкоди російською федерацією (ч. 9 ст. 5 Закону № 1207-VII).

Механізм визначення збитків, які завдала держава-агресор, наразі розробляється Урядом.

З аналізу тексту Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та усталеної практики ЄСПЛ слідує таке: необхідна умова для притягнення будь-якої держави-учасниці Конвенції до відповідальності за порушення прав, свобод, що передбачені нею – здійснення юрисдикції на відповідній території (висновок зроблено у справі Суду «Ілашку та інші проти Молдови та росії») [5]. Таким чином, Суд, розглядаючи справу, має відповісти на питання: «Чи поширювались владні повноваження держави-відповідача на певну територію в той час, коли, за твердженням заявника (заявників), там відбувались порушення прав та свобод?» Очевидно, що юрисдикція не може обмежуватись лише національною територією, а отже можливою є відповідальність однієї держави за порушення прав і свобод, що мали місце на території інших держав. Проте, це можливо лише у виняткових випадках: 1) військової окупації – зайняття збройними силами частини або всієї території держави без отримання суверенних прав на неї; 2) здійснення ефективного контролю над територією іншої держави – держава відповідатиме за діяння приватних осіб на території іншої держави (до прикладу, сепаратистських угруповань, колаборантів) у випадку, якщо вона керувала або надавала підтримку цим особам у конкретних операціях; 3) здійснення загального контролю над територією іншої держави – держава несе відповідальність за дії організованої групи на території іншої держави, якщо вона здійснювала загальний контроль над нею, який не обов'язково має включати надання певних інструкцій або вказівок, а може виражатись у загальній підтримці цих осіб, в тому числі фінансовій, військовій чи у іншій формі; 4) дії державних агентів на території іншої держави (наприклад, консулів).

Очевидно, що переважна більшість заявників, які зазнали збитків через пошкоджене/зруйноване житло, майно, бізнес, звертатимуться до міжнародних судових інстанцій (в тому числі, ЄСПЛ) в надії отримати справедливу сатисфакцію за спричинену майнову та моральну шкоду. Водночас, потрібно розуміти, що навіть за умови, якщо Суд встановить порушення Конвенції, саме держава-відповідач буде зобов'язана створити умови задля уникнення повтору таких порушень у майбутньому, поновити права заявника і виплатити йому

компенсацію. Однак, 13.06.2022 держдума рф ухвалила закон, що дозволяє не виконувати рішення ЄСПЛ.

Також заявникам варто бути готовими до тривалих судових процесів. Це пояснюється, передусім, усталеною практикою Суду, згідно з якою держава не несе відповідальність за порушення прав, що мали місце під час активної фази бойових дій на території іншої держави, якщо не було встановлено контролю (фактичного, ефективного, загального) над територією.

У випадку якщо, з огляду на фактичні обставини справи, надані докази, буде ухвалено рішення на користь заявника, воно, ймовірно, не буде виконано допоки існує в росії режим, який заперечує юрисдикцію будь-яких міжнародних судових інстанцій та правила цивілізованого світу. На рішення в індивідуальній справі, ймовірно, потрібно буде очікувати від 5 років і більше. У справі «Чирагов та інші проти Вірменії» рішення заявникам довелося очікувати 10 років, у справі Грузія проти росії (II), враховуючи величезну кількість доказів – 13 років [6].

Злочинна агресія рф та заподіяні збитки державою-терористом не повинні залишатися безкарними. Однак, зважаючи на тривалість розгляду справ, та невисоку, проте ймовірність зміни політичного керівництва рф, є шанс виконання такого рішення в майбутньому, а отже звернення до ЄСПЛ, наразі є роботою на перспективу.

Список використаних джерел:

1) Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Верхов. Суду України від 31.03.1995 р. № 4 : станом на 27 лют. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>

2) Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3) Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

4) IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: Конвенція Україна від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

5) Рішення Великої палати у справі "Ілашку та інші проти Молдови та Росії" : Рішення Ради Європи від 08.07.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_344#Text

б) Рішення Великої палати у справі «Чигаров та інші проти Вірменії» : Рішення Ради Європи від 16.06.2015 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Chiragov_v_Vurm.pdf.

Volkova K. Regulatory and legal provision of the right of a person to compensation for moral damage caused by the war.

Since February 20, 2014, Ukraine has become a victim of the invasion of the aggressor state of Russia. For every citizen of Ukraine, the war created financial and everyday difficulties and enormous moral and psychological discomfort. The article analyzes the ways of compensation for moral damage to every Ukrainian and the methods of their implementation. Separate national and conventional provisions were studied. The purpose of the study is to determine and analyze the existing ways of collecting compensation for the moral damage caused to the citizens of Ukraine by the aggressor country of the Russian Federation; delineation of research subjects and methods of proving the fact of the assignment of moral damages, the reality of the execution of such penalties and time perspectives, taking into account the practice of the European Court of Human Rights.

Keywords: moral damage, military aggression, terrorist state, compensation.

НЕПРИПУСТИМІСТЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Гетманчук М. В.

Анотація. Стаття присвячена проблемі реалізації неприпустимості позбавлення права власності в сучасних умовах. На підставі аналізу положень судової практики, національного законодавства, міжнародних договорів і цивілістичної доктрини, виділені основні елементи цього принципу та сформульовані усі визначення, поняття, тлумачення та висновки.

Ключові слова: право власності, непорушність права власності, недоторканість права приватної власності, обмеження права власності.

Одним із головних принципів приватного права є принцип свободи власності (неприпустимості позбавлення права власності). Він знаходить вираження у тому, що власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном, які він здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав, а держава не втручається в їх здійснення. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності чи обмежений у його здійсненні (статті 316 – 317, 319, ч. 1 ст. 321 ЦК).

Утім можливості власника, безумовно, мають певні межі, чітко визначені законом. Так, власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі (ч. 5 ст. 319 ЦК); власник повинен вживати заходів щодо збереження пам'яток історії і культури, інакше він може бути позбавлений цієї власності шляхом викупу з боку держави (ст. 352 ЦК) тощо. Але всі наведені заборони та обмеження застосовуються лише як заходи захисту публічних інтересів [1, с. 20-21].

У ст. 41 Конституції України передбачається непорушність права власності, поряд із якою закріплюється заборона протиправного позбавлення права власності.

Недоторканність власності є одним із найважливіших засад цивільно-правового регулювання суспільних відносин, будучи основним принципом цивільного права, але чинне законодавство не містить легального визначення даної категорії. Недоторканність власності лише згадується серед інших засад цивільного законодавства. У жодному з нормативно-правових актів сутність недоторканності власності не розкривається [2, с. 3].

Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися і гарантувати на національному рівні права людини, що містяться у Конвенції та протоколах до неї. Серед основних прав особливе місце посідає право власності. Статистичний аналіз роботи Європейського суду з прав людини за 1959-2010 р.р. свідчить, що кількість скарг, за якими встановлені факти порушення державами права власності, є однією з найбільших (16,8 % від усіх справ). Крім того, кількість справ, у яких Європейський суд з прав людини встановив факт порушення Україною права власності, також високий (41,3 % загальної кількості справ, вирішених проти України) [3, с. 41].

Згідно зі статтями 13, 41 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути здійснене лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості [4].

Принцип непорушності права власності передбачає недоторканність цього права та майна власника, забороняє свавілля при втручанні в реалізацію цього

права й обумовлює дотримання ключових принципів захисту власності: правомірності, законності, пропорційності, «справедливої збалансованості» втручання у відносини власності, наявності й адекватності компенсації та належних юридичних гарантій захисту від такого втручання [5, с. 105].

Європейський суд з прав людини у справі «Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria» від 21 квітня 2016 року зауважує, що втручання не може вважатися виправданим просто з тієї причини, що ситуація підпадає під дію загальної імперативної норми. Зацікавленій особі має бути надана можливість оскаржити рішення на підставі його невідповідності (непропорційності) конкретним обставинам справи [6].

Професор З. В. Ромовська визначає позбавлення права власності як відібрання цього права в особи за рішенням суду з передачею його іншій особі або з метою знищення речі. Підставами позбавлення права власності є, зокрема, примусові викуп, продаж, знищення майна [7, с. 137-138].

Перелік підстав припинення права власності передбачений у ст. 346 ЦК України, частина з яких не залежить від волі власника (п. п. 3, 5, 6, 8-10). До інших, не передбачених у цьому переліку підстав належить припинення права власності внаслідок його виникнення в іншій особі за набувальною давністю (ст. 344 ЦК України), на знахідку (ст. 338 ЦК України), бездоглядну домашню тварину (ст. 341 ЦК України), безхазяйну річ (ст. 335 ЦК України). Рішення суду передбачене лише щодо окремих підстав припинення права власності (ч. 4 ст. 344, ст. 365 ЦК України). За останній час підстави позбавлення права власності розширені за рахунок вилучення необґрунтованих активів (гл. 9 Цивільного процесуального кодексу України).

У ст. 64 Конституції України обмеження права власності допускається лише у випадках, передбачених у Конституції, зокрема в умовах воєнного або надзвичайного стану. Особливості таких обмежень визначаються в Законах України: «Про правовий режим надзвичайного стану» і «Про правовий режим воєнного стану». У ч. 2 ст. 321 ЦК України обмеження в здійсненні права власності допускаються у випадках і в порядку, встановлених законом.

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції зазначає, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Загалом, стаття 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод спрямована на захист особи від будь-якого посягання держави на право особи мирно володіти своїм майном тобто захисту права приватної власності.

У рішенні «*Шокін проти України*» від 14 жовтня 2010 року Суд зазначив, що позбавлення власності можливе тільки при виконанні певних вимог. Суд вказує у своєму рішенні, що перша та найважливіша вимога статті 1 Першого протоколу до Конвенції полягає в тому, що будь-яке втручання публічних органів у мирне володіння майном повинно бути законним. Так, друге речення першого пункту передбачає, що позбавлення власності можливе тільки «на умовах, передбачених законом», а другий пункт визнає, що держави мають право здійснювати контроль за використанням майна шляхом введення «законів».

Говорячи про «закон», стаття 1 Першого протоколу до Конвенції посилається на ту саму концепцію, що міститься в інших положеннях Конвенції. Ця концепція вимагає, перш за все, щоб такі заходи мали підстави в національному законодавстві. Вона також відсилає до якості такого закону, вимагаючи, щоб він був доступним для зацікавлених осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні [8].

У свою чергу Суд зазначає, що вимога законності, яка випливає з Конвенції, означає вимогу дотримання відповідних положень національного закону і принципу верховенства права [9].

У рішенні «*East/West Alliance Limited*» проти України» (заява № 19336/04) від 23 січня 2014 року Суд зазначив: «...будь-яке втручання державного органу у право на мирне володіння майном повинно забезпечити «справедливий баланс» між загальним інтересом суспільства та вимогами захисту основоположних прав конкретної особи. Необхідність досягнення такого балансу відображена в цілому в структурі статті 1 Першого протоколу. Необхідного балансу не вдасться досягти, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний та надмірний тягар...» [10].

У справі «*Імобільяре Саффі*» проти Італії» від 28 липня 1999 року Суд вказав, що Перший протокол, має забезпечити «справедливу рівновагу» між вимогами загальних інтересів і вимогами захисту основних прав та свобод особи.

У рішенні «*Стретч проти Сполученого Королівства*» від 24 червня 2003 року Суд вказав, що згідно з усталеною практикою Суду при здійсненні будь-якого втручання має забезпечуватися «справедливий баланс» між необхідністю забезпечення загальних інтересів суспільства та необхідністю захисту основоположних прав відповідної особи. Вимога забезпечення такого балансу знаходить своє відображення у всій структурі статті 1 Першого протоколу.

Таким чином, стаття 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод захищає право власності особи від свавільного втручання держави у її права.

Отже, недоторканність власності, зведена в ранг принципу цивільного права, виражає той стан, якого дана галузь повинна прагнути, тобто він є певною ідеєю про те, як має будуватися правове регулювання відносин власності і який соціально значимий результат необхідно отримати завдяки цьому регулюванню.

Таким чином, обмеження майнових прав фізичних осіб як елемент механізму правового регулювання, спрямований на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, що має базуватися на таких принципах, як об'єктивність, розумність, обґрунтованість, винятковість, правомірність, пропорційність, установлення законом, соціалізація.

Список використаних джерел:

1) Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

2) Гайдук А. С. Гражданско-правовой принцип неприкосновенности собственности : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А. С. Гайдук. Рязань, 2003. 186 с.

3) Гончаренко О. Поняття «власність» у практиці Європейського суду з прав людини / О. Гончаренко // Підприємство, господарство і право. 2011. № 12. С. 41.

4) Огляд судової практики розгляду Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду справ у спорах щодо права власності за період з 01.01.2018 по 01.11.2018. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00256>

5) Пушкар П. Принцип непорушності права власності: досвід країн ЄС і його впровадження в Україні / П. Пушкар // Право власності: європейський досвід та українські реалії : збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конф. (м. Київ, 22–23 жовтня 2015 року). К. : ВАІТЕ, 2015. С. 105.

6) ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ. ПЕРША СЕКЦІЯ. Справа «М. С. проти Болгарії» (Case of M.C. v. Bulgaria). URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=629>

7) Ромовська З. В. Українське цивільне право. Право власності : [підручник] / З.В. Ромовська. К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 246 с.

8) Справа «Щокін проти України» (Заяви № 23759/03 та № 37943/06) : Рішення Єврон. суду з прав людини від 14.10.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text

9) Рішення у справі «Кручко та інші проти України» (Заява № 52227/10 та 3 інші заяви - див. перелік у додатку) : Рішення Єврон. суду з прав людини від 04.10.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e09#Text

10) *Справа «East/West Alliance Limited» проти України» (Заява № 19336/04) : Рішення Єврон. суду з прав людини від 23.01.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994#Text*

Hetmanchuk M. Unacceptability of deprivation of property rights: the problem of implementation in modern conditions.

The article is devoted to the problem of implementing the inadmissibility of deprivation of property rights in modern conditions. Based on the analysis of the provisions of judicial practice, national legislation, international treaties and civil doctrine, the main elements of this principle are highlighted and all definitions, concepts, interpretations and conclusions are formulated.

Keywords: right of ownership, inviolability of the right of ownership, inviolability of the right of private property, limitation of the right of ownership.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВ НА ФОТОГРАФІЧНІ ТВОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗДІЙСНЕННЯ

Гусак О. П., Гусак Т. П

Анотація. Робота присвячена дослідженню правових аспектів створення, захисту та використання фотографічних творів. Автор аналізує, які підстави дозволяють фотографу набути прав на свої фотографії та які права він має на ці твори. Дослідження включає аналіз вітчизняної та зарубіжної законодавчої бази, судової практики та доктрини. У роботі згадуються особливості договору про передачу права на використання фотографічного твору, ліцензійного договору, договору авторського замовлення, договору про відчуження майнових прав на твір.

Ключові слова: «авторське право», «фотографічний твір», «договір авторського замовлення», «портфоліо», «ліцензійний договір», «фотограф».

Відповідно до ст. 1109 ЦК України та ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автор фотографічного твору може розпоряджатися своїми правами, у тому числі укладати договори про передачу прав на використання твору. Передача прав може мати виключний та невиключний характер [1, 2].

Якщо лише одна особа отримала дозвіл на використання фотографічного твору певним способом чи способами у встановлених договором межах та протягом строку дії дозволу, такий договір буде мати виключний характер. Якщо у автора фотографічного твору зберігається право використовувати твір цим же способом (способами) і в цих же межах, а також дозволяти використання іншим особам, такий договір буде мати невиключний характер. Характер договору має

бути визначений, в протилежному випадку права, які передаються, вважатимуться невиключними (постанова Вищого господарського суду в Україні від 23.02.1016 у справі №910/13003/15) [3].

Істотними умовами договору про передачу права на використання фотографічного твору є:

- спосіб (способи) використання фотографічного твору;
- територія, на яку поширюється право (якщо не вказано у договорі дія дозволу поширюється на територію України);
- розмір та порядок виплати винагороди;
- строк дії договору.

Інші умови договору також можуть бути визначені: порядок передачі, дата, з якої починається дозвіл, порядок повернення фотографічного твору від користувача до автора тощо).

Автор фотографічного твору може відступити від майнових авторських прав на користь іншої особи (ст. 1113 ЦК України, ст. 31 Закону України «Про авторське право та суміжні права») [1, 2]. У такому договорі потрібно чітко визначити майнові права, що відчужуються. Майнові права, які в договорі не зазначалися як відчужувані, не вважаються переданими та залишаються за автором, або іншою особою, що має авторське право. Договір укладається у письмовій формі.

Майнові права можуть бути відчужені у повному складі та частково. У першому варіанті автор відступає всі свої майнові права на користь іншої особи. За таким договором, правонаступник набуває всі ці права, а автор фотографічного твору всі зазначені правомочності втрачає. Тобто, відбувається зміна власника майнових прав на фотографічний твір.

У випадку часткової передачі майнових прав на фотографічний твір особа, якій належить авторське право, за допомогою визначення способів використання, розподіляє між собою та новим суб'єктом правомочності щодо використання твору. Отже, за цим договором, майновими правами на фотографічний твір володіють декілька осіб. Проте, використовують вони ці права не спільно, а кожний у своїй частці. Законодавством кількість власників майнових прав на твір необмежена. Більш широкого поширення отримав договір про повне передання майнових прав на твір на користь однієї особи.

Ліцензійний договір має визначити вид ліцензії, права, що надаються за договором, способи використання фотографічного твору. При вирішенні спорів слід враховувати, що деякі права можуть передаватися як невиключні, інші – як виключні.

Ліцензійний договір про надання дозволу на використання фотографічного

твору вважається укладеним, якщо сторони досягнули згоди щодо усіх його істотних умов, а саме: спосіб використання, територія, на яку поширюється право, строк дії договору, а також інші умови, щодо яких за вимогою однієї із сторін повинно було досягнуто згоди.

Договір авторського замовлення є найпоширенішим договором, що укладається між замовником та фотографом при створенні фотографічного твору на замовлення. Згідно зі ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автор зобов'язаний створити фотографічний твір і передати його замовникові. Договір передбачає виплату винагороди авторові та може врегулювати велику кількість спірних питань, зокрема:

- 1) способи та строки;
- 2) вид фотографії, що потрібно створити,
- 3) розподіл майнових прав;
- 4) строки використання, строки створення фотографічного твору та інше.

Немайнові права на фотографічний твір будуть належати фотографу у будь-якому разі. До майнових авторських прав на фотографічний твір законодавство відносить виключне право на використання твору а також виключне право на заборону та дозвіл використовувати фотографічний твір іншим особам. Цивільним законодавством передбачено, що майнові авторські права будуть належати фотографу та замовникові спільно, якщо сторони не встановлять інше у договорі. Якщо ж існує необхідність встановити інші умови належності майнових прав на фотографічний твір необхідно укласти договір, де чітко встановити які майнові права будуть належати замовнику, на якій території діятимуть, якими способами використовуватимуться, строки дії договору тощо. Права можуть бути обмеженими строками або територією конкретної держави тощо.

Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (№ 1667-IX), що набрав чинності 14.08.2021, внесено зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також до ЦК України (до книги четвертої та глави 75 ЦК України) [4].

Відповідно до нової редакції ст. 440 ЦК України саме замовникові будуть належати майнові права інтелектуальної власності на твір, що був створений на замовлення, якщо інше не встановлено договором (раніше був спільний розподіл між автором та замовником) [2].

Згідно зі ст. 1112 ЦК України договір про створення за замовленням та використанням об'єкта інтелектуальної власності передбачає, що автор зобов'язаний створити твір та передати замовнику права на використання такого твору. Отже, замовнику можна можуть бути передані невиключні права, а у автора

можуть залишитися виключні права на твір [2].

Договір про створення на замовлення твору з правом лише використовувати твір замовником не має жорстких рамок, а сторони договору авторського замовлення твору вільні у виборі розміру поділу майнових авторських прав та у визначенні самих прав, які передаватимуться.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права» авторське право на твір виникає внаслідок створення твору. Визначити факт створення твору може лише автор, коли вважає, що його творіння завершене. Автор може заборонити оприлюднення чи опублікування твору, а також протидіяти будь-якому посяганню на твір, що може зашкодити його честі та репутації, якщо автор не вважає свій твір завершеним [1].

Згідно зі ст. 440 ЦК України майнові права інтелектуальної власності на фотографічний твір, що був створений на замовлення, відповідно до договору чи закону, замовник набуває в момент, наступний за створенням твору, якщо інше не встановлено договором. Оскільки замовник не може набути майнових авторських прав раніше ані факту створення, ані факту виникнення майнових прав у автора, то цей момент може бути визначений сторонами лише у майбутньому. Наприклад, замовник отримує майнові авторські права на фотографічний твір лише після виплати винагороди [2].

Зазвичай учасниками зйомки є фотограф та модель, також певне агентство може брати участь у процесі створення фотографічного твору. Фотограф, модель чи обидва можуть перебувати у трудових відносинах з агентством.

Якщо фотограф перебуває у трудових відносинах з агентством створюється службовий твір. Особисті немайнові права будуть належати фотографу як автору фотографічного твору (ч. 1 ст. 429 ЦК України, ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [1, 2].

Враховуючи останні зміни до ст. 16 Закону України «Про авторське право та суміжні права», які були внесені у зв'язку з набранням чинності Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (набрав чинності 14.08.2021), майнові права інтелектуальної власності на службовий твір належать працівникові та роботодавцю спільно, якщо інше не встановлено договором.[1 , 4].

Якщо фотограф співпрацює з агентством на основі договору (договір замовлення, договір про передання виключних майнових праві тощо), то особисті немайнові права належатимуть автору твору, а майнові права належатимуть агентству згідно із умовами договору.

У разі використання фотографом як самостійним суб'єктом авторських відносин послуг агентства, а саме взяття моделей для проведення зйомки, фотограф та агентство укладають договір. В такому разі фотограф отримує

авторські права на фотографічний твір, а моделі, які виконували роль статистів, та агентство отримують винагороду за надані послуги. Якщо передбачається творчий внесок моделей у створення фотографічного твору, існує необхідність укласти угоду про порядок використання майнових прав на створений фотографічний твір. Потрібно передбачити пункт, що частина майнових авторських прав на створений фотографічний твір за участі моделі та фотографа, де модель виконувала свої службові обов'язки, будуть належати агентству як роботодавцю.

Для того, щоб фотограф завжди міг захистити свої права йому потрібно укладати різні угоди з будь-якими учасниками процесу створення фотографічного твору.

Модель може стати співавтором тільки в тому разі, якщо її творчий внесок відображений у результаті, оскільки співавторство можна встановити лише за результатом, а не в процесі створення фотографічного твору.

Утіліна О. вказує, що якщо модель лише відображала образ придуманий іншою особою, тобто виконувала лише технічну роботу, можна говорити про виникнення у неї суміжних прав. Законодавство не закріплює права моделі як виконавця фотографічного твору, ЦК України передбачає лише одержання від особи, що бере участь у процесі створення фотографічного твору, дозволу на показ фотографій. Винагороду отримує модель за виконання технічної роботи, що може регулюватися трудовим, або цивільно-правовим договорами [5].

Тимофієнко Л. зауважує, що фотографічний твір – це складний синтетичний продукт, у створенні якого бере участь велика кількість осіб: режисер-постановник, сценарист, фотомоделі, костюмери, гримери та інші особи [6, с.12-18]. Сценариста, режисера-постановника можна визнати співавторами, костюмерів гримерів та інших осіб, що виконують лише технічну роботу, визнавати співавторами є недоцільним.

Отже, для того, щоб визначити чи особа може отримати авторські права внаслідок створення фотографічного твору, потрібно встановити, чи був присутній критерій творчості у її діяльності.

На практиці фотограф та модель часто використовують model release. Договір із залученням свідка укладається між фотографом та моделлю, може бути долучений агент моделі. Як наслідок фотограф отримує право публікувати, продавати, вносити зміни до фотографічного твору (ретуш, обробка тощо), демонструвати твір на виставках та інші дії.

Зазвичай, реліз містить такі дані: прізвище, ім'я та контактні дані фотографа, моделі та свідка; дата проведення зйомки; фото моделі; опис фото; скан-копія паспорта моделі [7].

Також популярним є вид модельного релізу TPF (time for print). У такому

разі працює механізм «послуга за послугу»: фотограф після зйомки віддає моделі певну кількість вже надрукованих фото на безоплатній основі за позування [8]. Якщо фотограф віддає фотографії на CD, тобто без друку, такий вид буде називатися TRCD (time for CD).

На відміну від стандартного модельного релізу, де чітко визначені умови, при TPF (популярно в Інтернеті) фотограф та модель самі визначають умови, на яких відбуватиметься зйомка [9]. Це може бути: хто несе відповідальність за вибір місця, де відбуватиметься зйомка; хто організовує прокат спорядження; хто відповідає за гардероб та макіяж; можливість фотографа розміщувати фото в мережі Інтернет тощо.

Список використаних джерел:

- 1) Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ : станом на 5 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
- 2) Цивільний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
- 3) Постанова ВГСУ від 23.02.2016 року у справі № 910/13003/15. Бесплатный сервис для решения Юридических вопросов № 1 в Украине!. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vgsu_vid_23_02_2016_roku_u_spravi_910_13003_15/
- 4) Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>.
- 5) Улітіна О. Строк дії авторського права на фотографічні твори: проблемні питання. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2015. С. 63-67.
- 6) Тимофієнко Л. Правова охорона фотографічних творів. Інтелектуальна власність. 2002. № 6. С.12-18.
- 7) Heller D. Digital Photographer's Guide to Model Releases: Making the Best Business Decisions with Your Photos of People, Places and Things. Wiley & Sons, Incorporated, John, 2010. 279 p.
- 8) McDowd S. Modeling Terms & FAQ: What does TFP stand for in modeling?. ModelMentors.com. URL: <http://modelmentors.com/what-does-tfp-mean-in-modeling> (date of access: 09.05.2022).
- 9) Что такое TFP. Энциклопедия фотографии. URL: <http://www.photohandle.com/tfp>.

Husak O., Husak T. Legal grounds for the acquisition of rights to

photographic works and features of their performance.

The work is devoted to the study of legal aspects of creation, protection, and use of photographic works. The author analyzes the grounds that allow a photographer to acquire rights to their photographs and what rights they have to these works. The study includes an analysis of domestic and foreign legislative frameworks, judicial practice, and doctrine. The work mentions the peculiarities of the contract for the transfer of the right to use a photographic work, a license agreement, a contract for commissioned works, and a contract for the alienation of property rights to a work.

Keywords: "copyright", "photographic work", "contract for commissioned works", "portfolio", "license agreement", "photographer".

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Іванова В. В.

Анотація. Законодавство України визначає широкий перелік прав та свобод, які належать кожному громадянину нашої держави. Саме права і свободи людини та громадянина є найвагомішими цінностями. Окреме місце у цьому переліку займає право вільного вибору місця проживання. Право вільного вибору місця проживання мають не тільки громадяни України, а й інші фізичні особи, зокрема іноземці та особи без громадянства. Неодмінною умовою реалізації цього права громадян України, крім закріплення його у законодавстві нашої країни, є розуміння змісту і сутності цього права. У той же час недотримання фізичною особою закріпленого в законодавстві порядку реалізації права на вільний вибір місця проживання, пов'язаного із реєстрацією місця проживання, може мати негативні наслідки як для самої особи, так і завдати шкоди правам та інтересам інших осіб.

Ключові слова: свобода вибору, місце проживання, обмеження місця проживання.

Аналізуючи статтю 33 Конституції України щодо свободи пересування та вільного вибору місця проживання, можна визначити, що вона не містить ніяких конституційних обмежень щодо реалізації закріпленої свободи та складається з правомочностей, визначених такими правами: право на в'їзд та виїзд з території країни, в якій особа перебуває, право вільного пересування у межах цієї території, право на вільний вибір місця проживання [4]. Ці конституційні свободи належить всім без винятку фізичним особам – громадянам України, іноземцям та особам без громадянства.

Вільний вибір місця проживання – це визнана міжнародним правом, гарантована конституцією і (чи) законом громадянам чи всім особам, що знаходяться в країні, можливість самостійно вирішувати питання щодо перебування в ній, переміщення її територією, вибору місця проживання, а також виїзду з країни [1].

Вперше на міжнародно-правовому рівні свобода пересування і вибору місця проживання була передбачена ст. 13 Загальної декларації прав людини, прийнятою резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН в 1948 р [3]. Відповідно до цієї статті кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави, має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну та повертатися у свою країну.

Стаття 269 Цивільного кодексу України містить поняття особистого немайнового права [7]. Відповідно до цієї статті особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом. Ці права не мають економічного змісту, тісно пов'язані з фізичною особою. Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав та не може бути позбавлена цих прав. Крім того фізична особа володіє довічно особистими немайновими правами. Стаття 310 Цивільного кодексу України гарантує фізичній особі право на вибір та зміну місця проживання, за винятком випадків, передбачених законом. Із встановленням місця проживання фізичної особи закон пов'язує настання значної кількості правових наслідків, у тому числі: встановлення місця проживання має значні правові наслідки, включаючи визнання особи безвісно відсутньою та її оголошення померлою, визначення місця опіки та піклування, встановлення місця виконання зобов'язання, місця укладення договору, місця відкриття спадщини та підсудності щодо пред'явлення цивільних позовів згідно зі статтею 109 Цивільного процесуального кодексу України. Згідно зі статтею 29 Цивільного кодексу України, фізична особа може мати кілька місць проживання. У разі, якщо фізична особа має кілька місць проживання, визначальним є те місце, в якому вона здійснила юридично значущу дію (склала заповіт, уклала договір тощо), щодо наслідків якої виник спір.

Визначення права на вільний вибір місця проживання зазначається у ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [5]. Відповідно до цієї статті вільний вибір місця проживання чи перебування це є право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати. Також відповідно до ст. 13 цього ж закону вільний вибір місця проживання обмежується в адміністративно-територіальних одиницях, які

знаходяться: у прикордонній смузі; на територіях військових об'єктів; у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом; на території, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; на тимчасово окупованих територіях.

Також варто звернути увагу на Пленум Верховного Суду України, який у Постанові від 28 березня 2008 р. № 2 постановив, що, згідно з вимогами ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», судам необхідно враховувати, що, відповідно до практики Європейського суду з прав людини, поняття «житло» у п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення [2].

Необхідно також враховувати, що, як і будь-яке право чи свобода, надані людині та громадянину Конституцією України, вільний вибір місця проживання має регулюватись нормами права, оскільки безконтрольна їх реалізація може призвести до порушення прав і свобод інших осіб. У чинному законодавстві існують певні обмеження для фізичних осіб у здійсненні права на пересування. Право на вільний вибір місця проживання можуть бути обмежені нормами кримінального законодавства шляхом застосування до особи запобіжних заходів (арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі). Зазначені заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень [6].

Право на вільний вибір місця проживання – це право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати. Зазначене право гарантоване міжнародним та національним правом і являє собою сукупність правових та організаційних умов, засобів та способів, за допомогою яких забезпечується охорона і захист зазначеного права. Проте введення воєнного стану в державі змінило зміст та реалізацію зазначеного права шляхом обмеження можливостей особи у деяких адміністративно-територіальних одиницях, таких як прикордонна

смуга, території військових об'єктів, зони з обмеженим доступом, тимчасово окуповані території та інші.

Список використаних джерел:

1) Барський В. Р. Свобода пересування та вибору місця проживання за законодавством України. Актуальні проблеми держави і права. Одеса: Юрид. л-ра. 2004. Вип. 22. С. 251-256.

2) Голубка І. І. Конституційні права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2016. 240 с.

3) Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

4) Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

5) Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV : станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>

6) Тарапака, І. Ю. «Детермінація сутності вільний вибір місця проживання». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 3 (2014): 209-212.

7) Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Ivanova V. Problem issues of implementation of the person`s right to free choice of the place of residence.

The legislation of Ukraine defines a wide list of rights and freedoms that belong to every citizen of our country. It is the rights and freedoms of a person and a citizen that are the most important values. A separate place in this list is occupied by the right to freely choose a place of residence. Not only citizens of Ukraine have the right to freely choose their place of residence, but also other natural persons, in particular foreigners and stateless persons. An indispensable condition for the realization of this right of citizens of Ukraine, in addition to enshrining it in the legislation of our country, is an understanding of the content and essence of this right. At the same time, non-compliance by an individual with the procedure for exercising the right to freely choose a place of residence, which is connected with the registration of the place of residence, established in the legislation, can have negative consequences both for the person himself and harm the rights and interests of other persons.

Keywords: freedom of choice, place of residence, restrictions on place of

residence.

СОЦІАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОФСПІЛКИ: ГЕНТСЬКА СИСТЕМА

Колесниченко Н. О.

Анотація: Стаття присвячена дослідженню т.зв. «Гентської системи», за якою основну відповідальність за соціальні виплати несуть профспілки, а не державні установи. Автори аналізують витoki цієї системи, її суть та реалізацію.

Ключові слова: соціальні виплати, безробіття, профспілки, Гентська система.

У більшості держав (зокрема, і в Україні) соціальними виплатами, насамперед, виплатами по безробіттю, опікується держава, профспілки і роботодавці. Так, в Україні діє Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (далі - Фонд) [1]. Проте, наприклад, в Данії, Фінляндії та Швеції страхування на випадок безробіття є цілком добровільним і його можливо отримати, приєднавшись до фонду страхування на випадок безробіття (далі - фонди), які регулюються державою, але створюються, управляються та контролюються профспілками (т.зв. «Гентська система») [2, с. 510]. Враховуючи, що цій системі присвячено обмаль наукових праць, і беручи до уваги динамічний розвиток законодавства у сфері праці та соціального захисту в Україні у зв'язку із воєнними діями, дослідження набуває особливої актуальності.

Насамперед варто зауважити, що в Україні (відповідно до ч. 1 ст. 8 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. № 1533-III (надалі – ЗУ) для управління страхуванням на випадок безробіття, акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплати забезпечення та надання соціальних послуг, здійснення інших передбачених ЗУ функцій створено згаданий вище Фонд [1]. Взаємодія профспілок в Україні з Фондом полягає в тому, що: 1) управління Фондом здійснює правління, до якого входять 5 представників від застрахованих осіб та роботодавців, які, у свою чергу, обираються (делегуються), в т.ч., репрезентативними на національному рівні всеукраїнськими об'єднаннями профспілок (ч. 2 ст. 10 ЗУ) [1]; 2) профспілки та їх об'єднання беруть участь в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням відповідно до законодавства, зокрема у формуванні проекту бюджету Фонду (ч. 2 ст. 51 ЗУ «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI [3]).

Натомість у Данії, Фінляндії, Швеції, Ісландії та частково в Бельгії система захисту від безробіття дещо відрізняється від України та інших держав. Це єдині

держави, які дотримуються т.зв. «Гентської системи» страхування на випадок безробіття, що, за словами дослідника Л. Хегедаля, характеризується добровільним членством у фондах, які визнаються і субсидуються державою та контролюються профспілковим рухом. [4, с. 469-470]. Дж. Лінделлі вказує, що у цій системі роль держави обмежується регулюванням, наглядом та фінансовим субсидюванням добровільних схем страхування на випадок безробіття, тоді як за адміністрування страхування на випадок безробіття відповідають фонди, які пов'язані з профспілками [5, с. 105]. Де-юре ці фонди є незалежними (напівдержавними), а законодавство про страхування на випадок безробіття не містить посилянь на профспілки, тому формально членство в фонді не пов'язане з членством у профспілках. Однак на практиці останні створюють свої фонди, які охоплюють ту саму професійну сферу, що й профспілка [2, с. 513].

Проф. М. Дімік виділяє такі особливості Гентської системи: 1) вона адмініструється профспілками у формі управління власними фондами страхування профспілок на випадок безробіття, які фінансово відокремлені від інших доходів профспілок [6, с. 328]; 2) більшість держав, належних до Гентської системи, мають добровільний компонент. Для порівняння, у США програма страхування на випадок безробіття повністю фінансується від податкових надходжень, отже, визначається як обов'язкова система. Працівники ж в типовій Гентській системі повинні приєднатися до програми страхування на випадок безробіття і робити певний мінімальний рівень внесків, щоб мати право на отримання допомоги в майбутньому (виняток - Бельгія, де система є обов'язковою, але виплати здійснюються профспілками). У добровільній Гентській системі регульовані та ліцензовані державою страхові фонди можуть отримувати до 95% фінансування від уряду, а решту - від добровільних внесків. Цей добровільний аспект Гентської системи може викликати занепокоєння щодо розміру частки застрахованих працівників або тих, що отримують виплати, але за цими показниками Гентська система, як правило, краща, ніж аналогічні обов'язкові системи [6, с. 328-329].

Науковець Й. Лінд наголошує, що системи страхування на випадок безробіття в державах-членах Гентської системи суттєво відрізняються [2, с. 513].

Так, Швеція є однією з небагатьох країн, де Гентська система збереглася завдяки тому, що її профспілкам вдалося зробити програму страхування привабливою для широких верств працездатного населення. Гентська система була успішною лише там, де уряд активно субсидував фінансування страхових фондів. На відміну від сусідніх країн, таких як Данія та Фінляндія, де альтернативні страхові фонди почали завойовувати позиції протягом останніх двох десятиліть, страхові фонди, пов'язані з профспілками, все ще залишаються

домінуючими постачальниками страхових послуг у Швеції [5, с. 105-106].

Спільними рисами, однак, є те, що страхування на випадок безробіття є добровільним і організовується у фондах, які створюються та управляються у тісній співпраці з профспілками. Щоб отримати страхування на випадок безробіття, працівник повинен стати членом фонду. Якщо особа не є членом фонду і не має права на допомогу по безробіттю, вона може отримувати нижчі соціальні виплати і від муніципалітетів [2, с. 513].

Перевага Гентської системи полягає в тому, що вона стимулює об'єднання в профспілки, надаючи профспілкам контроль над конкуренцією на ринку праці з боку безробітних, а також підтримуючи контакт між працівниками та профспілками під час періодів безробіття. Важливість Гентської системи для об'єднання профспілок впливає з унікальної невіддільності робочої сили як «товару» від її «продавця» - працівника і політика щодо права на отримання допомоги по безробіттю визначається на місцевому рівні [7, с. 55-56].

Гентська система також сприяє об'єднанню в профспілки шляхом залучення працівників до профспілок під час періодів безробіття. У країнах, що не є членами Гентської системи, безробіття зазвичай призводить до того, що працівники залишають ринок праці та профспілковий рух. Однак у країнах Гентського договору профспілки відіграють активну роль у забезпеченні добробуту працівників, навіть якщо їхнє місце на ринку праці може бути маргінальним. З огляду на це, ефект від зв'язку між профспілками та безробітними варіюється в різних сегментах ринку праці. Гентська система є інтеграційним механізмом, який залучає до профспілкового руху і маргіналів ринку праці [7, с. 56].

Крім того, Гентська система має значний вплив на щільність профспілок у державі, тобто частку членів профспілок у складі робочої сили держави, що є важливим показником сили та впливу профспілок, а також ступеня представленості працівників на робочому місці, в суспільстві та політиці. Триваюче зниження щільності профспілок є головним предметом занепокоєння для лідерів, активістів та прихильників робітничого руху, наприклад, у США [5, с. 332]. Поза тим, важливим є і рівень членства у профспілках (який є високим за Гентської системи), оскільки таким чином забезпечується адекватна участь працівників в демократії та економіці. Профспілки сприяють подоланню соціальних та статевих розривів в оплаті праці і сприяють підвищенню зарплати для всіх працівників: в середньому профспілкові працівники заробляють на 12% більше, ніж їхні колеги [8].

На відміну від більшості держав, в Данії, Фінляндії та Швеції страхування на випадок безробіття є цілком добровільним і його можливо отримати, приєднавшись до фонду страхування на випадок безробіття, які створюються,

управляються та контролюються профспілками, а роль держави обмежується регулюванням, наглядом та фінансовим субсидіюванням (т.зв. «Гентська система»). Враховуючи те, що Гентська система стимулює об'єднання в профспілки, надаючи останнім контроль над конкуренцією на ринку праці з боку безробітних і підтримуючи контакт між працівниками та профспілками під час періодів безробіття, і те, що Гентська система є інтеграційним механізмом, який також має значний вплив на щільність профспілок і рівень членства у них, що є важливим показником ступеня представленості працівників на робочому місці, в суспільстві та політиці, - видається раціональним перейняття відповідного позитивного досвіду Україною та інтеграції деяких аспектів Гентської системи у вітчизняне законодавство.

Список використаних джерел:

- 1) Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 2 березня 2000 року № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1533-14&p=1314627761835151#Text>
- 2) Jens Lind. The end of the Ghent system as trade union recruitment machinery? *Industrial Relations Journal*. 2009. №40:6, P. 510-523. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2338.2009.00543.x>
- 3) Про зайнятість населення : Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
- 4) Laust Hegedahl. The Ghent effect for whom? Mapping the variations of the Ghent effect across different trade unions in Denmark. *Industrial Relations Journal*. 2014. №45:6, P. 469-485. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/irj.12072>
- 5) Jayeon Lindellee. Transformation of the Ghent System in Sweden: Silent Institutionalization of Complementary Unemployment Benefits. *Nordic Journal of Working Life Studies*. 2021. № 11(3). URL: <https://doi.org/10.18291/njwls.123605>
- 6) Matthew Dimick. Labor Law, New Governance, and the Ghent System. *N.C. L. Rev.* 2012. №90. URL: https://digitalcommons.law.buffalo.edu/journal_articles/83
- 7) Bruce Western. Four The Ghent System. Between Class and Market. *Princeton University Press*. 2020. – С. 50-65. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9780691214573-008/html>
- 8) David Madland, Malkie Wall. American Ghent Designing Programs to Strengthen Unions and Improve Government Services. *Center for American Progress* : веб-сайт. URL: <https://www.americanprogress.org/article/american-ghent/>

Kolesnychenko N. Social law and trade unions: the Ghent System.

The article examines the so-called "Ghent System", according to which the main responsibility for social payments is borne by trade unions, not by state institutions. The authors analyze the origins of this system, its essence and implementation.

Keywords: social benefits, unemployment, trade unions, Ghent System.

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ

Кравчук Т. О.

Анотація. У тезах обґрунтовано необхідність розробки процедури медіації як альтернативного методу вирішення спорів та конфліктів між подружжям. Проаналізовано зарубіжний досвід впровадження та розвитку інституту медіації. Особлива увага приділяється негативним наслідкам для дитини, які можуть виникнути під час сімейного конфлікту.

Ключові слова: медіація, сім'я, посередництво, подружжя, сімейні правовідносини.

Сім'я – головний осередок суспільства. Це відіграє виняткову роль у його житті – фізична та соціокультурна зміна поколінь робить можливим існування суспільства.

Відповідно до частини 1 статті 3 Сімейного кодексу України сім'я є основним осередком суспільства. Перш ніж розглядати можливість використання посередництва (медіації) в сімейних конфліктах для їх вирішення, необхідно визначити термін «сімейна медіація». Сімейна медіація – це процес мирного вирішення сімейних конфліктів, при якому незалежна третя сторона (посередник) покращує спілкування між сторонами в суперечці і приймає обґрунтовані рішення, які задовольняють кожному зі сторін.

За словами Т. В. Зозулі, подружжя, особливо молоді, зазвичай драматизують будь-яку спірну ситуацію, вважаючи, що єдиний вихід з неї – розлучення. Ізольовані або затяжні сімейні конфлікти негативно позначаються як на відносинах між подружжям, так і на їхніх дітях. Нарешті, батьки служать своєрідною платформою для провідних соціальних виступів дітей та сприяють формуванню дитини як невід'ємної частини суспільства [1]. Держава і батьки повинні докласти значних зусиль для примирення подружжя і збереження сім'ї, особливо для дотримання прав дитини і зменшення негативних наслідків між сторонами конфлікту. Таким чином, при вирішенні спорів між подружжям, особливо спорів, пов'язаних з дітьми, необхідно враховувати методи, які вимагають допомоги фахівців з посередництва (медіації) для створення умов для

вирішення спору. З огляду на зарубіжний досвід, залучення психолога в якості фахівця у випадках, коли в процесі медіації бере участь дитина, є обов'язковою умовою.

Зарубіжні вчені, які вивчають альтернативне вирішення спорів, А. Роу, І. Шерман, С. Пеппіт визначають інститут сімейної медіації як процес, в якому сторони за допомогою незалежної третьої сторони систематично прагнуть прояснити свої загальні і відмінні погляди, вивчити можливості альтернативного вирішення спорів і знайти компроміси для укладення угоди про врегулювання спорів [2].

Медіаційне посередництво в сімейних справах визначається незалежним, нейтральним і кваліфікованим посередником (медіатором), який допомагає сторонам у спорі на добровільній основі досягти угоди про врегулювання спору відповідно до інтересів кожної зі сторін.

Відомо, що в Україні діє Закон України «Про медіацію», разом з тим, медіація відома в нашій державі завдяки діяльності громадських організацій, які займаються самостійним розвитком цього інституту і практично втілюють його цілі і методи в регулюванні суспільних відносин.

Варто звернути увагу на досвід зарубіжних країн і їх успіхи у впровадженні інституту сімейної медіації. Наприклад, сімейне посередництво в Німеччині стало одним з перших популярних видів медіаційного посередництва в цілому. Сімейна медіація у даний час здійснюється як практикуючими посередниками, так і посадовими особами управління у справах молоді, які відповідно до Соціального кодексу Німеччини уповноважені організувати процедуру медіації в спорах про виховання дітей [4].

В Англії солісітер (категорія юристів у Великобританії, які готують судові документи для розгляду судових справ старшими юристами) зобов'язаний надавати юридичну допомогу клієнтам, які звертаються за допомогою в сімейних спорах, при цьому маючи право безкоштовно надати її посереднику (медіатору), який має державну акредитацію для проведення інформаційного заходу, відповідно до сімейного законодавства Великобританії. Якщо суперечка може бути вирішена шляхом медіаційного посередництва, і запитувач погоджується, посередник надсилає повідомлення іншій стороні в суперечці. Медіація у Великобританії здійснюється за згодою обох сторін.

Фінляндія прийняла закон про шлюб, в якому є глава, присвячена сімейній медіації (глава V «Сімейне посередництво»). Відповідно до статті 20 Частина 1 Закону переговори між членами сім'ї та укладення угоди є пріоритетним способом вирішення конфліктів, у тому числі юридичного характеру. У разі виникнення сімейного спору, сторони мають право звернутися за допомогою і підтримкою до

посередника (частина 2 статті 20), основним завданням якого є забезпечення конфіденційного діалогу між членами сім'ї для вирішення розбіжностей з урахуванням інтересів всіх зацікавлених сторін. У той же час посередник зобов'язаний приділяти особливу увагу інтересам неповнолітніх дітей. Сімейне посередництво здійснюється спеціалізованими організаціями, асоціаціями та установами, а також практикуючими лікарями на підставі дозволу, виданого відповідними провінційними державними органами [5].

Що стосується України, то процедура медіації сімейних конфліктів в Україні відома завдяки громадським організаціям. Найбільш важливою з цих організацій є Український центр медіації, створений при бізнес-школі в Києво-Могилянській академії з метою створення установи, яка стала б рушійною силою в розробці альтернативних методів вирішення спорів шляхом надання навчання і послуг дійсно незалежним посередникам. Посередник, використовуючи певну техніку ведення переговорів, допомагає сторонам у конфлікті усунути суперечності та добровільно співпрацювати для свідомого вирішення питань, пов'язаних з розлученням, шлюбом, а також фінансових чи майнових питань.

Медіатор – це нейтральна (неупереджена) особа, яка допомагає сторонам у суперечці досягти взаєморозуміння, розпочати переговори та вести їх. В ході процедури медіаційного посередництва медіатор намагається забезпечити неупереджений підхід до сторін і враховує всі обставини справи. Посередник не повинен вирішувати спори між сторонами медіаційної процедури і, якщо сторони не домовилися про інше в письмовій формі, давати вказівки і рекомендації щодо способів вирішення спорів, оцінювати поведінку і позицію сторін посередництва, якщо тільки вони явно не порушують законодавство або інші норми, етичні стандарти, процедури медіації.

Таким чином, можна зробити висновок, що медіаційне посередництво означає узгодженість дій сторін у конфлікті за участю зовнішнього посередника, який на добровільній основі допомагає сторонам у суперечці досягти результату, що відповідає інтересам обох сторін.

Вбачається, що сімейна медіація – процес мирного вирішення сімейних конфліктів, при якому незалежний посередник покращує спілкування між сторонами в суперечці та приймає обґрунтовані, задовільні рішення для кожної сторони медіаційної процедури. Варто зазначити, що використання сімейного посередництва є необхідною умовою для сприяння модернізації механізму захисту прав людини, оскільки завдяки відновленню адекватних відносин між сторонами у спорі, інститут сім'ї в Україні зміцнюється.

Список використаних джерел:

1) Дворецька Г. В. Соціологія: навч. посібник / за ред. Л. В. Денисенко. Київ: КНЕУ, 2012. 477 с.

2) Бондаренко-Зелінська Н. Л. Окремі аспекти альтернативного вирішення спорів при врегулюванні сімейних конфліктів. 2016.

3) Йосипенко С. Т. Перспективи інституціоналізації сімейної медіації у приватно-правових відносинах. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право. 2017. № 3.

4) Ханюкова І. А. Сімейна медіація. Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студентів юридичного факультету, м. Суми. 2013.

Kravchuk T. Features of family mediation.

The thesis substantiates the need to develop a mediation procedure as an alternative method of resolving disputes and conflicts between spouses. The foreign experience of the introduction and development of the mediation institute was analyzed. Special attention is paid to the negative consequences for the child that may arise during a family conflict.

Keywords: mediation, family, mediation, spouse, family legal relations.

ПРАВО ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ОСОБИСТОГО (ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ): ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Кудиба М. М.

Анотація: Проблема реалізації прав і свобод в умовах воєнного стану є дуже актуальною темою в наш час, адже внаслідок збройної агресії російської федерації проти України був виданий Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні».

Відповідно до положень частини другої статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть бути обмежені деякі конституційні права і свободи громадян, зокрема і право особи на таємницю особистого життя.

Метою даного дослідження є: характеристика права особи на таємницю особистого життя і реалізація цього права в сучасних умовах.

Ключові слова: таємниця особистого життя, приватне життя, конфіденційна інформація, воєнний стан.

Цивільний кодекс України у ст. 301 «Право на особисте життя та його таємницю» зазначає, що фізична особа має право на особисте життя, вона сама визначає своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб, також

має право на збереження в таємниці обставин свого особистого життя, які можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою. Положення цієї статті мають реалізацію також у ст. 422 ЦКУ, яка зазначає, що твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя [5].

Дотримання режиму таємниці особистого життя є одним з аспектів приватності, визнаного фундаментальним правом людини в Загальній декларації прав людини ООН, Міжнародному пакті про громадянські й політичні права, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Міжнародній конвенції про охорону осіб під час автоматизованого оброблення особистих даних.

Виявлені сучасні тенденції вітчизняної судової практики у сфері цивільного судочинства, що відображають позицію судової влади щодо застосування законодавства про захист таємниці особистого життя, а саме відомості про приватне життя особи, що становлять її особисту чи сімейну таємницю, є конфіденційною інформацією про особу, яка може бути поширена за її бажанням відповідно до передбачених умов, а також винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Безпідставне збирання відомостей, що становлять таємницю особистого життя, є порушенням статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [3].

На забезпечення режиму особистої таємниці спрямовані норми ст. 303 Цивільного кодексу України, в якій закріплено право людини на особисті папери, відповідно до якого особисті папери (документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо) фізичної особи є її власністю. Ознайомлення з особистими паперами, їх використання, зокрема шляхом опублікування, допускаються лише за згодою фізичної особи, якій вони належать [5].

Західний світ, до цінностей якого прагне сучасна Україна та який традиційно підтримує ідею гласності у сфері державного і суспільного життя, давно відстоює право на закритість саме приватного життя як особливої сфери, межі оприлюднення даних у якій регламентуються самою людиною. Ця ж сама тенденція поступово простежується і в національному законодавстві України..

Зокрема, юридична відповідальність за порушення режиму особистої таємниці чітко визначена у ст. 182 Кримінального кодексу України «Порушення недоторканності приватного життя», що закріплює відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації, крім випадків,

передбачених іншими статтями цього Кодексу, що караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років [2].

Положення частини другої статті 32 Основного Закону України які передбачають вичерпні підстави можливого правомірного втручання в особисте та сімейне життя особи (в тому числі й тієї, яка обіймає посаду, пов'язану з функціями держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї) [1].

Даючи офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 32 Конституції України, юридичних позицій Конституційного Суду України дає підстави для висновку, що втручання у конституційне право особи на приватне і сімейне життя шляхом збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди допускається, якщо воно передбачене законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Таке втручання вважатиметься законним у разі наявності підстави в національному законі, а також за умови, що такий закон відповідатиме принципу верховенства права, закріпленому в частині першій статті 8 Конституції України [4].

Отже, право особи на таємницю особистого (приватного життя) означає, що особа сама визначає своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб, а також має право на збереження в таємниці обставин свого особистого життя, які можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою. Втручання у право особи на приватне і сімейне життя без її згоди допускається, якщо воно передбачене законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Список використаних джерел:

1) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2) Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3) Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо

відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України : Рішення Конституц. Суду України від 11.10.2018 р. № 7-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-18#Text>

5) Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Kudyba M. The right of a person to the secret of his personal (private life): problems of implementation in modern conditions.

The problem of the implementation of rights and freedoms under martial law is a very relevant topic nowadays, because as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine" was issued.

In accordance with the provisions of the second part of Article 64 of the Constitution of Ukraine, some constitutional rights and freedoms of citizens may be limited under martial law, in particular, the right of a person to the privacy of his personal life.

The purpose of this study is to characterize the right of a person to the secret of his personal life and the realization of this right in modern conditions.

Keywords: secret of personal life, private life, confidential information, martial law.

**ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ ЯК ДЖЕРЕЛА
ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ**

Кулай А. А.

Анотація: Актуальність питання пов'язана з тим, що кожен рік кількість міжнародних договорів в Україні зростає і зумовлює потребу дослідження їх правової природи як джерел цивільного права України.

Ключові слова: міжнародний договір, джерело права, цивільне право, цивільне законодавство України.

Впродовж останніх років в нашій державі здійснюється багато реформ серед них є такі які стосуються укладанням міжнародних договорів. Тому потрібно виділити поняття-«міжнародного договору України». Згідно ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України», міжнародний договір України -це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься

договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування(договір, угода, конвенція, пакт, протокол) [3]. Цивільний Кодекс України (далі ЦК України) у ст. 10 ч. 1 закріпив загальне правило про те, що чинний міжнародний договір, що регулює цивільні відносини, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [5]. Більше того, згідно з ч. 2 цієї статті, якщо у чинному міжнародному договорі України містяться інші правила від тих, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила цього договору [5]. Однак ст. 9 Конституції України відносить до національного законодавства України лише діючі міжнародні договори, оскільки мова йде не просто про «надання Верховною Радою обов'язковості міжнародному договору», а про «дію» даного договору, внаслідок чого він і стає частиною національного українського законодавства [1]. Варто додати, що як джерело цивільного права, міжнародні договори мають пріоритет перед цивільним законодавством. При цьому міжнародні договори застосовуються до цивільних правовідносин безпосередньо, якщо із самого договору не випливає необхідність для його застосування як внутрішньодержавного акта. Наприклад М. В. Буроменський вказує на те, що в сучасному світі внутрішнє і міжнародне право – це взаємозалежні системи права серед яких має місце і проникнення і взаємовплив принципів і норм цих систем одна на одну. Разом з тим, підкреслює автор – «міжнародне право є окремою правовою системою» [2, с. 11]. На думку В. М. Худоби, хоча у сучасних умовах міжнародне та національне право глибоко інтегровані правові системи, які забезпечують міжнародний і національний правопорядок, все ж таки вони мають різні підстави та форми вираження і тому віднесення до джерел національного права міжнародних нормативних актів є спірним [4, с. 329]. На нашу думку міжнародний договір є виразом спільної волі декількох держав і тому він не може розглядатися як джерело внутрішньодержавного права, а також джерело має міцну прив'язку до власної правової системи, оскільки віддзеркалюється державна воля, спрямована на визнання за певним правилом поведінки властивості правової норми.

Згідно ч. 2 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори» міститься перелік міжнародних договорів, що підлягають обов'язковій ратифікації[3]. В. М. Худоба зазначає, що ратифікація йде шляхом імплементації у зв'язку з цим, ратифікацію міжнародного договору іноді розглядають як своєрідний акт «трансформації» (перетворення норм міжнародного права в норми внутрішньодержавного права) [4, с. 328]. На нашу думку, держава має право відмовитися від ратифікації договору, не підпадаючи під дію вимог, що впливають із міжнародних зобов'язань. Проте, на думку В. М. Худоби немає

ніяких під став вважати акт ратифікаційним документом, що має трансформаційне значення, оскільки під трансформацією (перетворенням) передбачається визначене перетворення норм міжнародного права шляхом їхнього розвитку, конкретизації у внутрішньодержавних нормативно-правових актах шляхом включення до складу останніх [4, ст. 329]. А також варто зазначити, що даний акт не вносить вагомих змін у цивільне право, а лише наділяє міжнародний договір юридичною силою, визнавши його обов'язковість на території України.

Чинні міжнародні договори є важливим джерелом цивільного права України, оскільки норми Конституції та Цивільного кодексу України надають їм статус складової частини національного цивільного законодавства України. У випадку колізій між національним законодавством та міжнародним договором пріоритет надається останньому.

Список використаних джерел:

1) Конституція України [Електронний ресурс] // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. с. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2) Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. К.: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.

3) Закон України «Про міжнародні договори» : // *Відомості Верховної Ради України*. Офіц. вид. 2004. № 50. Ст. 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

4) Худоба В. М. Міжнародні договори України як джерела цивільно-процесуального права / В. М. Худоба // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Т. 21 (60). № 1. 2008. С. 323-329.

5) Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16 січня 2003 року // *Відомості Верховної Ради України*. Офіц. вид. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

6) Цивільне право України : підруч.: Загальна частина / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.

Kulay A. Features of the international agreement as a source of the civil law of Ukraine.

The relevance of the issue is related to the fact that every year the number of international treaties in Ukraine grows and causes the need to study their legal nature as sources of civil law of Ukraine.

Keywords: international agreement, source of law, civil law, civil legislation of Ukraine.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Маслянка М. В.

Анотація: тези спрямовані на дослідження питань стосовно права особи на вільний вибір місця проживання. Проблема реалізації даного права в умовах сьогодення зумовлена введенням на території України військового стану з 24 лютого 2022 року, що має наслідком вимушені переселення громадян з місць активних бойових дій. Також, під час опрацювання такого природного права особи висвітлено основні положення щодо його реалізації та підстав правомірного обмеження.

Ключові слова: місце проживання, вільний вибір місця проживання чи перебування, право на вільний вибір проживання в умовах воєнного стану.

Досліджуючи проблемні питання реалізації права особи на вільний вибір місця проживання варто проаналізувати основні нормативно-правові акти, якими воно регулюється. Насамперед, це право закріплено у Ст. 33 Конституції України, згідно з положеннями якої кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [2].

Для повного розуміння основних понять варто ознайомитись з нормами ЗУ «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», згідно з якими: місце проживання - житло з присвоєною у встановленому законом порядку адресою, в якому особа проживає, а також апартаменти (крім апартаментів у готелях), кімнати та інші придатні для проживання об'єкти нерухомого майна, заклад для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, стаціонарна соціально-медична установа та інші заклади соціальної підтримки (догляду), в яких особа отримує соціальні послуги; вільний вибір місця проживання чи перебування – право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати [7].

Стаття 13 Загальної декларації прав людини зазначає, що кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави [1]. Право особи на вільний вибір місця проживання належить до

особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Особисті немайнові права – юридично гарантовані можливості, які довічно належать кожній фізичній особі за законом і мають немайновий характер [9]. Згідно зі Ст. 310 ЦКУ: Фізична особа має право на місце проживання. Фізична особа має право на вільний вибір місця проживання та його зміну, крім випадків, встановлених законом [9]. Таке право задеклароване і статтею 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, відповідно до якого кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання [4].

Зміст права на вільний вибір місця проживання включає активні та пасивні повноваження. Активними визнаються такі права: право на володіння місцем проживання, що передбачає можливість фізичної особи мати одне чи декілька місць проживання; на використання свого місця проживання, що передбачає можливість фізичної особи набувати цивільні права та виконувати цивільні обов'язки за визначеним місцем проживання, якщо інше не передбачено законом чи домовленістю між контрагентами; право вільно обирати та змінювати місце проживання, під яким розуміється можливість вільно обирати країну, адміністративно-територіальну одиницю, де буде розташовуватись місце проживання, та безпосереднє місце проживання. Пасивними є наступні повноваження: право вимагати від інших осіб не посягати на це право, а у разі його порушення, оспорення чи невизнання – вимагати його захисту [5].

Проте, досліджуване право може бути обмежено з певних підстав. Зокрема, згідно зі ст. 13 ЗУ «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»: вільний вибір місця проживання обмежується в адміністративно-територіальних одиницях, які знаходяться: у прикордонній смузі; на територіях військових об'єктів; у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом; на території, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; на тимчасово окупованих територіях [7].

Ст. 34 Конституції України вказує, що здійснення закріплених прав і свобод може бути обмежене законом тільки в інтересах охорони суспільного порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей, що цілком відповідає міжнародним стандартам. Отже, обмеження свободи пересування та вільного вибору місця проживання встановлюється не лише стосовно статусу особи, а й стосовно певної території [2]. В законодавстві наявні норми щодо обмеження у виборі місця проживання суб'єктом складом [9].

В даний час обмеження досліджуваного права пов'язане з введенням в Україні режиму воєнного стану. Це передбачено в окремих статтях ЗУ «Про правовий режим воєнного стану». [6] Зокрема, відповідно до положень даного закону в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан [6]. Метою даного обмеження є захист основоположного права на життя осіб, які проживають у зоні активних бойових дій.

Реалізація права особи на вільний вибір місця проживання є гарантованим та охоронюваним українським законодавством. Проте у зв'язку з введенням на території України воєнного стану зазначене право особи потребує певних обмежень, які є необхідними та допустимими, оскільки спрямовані на збереження життя людини.

Список використаних джерел:

- 1) Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- 2) Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
- 3) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
- 4) Особисті немайнові права особи : навч. посібник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.
- 5) Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 31 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- 6) Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV : станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>.

7) Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.

8) Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Maslianka M. Problematic issues of the realization the right of a person to freely choose the place of residence.

Theses are directed at researching issues related to the right of a person to freely choose a place of residence. The problem of implementing this right in today's conditions is caused by the introduction of martial law on the territory of Ukraine from February 24, 2022, which has the consequence of forced resettlement of citizens from places of active hostilities. Also, during the development of such a natural right of a person, the main provisions regarding its implementation and the grounds for lawful restriction were highlighted.

Keywords: place of residence, free choice of place of residence or stay, right to free choice of residence under martial law.

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ

Мацюк А. Ю.

Анотація. В тезах визначається поняття сімейної медіації та описується процес її проведення. Проаналізовано основні принципи, які повинні бути дотримані при проведенні сімейної медіації. Описуються типові конфлікти, які виникають у сім'ях і які можуть бути вирішені за допомогою сімейної медіації. Розглядається роль медіатора у сімейній медіації та приділяється особлива увага конфліктам в яких учасниками є діти.

Ключові слова: медіація, конфлікт, сім'я, медіатор, конфіденційність, дитина

Сімейні конфлікти можуть бути складними та болісними для всіх членів родини, іноді навіть призводять до розриву відносин. Сімейна медіація може допомогти родинам знайти взаємно прийнятні рішення та зберегти відносини. Проте, сімейна медіація має свої особливості, які потрібно враховувати при проведенні процесу. Однією з основних проблем, пов'язаних із сімейною медіацією, є складність у вирішенні конфліктів, які виникають відносно малолітніх дітей, у зв'язку з тим, що вони зазвичай не мають можливості самостійно висловлювати свої побажання та думки щодо розлучення батьків, поділу майна та батьківських прав. Отже, особливості сімейної медіації

потребують ретельного вивчення та розробки ефективних підходів для вирішення цих проблем.

Мета дослідження - вивчення основних принципів та методів сімейної медіації, що допоможе зрозуміти, як вона може сприяти вирішенню конфліктів у сім'ї та підтримці родинних відносин.

Медіація – це метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту [4].

Сімейно-правові спори є складним та тривалим процесом із деяких причин: небажання сторін йти на будь які поступки одне одному; недосконалість окремих норм сімейного законодавства, що призводить до формування різної судової практики застосування норм сімейного права при розгляді аналогічних справ та багаторічним судовим процесам [3].

Сімейна медіація є ефективним методом вирішення конфліктів, які виникають між членами родини. Вона полягає у тому, що незалежний посередник - медіатор - допомагає сторонам знайти взаємовигідне рішення, яке враховує потреби і бажання кожного з них [2]. Сімейна медіація застосовується як досудовий спосіб вирішення спору, позасудовий спосіб, а також в процесі судового розгляду справи і на етапі виконання рішення суду. Медіатор, застосовуючи повну техніку ведення переговорів, допомагає сторонам конфлікту усунути суперечності і добровільно співпрацювати для свідомого вирішення проблем, пов'язаних із розставанням, розлученням, дітьми, а також із фінансових або майнових питань [5].

Для кого існує сімейна медіація? Сімейні конфлікти відрізняються тим, що приносять душевні страждання і біль. Емоції заважають людям зосередитися і вирішити, що ж робити далі. Сімейна медіація враховує високу емоційність сімейних конфліктів і є дуже ефективною в різних заплутаних життєвих ситуаціях. Ось тільки деякі з питань, які батьки обговорюють у процесі сімейної медіації та за якими шукають рішення, яке б влаштувало обидві сторони:

- обмін інформацією про стан здоров'я дитини, про процес її навчання;
- про особливості спілкування батьків один з одним та кожного з батьків із дитиною;
- щоденний розклад дитини і проведення свят, відпочинок на канікулах; - контакт з родичами розлучених батьків, спілкування з бабусями і дідусями, іншими родичами;

- подарунки, одяг, кишенькові витрати, а також дисципліна, правила виховання і розпорядку [1].

Особливості сімейної медіації полягають у врахуванні специфіки взаємин між членами родини. Родинні взаємини мають свої особливості, які потребують особливого підходу при проведенні медіації.

Один з основних принципів сімейної медіації - це збереження родинних відносин. Медіатор повинен розуміти, що його головна мета - не роз'єднати родину, а допомогти їй знайти взаємовигідне рішення, яке відповідає потребам і бажанням кожного з її членів. Врахування цього принципу допомагає зберегти відносини між батьками та дітьми, між подружжям, між братами та сестрами.

Ще одна важлива особливість сімейної медіації – це врахування дітей, які можуть бути безпосередніми або опосередкованими учасниками конфлікту. Медіатор повинен забезпечити можливість вислухати думку дітей, врахувати їхні потреби та інтереси. Це допоможе досягти рішення, яке задовольнить всіх учасників конфлікту, в тому числі й дітей.

Сімейна медіація зосереджується на планах на майбутнє дітей, а не на конфліктах та скаргах батьків. Медіатор може наголосити на кооперативному підході до виховання дітей. Наприклад, під час врегулювання питань, пов'язаних з опікою та визначенням місця проживання дітей, як правило, адвокати зосереджені на законних правах своїх клієнтів і дуже мало звертають увагу на роз'яснення поточних обов'язків батьків. При цьому медіація надає можливість батькам структурувати власний унікальний план виховання дітей.

Однією з основних складнощів, з якими стикається медіатор в сімейній медіації, є питання конфіденційності. Медіатор повинен гарантувати конфіденційність усіх інформаційних матеріалів та даних, які отримує в ході проведення медіації. Це означає, що будь-яка інформація, отримана в процесі медіації, повинна бути збережена в таємниці та не повинна бути використана в майбутньому без дозволу сторін.

Окрім того, медіатор повинен враховувати культурні та релігійні особливості сімей, з якими він працює. Важливо розуміти, що культурні та релігійні особливості можуть впливати на сприйняття та розуміння конфлікту, а також на вибір стратегії вирішення проблеми. Тому медіатор повинен мати належне розуміння культурних та релігійних особливостей, щоб успішно провести медіацію.

Крім того, сімейна медіація має бути проведена в безпечному та сприятливому середовищі. Медіатор повинен забезпечити безпеку та комфорт для всіх учасників, щоб вони могли відкрито та спокійно висловлювати свої погляди

та бажання. Важливо також забезпечити належний рівень поваги та толерантності, щоб уникнути додаткового стресу та напруги між сторонами.

Важливими перевагами сімейної медіації є терміни вирішення конфліктів: в середньому це 4-5 зустрічей по 1,5-3 години кожна, бувають і винятки, особливо коли необхідно перевірити на виконуваність проміжні рішення, прийняті сторонами – в такому випадковий це може бути кілька місяців. Але частоту зустрічей визначають самі сторони, на відміну від суду.

Таким чином, сімейна медіація має свої особливості, які вимагають від медіатора належної уваги та підходу. Врахування специфіки родинних відносин, дотримання принципів конфіденційності та безпеки, врахування думок та потреб дітей, а також культурних та релігійних особливостей допоможуть досягти успішного результату в розв'язанні конфлікту. Важливо також пам'ятати, що медіатор не може приймати рішення за сторони, його роль полягає у сприянні діалогу та досягненні компромісу, який враховує інтереси всіх учасників.

Список використаних джерел:

- 1) Білик Т. Про сімейну медіацію / Т. Білик [Електронний ресурс]. URL: http://www.metida.kiev.ua/ua/about_mediation/
- 2) Богданов С., Еременко Г. Що таке сімейна медіація? / С. Богданов, Г. Еременко. URL: http://ukrmediation.com.ua/ru/useful_information/articles/?pid=1018
- 3) Гаро А. О. Медіація у сімейних спорах – переваги для сторін та адвокатів.
- 4) Про альтернативне вирішення спорів. – URL: http://ukrmediation.com.ua/ua/about_center/on_alternative_dispute_resolution/?&print=1
- 5) Ханюкова І. А. Сімейна медіація. Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студентів юридичного факультету, м. Суми. 2013.

Matsiuk A. Features of family mediation.

The thesis defines the concept of family mediation and describes the process of its implementation. The main principles that must be followed when conducting family mediation are analyzed. Describes typical conflicts that arise in families and that can be resolved with the help of family mediation. The role of the mediator in family mediation and the requirements for it are considered, and special attention is paid to conflicts in which children are participants.

Keywords: mediation, conflict, family, mediator, confidentiality, child

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: СУБ'ЄКТ ЧИ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Мохнюк М. В.

Анотація: В роботі окреслено ключові проблеми захисту авторського права в діяльності штучного інтелекту. Обґрунтовано різні підходи щодо права штучного інтелекту на об'єкти інтелектуальної діяльності. Запропоновано підхід до вирішення проблеми авторства творів, згенерованих штучним інтелектом.

Ключові слова: штучний інтелект; електронна особа; інтелектуальна власність; правовий захист; визнання авторства.

Активний розвиток інформаційного суспільства та цифрових технологій породжує закономірні зміни в правовідносинах, а саме в їх суб'єктному складі. Повсякчасне впровадження розробок штучного інтелекту та його активне застосування змушують задумуватись над тим, що сучасна система нормативно-правового та державного регулювання відносин інтелектуальної власності потребує коригування згідно вимогам часу. Наразі питання права власності штучного інтелекту на об'єкти інтелектуальної власності в умовах розвитку інформаційного суспільства є недостатньо розробленим і розглядається переважно в окремих наукових статтях.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що через невинний розвиток штучного інтелекту та розширення сфер його застосування постає низка невирішених питань, які потребують правового врегулювання. Для прикладу штучний інтелект застосовується для створення потенційних об'єктів права інтелектуальної власності, що, в свою чергу, призводить до виникнення питань, пов'язаних із можливістю віднесення таких робіт до об'єктів права інтелектуальної власності та визначення авторства на них, і якщо це залишиться без правового врегулювання, то призведе до того, що об'єкти права інтелектуальної власності не будуть підпадати під охорону права власності. Але найгострішим питанням у цьому випадку є визнання авторства робіт, створених штучним інтелектом, і якщо так, то чи буде штучний інтелект суб'єктом права. Законодавство України, як і законодавство інших країн, не дає однозначної відповіді на ці питання. На сьогодні під штучним інтелектом фахівцями розуміється моделювання процесів людського інтелекту за допомогою машин, комп'ютерних систем, програмування, яке включає в себе навчання (отримання інформації та правила її використання), міркування (використання правил для досягнення приблизних або певних висновків) і самовдосконалення [2, с. 12].

На думку дослідників, на основі «такого, що усвідомлює себе» штучного інтелекту з'являється можливість сформулювати поняття «електронна особа» і надалі розглядати її як суб'єкта права, оскільки остання є за своєю сутністю

сукупністю юридичних обов'язків і прав, змістом яких можуть визнаватися і дії штучного інтелекту [4]. Такий підхід дає можливість «визначати «електронну особу» як носія штучного інтелекту (будь-то машина, робот, програма), що володіє розумом, аналогічним людському, здатністю приймати усвідомлені і не засновані на закладеному творцем такої машини, робота, програми алгоритмі рішення і в силу цього наділеної певними правами і обов'язками [1].

Разом з тим, ми повинні пам'ятати, що І. Маск свого часу наголошував на екзистенційній загрозі людству від штучного інтелекту і необхідності якнайшвидше внормувати функціонування штучного інтелекту, залишаючи відповідальність за дії штучного інтелекту за людиною [3]. Таку позицію підтримують багато відомих науковців світу. Пропозиції щодо використання терміна «електронна особа» і щодо наділення її правосуб'єктністю все частіше звучать в Європейському Союзі [1].

Окремі науковці розрізняють декілька концептів щодо права штучного інтелекту на об'єкти інтелектуальної діяльності: «1) машино центристський концепт (юніт штучного інтелекту як повноправний автор створених ним результатів інтелектуальної діяльності); 2) концепт гібридного авторства (юніт штучного інтелекту як свого роду співавтор людини у створенні результатів інтелектуальної діяльності); 3) концепт службового твору (юніт штучного інтелекту як найманий робітник, що створює результати інтелектуальної діяльності, що позиціонуються як службові твори); 4) антропоцентристський концепт (юніт штучного інтелекту просто як інструмент людини у створенні результатів інтелектуальної діяльності); 5) концепт «зникаючого» (нульового) авторства; 6) контамінаційний концепт, що відображає найбільш складні ситуації перетину всіх вищеозначених концептів».

Крім того, слід зазначити, що технології і юніти штучного інтелекту здатні практично повністю автономно здійснювати винахідницьку діяльність. Однією з найбільш спірних тем в праві інтелектуальної власності в контексті розвитку технологій штучного інтелекту є питання про те, кому в разі створення винаходу юнітом штучним інтелектом належать на них права, а також який поріг патентоспроможності таких винаходів.

Основна проблема полягає у тому, що творча та інтелектуальна діяльність людини – це комп'ютерний код, який є основою штучного інтелекту, а друга – твір, який генерує програма, не містить впливу розробника, оскільки виконує певний алгоритм дій. Користувач штучного інтелекту не є автором об'єкту інтелектуальної власності повною мірою, тому що він лише завантажує певні файли у програму, творчу діяльність при цьому виконує штучний інтелект. Таким чином, головне питання полягає не у визнанні авторства за штучним інтелектом, а

у законодавчому визначенні особи, якій будуть належати майнові права на об'єкт, створений програмою.

Аналіз наукових праць засвідчив, що дослідники України переважно вивчають застосування штучного інтелекту лише в частині використання комп'ютерних програм чи інформаційних технологій зі штучного інтелекту (зокрема, чат-боти тощо), а не розглядають «електронну особу (особистість)» як можливого суб'єкта процесуальних відносин.

Якщо постановка проблеми визнання роботів суб'єктами цивільного права вважається значним числом дослідників передчасною, то актуальність законодавчого регулювання питань захисту інтелектуальних прав на створені штучним інтелектом твори не заперечується навіть прихильниками консервативного підходу до питання правосуб'єктності штучного інтелекту. Гострота цієї проблеми пов'язана з тим, що творці і власники систем штучного інтелекту зацікавлені в комерціалізації результатів їх використання. Значне прискорення технологічного розвитку, що спричинило прояв здатності штучного інтелекту здійснювати діяльність, раніше властиву виключно людині, а також здатності вчитися на власному досвіді, привели до того, що штучний інтелект тепер в змозі генерувати «твори такого розряду, які традиційно отримували захист як «творчі» або як щось, що «вимагає людської вигадки».

На нашу думку, для надання правильної відповіді на питання, що поставлене в цьому дослідженні, слід навести приклад популярного, на даний час, Chat GPT. При цьому слід вказати, що мовна модель штучного інтелекту не має особистих переконань чи думок. Штучний інтелект правильно розглядати як об'єкт або річ, а не як суб'єкт чи юридичну особу. Це означає, що системи штучного інтелекту вважаються власністю їх власників або творців, і вони підлягають такому ж правовому захисту та зобов'язанням, як і будь-яка інша власність.

Наприклад, якщо система штучного інтелекту завдає комусь шкоди, власник або творець системи може нести відповідальність згідно з цивільним законодавством. Подібним чином, якщо хтось використовує систему штучного інтелекту таким чином, що порушує права інтелектуальної власності інших, він може нести відповідальність за збитки.

Проте тривають дискусії щодо того, чи варто надавати штучному інтелекту статус «особи» чи розглядати його як суб'єкта цивільного права. Деякі експерти стверджують, що оскільки штучний інтелект стає більш складним і автономним, можливо, буде доцільно визнати його юридичною особою з певними правами та обов'язками. Це вимагатиме значного переосмислення нашої правової системи та

може мати далекосяжні наслідки для того, як ми думаємо про штучний інтелект та взаємодіємо з ним.

Список використаних джерел:

- 1) European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103 (INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html
- 2) McCarthy J. et al. A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on *Artificial Intelligence*. *AI Magazine*. 2020. Vol. 27, № 4. P. 12–14.
- 3) Musk E. We need to Regulate AI before «it's too Late». URL: <http://thehill.com/policy/technology/342345-elon-musk-we-need-to-regulate-ai-before-its-too-late>.
- 4) Тимошенко Є. А. Штучний інтелект як суб'єкт права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4.

Mokhniuk M. Artificial Intelligence: a Subject or an Object of the Civil Law.

The paper outlines the key problems of copyright protection in the activity of artificial intelligence. Different approaches regarding the right of artificial intelligence to objects of intellectual activity are grounded. An approach to solving the problem of the authorship of works generated by artificial intelligence is proposed.

Keywords: artificial intelligence; electronic person; intellectual property; legal protection; acknowledgement of authorship.

МЕДІАЦІЯ В ТРУДОВИХ СПОРАХ

Новосад А. С.

Анотація. У даній науковій роботі досліджено медіацію (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудових спорів. Висвітлено історію її виникнення та розвитку. Процедуру медіації охарактеризовано як ефективний механізм примирення сторін у трудовому праві. Досліджено особливості нормативного регулювання та функціонування зазначеного способу вирішення трудових спорів.

Ключові слова: медіація, посередництво, спор, трудові спори, конфлікт, посередник, медіатор, конфіденційність.

Процес реформування в Україні вимагає пошуку інноваційних підходів до розв'язання різноманітних питань, які є однаковозначущими як для публічного, так і для приватного сектору життєдіяльності суспільства. Одним з них є ефективне управління та вирішення конфліктів у різних сферах суспільного

життя. Традиційним способом вирішення таких проблем є суд. Проте вітчизняні науковці ретельно вивчають альтернативні методи та способи вирішення конфліктів, які існують за кордоном. У зв'язку з вищенаведеним актуальним є розгляд особливостей проведення медіації як окремого механізму вирішення трудово-правових конфліктів.

Медіація як метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора) існує так само давно, як існують конфлікти. Медіація у її сучасному розумінні почала розвиватися у другій половині ХХ століття. Етимологічно термін «медіація» походить від грецького *medos* («нейтральний, незалежний від сторони»), а також від латинських термінів *mediatio* («посередництво») та *mediare* («бути посередником у спорі»). У практичному сенсі медіація – це примирення і знаходження конструктивного підходу до врегулювання суперечки, який дозволяє виявити важливі для обох сторін питання; під різним кутом розглядає предмет спору; дозволяє використати конфлікт як «інструмент навчання» та основу для покращання відносин між сторонами. Медіація забезпечує сторонам можливість відновити або іноді розпочати переговори [1, с. 93]. Медіація є неформальною і, на відміну від судового процесу та арбітражу, відбувається без залучення судів, а отже, немає державного примусу, процесуальних документів та строків.

Медіація характеризується добровільним характером, оскільки може проводитися лише за згодою обох сторін, сторони не зобов'язані досягати згоди і можуть відмовитися від неї, а медіатор не має повноважень приймати рішення без згоди сторін. Ще однією важливою особливістю медіації є те, що вона розглядає спір у загальних рисах, тобто не лише з юридичної точки зору, а бере до уваги багато факторів, таких як стосунки між сторонами та психологічні чинники.

Конфіденційність процедури забезпечується зобов'язанням медіатора та сторін не розголошувати третім особам інформацію, отриману під час медіації. Єдиний виняток - інформація, що стосується підготовки кримінального правопорушення. Гнучкість медіації означає, що сторони можуть самостійно вирішувати, який вид медіації вони будуть використовувати і яку процедуру оберуть [2, с. 140]. Перевагами альтернативного вирішення спорів є: – збереження часу та заощадження коштів; – швидше врегулювання, ніж у судовому порядку; – запобігання псуванню ділових стосунків натеper та в майбутньому; – зберігає та підвищує ділову репутацію сторін; – процес позасудового вирішення спорів є простим та доступним, допомагає уникнути надмірно завантаженого процесу дослідження доказів (включаючи й опитування свідків), що зазвичай характерне для судового провадження, забезпечує стислість в наданні інформації сторонами та мінімум необхідних документів [3, с. 222].

Розвиток медіації у сучасному світі обумовлюється тими реальними

викликами, з якими зіштовхуються, але не завжди справляються судові системи. До таких проблем можна віднести – тривалість судових процесів, великі витрати на ведення справ у судах, надмірна заформалізованість процедури, складнощі у правовому регулюванні. Саме тому на сучасному етапі розвитку українського суспільства медіація з повним правом може розглядатися як один з перспективних та ефективних способів альтернативного вирішення конфліктів [4, с. 27].

Варто зазначити, що у Статуті ООН закріплено перелік способів мирного врегулювання міжнародно-правових спорів, але жоден із них не є обов'язковим. Зокрема, у ст. 33 зазначається, що сторони, які беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, повинні передусім намагатися вирішити спір шляхом переговорів, обстеження (слідчими комісіями), посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами на вибір.

Норми багатьох міжнародно-правових актів, спрямовані на правове забезпечення виконання міжнародних зобов'язань, закріпились у Статуті ООН, а принциповою основою сучасної системи мирних засобів розв'язання міжнародних спорів є міжнародно-правовий принцип мирного їх врегулювання, розвинутий у Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Хартії економічних прав і обов'язків держав 1974 р. та наступних міжнародно-правових актах.

Як зазначено в ст. 4 Конвенцій 1899 та 1907 рр., «завдання посередника полягає у погодженні протилежних інтересів та в заспокоєнні почуття неприязні, якщо воно виникло між державами, що перебувають у спорі». Посередник може брати участь у переговорах, активно впливати на їх хід, вносячи пропозиції по суті спору. Саме через це для здійснення посередництва необхідна згода обох сторін, що сперечаються. Володіючи широкими правами, посередник повинен дотримуватися певних обов'язків: утримуватися від надання допомоги одній стороні, аби не заподіяти шкоди іншій; поважати суверенні права, честь та гідність держав, що перебувають у спорі [5].

В Україні медіація все ж не набула значного поширення і використовується досить обмежено. В Україні медіація регламентована на законодавчому рівні не так давно, окремі норми щодо застосування даного правового інституту містяться у Цивільно-процесуальному кодексі та Господарсько-процесуальному кодексі, Законах України «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та навіть у Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах, де передбачено примирення потерпілого та правопорушника у певних категоріях справ. Крім того, важливе значення мають такі Закони України, як «Про третейські суди» і «Про

порядок вирішення трудових та колективних спорів».

15 грудня 2021 року набув чинності Закон України «Про медіацію». Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту, принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою [6]. Передбачена законом процедура медіації може застосовуватися, зокрема, у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних справах, а також про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Під трудовими спорами в літературі розуміють неврегульовані в результаті взаємних переговорів розбіжності між суб'єктами трудових правовідносин, які виникають з приводу застосування трудового законодавства або встановлення чи зміни умов праці. Трудові спори можуть вирішуватися як у судовому порядку, так і в позасудовому порядку. 15 грудня 2021 року набули чинності зміни до Кодексу законів про працю України, передбачені Законом України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-ІХ. Кодекс було доповнено статтею 222-1 «Урегулювання трудових спорів шляхом медіації». Відповідно до цієї статті трудовий спір між працівником і роботодавцем незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом. Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації у трудових спорах укладаються в письмовій формі [7, с. 181].

Інститут медіації, який отримує нині дедалі більше визнання громадянського суспільства, може використовуватися, на наш погляд, не тільки як самостійна процедура для ефективного вирішення конфлікту, а й як цілеспрямована соціальна програма формування цільового ціннісного простору для відродження і формування соціально значущих орієнтирів суспільства [8, с. 25].

Примирні процедури можуть застосовуватися до спорів, що виникають з трудових правовідносин, крім колективних трудових спорів, а також до трудових спорів, у яких зачіпаються або можуть бути зачеплені права та законні інтереси третіх осіб, не залучених до участі в примирних процедурах, або інтереси суспільства.

Правова природа трудових спорів залежить від їх суб'єктного складу, тому вони поділяються на індивідуальні та колективні трудові спори. У випадку колективних трудових спорів застосовуються примирні та арбітражні процедури, правовий механізм яких передбачений Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)».

Запровадження медіації у трудових відносинах щодо спорів між сторонами трудового договору гальмується наступними перешкодами. Передусім, організація громадянського суспільства не визнають питання вирішення трудових спорів за допомогою медіаторів. Наразі в Україні необхідно розробити та прийняти правила запровадження альтернативних заходів, а саме примирення, медіації та відновного правосуддя, з метою досягнення балансу інтересів сторін, що сперечаються [9, с. 38].

Таким чином, медіація – це спосіб альтернативного вирішення конфліктів, що полягає в залученні третьої сторони – посередника, який, не підтримуючи жодну зі сторін, будучи незалежним арбітром, допомагає сторонам самостійно вирішити спір, досягнути компромісу й укласти медіативну угоду. Медіація в трудовому праві є можливою та необхідною з огляду на її переваги над судовим вирішенням конфліктів.

Медіація є об'єктивною формою додаткової системи правосуддя, яка розвантажує судову систему, забезпечує її ефективне функціонування та дозволяє швидко, розумно дорого та конфіденційно вирішувати існуючі спори. Це має бути соціальний інститут, створений з потреби. і ефективним способом. Законодавчі норми про процедури медіації розширяють альтернативні способи вирішення спорів, дозволяють сторонам врегулювати спори в позасудовому порядку та сприятимуть посиленню механізмів захисту прав людини і громадянина в Україні.

Список використаних джерел:

- 1) Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 92-100.
- 2) Канарик Ю.С. Медіація як альтернативний спосіб вирішення цивільних спорів. *Молодий вчений*. 2015. № 11 (26). Ч. 1. С. 138-141.
- 3) Логуш Л. Міжнародна практика застосування медіації в діяльності юридичних клінік в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 221-227.
- 4) Подковенко Т. О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 26-31.
- 5) Торош С. О. Правові механізми врегулювання міжнаціональних конфліктів: поняття та феномен. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Право. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_2_31.
- 6) Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 01.11.2022).
- 7) Менів Л. Д. Урегулювання трудових спорів шляхом медіації. Науковий

вісник Ужгородського національного університету. 2022. Вип. 71. С. 181-185.

8) Матвеева Л. Г., Балтаджи П. М. Медіація в Україні: проблеми транзитивного періоду. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 23-28.

9) Середа О. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С. 38-45.

Novosad A. Mediation in labor disputes.

In this scientific work, mediation is investigated as an alternative way of resolving labor disputes. The history of its origin and development is covered. The mediation procedure is characterized as an effective mechanism for the reconciliation of the parties in labor law. Peculiarities of regulatory regulation and functioning of the mentioned method of resolving labor disputes are studied.

Keywords: mediation, mediation, dispute, labor disputes, conflict, mediator, mediator, confidentiality.

НЕПРИПУСТИМІСТЬ ВТРУЧАННЯ В ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ЯК ЗАСАДА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Павловська В. А.

Анотація. Дослідження однієї із загальних засад цивільного законодавства України – принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини, набуває особливої важливості за сучасних умов, коли людина, її права та свободи визнаються найвищою цінністю.

Ключові слова: особисте життя, неприпустимість втручання, принципи цивільного права, норми цивільного права.

Під особистим життям слід розуміти особливу сферу людської діяльності, яка контролюється самою людиною, спрямована на задоволення її різноманітних потреб, пов'язаних зі свободою та незалежністю людини та міру можливої поведінки людини у приватно-правовій сфері, або у сфері, що не підпадає під пряме правове регулювання держави і підтримується державними заборонами третіх осіб втручатися в цю сферу [5, с. 98].

Право на особисте життя є окремим, абсолютним особистим немайновим правом, що належить кожній фізичній особі від народження незалежно від обсягу дієздатності, і складається з таких правомочностей: мати особисте життя; визначати своє особисте життя і режим доступу до інформації про нього; вимагати від інших осіб утримуватися від втручання в цю сферу життєдіяльності [4, с. 5].

Принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини є закріпленим у цивільних та конституційних нормах. Зокрема, в ст. 32 Конституції України визначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Свобода волі особи обов'язково проявляється при застосуванні принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. З одного боку, даний принцип проголошує захист свободної волі яка застосовується у сфері особистого життя людини. З протилежної сторони, даний принцип обмежує свободу волі інших учасників правовідносин заборонаю на свавільне втручання [7, с. 11].

Серед загальних засад цивільного законодавства визначених ст. 3 ЦКУ особливе місце посідає неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини, визначальний принцип цивільного законодавства, який є утвердженням визнання особистого життя людини та заборона свавільного втручання в нього. Неприпустимість втручання - це природне право кожної особи, тобто суб'єктивне право людини на особисте життя, якому кореспондує обов'язок будь-яких інших осіб не допускати його порушення, тобто їх невтручання в особисте життя людини. Зокрема, з цього принципу випливає, що органи державної влади і місцевого самоврядування та будь-які інші особи не мають втручатися в приватні справи суб'єктів цивільного права, якщо вони здійснюють свою діяльність у відповідності з вимогами законодавства [3].

Норми цивільного права як приватного права завжди спрямовані на забезпечення приватних інтересів учасників цивільних відносин. Виходячи із цього, ніхто, за винятком випадків, передбачених актами цивільного законодавства, не може свавільно втручатися у приватні справи (будь то фізична або юридична особа), зокрема охороняється таємниця особистого життя (ст. 301 ЦК), кореспонденції (ст. 306 ЦК), стану здоров'я (ст. 286 ЦК) тощо. Неприпустимість свавільного втручання у приватні справи означає заборону не тільки для публічних утворень, а навіть для батьків (наприклад, впливати на дієздатну особу стосовно розпорядження нею своїми доходами, заробітком тощо) [6, с. 20].

Важливість принципу невтручання в особисте життя особи, закріплене в стаття 12 Загальної декларації прав людини: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [1].

Суспільство і держава виключають пряме втручання в особисту сферу життя, крім випадків, коли суспільні інтереси мають перевагу над особистими інтересами кожної людини. Водночас суспільство має побічний вплив на життя особистості через позаправові регулятори міжособистісних стосунків: моральні цінності, релігійні норми, ідеальні системи, пріоритети, ставлення інших членів суспільства до певної поведінки в сфері особистого життя тощо. Мораль не тільки регулює особисте життя, але й має захисну дію. Так, розголошення конфіденційності приватного життя іншої людини без її дозволу завжди є аморальним вчинком і тому засуджується суспільством. Можливість кожної особи зберігати у таємниці та не розголошувати інформацію стосовно свого особистого життя, означає, що особа може особисто не повідомляти інформацію про обставини свого особистого життя, а також вимагати такого нерозголошення від інших осіб, які володіють або можуть володіти такою інформацією.

Отже, неприпустимість втручання в сферу особистого життя як засада цивільного законодавства забезпечує незалежність особи, її суверенітет у всіх видах суспільних відносин, адже особа самостійно визначає тип, своє місце та роль у суспільстві і ніхто не може втручатися в приватне життя людини.

Список використаних джерел:

- 1) Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- 2) Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 10 жовтня 2022 року: Офіц. текст. Київ: Алерта, 2022. 326 с.
- 3) Коментар до Цивільного кодексу України / авт. кол. Дзера О. В., Майданик Р. А., Носік В. В., Притика Ю. Д. та ін. URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk>
- 4) Басай О. В. Неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини, як загальна засада цивільного законодавства України. URL: [file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F/Downloads/Choasp_2013_2_7%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F/Downloads/Choasp_2013_2_7%20(2).pdf)
- 5) Резворович К.Р. Право на особисте життя vs Право на приватне життя: дискусійність співвідношення категорій. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4643/7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 6) Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

7) Савченко В. О. Принцип неприпустимості свавільного втручання в сферу особистого життя людини як прояв свободи волі. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/17816/16754>

Pavlovska V. Impermissibility of interference with the personal life as principle of civil legislation.

The relevance of the study of one of the general principles of the civil legislation of Ukraine - the principle of inadmissibility of arbitrary interference in the sphere of a person's personal life, acquires special importance under modern conditions, when a person, his rights and freedoms are recognized as the highest value.

Keywords: personal life, inadmissibility of interference, principles of civil law, norms of civil law.

ОПТИМІЗАЦІЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЄС У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Рубльова О. В.

Анотація. Вторгнення російських військ призвело до зближення України з Європейським Союзом, в наслідок якого наша держава активізувала процес перенесення та втілення відповідних правових норм із європейського законодавства до національного за допомогою правових механізмів та способів. Норми Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» встановили нові можливості для роботодавців і працівників, що сприяє дотриманню трудового законодавства та розширює межі його застосування.

Ключові слова: трудові відносини, строковий трудовий договір, дистанційна робота, обов'язки роботодавця.

24.02.2022 року розпочалася війна, яка принесла зміни у життя кожного українця та нашої держави вцілому. Одним з наслідків російського вторгнення стало цілковите зближення України з Європейським Союзом.

23 червня 2022 року, лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС.

Статус кандидата на вступ до ЄС матеріалізував перспективи приєднання до євроспільноти, сприяє подальшим реформам, став стимулом для влади і громадян країни, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів. Нині на порядку денному — адаптація національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС,

практичне запровадження «безвізів» у різних сферах, подальша секторальна інтеграція тощо. Сприятиме успішному просуванню України на європейському шляху реалізація базових реформ, передбачених Угодою про асоціацію, а також виконання пакета рекомендацій Єврокомісії, що є передумовою започаткування переговорів про вступ [1].

19.07.2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [2].

У першому пункті першого розділу зазначеного вище Закону було внесено ряд змін до Кодексу Законів про працю України [3]. Зокрема було доповнено статтю 23 про строки трудового договору КЗпП [3] такою частиною: «Роботодавець зобов'язаний інформувати працівників, які працюють за строковим трудовим договором, про вакансії, що відповідають їх кваліфікації та передбачають можливість укладення безстрокового трудового договору, а також забезпечувати рівні можливості таких працівників для його укладення» [2].

У Коментарі Мінекономіки до Закону України від 1 липня 2022 р. № 2352-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» опублікованому 01.08.2022 чітко вказано, що відповідними положеннями вводяться додаткові гарантії щодо забезпечення для працівників, які працюють за строковим трудовим договором, інформацією про можливість працевлаштування на невизначений строк, що відповідає вимогам Директиви Ради 1999/70/ЄС щодо Рамкової угоди про роботу на визначений строк [4].

Законодавство не визначає порядок та процедуру інформування працівників про відповідні вакансії. Роботодавець може здійснювати таке інформування у визначений ним спосіб, зокрема, шляхом особистого ознайомлення працівника, розсилки на електронну пошту, розміщення інформації в загальнодоступних місцях на підприємстві, установі, організації тощо. Водночас, на нашу думку, з метою додержання норм цієї частини, роботодавець має вжити заходів, достатніх для доведення того факту, що у працівника об'єктивно була можливість ознайомитись з такою інформацією [5].

Зміни також застосовані до статті 29 КЗпП [3] про обов'язок роботодавця до початку роботи працівника за трудовим договором, яка набула нової редакції:

До початку роботи роботодавець зобов'язаний в узгоджений із працівником спосіб поінформувати працівника про:

1) місце роботи (інформація про роботодавця, у тому числі його місцезнаходження), трудову функцію, яку зобов'язаний виконувати працівник (посада та перелік посадових обов'язків), дату початку виконання роботи;

2) визначене робоче місце, забезпечення необхідними для роботи засобами;

3) права та обов'язки, умови праці;

4) наявність на робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я, а також про право на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору – під підпис;

5) правила внутрішнього трудового розпорядку або умови встановлення режиму роботи, тривалість робочого часу і відпочинку, а також про положення колективного договору (у разі його укладення);

6) проходження інструктажу з охорони праці, виробничої санітарії, гігієни праці і протипожежної охорони;

7) організацію професійного навчання працівників (якщо таке навчання передбачено);

8) тривалість щорічної відпустки, умови та розмір оплати праці;

9) процедуру та встановлені цим Кодексом строки попередження про припинення трудового договору, яких повинні дотримуватися працівник і роботодавець.

При укладенні трудового договору про дистанційну роботу роботодавець забезпечує виконання пунктів 1, 3, 5, 7-9 частини першої цієї статті та у разі потреби надає працівникові необхідні для виконання роботи обладнання та засоби, а також рекомендації щодо роботи з ними. Інформування може здійснюватися у формі дистанційного інструктажу або шляхом проведення навчання безпечним методам роботи на конкретному технічному засобі. У трудовому договорі за згодою сторін можуть передбачатися додаткові умови щодо безпеки праці.

Ознайомлення працівників з наказами (розпорядженнями), повідомленнями, іншими документами роботодавця щодо їхніх прав та обов'язків допускається з використанням визначених у трудовому договорі засобів електронних комунікаційних мереж з накладенням удосконаленого електронного підпису або кваліфікованого електронного підпису. У трудовому договорі за згодою сторін можуть передбачатися альтернативні способи ознайомлення працівника, крім інформації, визначеної пунктом 4 частини першої цієї статті, що доводиться до відома працівників у порядку, встановленому цією статтею [3].

Міністерство економіки дає роз'яснення [5] щодо впровадження нової статті, а саме: «Нова редакція статті 29 передбачає імплементацію норм Директиви (ЄС) 2019/1152 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі для забезпечення отримання працівником повної інформації про умови трудових відносин [6].

У зв'язку з специфікою дистанційної роботи, укладення трудового договору про дистанційну роботу не передбачає інформування працівника про робоче місце, наявність на робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, проходження загального інструктажу з охорони праці, виробничої санітарії, гігієни праці і протипожежної охорони. Натомість відповідно до статті 153 КЗпП [3] при укладенні трудового договору про дистанційну роботу на роботодавця покладається обов'язок систематичного проведення інструктажу (навчання) працівника з питань охорони праці і протипожежної безпеки в межах використання таким працівником обладнання та засобів, рекомендованих або наданих роботодавцем. Такий інструктаж (навчання) може проводитися дистанційно, з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема шляхом відеозв'язку. У такому разі підтвердженням проведення інструктажу (навчання) вважається факт обміну відповідними електронними документами між роботодавцем та працівником. При виконанні дистанційної роботи роботодавець відповідає за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівнику для виконання дистанційної роботи.» [4].

Таким чином, Україна впевнено крокує в сторону швидкого зближення українського та європейського законодавства. Вже зараз на розгляді Верховної ради знаходяться численні законопроекти щодо змін трудового законодавства, метою яких є дерадянізація законодавства про працю [7], створення рівних правил на ринку праці й балансування інтересів працівників і роботодавців, надання стимулів для розвитку соціально відповідального бізнесу, інвестування в національну економіку, спрощення входу-виходу з трудових відносин у поєднанні з ефективними механізмами захисту від раптової втрати роботи, полегшення пошуку нової роботи та зниження рівня безробіття.

Список використаних джерел:

- 1) Україна на шляху до ЄС: Реалії і перспективи : журнал № 1-2 (187-188) 2022. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf
- 2) Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>
- 3) Кодекс законів про працю : Кодекс від 10.12.1971р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
- 4) Угода про асоціацію між Україною та ЄС: соціально-трудоий вимір. Книга перша: збірник актів законодавства України та *acquis communautaire*

упорядник З. Я. Козак. Львів: Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», 2015. 1144 с. URL: <https://www.rac.org.ua/vydannya/publikatsiyi/ugoda-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrayinoyu-ta-es-sotsialno-trudovyy-vymir-knyga-persha-zbirnyk-aktiv-zakonodavstva-ukrayiny-ta-acquis-communautaire-2015>

5) Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Коментар Міністерства Економіки до Закону України від 01.08.2022р. URL: [https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e3e57b2d-aaeb-41b2-9dcf-](https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e3e57b2d-aaeb-41b2-9dcf-c14deac391cd&title=KomentarMinekonomikiDoNormZakonuUkrainiproVnesenniaZmInDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoOptimizatsiiTrudovikhVidnosinVid1-Lipnia2022-R-2352-ikh)

[c14deac391cd&title=KomentarMinekonomikiDoNormZakonuUkrainiproVnesenniaZmInDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoOptimizatsiiTrudovikhVidnosinVid1-Lipnia2022-R-2352-ikh](https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e3e57b2d-aaeb-41b2-9dcf-c14deac391cd&title=KomentarMinekonomikiDoNormZakonuUkrainiproVnesenniaZmInDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoOptimizatsiiTrudovikhVidnosinVid1-Lipnia2022-R-2352-ikh)

б) Про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі: Директива 2019/1152 Європейського парламенту і ради. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/europe/ro-geneva/sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_748901.pdf

7) Про працю: проект Закону України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=43600842-3772-427f-a725-39e35ae3adb8&title=ProektZakonuUkrainiproPratsiu>

Rubliova O. Optimization of labor relations in Ukraine during marital state and implementation of eu regulatory and legal acts in the national legislation of Ukraine.

The invasion of Russian troops led to the rapprochement of Ukraine with the European Union, as a result of which our state intensified the process of transfer and implementation relevant legal norms from European legislation to the national with help legal mechanisms and methods . The norms of the Law of Ukraine " On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Optimizing Labor Relations" established new opportunities for employers and employees, which promotes compliance with labor legislation and expands the limits of its application.

Keywords: labor relations, fixed-term employment contract, remote work, employer's duties.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Слободян В. П.

Анотація: Дана стаття присвячена питанню обмеження прав та свобод людини в умовах воєнного стану, що був спричинений збройною агресією російської федерації та її повномасштабним вторгненням на територію України,

через що весь державний апарат і суспільство в цілому змушене було перейти до оперативного функціонування в умовах правового режиму воєнного стану. У статті коротко охарактеризовано поняття права людини та воєнного стану. Було проаналізовано законодавство України та практику Європейського суду з прав людини, стосовно питання про обмеження прав і свобод людини, передбаченні Конституцією України та Європейською Конвенцією з прав людини.

Ключові слова: права, права та свободи людини, обмеження права, воєнний стан.

Розгляд зазначеного питання слід розпочати із з'ясування терміну «права людини». Права людини – це природні можливості індивіда, що є невід'ємними від нього. Вони існують для забезпечення життя, гідності і свободи діяльності у всіх сферах суспільного життя [1]. В Україні права людини закріплені в Конституції, а саме, їм присвячений розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [2].

Згідно із ст. 4 Цивільно-процесуального кодексу України кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів [3]. Ще одним способом захисту своїх порушених прав є звернення до Європейського суду з прав людини. Європейський суд з прав людини – це міжнародна судова установа, якій надано повноваження розгляду заяв осіб, які скаржаться на порушення своїх прав, передбачених Європейською конвенцією з прав людини. Дана конвенція є міжнародним договором, на підставі якого більшість європейських держав домовилися забезпечувати певні основні права, що викладені у самій конвенції [1].

Одним із найважливіших обов'язків держави – захист прав і свобод людини. Проте є певні ситуації, коли обмеження цих прав і свобод є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Конституція України (ст. 64) передбачає виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Однією з таких підстав – є впровадження воєнного або надзвичайного стану [4].

Ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», дає визначення терміну «воєнний стан». Це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності

України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5].

Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 в Україні було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [6]. Проте строк дії неодноразово продовжувався іншими указами президента і наразі воєнний стан також триває.

Відповідно до ч. 3 Указу Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а саме: недоторканість житла (ст. 30); таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32); свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст. 33); свобода думки і слова (ст. 34); право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38); право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність (ст. 42); право на працю (ст. 43); право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44); право на освіту (ст. 53) [6; 2].

Обмеження прав і свобод людини – це інститут права, який складається з взаємопов'язаних та узгоджених між собою норм конституційного, кримінального, цивільного, адміністративного, екологічного й інших галузей права, які встановлюють порядок, підстави, умови, правомірність, механізми звуження змісту й обсягу прав людини. Усі ці норми законодавства доповнюються судовою практикою національних судів, а також практикою Європейського суду з прав людини [7].

У Рішенні від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 в контексті обмеження прав і свобод людини і громадянина КСУ звернув увагу на те, що ЄСПЛ неодноразово наголошував, що обмеження прав і свобод людини і громадянина визнаються допустимими, якщо вони здійснені згідно з чинним законодавством і відповідають правилу «збереження основного змісту прав і свобод» [8].

Деякі з прав та свобод людини, що були зазначені вище, передбачаються Європейською Конвенцією з прав людини. Стаття 18 Європейської Конвенції з прав людини зазначає межі застосування обмежень прав і свобод [9]. Аналізуючи

Конвенцію, можна побачити, що обмежень під час режиму воєнного стану, як і самого поняття воєнного стану, не зазначається. Проте Конвенція послуговується термінами «війна або інша суспільна небезпека, яка загрожує життю нації». Практика Європейського суду з прав людини не містить визначення терміна «війна», однак, вбачається, що будь-який випадок серйозного чи тривалого насильства, масових заворушень чи короткотривалих збройних сутичок може підпадати під поняття «суспільна небезпека, яка загрожує життю нації» [10].

Отже, процес обмеження прав та свобод людини є доволі складним питанням. Проаналізувавши законодавство та практику ЄСПЛ можна зробити висновок, що обмеження прав людини повинне здійснюватись лише за наявності вагомих на те підстав, однією з яких є введення правового режиму воєнного стану. Варто зауважити, що такі обмеження не є позбавленням, адже воно не забирає, а лише звужує зміст і обсяг права.

Список використаних джерел:

- 1) Права людини. Реалізація і захист прав людини в Україні та світі. URL: <https://narkosumy.lic.org.ua/statti/prava-lyudyny-realizatsiya-i-zahyst-prav-lyudyny-v-ukrayini-ta-sviti/>
- 2) Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>
- 3) Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 1 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
- 4) Права людини і громадянина під час дії воєнного стану. Юридична клініка НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Безоплатна правова допомога. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyna-pid-chas-diyi-voennogo-stanu/>
- 5) Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- 6) Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022: станом на 14 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
- 7) Кузьміна В., Бурлаков Б. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. Харків, 2020. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/9>
- 8) Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 р. № 2-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-07#Text>

9) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

10) Славко А. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39598/1/%D0%9E%D0%91%D0%9C%D0%95%D0%96%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%20%D0%86%20%D0%A1%D0%92%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%94%20%D0%9B%D0%AE%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%98%20%D0%86%20%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%94%D0%AF%D0%9D%D0%98%D0%9D%D0%90.pdf>

Slobodian V. Restrictions of human rights and freedoms under the conditions of the state of martial.

This article is devoted to the issue of the restriction of human rights and freedoms under martial law, which was caused by the armed aggression of the Russian Federation and its full-scale invasion of the territory of Ukraine, due to which the entire state apparatus and society as a whole were forced to switch to operative functioning under the legal regime of martial law . The article briefly describes the concept of civil law and martial law. The legislation of Ukraine and the practice of the European Court of Human Rights were analyzed in relation to the issue of restrictions on human rights and freedoms provided for by the Constitution of Ukraine and the European Convention on Human Rights.

Keywords: rights, human rights and freedoms, restrictions of rights, martial law.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ РАХУНКА ЕСКРОУ. ДОГОВІР РАХУНКА ЕСКРОУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ШВЕЙЦАРІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ

Таргоній Ю. Я.

Анотація. У тезах виступу проаналізовано правове регулювання договору рахунка ескроу за законодавством Швейцарії та Німеччини. На підставі аналізу законодавства цих країн та доктринальних підходів досліджено особливості правової природи цього договору, притаманні для країн Європи.

Ключові слова. Договір рахунка ескроу, непоіменований договір, довірче управління, довірчий рахунок

У правових системах багатьох країн світу загалом та країн Європейського Союзу зокрема договір рахунка ескроу вважається непоіменованим договором (*sui generis*), або договором, який передбачає агентування комісійного типу. Правова система Швейцарської конфедерації відноситься до романо-германської правової сім'ї, джерелами права якої є міжнародні договори, закони, адміністративні акти нормативного характеру, судова практика, звичаї та доктрина. У Кодексі про зобов'язання (доповненні до Швейцарського цивільного кодексу) відсутні норми, які були б присвячені договору ескроу, тож його потрібно вважати непоіменованим договором. Йому притаманне поєднання елементів договору доручення та договору зберігання, а також забезпечувальний характер. З точки зору Кодексу про зобов'язання, будучи непоіменованим договором, договір ескроу є різновидом договору зберігання. Майданик Р. А. зазначає, що швейцарське цивільне право визначає договір ескроу як договір, за яким одна сторона (ескроу-агент) зобов'язується прийняти від другої сторони - депонента, який є зобов'язаною стороною в основному зобов'язанні, визначене майно, забезпечити його збереження і передати його третій стороні (бенефіціару) при настанні обумовленої підстави чи при виконанні бенефіціаром дій, передбачених основним зобов'язанням, а депонент і бенефіціар зобов'язуються сплатити ескроу-агенту обумовлену договором винагороду [1, с. 132]. У законодавстві Швейцарії не встановлено вимог щодо обов'язкового ліцензування діяльності ескроу-агентів, тож ескроу-агентом може бути будь-яка дієздатна особа, яку оберуть сторони. Проте, залежно від характеру основного договору, ескроу-агентами найчастіше виступають банки, нотаріуси, адвокати або компанії, які спеціалізуються на наданні послуг ескроу програмного забезпечення. Ескроу-агенти таких компаній, як правило, мають спеціальні знання та навички, завдяки яким можуть перевірити програмний вихідний код. Якщо сторони укладають основний договір купівлі-продажу нерухомості, то, як правило, обирають ескроу-агентом нотаріуса, оскільки швейцарське законодавство містить вимогу про обов'язкове нотаріальне посвідчення відповідних правочинів та їх подальшу реєстрацію. Оскільки ескроу-агент є нейтральним стосовно двох інших сторін, у випадку виникнення між ними спору, він може передати об'єкт ескроу одній із сторін виключно у випадку взаємної згоди депонента та бенефіціара, або ж за рішенням суду. Депонент та бенефіціар мають солідарний обов'язок із виплати винагороди за договором ескроу-агенту, якщо інше не передбачено договором.

Згідно законодавства Німеччини, функції інституту ескроу виконує інститут довірчого управління – *Treuhand*. Послуги із відкриття і ведення «довірчого рахунка» – аналога рахунка ескроу – *Treuhandkonto* – можуть надаватися банками, спеціалізованими комерційними організаціями, юридичними компаніями тощо.

Найчастіше у ролі ескроу-агента виступає нотаріус, а депонування здійснюється на спеціальний депозитний рахунок нотаріуса – Notaranderkonto, який є різновидом довірчого рахунка – Treuhandkonto [2, § 38]. Особливістю умовного депонування нотаріусом у Німеччині є те, що відносини між сторонами основної угоди між собою є цивільно-правовими, в той час як відносини між сторонами основної угоди із нотаріусом є публічно-правовими. Між собою депонент та бенефіціар укладають угоду про депонування, в той час як нотаріусу кожна із сторін направляє вказівку про обумовлений порядок депонування [3, с. 597]. Водночас, якщо роль ескроу-агента виконує не нотаріус, а інша особа - наприклад, адвокат, то між сторонами та ескроу-агентом відсутній будь-який елемент публічного права.

Стосовно природи правовідносин за договором ескроу, у німецькій правовій науці йдеться про відносини довірчої власності. Якщо розглядати ці правовідносини через призму принципового розділення угоди про депонування та вказівки нотаріусу, можна вважати, що сторони уклали між собою договір довірчого управління, а нотаріусу дали окреме доручення, яке впливає з їх договору. Проте, більш обґрунтованою та цілісною видається позиція тих представників доктрини, які зазначають про єдність матеріально-правової угоди сторін та процесуальних відносин з нотаріусом. У цьому випадку, правове становище нотаріуса визначається самою угодою про довірче управління між депонентом та бенефіціаром [4, с. 133]. Відносини довірчого управління між покупцем і нотаріусом передбачають передачу правового титулу нотаріусу, а не просто надання повноважень нотаріусу на управління переданим майном від свого імені [5, § 38, § 37]. У випадку, якщо ескроу-агентом є не нотаріус, і елемент публічного права відсутній, то функція інституту ескроу може здійснюватися через подвійне довірче управління (Doppeltreuhand) [6, с. 1121].

У випадках, коли передане в довірче управління майно є об'єктом зобов'язання засновника довірчого управління і третьої особи, в Німеччині застосовують конструкцію подвійного довірчого управління. Як приклад – купівля-продаж квартири, при якій кошти депонуються адвокатом на спеціальний рахунок в банку (Anderkonto). Подвійне довірче управління застосовується також при депонуванні вихідного коду, який може бути переданий нотаріусу або ж приватним особам [7, с. 385].

Отже, спосіб законодавчого врегулювання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) у Швейцарії та Німеччині має низку суттєвих відмінностей у порівнянні із способом його законодавчого врегулювання в Україні. Будучи непоіменованим договором, він успішно застосовується у цих країнах при укладенні договорів, пов'язаних із нерухомістю, а також договорів пов'язаних з

цінними паперами, програмним забезпеченням, дороговартісним рухомим майном, при укладенні кредитних договорів, забезпечених іпотекою житла. Можливість широкого кола суб'єктів виступати у ролі ескроу-агентів позитивно впливає на доступність та ефективність договору рахунка ескроу у цих країнах.

Список використаних джерел:

1) Майданик Р. А. Гармонізація законодавства України про умовне депонування (ескроу) із законодавством країн ЄС: *Гармонізація приватно-правового законодавства України із законодавством країн ЄС: Збірник статей і тез IX міжнародного цивілістичного форуму* (м. Харків, 11-12 квітня 2019 р.). Київ., 2019. С. 130-141.

2) Hadding/Häuser. § 38. Anderkonto // Schimansky/Bunte/Lwowski, BankrechtsHandbuch 5. Auflage 2017. Rn. 1. URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fschibunlwohdbbankr_4%2Fcont%2Fschibunlwohdbbankr.anh_38.htm&anchor=Y-400-W-SCHIBUNLWOHDBBANKR_4-NAME-ID-Y-400-W-SCHIBUNLWOHDBBANKR-NAME-ANH_38

3) Franken K. Rechtsprobleme nach Kaufpreishinterlegung auf Notaranderkonto beim Grundstückskauf // RNotZ 2010,597. S. 598.

4) Kasper T. Abwicklungsstörungen beim Grundstückskaufvertrag bei Konflikten zwischen den Vertragsparteien // RNotZ 2018, 133. URL:https://beckassets.blob.core.windows.net/product/toc/16318414/16318414_rnotz_2018_04_inhaltsverzeichnis.pdf

5) Hadding/Häuser. § 38. Anderkonto // Schimansky/Bunte/Lwowski, BankrechtsHandbuch 5. Auflage 2017. Rn. 2. Hadding/Häuser. § 37. Treuhandkonto // Schimansky/Bunte/Lwowski, Bankrechts-Handbuch 5. Auflage 2017. Rn.15. URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%5Ckomm%5CSchiBunLwoHdbBankR_3%5Ccont%5CSchiBunLwoHdbBankR.37.gIVI.htm

6) Kähler L. Neumann A. Widerstreitende Interessen bei der Anwaltstreuhand, NJW 2016, 1121. S 1122-1123 / Die doppelnützige Treuhand in der Sanierung

7) Meyer J. Die Hinterlegung von Quellcodes und Prioritätsverhandlungen in der notariellen Praxis // RNotZ 2011, Heft 9, 385. URL: <https://docplayer.org/202627158-Die-hinterlegung-von-quellcodes-und-prioritaetsverhandlungen-in-der-notariellen-praxis.html>

Tarhonii Yu. European experience of legal regulation of the escrow account contract. Escrow account contract under the legislation of Switzerland and Germany.

Conference abstracts deal with the legal regulation of the escrow account contract under the legislation of Switzerland and Germany. Based on the analysis of the legislation of these countries and doctrinal approaches, the peculiarities of legal nature of this contract in European countries were investigated.

Keywords. Escrow account contract, sui generis, entrusted administration, entrusted account

ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Хлистік М. А.

Анотація. Автор акцентує увагу на тому, що з 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації в Україні було введено воєнний стан, в період дії якого юридично право громадян на доступ до правосуддя не обмежено, але фактично на окремих територіях та для значної кількості громадян України вирішити конфлікти шляхом звернення до судової системи стало значно складніше. Існує безліч негативних факторів, які впливають на оперативність та якість вирішення правових спорів у судах. В таких умовах досить ефективними та доступними можуть стати альтернативні (позасудові) способи вирішення правових спорів, зокрема медіація, яка позитивно зарекомендувала себе і в мирний час.

Ключові слова: медіація, правовий спір, воєнний стан.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації в Україні було введено воєнний стан, у умовах дії якого продовжує жити наша держава і сьогодні [1]. Відтоді значних змін зазнали усі сфери життя українського суспільства, у тому числі й правова система.

Стаття 55 Конституції України проголошує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [2]. Воєнний стан - це особливий правовий режим, який передбачає у тому числі «...тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3]. Проте відповідно до статті 64 Конституції України, права і свободи, передбачені статтею 55 Конституції України, не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Крім того у статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» наголошено про неприпустимість припинення в умовах воєнного

стану повноважень судів. Отже, юридично в період дії воєнного стану право громадян на доступ до правосуддя та захист їхніх прав та інтересів із застосуванням законних правових механізмів не обмежені, проте фактично на окремих територіях України вирішити конфлікти шляхом звернення до судової системи після 24 лютого 2022 року стало значно складніше, а інколи – практично неможливо. Хоча Законом і встановлено, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені, проте вже більше року вітчизняна судова система функціонує в особливих умовах. Існує безліч негативних факторів, які впливають на оперативність та якість розгляду справ: деякі судові органи припинили свою роботу або ж змінили місце розташування, є певні труднощі щодо дотримання правил підсудності, існують проблеми доказування та його фіксації в умовах воєнного стану та ряд інших проблемних питань, що суттєво обмежують право на судовий захист для значної кількості громадян України. В таких умовах досить ефективними та доступними можуть стати альтернативні (позасудові) способи вирішення правових спорів, зокрема медіація, яка позитивно зарекомендувала себе і в мирний час.

На сьогоднішній день медіація завдяки своїм перевагам (гнучкості, конфіденційності, добровільності, економії часу та фінансових ресурсів, орієнтованості на інтереси та потреби сторін, можливості проведення дистанційних зустрічей) є досить ефективним інструментом врегулювання спорів за участю посередника-медіатора між конфліктуючими сторонами. Медіація є корисною для вирішення багатьох конфліктів, особливо, там, де збереження хороших стосунків між сторонами та їхньої репутації є такими ж важливими, як і вирішення самого спору. Найефективнішим, на нашу думку, буде застосування медіації у період воєнного стану при врегулюванні корпоративних, господарських, трудових, сімейних та цивільних спорів, у тому числі й земельних.

Досить часто між партнерами по бізнесу, топ-менеджерами, між працівниками та представниками адміністрації підприємств виникають конфлікти, які негативно впливають на діяльність цих підприємств, атмосферу в трудовому колективі, прибутковість, а інколи призводять до краху бізнесу. В умовах воєнного стану, коли суб'єктам господарювання доводиться адаптуватися до нових умов діяльності та рятувати свій бізнес, врегулювання спорів у суді є не найкращим варіантом. У таких випадках тривалість та результативність вирішення конфліктних ситуацій відіграють важливу роль, тому саме звернення до кваліфікованого медіатора є найкоротшим і взаємовигідним шляхом до врегулювання спору. Крім того, в процесі медіації зберігається конфіденційність спору та знижуються ризики завдання шкоди репутації сторін конфлікту.

Внаслідок повномасштабного вторгнення країни-агресора катастрофічних втрат зазнає український агросектор. Згідно даних Центру досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки та Міністерства аграрної політики і продовольства України, лише за перші вісім місяців війни загальні збитки у сільському господарстві України сягнули 34,25 млрд. дол. США [4]. Була втрачена значна частина потужностей вітчизняного агросектора через знищення або викрадення техніки і готової продукції. Вочевидь, конфлікти між бізнес-партнерами в даних галузях є прогнозованими та неминучими, зокрема спори щодо невиконання зобов'язань за договорами поставки, зберігання, оренди тощо [5]. І для врегулювання таких конфліктів медіація може стати найкращим вибором.

Ще у довоєнний період застосування процедури медіації у сімейних та цивільних спрах було досить ефективним, а в умовах сьогодення послуги медіатора, тим паче, знадобляться у цих сферах. Сімейні спори, конфлікти між родичами чи сусідами – це завжди емоційно виснажливі та психологічно напружені процеси. На відміну від суду, який керується нормами права, основне завдання медіатора – допомогти сторонам спору зрозуміти їхні істинні інтереси та потреби, розкрити справжні причини конфлікту, після чого їм легше буде віднайти взаємоприйнятне рішення. У сьогоденнішніх реаліях медіація може застосовуватись у спрах про поділ майна подружжя у ситуації, коли майно зруйноване або залишилося на тимчасово окупованій території, перетин кордону після 24 лютого дитиною з одним із батьків без згоди на це іншого та, у випадку розлучення батьків, встановлення контакту із такою дитиною та способів участі у вихованні дитини, сплату аліментів, визначення місця проживання дитини тощо [5].

Навіть у воєнний період актуальними залишаються конфлікти у сфері земельних відносин. Зокрема, це спори щодо невиконання зобов'язань за договорами оренди земельних ділянок, про спадкування (у тому числі земельних ділянок), межові спори, спори щодо землеволодіння та землекористування, сторонами яких є внутрішньо переміщені особи та ін. І тут медіація може стати незамінним інструментом для врегулювання таких конфліктів.

Значною перевагою медіації перед судовим процесом є більша ймовірність виконання угод, прийнятих за результатами цієї процедури, ніж судових рішень. Однією із невирішених проблем в Україні залишається невиконання або значна затримка виконання остаточних національних судових рішень, особливо в примусовому порядку. У процесі медіації сторони спору самостійно приймають спільне взаємовигідне рішення, що, безумовно, сприяє підвищенню рівня добровільного виконання досягнутих домовленостей без застосування примусового виконання. Як свідчить статистика, у зарубіжних країнах, де медіація

уже достатньо довго практикується, відсоток виконання угод, укладених за результатами медіації, досить високий. Так, у Нідерландах 70% усіх угод виконуються протягом двох місяців. У Великобританії у 2005–2006 роках за допомогою медіаторів служби медіації Графства Манчестер було досягнуто домовленостей щодо «малих позовів» у 85% звернень, а 100% угод було виконано сторонами добровільно [6, с. 30-31].

Враховуючи сьгоднішні реалії умов воєнного стану правові спори набувають ще гостріших форм, а окремі конфлікти можуть не мати судової перспективи. Тому для вирішення таких суперечок сторони прагнуть не вести «війн» у судах, а якомога швидше та безболісніше вирішити спір у позасудовий спосіб і при цьому, як правило, ще й зберегти хороші стосунки між собою. І саме процедура медіації може ефективно допомогти у врегулюванні правових конфліктів, максимально знизивши додаткові емоційно травмуючі впливи, яких і так досить багато в умовах війни.

Список використаних джерел:

- 1) Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#>
- 2) Конституція України: станом на 01 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- 3) Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#>
- 4) Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України. *Київська школа економіки*: веб-сайт. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/11/Losses_report_issue2_ua.pdf
- 5) Йосипенко С. Врегулювання спорів у воєнний час: медіація як ефективний спосіб. *Interfax-Україна інформаційне агентство*: веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/843899.html>
- 6) Про медіацію, або як швидко вирішити конфлікт, не звертаючись до суду: збірник статей / за ред.: Г. Єрмоєнко, О. Тронько. Київ, Український Центр Медіації при Києво-Могилянській Бізнес Школі, 2021. 124с. URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/about_mediation_or_how_to_resolve_a_conflict_without_going_to_court/

Khlystik M. Resolution of legal disputes under the conditions of martial state.

The author emphasizes the fact that since February 24, 2022, in connection with the military aggression of the Russian Federation, martial law was introduced in Ukraine, during which the legal right of citizens to access to justice is not limited, but in fact in certain territories and for a significant number of Ukrainian citizens to resolve conflicts by turning to the court system has become much more difficult. There are many negative factors that affect the efficiency and quality of resolving legal disputes in courts. In such conditions, alternative (out-of-court) ways of resolving legal disputes can become quite effective and accessible, in particular mediation, which has proven itself positively even in peacetime.

Keywords: mediation, legal dispute, martial law.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юзинкевич К. Р.

Анотація. У тезах розглядаються особливості реалізації права на свободу пересування в умовах воєнного стану, яке передбачене Конституцією України та цивільним законодавством України.

Ключові слова: цивільне право, право на свободу пересування, воєнний стан, Цивільний Кодекс України, цивільне законодавство.

Перш за все, слід зазначити, що відповідно статті 33 Основного Закону кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Дане положення також встановлене частиною першою статті 313 Цивільного Кодексу України, де вказано, що кожна фізична особа має право на свободу пересування. Крім того, згідно зі статтею 13 «Загальної декларації прав людини» кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави [1, 2, 3].

Актуальним є питання щодо можливості реалізації цього права в умовах воєнного стану, який було введено у зв'язку з військовою агресією росії проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Статтею 3 Указу визначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України. Можливість обмеження права на свободу пересування передбачена і у частині четвертій статті 313 Цивільного Кодексу, а саме у випадках встановлених законом.

Аналізуючи науково-практичний коментар до цієї статті можемо визначити такі підстави обмеження права на свободу пересування:

1) якщо цього потребують інтереси державної безпеки (наприклад, заклади пенітенціарної системи);

2) охорони громадського порядку (наприклад, оголошення військового чи надзвичайного стану);

3) життя та здоров'я людей (наприклад, епідемії, епізоотії) [4, 5].

Отже, законодавець вбачає обмеження права на свободу пересування у зв'язку з введенням воєнного стану правомірним. Оскільки, з погляду на неведене вище, у даній ситуації обмеження права з метою захисту інших невідчужуваних прав людини, обмеження, яких чинне цивільне законодавство і Конституція у жодному разі не дозволяють.

Одразу виникає питання ким може бути обмежене дане право? Відповідно до пунктів 6 та 7 частини 1 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військово командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства...» [6].

Варто підкреслити, що на даний момент, у зв'язку із веденням воєнного стану, забороняється виїзд за кордон військовозобов'язаним жінкам і чоловікам віком від 18 до 60 років відповідно до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». А сам перетин врегульовано Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57 Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» [7, 8, 9].

Таким чином, Цивільним законодавством України передбачена можливість обмеження особистого немайнового права щодо свободи перетину кордону і пересування. Такі обмеження вводяться задля охорони суспільного порядку, а також і задля охорони і захисту інших невідчужуваних прав громадян, які не можуть бути обмежені за жодних умов. В умовах воєнного стану громадяни в пошуках безпечного місця, тікаючи із зони активних бойових дій мають право перетину кордону на спрощених підставах, але законом встановлюються обмеження для певних груп військовозобов'язаних осіб, які на період дії воєнного стану лише за виняткових обставин мають право перетину кордону. У зв'язку з цим питання заборони перетину кордону є особливо дискусійним в сучасних умовах та щодо нього немає однозначного трактування.

Список використаних джерел:

- 1) Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
- 2) Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- 3) Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- 4) Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 14 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
- 5) Науково-практичний коментар до ст. 313 Цивільного кодексу України. URL: <http://www.jurists.org.ua/civil-law/2905-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-313-civlnogo-kodeksu-ukrayini.html>
- 6) Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- 7) Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21.01.1994 р. № 3857-XII : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>
- 8) Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
- 9) Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. N 57 і від 29 грудня 1995 р. N 1074 : Постанова Каб. Міністрів України від 17.04.2008 р. № 360 : станом на 7 берез. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2008-п#Text>

Yuzynkevich K. Features of the exercise of the right to freedom of movement under the conditions of martial state.

The theses consider the peculiarities of the realization of the right to freedom of movement in the conditions of martial law, which is provided for by the Constitution of Ukraine and the civil legislation of Ukraine.

Keywords: civil law, right to freedom of movement, martial law, Civil Code of Ukraine, civil legislation.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНАЛІСТИКА, КРИМІНОЛОГІЯ

ЗАСОБИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ

Базилян Д. І.

Анотація. Здійснено аналіз методів і принципів для зменшення ризиків стати жертвою злочину. Охарактеризовано засоби віктимологічної профілактики, наведено приклади їх застосування, розглянуті думки науковців з цього питання.

Ключові слова: віктимологічна профілактика; правове виховання і освіта, індивідуальна профілактика віктимності, заходи допомоги і переконання.

В сучасному світі жертві злочину не приділяється значної уваги. В більшості випадків кримінологи шукають нових заходів впливу саме на осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. У цій статті ми спробуємо охарактеризувати засоби віктимологічної профілактики злочинності.

Віктимологічна профілактика – це комплекс державних та індивідуальних заходів, що спрямовані на запобігання, усунення різних факторів, ситуацій та обставин, які формують можливість стати жертвою того чи іншого злочину [1, с. 167].

Такі вчені як Закалюк, Литвинов, Мінська, Джужа, Рибальська, Антонян, Міньковський та інші займалися дослідженнями у галузі віктимологічної профілактики, пропонуючи нові ідеї, та запроваджуючи методи і способи запобігання стати жертвою. Необхідно зазначити, що науковці Франк і Коновалов вважають, що віктимологічна профілактика направлена в першу чергу на зниження потенційної віктимності людини. Для цього проводяться спеціальні заходи для окремих груп населення [1, с. 168].

Одним з найважливіших засобів віктимологічної профілактики є правове виховання. Зазвичай жертвам притаманна юридична неосвіченість, і тому вони стають потерпілими від злочинів. Суб'єктами, які здійснюють таку діяльність можуть бути працівники правоохоронних органів. Вони часто виступають з лекціями, в яких наголошують бути пильнішими, звертати увагу на ситуації, що мають віктимний характер та критично ставитися до своїх вчинків. Для населення з підвищеною віктимністю проводять роз'яснювальні бесіди. До уваги беруть дані про осіб, щоб поширювати інформацію про способи вчинення злочинів, які розраховані на довірливих і легкодоступних жертв [2, с. 130].

Наступним засобом є індивідуальна віктимологічна профілактика. Її

основне завдання – це виявлення осіб, у яких підвищена віктимність і проведенні з ними виховних заходів для зниження ризику стати жертвою злочину. Суб'єктами, які їх проводять можуть бути працівники правоохоронних заходів, загальнодержавні органи влади і місцевого самоврядування та інші. Але варто зауважити, що спеціальних методик для виявлення осіб з підвищеною віктимністю майже немає. Тому з жертвами, зазвичай, проводять лише захисно-виховні бесіди. Індивідуальна віктимність жертв проявляється не однаково, все залежить від виду злочинного посягання. Наприклад, якщо це дрібна кишенькова крадіжка - легковажна поведінка жертви. У випадках з шахрайством може бути провокуюча чи аморальна поведінка [2, с. 132].

В контексті цього питання варто додати, що для зниження потенціалу віктимності осіб є розроблена програма корекції віктимності громадян. Вчені виділили 2 форми: рання та безпосередня. Наприклад, коли особа веде себе легковажно у громадських місцях, демонструє чи розповідає про вміст свого гаманця або ж про її багатства, то необхідно припинити таку віктимну поведінку. Особа не контролює ситуацію, в якій знаходиться і наражає себе на небезпеку. В таких умовах застосовується безпосередній профілактичний вплив, коли особа є близькою до того, щоб стати жертвою злочину.

Для застосування ранньої профілактики, наприклад, можна попередньо збирати інформацію про мешканців району, що можуть стати жертвами квартирних крадіжок, через своє фінансове становище і не дотримання заходів безпеки. Такий засіб передбачає значний інтервал у часі між скоєним злочином і визначенням для людини зі злочинним наміром виявити майбутню жертву [2, с. 132].

Правова освіта населення є ще одним важливим засобом віктимологічної профілактики. Вона передбачає вивчення законів які регулюють цивільні, кримінальні, господарські та сімейні правовідносини. Це допоможе людині уникнути потенційної можливості стати жертвою.

Професор Джужа виокремлює заходи допомоги та переконання. Створення і організація центрів психологічного і соціального впливу на людей, консультаційних пунктів відносяться до заходів допомоги. Їх основною метою є проінформувати населення про способи захисту від можливих злочинів. З громадянами проводять індивідуальні чи колективні консультації, на яких прогнозують їх поведінку, і намагаються виявити та зменшити віктимологічні якості. На нашу думку, це є досить важливо, адже людям надають соціально-психологічну допомогу для запобігання стати жертвою злочину [3, с. 19].

Заходи переконання створюються для того, щоб пояснити як не стати жертвою чи захистити своє майно. Як приклад, можна вести бесіди, на яких

пропагандувати використовувати технічні засоби для особистої безпеки, встановлювати сигналізацію на нерухоме чи рухоме майно. Також віктимологічна профілактика спрямована на попередження пияцтва, бо часто трапляється, що умовою вчинення злочину є сп'яніння жертв [3, с. 20].

Ми дійшли висновку, що потрібно більше запозичувати закордонного досвіду віктимологічної профілактики. Так у багатьох країнах створюються органи для координації запобігання злочинам – Національні ради. Їх функціями є співробітництво із засобами масової інформації, розроблення програм для профілактики кримінальних правопорушень, проводиться навчальна підготовка серед населення. Превентивні засоби спрямовуються або на потенційну жертву, або на злочинця. В Німеччині ведеться робота, направлена на консультацію громадян, пояснюються дії, що допоможуть вберегтися від осіб із злочинними намірами, безкоштовно поширюють поради поліції, як не стати жертвою. У Великобританії населення залучають до патрулювання, видають спорядження: кийки, засоби радіозв'язку. Така діяльність ставить за мету покращити моральну підтримку суспільства [4, с. 60].

Віктимологічна профілактика в Україні не є широковідомою. Тому, ми хочемо запропонувати такі способи її поширення. Потрібно залучати громадян до співпраці з поліцією. Це буде мати позитивний вплив, адже особа відчуватиме безпеку і знизить свій страх перед злочинцями. Можна створити контрольні пости, у визначених зонах підвищеної криміногенної активності. Їх метою буде виявлення підозрілих осіб. Особливо це актуально вночі. Існування окремого нормативного акту також буде не зайвим. Основними положеннями стануть такі тези: обмеження тримання зброї у громадян, посилення пропаганди, направленої на зниження насильності, припинення расової чи культурної ворожнечі. Для дозволу цивільним патрулювати необхідно створити тести, для виявлення психологічного і емоційного стану особи. Адже, теоретично, майбутній злочинець теж може проявити бажання стати пліч-о-пліч з правоохоронними органами. Цього варто уникнути.

Також ми вважаємо, що для правильного використання віктимологічної профілактики, потрібно застосовувати такі основні принципи:

1) гуманізм та справедливість – для захисту законних інтересів осіб, які зазнали збитків через скоєні проти них злочини;

2) законність – адже без знання головних нормативних актів і з відсутністю дотримання вимог законодавства віктимологічна профілактика буде впроваджуватися повільніше;

3) достатність і своєчасність – для того, щоб використовувати заходи впливу ще на ранньому етапі виникнення віктимності;

4) комплексність – тобто поєднання заходів правового, психологічного, соціального характеру. Бо кожен окремий засіб, не може якісно вплинути на особу.

Отже, віктимологічна профілактика є дуже важливим напрямком для протидії злочинності. Вона дає змогу захистити людей і зменшити ймовірну кількість жертв злочину. На жаль, віктимологічна профілактика не дуже поширена в Україні, але із запозиченням досвіду країн демократичного світу, та впровадженням охарактеризованих вище заходів, можна зменшити віктимність особи, тобто її схильність стати жертвою злочинних посягань.

Список використаних джерел:

1. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2017. 308 с.
2. Кримінологічна віктимологія: Посібник / За заг. ред. професора О. М. Джужі. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 416 с.
3. Джужа О. М. Щодо проблем віктимологічної безпеки в Україні / О. М. Джужа // Вісник Кримінологічної асоціації України. 2011. № 4. С. 24-30.
4. Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів [Текст] : тези доповідей круглого столу. (Київ, 29 квітня 2014 року) / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 215 с.

Basilyan D. Means of victimological prevention of crime.

The analysis of methods and principles for reducing the risk of becoming a victim of crime was carried out. Means of victimological prevention are characterized, examples of their use are given, and opinions of scientists on this issue are considered.

Keywords: *victimological prevention; legal upbringing and education, individual prevention of victimization, assistance measures and persuasion.*

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Богданова А. О.

Анотація. Стаття присвячена проблемі суб'єкта кримінального правопорушення. Зокрема, розглянуто питання про регламентацію віку кримінальної відповідальності за законодавством зарубіжних країн. Досліджено кримінальне законодавство окремих європейських та інших країн, яке регламентує встановлення нижньої вікової межі кримінальної відповідальності.

Ключові слова: Суб'єкт, кримінальне правопорушення, вік кримінальної відповідальності, законодавство зарубіжних країн, мінімальний вік кримінальної відповідальності.

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до чинного Кримінального кодексу України, може наставати кримінальна відповідальність. Вік кримінальної відповідальності є обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення. За загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років (ч. 1 ст. 22 КК України). За вчинення кримінальних правопорушень, вичерпний перелік яких визначений ч. 2 ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 14 років.

Встановлення законодавцем нижньої вікової межі кримінальної відповідальності залежить від багатьох факторів: рівня розумового розвитку неповнолітньої особи, відповідного рівня правової свідомості, спроможності оцінювати як фактичну сторону вчинків, так і їх соціальну значимість, суспільної небезпечності та високого рівня відповідних кримінальних правопорушень. Ці фактори у поєднанні із історико-правовими традиціями кримінально-правового регулювання у тій чи іншій країні, обумовлюють суттєві відмінності у питанні регламентації мінімального віку кримінальної відповідальності. Так, за законодавством Ємену, Єгипту, Ірландії, Лівану, Швейцарії, нижня вікова межа кримінальної відповідальності становить 7 років, в Ізраїлі, окремих штатах США – 9 років, в Англії, Австралії, окремих штатах США – 10 років [1, с. 281].

У Туреччині вік настання кримінальної відповідальності – 11 років. Неповнолітні з 11 до 18 років підлягають кримінальній відповідальності лише за злочини, за які передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на термін більше 1 року чи більш суворе покарання. КК Туреччини встановив подвійний поріг кримінальної відповідальності неповнолітніх: особи у віці 11 років, але які не досягли 15 років не підлягають кримінальній відповідальності, якщо вони є неосудними, при умові вчинення діяння, покарання за яке не перевищує 1 року позбавлення волі [2, с. 62-63].

Мінімальний вік кримінальної відповідальності з 13 років встановлений законодавством Узбекистану, у кодексах багатьох штатів США, у 14 років – у Норвегії, Болгарії, Німеччині, Японії, більшості країн СНД, у 15 років – у Швеції, Данії, Фінляндії тощо.

У Франції встановлено мінімальний вік кримінальної відповідальності у 13 років. Вперше французький законодавець зафіксував нижню вікову межу кримінальної відповідальності ще законом 1912 року, характеризуючи вік 13 років як вік абсолютної неосудності. Окрім того, особам, які не досягли 16-річного віку,

не може бути призначене покарання у вигляді позбавлення волі. Потрібно звернути увагу на той факт, що Кримінальний кодекс Франції не врегульовує питання кримінальної відповідальності неповнолітніх, тому що не вважає суб'єкта злочину складовою частиною складу злочину, а отже, відносить поняття до морального елемента злочинного діяння [3, с. 87].

Особливості регламентації віку кримінальної відповідальності у Німеччині полягають у тому, що цей вік визначається не КК ФРН, а Законом про відправлення правосуддя у справах неповнолітніх від 4 серпня 1953 року (у редакції 1974 року) і встановлюється на рівні 14 років. У КК ФРН міститься лише розпорядження про те, що неосудним є той, хто при здійсненні діяння ще не досяг чотирнадцяти років (§ 19). У німецькому праві розрізняється декілька категорій молодих правопорушників: від 14 до 16 років, від 16 до 18 років і від 18 до 21 року. Остання група є категорією «молодих дорослих». Для неповнолітніх першої категорії діє принцип кримінальної невідповідальності. Якщо вони здійснюють суспільно небезпечні діяння, до них застосовуються виховні заходи згідно із законом про суспільну допомогу 1961 року [4, с. 6].

Друга категорія неповнолітніх підлягає кримінальній відповідальності за названим вище Законом 1953 року. Проте останній може бути застосований і до третьої категорії осіб, якщо судом буде встановлено, що під час здійснення злочинного діяння така особа за своїм розумовим і етичним розвитком відповідала віковій групі 14-18 років, або якщо правопорушення за своїм характером є типово молодіжним (§ 105-112 Закону 1953 року) [4, с. 6].

Специфічним є вирішення питання про встановлення віку кримінальної відповідальності за КК Республіки Польща, за яким загальний вік кримінальної відповідальності складає 17 років. Проте, у Кодексі міститься положення про те, що особи, які досягли 15 років, можуть нести кримінальну відповідальність за такі злочини, як посягання на життя Президента Республіки Польща, просте і тяжке вбивство, умисне спричинення тяжкої шкоди здоров'ю та інші, перелік яких міститься в § 2 ст. 10 КК Республіки Польща. При цьому притягнення неповнолітнього у віці від 15 до 17 років до кримінальної відповідальності має бути визнано «необхідним заходом» з урахуванням усіх обставин справи, рівня розвитку такої особи, його особистих особливостей, умов життя, раніше застосованих виховних або виправних заходів [4, с. 7-8].

У кримінальному праві Республіки Польща виділяються три вікові групи неповнолітніх, для яких, у разі здійснення ними злочинів, передбачені різні правові наслідки. Перша група - особи, що не досягли 15 років, кримінальна відповідальність яких виключається. Друга група - підлітки у віці від 15 до 17 років. Вони можуть підлягати кримінальній відповідальності і бути засудженими

за ряд злочинів, перелік яких даний в КК Республіки Польща. Разом з тим при засудженні таких осіб суд призначає їм скорочене покарання в межах 2/3 максимальної межі санкції, встановленої для дорослих, крім того, з урахуванням неповнолітнього віку винуватих суд має право удатися до надзвичайного пом'якшення покарання. Третя група - особи у віці від 17 до 18 років, які можуть бути покарані за будь-який злочин, передбачений КК Республіки Польща. Проте, цим особам можуть бути призначені виховні або виправні заходи, що не відносяться до покарання, або лікування, якщо це обумовлено обставинами справи, рівнем розумового або психічного розвитку винуватої особи, умовами життя і ін. (§ 4 ст. 10 КК Республіки Польща) [4, с. 7-8].

Кримінальна відповідальність з 14 років передбачена у законодавстві багатьох країн. Зокрема, це Албанія, Болгарія, Естонія, Італія, КНР, Латвія, Литва, Молдова, Японія, більшість країн СНД, з 15 років – у Данії, Норвегії, Швеції, Фінляндії.

В Іспанії встановлений достатньо високий загальний вік кримінальної відповідальності: 18 років. Разом з тим неповнолітні, що скоїли злочин, також можуть притягатися до кримінальної відповідальності - за спеціальним Законом про кримінальну відповідальність неповнолітніх (ст. 19 КК Іспанії) [5].

Отже, у середньому, нижня межа віку кримінальної відповідальності встановлена у віці від 10 до 16 років. При цьому, у більшості європейських країн мінімальний вік кримінальної відповідальності встановлений з 14 років.

Список використаних джерел:

- 1) Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: *Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак.закл. вищ. освіти*. Видання 2-ге, змінене та доповнене. Львів, 2019.
- 2) Уголовный кодекс Турции. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 374 с.
- 3) Сергатий М. О. Визначення віку кримінальної відповідальності у кримінальному праві зарубіжних країн. *Держава та регіони. Сер. Право*. 2012. Вип. 2. С. 238-242.
- 4) Вереша Р. В. Суб'єкт злочину: *науково-практичний посібник*. К.: Алерта, 2014. 44 с.
- 5) Criminal Code of Spain (CHAPTER II, Article 19). URL: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documentos/Criminal_Code_2016.pdf

Bogdanova A. Regulation of the age of criminal responsibility according to the legislation of foreign countries.

The article is devoted to the problem of the subject of a criminal offense. In particular, the issue of regulating the age of criminal responsibility under the laws of foreign countries was considered. The criminal legislation of certain European and other countries, which regulates the establishment of the lower age limit of criminal responsibility, was studied.

Keywords: Subject, criminal offense, age of criminal responsibility, legislation of foreign countries, minimum age of criminal responsibility.

УЧАСТЬ АДВОКАТА В МЕДІАЦІЇ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Бойчук О. П., Троць Д. В.

Анотація: У тезах розкрито роль адвоката в процесі медіації. Окрім того, проаналізовано переваги участі адвоката в медіації, зокрема його здатність допомогти сторонам зрозуміти їх права та обов'язки, забезпечити конфіденційність та незалежність процесу та підготувати сторони до медіації.

Ключові слова: адвокат, медіатор, медіація, конфлікт сторін, захист прав.

У сучасному світі, вирішення конфліктів стає все більш актуальною проблемою. Зі зростанням кількості спорів та суперечок, люди все частіше звертаються до медіації – процесу вирішення конфліктів, який ґрунтується на добровільній угоді сторін, де незалежна третя особа (медіатор) допомагає сторонам знайти спільний шлях до компромісу. У такому процесі, роль адвоката може бути визначальною, тому що він може забезпечити захист прав та інтересів свого клієнта, а також допомогти сторонам зрозуміти їх права та обов'язки.

Відповідно до проекту Закону України «Про медіацію», медіація – альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу, самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора [1].

Медіатор – це особа, яка відповідає вимогам, що встановлені законом та угодою про медіацію, та має статус медіатора згідно із законодавством, та яку сторони спору вибрали для проведення медіації.

Виконання ролі медіатора адвокатом відрізняється від інших осіб, таких як конфліктологи, психологи та соціологи, оскільки адвокат є професійним юристом, який надає правову допомогу та несе відповідальність за свої дії та невиконання обов'язків, включаючи порушення адвокатської таємниці [2].

Зокрема, А. М. Панасюк вказує на наступні особливості:

1) Адвокат має особливу предметну сферу діяльності, пов'язану з глибоким всебічним аналізом протиріч та відносин у конфліктах різних предметних

категорій.

2) Адвокат має особливу роль незалежного та неупередженого посередника, який допомагає сторонам у пошуку взаємоприйнятних та взаємовигідних умов для припинення спору.

3) Медіація є особливою процедурою, в рамках якої може здійснюватися адвокатська діяльність, а місце адвоката-медіатора в цій процедурі має свої особливості [3].

Аналізуючи особливості правового статусу адвоката, можна зробити висновок, що адвокат може брати участь у процесі медіації в різних ролях, зокрема:

1) як нейтральний посередник (медіатор), який допомагає сторонам знайти компроміс та укласти угоду щодо врегулювання спору;

2) як консультант однієї зі сторін, який надає юридичну допомогу у вирішенні розбіжностей;

3) як представник однієї зі сторін під час підготовки та проведення медіації, допомагає їй висловити свої інтереси та позицію [4].

Одним із головних завдань адвоката в медіації є забезпечення конфіденційності та незалежності процесу. Він повинен дотримуватися етичних стандартів та правил медіації, що встановлені законодавством країни, в якій проходить процес.

Окрім того, адвокат може допомогти сторонам підготуватися до медіації, включаючи підготовку документів та аргументів, що будуть використані на процесі. Він також може надати сторонам поради щодо їх прав та обов'язків, а також щодо того, як найкраще висловити свої інтереси та позицію. Участь адвоката в медіації може зменшити ризик зіткнення сторін та допомогти знайти оптимальне рішення для обох.

Науковці також розглядають інші позитивні фактори, що свідчать про те, що саме адвокати є ідеальними кандидатами для посади медіатора. Це пояснюється тим, що: захисники можуть надавати сторонам спору кваліфіковану юридичну допомогу у розробці конструктивної та законної угоди, яку можна буде виконати; адвокат-медіатор може розширити правові ресурси сторін, допомігши їм досягти взаємно вигідних умов; він повинен дотримуватися високих стандартів професійної етики адвокатури; буде діяти закон, котрий передбачатиме гарантії збереження адвокатської таємниці та професійної незалежності адвоката-медіатора, що є важливим для забезпечення конфіденційності медіації [3].

Зауважимо, що адвокат, приймаючи участь у проведенні процедури медіації та сприяючи сторонам в пошуку взаємоприйнятних та взаємовигідних умов урегулювання спору, виконує особливу роль. Зокрема, під час медіації, на відміну

від судочинства, діяльність адвоката як посередника буде полягати у наданні допомоги з питань проведення та безпосередньому сприянні у проведенні процедури посередництва усім сторонам правового спору на рівних засадах, а не виключно у наданні професійної допомоги лише одній із сторін конфлікту [4].

Ще однією особливістю участі адвоката у процесі медіації є те, що на відміну від класичної моделі, де медіатори є нейтральними сторонами, адвокат-медіатор має забезпечити дотримання законності у вирішенні конфлікту. Це означає, що усі домовленості повинні відповідати вимогам законодавства, не порушувати права та інтереси третіх осіб. Крім того, адвокат-медіатор повинен допомогти кожній зі сторін усвідомити наслідки прийнятих рішень [5].

Отже, адвокат повинен дотримуватися етичних стандартів та правил медіації, щоб забезпечити рівність між сторонами та довіру до процесу.

Одним з найбільших викликів для адвоката в медіації є забезпечення балансу між захистом інтересів свого клієнта та допомогою сторонам знайти компроміс. Однак, вірна підготовка до процесу та дотримання етичних стандартів можуть допомогти адвокату досягти успіху в медіації та допомогти сторонам досягти спільного рішення.

У загальному, участь адвоката в медіації може бути важливим фактором в успішному вирішенні конфлікту, тому важливо розуміти його роль та відповідальність в цьому процесі. Забезпечення прав та інтересів сторін та створення сприятливого середовища для пошуку компромісів є головною метою медіації, а участь адвоката може допомогти досягнути цієї мети.

Список використаних джерел:

1. «Про медіацію» Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Ремескова Ю. О. Медіація як особливий вид адвокатської діяльності в Україні // Актуальні проблеми судового права : матеріали міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. І. Є. Марочкіна (м. Харків, 30 жовт. 2015 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. С. 90.
3. Панасюк А. М. Участие адвоката в урегулировании юридических споров посредством медиации: дис.канд. юр. наук. Москва, 2011. 269 с.
4. Маленко О. В. Участь адвоката в процедурі медіації, як новий напрямок в адвокатській діяльності. // УДК 347.965.42. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2019/15.pdf
5. Перепельченко А. Медіація в адвокатській діяльності. URL: <https://prikhodko.com.ua/ua/mediatsiya-v-advokatskiy-diyalnosti/>

Boychuk O., Trots D. Participation of a lawyer in mediation: basic provisions.

This article examines the importance of the role of a lawyer in the mediation process. In addition, the advantages of the lawyer's participation in mediation are analyzed, in particular, his ability to help the parties understand their rights and obligations, ensure confidentiality and independence of the process, and prepare the parties for mediation.

Keywords: lawyer, mediator, mediation, conflict of parties, protection of rights.

МАРОДЕРСТВО ЯК НОРМА У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Волкова К. В.

Анотація: В даній статті досліджено особливості відповідальності за мародерство як за кримінальне правопорушення у Кримінальному Кодексі України з огляду на збройну агресію Росії проти України та введення воєнного стану. У статті проаналізовано поняття, суть, ознаки та обґрунтованість посилення відповідальності такої норми у Кримінальний Кодекс України.

Ключові слова: воєнний стан, кримінальний кодекс, мародерство, кримінальна відповідальність.

24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне вторгнення в Україну збройних сил Російської Федерації. З початком війни Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 було введено воєнний стан, відповідно до якого запроваджено заходи, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [1].

Воєнний стан також зумовив посилення відповідальності за суспільні небезпечні діяння та здійснення більшого контролю та уваги з боку держави на протиправну поведінку суспільства.

Термін «мародерство» історично виник у епоху Тридцятирічної війни і його пов'язують з ім'ям одного з двох відомих командирів, що носили прізвище Мероде і брали участь у Тридцятирічній війні: із німцем, генералом графом Іоганном Мероде. Ця війна була першим загальноєвропейським конфліктом за участю більшості держав тодішньої Європи. На даний історичний період, мародерство визначали як, незаконне привласнення чужого майна, використовуючи безкарність в окремих трагічних ситуаціях, наприклад, під час природних катастроф або бойових дій.

Історично мародерство — характерне для більшості агресивних воєнних дій у різні епохи. Його глибинним витоком є стійка матеріально-фінансова мотивація

виконавців наказів, зорієнтованих на захоплення території, матеріальних цінностей, ліквідацію живої сили країни-противника [2].

Вперше в історії правове визначення та заборона мародерства були прописані в Гаазькій конвенції 1907 року (Гаазькі конвенції про закони та звичаї війни 1899 і 1907 років). Крім того, Женевськими конвенціями про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року та Додатковими протоколами до них від 8 червня 1977 року забороняється пограбування загиблих, а також їх місць поховань [3].

Дане питання досліджувалось такими вченими, як Шемшученко Ю., Онацький Є., Кот С, але воно є дискусійним і потребує подальшого дослідження.

Шемшученко Ю. розглядає мародерство як – приховане або відкрите викрадення на полі бою речей у вбитих і поранених, здійснене військовослужбовцями, що належать до особового складу власних Збройних Сил держави або союзних військ, або до армії противника. Також, викрадення речей у поранених під час евакуації до тилкових районів [4]. У міжнародному праві під мародерством розуміють більш широке тлумачення яке включає також, пограбування мешканців території ворога й розглядається як воєнний злочин міжнародного характеру [5, с. 35].

Онацький Є. визначив особу цього суспільно небезпечного діяння, а саме мародер – солдат-грабіжник, що обкрадає вбитих і ранених на полі бою; також здеморалізований солдат, що грабує мирне населення під час війни [6].

Кот С. розглянув у своїй праці мародерство як фактор розграбування, вивезення та знищення культурних цінностей на окупованій території України під час Другої світової війни. Як приклад можу навести історичну подію на початку липня 1943 р., де гебітскомісар Полтави зайняв під свою квартиру будинок меморіального музею В. Короленка, після чого розграбував усі музейні експонати. [5, с. 35].

Згідно з українським кримінальним законодавством (стаття 432 ККУ) мародерство – військове кримінальне правопорушення, суть якого полягає у викраденні на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених [7].

Розглянемо основні ознаки кримінального правопорушення, як мародерства:

1) Чітка локація місця вчинення такого суспільно небезпечного діяння – викрадення майна на полі бою (зона яка знаходиться під обстрілами військ);

2) Викрадення особистих речей (які не можуть бути використані для ведення військових дій), що знаходяться при поранених чи вбитих.

Вказане діяння відноситься до 19 Розділу Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Згідно із Законом України «Про

внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», законодавець посилив відповідальність, а саме у санкції статті 432 Кримінального Кодексу України слово «трьох» замінили словом «п'яти».

Кримінальна відповідальність за мародерство передбачена у вигляді позбавлення волі від п'яти до десяти років. Обумовленість введення жорсткіших покарань пояснюється необхідністю посилення контролю держави за протиправною поведінкою громадян у нестабільній ситуації воєнного часу. Крім того, мародерством та іншими злочинами на території України займаються військові Російської Федерації, грабуючи магазини та домівки людей. Згідно з нашим законодавством, за кримінальні правопорушення, вчинені на території України, іноземні громадяни несуть кримінальну відповідальність в Україні [8].

Ознайомившись з пропозиціями трактування даного терміну, можемо сказати що кожне визначення має одну фундаментальну основу такого поняття а саме, привласнення чужого майна вбитих і поранених в умовах бойових дій.

Отже, ми погоджуємося з визначеннями зазначеними термінами вказаних вчених, оскільки вони дали досить обґрунтовано пояснюють цей термін спираючись на історичний період проведення свого дослідження. Основні ознаки залишаються незмінними, не дивлячись на широкий відрізок часу з початку започаткування і до наших днів. Підсумовуючи можемо сказати, що таке посилення відповідальності у Кримінальному Кодексі було задля контролю та попередження вчинення даного кримінального правопорушення. Причиною цього стала збройна агресія Росії та введення воєнного стану, що послугувало посилення відповідальності за вказане кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел:

- 1) Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 14 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
- 2) Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. URL: <https://leksika.com.ua/16801028/legal/maroderstvo>.
- 3) Не всі злочини проти власності, що вчиняються під час воєнного стану, є мародерством – суддя ККС ВС Ольга Булейко. Судова влада України : веб-сайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1289628/> (дата звернення: 08.10.2022).
- 4) Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. URL: <https://leksika.com.ua/16801028/legal/maroderstvo>.

5) Сергій КОТ Мародерство як фактор розграбування, вивезення та знищення культурних цінностей на окупованій території України під час Другої світової війни (1941-1944 рр.) / Забута спадщина. Забута спадщина - портал про переміщені та втрачені історичні і культурні цінності України / Забута спадщина. URL: <http://lostart.org.ua/ua/research/281.html>

6) Онацький Є. Українська мала енциклопедія : 16 кн. у 8 т. / проф. Буенос-Айрес, 1960. Т. 4, кн. VII : Літери Ле-Ме. С. 921. 1000 екз. URL: http://encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/use/second_book/part2.pdf.

7) Кримінальний Кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

8) Олександра Кознова. Відповідальність за мародерство та інші злочини, скоєні під час воєнного стану | Think brave. Think brave | Останні новини бізнесу України. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210344_vdpovdalnst-zamaroderstvo-ta-nsh-zlochini-skon-pd-chas-vonnogo-stanu

Volkova K. Robbery as an article in the criminal code of Ukraine.

This article examines the peculiarities of responsibility for looting as a criminal offense in the Criminal Code of Ukraine in view of Russia's armed aggression against Ukraine and the introduction of martial law. The article analyzes the concept, essence, signs and rationale of increasing the responsibility of such a norm in the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: martial law, criminal code, looting, criminal liability.

ТЕНДЕНЦІЇ РОСТУ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Гетманчук М. В.

Анотація. У статті досліджується проблема реалізації росту та протидії кіберзлочинності. На підставі аналізу положень, національного законодавства, міжнародних договорів та кримінальної доктрини, виділені основні елементи цієї тенденції та сформульовані усі визначення, поняття, тлумачення та висновки.

Ключові слова: кіберзлочинність, протидія, причини кіберзлочинності, заходи кіберзлочинності, кіберзлочин, шахрайство, кібератака, шпигунство.

На сучасному етапі розвитку суспільних, культурних та економічних відносин в Україні особливої уваги потребує ціла низка питань у сфері протидії кіберзлочинності. Кримінально-протиправні діяння у визначеній сфері зростає не лише кількісно. Такі кримінальні правопорушення стають дедалі більш складними, зростає рівень їх антисоціальної спрямованості. Даний вид

кримінального правопорушення завдає шкоди не тільки економіці нашої держави, а й державному ладу. Кіберзлочини можуть включати хакерські атаки на веб-сайти, крадіжки особистої інформації, фішингові атаки, віруси та шкідливі програми, які можуть завдати шкоди користувачам та організаціям [1].

Тенденції розвитку кіберзлочинності полягають у тому, що злочинці все частіше використовують нові технології та способи атаки, вдосконалюють свої методи обходу захисту та намагаються здійснювати атаки в більш високому масштабі. Крім того, ростуть мотивації злочинців, що можуть бути як фінансовими, так і політичними, а також злочинці намагаються впливати на вибори, підривати державну безпеку та зламувати інформаційні системи [1].

Проблематика боротьби та подолання кіберзлочинності виступає об'єктом дослідження таких вчених, як: Н. Андерсон, В. Бурячок, А. Козловські, Е. Старостіна, А. Щетилов та ін [3].

Кіберзлочинність – це сукупність кримінальних правопорушень, які вчиняються у віртуальному просторі (інформаційний простір, в якому знаходяться відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси, представлені в математичному, символічному або в будь-якому ін. вигляді або відомості, що зберігаються в пам'яті будь-якого фізичного або віртуального пристрою, а також іншого носія, спеціально призначеного для їх обробки, зберігання і передачі в просторі) за допомогою комп'ютерних систем або шляхом використання комп'ютерних мереж та інших засобів доступу до віртуального простору, в межах комп'ютерних мереж, а також проти комп'ютерних систем, комп'ютерних мереж і комп'ютерних даних [1].

Україна останніми роками дедалі більше відчуває на собі масштаби кібернетичних атак та їх негативні наслідки. Так, кількість кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій постійно зростає. Зокрема, з огляду статистичних даних Генеральної прокуратури України випливає, що станом на 31 грудня 2022 року обліковано у звітному періоді 3 415 кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій, що на 105 кримінальних правопорушень більше порівняно з 2021 роком та на 917 – більше порівняно з 2020 роком. Це свідчить в цілому про суттєве зростання, а саме – на 3,1% порівняно з 2021 роком та – на 26,8% порівняно з 2020 роком, кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень [4].

Варто зазначити, що поширенню кіберзлочинності сприяють такі чинники: гіперпопит на різні види інформаційних послуг у розвинутих країнах світу; процеси глобалізації світової економіки; розвиток сучасних інформаційних технологій, особливо інтернет-ресурсів, що забезпечують майже неконтрольований процес формування спокус [4].

Напрямом діяльності щодо протидії вчиненню кіберзлочину слід також визначити виявлення осіб, які вчиняють або схильні до вчинення кіберзлочинів, індикаторами поведінки яких є систематичний перезапис даних без необхідності, заміна або видалення даних, поява фальшивих записів, випадків, коли оператор системи без об'єктивних підстав починає працювати наднормово, персонал заперечує проти здійснення контролю за записом даних, фіксуються постійні скарги користувачів баз даних або власників щодо помилок та затримок у роботі системи тощо. Окремим заходом запобігання вчиненню кіберзлочинів є виявлення та запобігання діяльності кібертерористів, тобто осіб, які використовують комп'ютерну техніку, пристрої та мережі для вчинення терористичних актів [2].

Також з метою недопущення зростання рівня кіберзлочинності Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах воєнного стану», який набув чинності 24 березня 2022 року. Метою даного закону є забезпечення надійності та безпеки використання цифрових послуг, впровадження дієвих кримінально-правових механізмів протидії кіберзлочинності, оптимізація національної системи кібербезпеки щодо протидії кіберзагрозам. Відповідне посилення санкцій та додаткова криміналізація окремих діянь, на нашу думку, здатні частково стримати потенційних злочинців від вчинення нових кримінальних правопорушень [5].

Основними заходами запобігання кіберзлочинності, що повинні реалізовувати ОВС та Національною поліцією (в особі Департаменту кіберполіції), слід визнати такі: розроблення та затвердження МВС Стратегії протидії кіберзлочинності, що повинна містити концепцію кримінально-превентивної діяльності, науково обґрунтовані стратегічні й тактичні заходи антикримінального впливу й моніторингові механізми забезпечення якості останнього; збільшення кількості планових і позапланових перевірок відповідними органами поліції підприємств, установ та організацій, діяльність яких прямо пов'язана з використанням комп'ютерних технологій або наданням інформаційних послуг, з метою виявлення випадків використання нелегального (нерегламентованого) програмного забезпечення; посилення відповідальності уповноважених осіб підприємств, установ або організацій, діяльність яких пов'язана із зазначеною сферою, які за своїми посадовими або функціональними обов'язками відповідають за безпеку функціонування комп'ютерів та комп'ютерних мереж; установлення жорсткого контролю за обігом будь-яких технічних засобів, заборонених для використання у вільному обігу або використання яких є обмеженим (технічні засоби для негласного зняття інформації з каналів зв'язку, прослуховування, перехоплення кодованих сигналів,

добору паролів тощо); використання позитивного досвіду діяльності правоохоронних органів інших країн у цій сфері (в першу чергу аналізуються стан технічного забезпечення й технології, що використовуються для запобігання вчиненню зазначених кримінальних правопорушень); участь працівників «кіберполіції» у міжнародних семінарах, круглих столах тощо, присвячених указаній проблематиці, та ініціювання відповідними органами нашої держави проведення таких заходів на території України [2].

Отже, кіберзлочинність є серйозною загрозою для інтернет-спільноти та суспільства в цілому. З кожним роком кіберзлочинність стає все більш складною та небезпечною, оскільки злочинці стають все більш професійними та використовують нові технології та методи для виконання кібератак.

Найбільш поширеними типами кіберзлочинності є крадіжки ідентифікаційних даних, викрадення грошей та шахрайство. Крім того, кіберзлочинці можуть виконувати кібератаки для шпигунства, вивчення та крадіжки конфіденційної інформації та дискредитації відомостей.

Одним з ключових викликів щодо боротьби з кіберзлочинністю є нестача кваліфікованих фахівців з кібербезпеки та недостатнє розуміння ризиків кібератак серед населення. Оскільки кіберзлочинці використовують все більш складні та інноваційні методи, необхідно підвищувати рівень свідомості про кібербезпеку та забезпечувати належний захист для користувачів.

На нашу думку, загально визнаними заходами для боротьби з кіберзлочинністю є підвищення кібербезпеки на рівні користувача та на рівні організацій, захист від кібератак на рівні держави та міжнародної співпраці, а також законодавче регулювання та кримінальне переслідування кіберзлочинців.

Список використаних джерел:

1) Голубев В. А. «Кибертерроризм» – миф или реальность? // Центр исследования проблем компьютерной преступности: сайт. URL: <http://www.crime-research.org/library/terror3.htm>

2) СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ. Марина Олександрівна КРАВЦОВА, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права і кримінології (Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, Україна). (с.165). URL: <http://dx.doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-115>

3) Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки. Науковий журнал. ISSN 1028-7507 №5-6 (76-77) 2014.

4) Кіберзлочинність: виклики часу. Юридичний факультет ЧНУ ім. Ю.Федьковича. URL: <https://law.chnu.edu.ua/kiberzlochynnist-vyklyky-chasu/>

5) Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2149-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text>

Hetmanchuk M. Growth trends and measures to combat cybercrime.

The article examines the problem of implementing growth and countering cybercrime. Based on the analysis of provisions, national legislation, international treaties and criminal doctrine, the main elements of this trend are highlighted and all definitions, concepts, interpretations and conclusions are formulated.

Keywords: cybercrime, prevention, causes of cybercrime, measures of cybercrime, cybercrime, fraud, cyberattack, espionage.

ДЕТЕРМІНАНТИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО – УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Дацюк В. О.

Анотація. У даній статті проаналізовані детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством. Особливу увагу приділено злочинам, які здійснені в умовах воєнного стану агресором. Проаналізовано статистику вчинення сексуального насильства щодо мирного населення України у російсько-українській війні.

Ключові слова: детермінанти, злочин, сексуальне насильство, російсько-українська війна, зґвалтування, жертва.

Сексуальне насильство – вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи, відповідно до частини 1 статті 153 Кримінального кодексу України [2].

Зі змісту частини 3 статті 3 та статті 28 Конституції України вбачається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1]. До того ж, остання норма також знаходить свій вияв у Європейській конвенції з прав людини [3].

Тому, враховуючи вищенаведене, сексуальне насильство посягає на здоров'я, честь, гідність, недоторканість та безпеку особи, що безумовно суперечить не лише законодавству, але й моральним засадам суспільства.

Злочини, пов'язані з сексуальним насильством є актуальною темою не лише сьогодення, але й минулих років та століть. Статевий потяг не є єдиним та головним мотивом даного злочину, як вважає більшість. Зокрема, мотивацією злочину є й інші спонукання, характерні для агресії, наприклад, ворожнеча, помста, презирство, самоствердження тощо.

Згідно дослідження у 2021 році, проведеного Центром гідності дитини УКУ та Дослідницькою агенцією Fama BRight Data for Right Decisions: 23% українців зазначили, що пережили сексуальне насильство та домагання в дитинстві; 4% українців відповіли, що пережили зґвалтування до 18 років; 43% жертв нікому не сказали про те, що трапилось; 62% українців вважають, що сексуальне насильство вчиняють незнайомці, а насправді у 85% випадків дітям спричиняють кривду дорослі знайомі [4, с. 11].

Можна виділити основні психологічні властивості, притаманні більшості злочинців, які вчиняють сексуальне насильство:

а) імпульсивність, порушення прогнозування наслідків своїх вчинків, несприйняття соціальних норм і вимог, високий рівень тривожності, ригідність й афективність у поєднанні з поганою пристосованістю, відчуженням, дезадаптованістю;

б) несвідоме відчуття своєї неповноцінності у взаєминах із жінками, невпевненість у собі;

в) зниження можливості співпереживання, низький рівень самосвідомості, порушення сексуальної пристосованості і відсутність персоніфікації у виборі сексуального партнера;

г) прагнення до ствердження себе у взаєминах із жінками, сприйняття їх як потенційно агресивних, гнітючих, прагнучих до домінування [5, с. 58].

Що стосується сексуального насильства вчиненого військовими російської федерації щодо мирного українського населення, то даний вид злочину є інструментом війни, супроводжує збройний конфлікт задля деморалізації мирного населення.

З початком повномасштабних воєнних дій на території України, 24 лютого 2022 року, злочинів, які пов'язані з сексуальним насильством збільшилося, зокрема, і вчинені окупантами щодо мирного населення. Таким чином, з числа останніх, одні - зазнали не лише фізичної, але і психологічної травми, яка потребує довготривалого лікування, аби повернутися до нормальних умов життя, інші - уже не зможуть ні повідомити, ні реабілітуватися від даного виду злочину.

У Міжнародному протоколі з документування й розслідування сексуального насильства в конфліктах виділяють мотиви агресора, серед яких — досягнення воєнних цілей. Тобто, даний злочин набирає масового характеру та вважається

частиною широкомасштабного нападу на мирне населення або є актом геноциду. Такі злочини можуть здійснюватися за прямого чи непрямого наказу командування. Окрім того, виражається у формі катувань, яку застосовує агресор аби покарати, принизити або залякати жертв, змусити їх видати певну інформацію.

«Випадки, які ми задокументували, показують неймовірну навмисну жорстокість і насильство щодо мирних жителів України. Зґвалтування, вбивства та інші насильницькі дії щодо людей, які перебувають під окупацією російських сил, повинні розслідуватися як воєнні дії», – зазначає Г'ю Вільямсон, директор Human Rights Watch у Європі й Центральній Азії, який документує сексуальне насильство в Україні [6].

Причинами вчинення сексуального насильства щодо мирного населення є ситуації, за яких, російські військові здають позиції, адже не здатні вести бій з супротивником, зазнають втрат внаслідок звільнення Збройними силами України окупованих територій, таким чином зазнають стресу та прагнуть вивільнити його шляхом здійснення агресії на мирне населення, збільшуючи сексуальне насильство щодо останніх. При вчиненні зґвалтувань, агресор може керуватися ненавистю до ворога, бажанням помститися за полеглих товаришів, прагненням проявити владу над жителями і в такий спосіб наче повернути контроль над власним життям.

Зґвалтування вважається статевим злочином, тому, метою до його вчинення вважається задоволення сексуального потягу, проте в умовах війни, ні стать, ні вік не мають значення. Тому, у даному випадку зґвалтування не є сексуальним потягом, адже стосується владності і протиправності дій скерованих на гідність, тобто прирівнюється до катування, а не задоволення своїх сексуальних потреб та є інструментом домінантності, контролю і впливу.

У детальному письмовому звіті Генеральної Асамблеї ООН про воєнні злочини російської армії, скоєні в Україні, який оприлюднила Незалежна міжнародна комісія ООН, йдеться про порушення прав людини, зґвалтування та незаконне позбавлення волі й утримання в нелюдських умовах українських громадян. До прикладу, комісія повідомляє про справи зґвалтування жінок похилого віку; неодноразовим здійсненням сексуального насильства над 16-річною дівчиною, під час проживання у будинку її сім'ї, погрозою вбивством іншим членам сім'ї, які намагалися її захистити (Чернігівська область). Постраждалі також повідомляли про акти примусового оголення протягом тривалого часу на очах у інших людей, що також є проявом сексуального насильства. У деяких випадках жертв страчували після тортур [7, с. 18].

Згідно даних Олени Зеленської, які повідомлені під час панельної дискусії

Міжнародної конференції «Об'єднання заради справедливості» 4 березня 2023 року, прокуратура розслідує 171 випадок сексуального насильства проти українців з боку російських військових, серед постраждалих є не лише жінки, а і 39 чоловіків, 13 – неповнолітніх, один з них – хлопчик [8].

Прокурор щодо ведення справ сексуального насильства Офісу Генерального прокурора України Ірина Діденко, 31 березня 2023 року заявила, що правоохоронці зафіксували 175 випадок сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Найбільше – у Херсонській та Київській областях. Так, на Херсонщині зафіксували 77 випадків, на Київщині – 54, на Донеччині – 22, у Харківській області – 14, у Запорізькій – 8 [9].

Проте, варто зазначити, що встановити точну кількість жертв сексуального насильства російських окупантів в Україні неможливо. Адже, даний вид злочину має масовий характер, тому, не кожна жертва готова поділитися згвалтуванням, вчиненим щодо неї. Одні особи – через сором, інші - побоюючись осуду родини або суспільства, що свідчить про високий рівень латентності. До того ж, частина осіб щодо яких вчинялися вищенаведені дії – загинули, що призводить до унеможливлення проведення точної статистики постраждалих від даного виду злочину.

Таким чином, згвалтування є девіантною поведінкою. Агресор вважає, що за вищезазначені діяння не буде покараним, тому і вдається до вчинення даного злочину, здійснюючи геноцид українського народу.

Саме тому, методикою для досягнення поставленої воєнної мети є згвалтування не лише як фізична, але і психологічна зброя проти мирного населення.

Сексуальне насильство є вчиненням будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи. Під час воєнного стану сексуальне насильство застосовується для деморалізації мирного населення, яке проявляється у згвалтуванні або будь-якому іншому нападу сексуального характеру, вчинений стосовно жінок, чоловіків або дітей. Згідно проведених досліджень, наслідки є жорстокими та полягають у сильному фізичному та психологічному впливі на жертв.

Сексуальне насильство внаслідок воєнних дій та збройного конфлікту – не просто кримінальний злочин, це порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, згідно Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року.

Список використаних джерел:

- 1) Конституція України, № 254к/96-ВР (2020) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
- 2) Кримінальний кодекс України. (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- 3) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- 4) Сексуальне насилля в Україні: від усвідомлення до захисту. URL: https://fama.agency/wp-content/uploads/2021/11/Zvit_Seksualne-nasyllya_2021-1.pdf
- 5) Зелінський А.Ф. Кримінальна психологія: Навч.-практ.вид. К.: Юрінком Інтер, 1999. 237 с.
- 6) Сексуальне насильство – інструмент... Гендер в деталях. (б. д.). URL: <https://www.facebook.com/genderindetail/photos/a.715338455311517/2388344411344238/?type=3>
- 7) Звіт Генеральної Асамблеї ООН про воєнні злочини російської армії, скоєні в Україні, оприлюднений Незалежною міжнародною комісією ООН. (18 грудня 2022 року). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-UA.pdf>
- 8) В Україні офіційно зареєстрований 171 випадок сексуального насильства з боку військових РФ. (б. д.). Новинарня – новини України, що воює. URL: <https://novynarnia.com/2023/03/04/v-ukrayini-oficzijno-zareyestrovanyj-171-vypadok-seksualnogo-nasylstva-z-boku-vijskovyh-rf/>
- 9) Стешенко А. (2023, 31 березня). Офіційно зафіксовані 175 фактів сексуального насильства окупантами, – Офіс Генпрокурора. LB.ua. URL: https://lb.ua/society/2023/03/31/550648_ofitsiyno_zafiksovani_175_faktiv.html

Datsyuk V. Determinants of criminal offenses related to sexual violence in the conditions of the Russian-Ukrainian war.

This article analyzes the determinants of criminal offenses related to sexual violence. Special attention is paid to crimes committed under martial law by the aggressor. The statistics of the commission of sexual violence against the civilian population of Ukraine during the Russian-Ukrainian war are analyzed.

Keywords: determinants, crime, sexual violence, Russian-Ukrainian war, rape, victim.

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КАТУВАННЮ

Зінчук Я. Ю.

Анотація. У даному дослідженні розтлумачено поняття «катування», наголошено на необхідності виявлення та протидії цього кримінального правопорушення правоохоронними органами, такими як прокуратура, особливо в період воєнного часу.

Ключові слова: катування, військовий стан, прокуратура, методологія розслідування.

Воєнний час гуртує українське суспільство дедалі тісніше. Сьогодні в Україні фактично зник поділ на соціальні верстви, політичні сили, професійні об'єднання і навіть групи за інтересами. Всі, за рідкісним винятком, в єдиному пориві працюють на досягнення спільної мети – викинути окупанта за межі нашої держави. Важливим напрямом досягнення цієї мети слугує забезпечення надійної комплексної безпеки громад, захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави правоохоронними органами, в тому числі прокуратурою України [1].

Ситуація, що склалася в країні, поряд із звичними повноваженнями, що реалізуються органами прокуратури, обумовила виконання ними більш специфічних завдань, зокрема, щодо фіксації військових злочинів, виявлення і затримання диверсантів, мародерів, колабораціоністів, припинення незаконного бізнесу, надання допомоги пораненим тощо.

Воєнні злочини як різновид міжнародних злочинів мають специфіку в аспекті умов, за яких вони можуть тлумачитися як такі: йдеться про вчинення під час збройного конфлікту та пов'язаність з ним. Нині міжнародна світова спільнота приділяє надзвичайну увагу додержанню та забезпеченню комплексу прав і свобод людини, ключовою складовою якого є утримання від застосування катувань та іншого жорстокого чи нелюдського поводження.

Безумовно, найбільшній аспект збройного конфлікту росії проти України, починаючи з 2014 року та після відкритого збройного нападу у 2022 році, становлять грубі, систематичні та масові порушення росією прав людини та норм міжнародного гуманітарного права. Одними із найбрутальніших злочинів є злочини катування, яким систематично піддається цивільне населення та військовополонені.

Однією з гарантій недоторканності особи є Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів

поводження та покарання від 10 грудня 1984 р. (Конвенція ООН проти катувань) [2], яку ратифікували 150 держав світу. Крім цього, заборону застосування катувань і жорстокого поведження встановлює чимало інших міжнародних нормативно-правових актів (зокрема, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню від 26 листопада 1987 р.) [3, с. 239-240].

«Катування» визначене в статті 1 Конвенції ООН проти катувань як «будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисне спричиняється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання спричиняються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають в офіційній якості, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи з їх мовчазної згоди» [4, с. 12].

На сьогоднішній день більшість із злочинів, що вчиняються окупантами, підлягають юридичній кваліфікації за ст. 438 КК України [5] – порушення законів та звичаїв війни, яка за своїм змістом є бланкетною та відсилає до норм міжнародного права та міжнародного гуманітарного права, які по суті є правовими орієнтирами з'ясування сутності катування як воєнного злочину. Серед таких актів – уже згадувана Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження чи покарання 1984 року, Женевські Конвенції, Римський статут Міжнародного кримінального суду, інші міжнародні договори, міжнародні звичаї тощо.

Незважаючи на допомогу міжнародної спільноти, найбільше навантаження досудового розслідування та судового розгляду воєнних злочинів покладається на національні правоохоронні органи та суди. Станом на сьогодні правоохоронними органами України розпочато майже 80 тисяч кримінальних проваджень щодо злочинів агресії та воєнних злочинів. З огляду на продовження збройного конфлікту росії проти України кількість таких проваджень тільки зростатиме. Це спричиняє величезні виклики для національної правоохоронної системи.

Специфіка методології розслідування воєнних злочинів, які вчиняються в умовах збройного конфлікту полягає у застосуванні колективного (бригадного) методу розслідування, розслідування по «гарячих слідах» та спеціальних порядках слідчих (розшукових) дій в умовах збройного конфлікту. Це стосується як традиційних слідчих (розшукових) дій (допита, обшуку, огляду місця події та ін.), так і нових для криміналістики прийомів, які знайшли широке практичне

застосування саме у місцях збройного конфлікту (наприклад, допит військових, огляд місць масових поховань, аналіз радіопередач та ін.). Важливі контекстуальні обставини у воєнних злочинах, вчинених військовими рф з лютого 2022 року встановлено завдяки отриманню інформації з відкритих джерел, супутникових знімків, радіоперехоплень, відеозаписів з камер очевидців, а також камер, які були розташовані на місцевості, де вчинялися злочини. Слід додати, що категорія проваджень щодо воєнних злочинів має особливий предмет доказування [6, с. 395].

Таким чином, заборона катування під час війни є абсолютною та закріплюється в ряді нормативно-правових актів універсальної та регіональних систем захисту прав людини. Вчинення катувань під час збройного конфлікту чи під час режиму окупації щодо осіб, захищених Женевськими конвенціями, є воєнним злочином, який підлягає особливому правовому регулюванню. При цьому на органи прокуратури покладаються особливі функції зі здійснення та забезпечення дотримання законодавства у сфері протидії катування.

Список використаних джерел:

- 1) Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
- 2) Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1984 р., ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР № 3484-XI від 26 січ. 1987 р. URL : http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_085.
- 3) Телесніцький Г. Н. Кримінальна відповідальність за катування: міжнародний і національний досвід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 6 (79). С. 238-248.
- 4) Катування та жорстоке поводження з дітьми в Україні. / За заг. ред. Захарова Є. Ю. Харків: Права людини, 2013. 244 с.
- 5) Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- 6) Гловюк І.В., Тетерятник Г.К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування sui generis. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 394-398.

Zinchuk Y. Activities of prosecutor's offices in the area of combating torture.

This study explains the concept of "torture", emphasizes the need to detect and counter this criminal offense by law enforcement agencies, such as the prosecutor's office, especially during wartime.

Keywords: torture, martial law, prosecutor's office, investigation methodology.

СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТІ

Клочко А. С.

Анотація. В тезах висвітлено питання природи стратегії в конфлікті, які вирізняються вдалою інтерпретацією «управлінської сітки». Стратегія поведінки в конфлікті це орієнтація індивіда стосовно конфлікту, установка на певні форми поведінки в ситуації конфлікту.

Ключові слова: дефіцит, конфлікт, соціальний конфлікт.

Протягом століть найвидатніші мислителі людства аналізували природу конфлікту, створювали теоретичні моделі безконфліктних суспільств і намагалися втілити їх у життя. Конфуцій, один з найвидатніших китайських мислителів, пояснював виникнення конфліктів людською нерівністю, порушенням моралі та справедливості. На його думку, широкі морально-етичні правила і кодекси поведінки повинні допомогти запобігти конфліктам. Неосвіченість і невихованість призводять до порушень у людських взаєминах. У зв'язку з переходом правової системи на новий рівень та до нової системи актуальними постають питання щодо технологій альтернативного врегулювання спорів та стратегій поведінки в конфлікті.

Питання про природу соціального конфлікту пов'язане з розумінням природи людини та її відносин із суспільством і державою. Усі конфлікти завжди мають соціальний характер, оскільки відбуваються в суспільстві та між людьми. Згідно з цим підходом, конфлікт - це зіткнення двох або більше багатомірних соціальних сил з метою реалізації суперечливих інтересів.

Конфлікт можливий, по-перше, лише за наявності двох і більше сторін, причому в процесі його розвитку виникають тенденції до поляризації сторін (суб'єктів), що протистоять один одному. По-друге, необхідною умовою конфлікту є наявність «дефіциту», тобто обмеженої кількості матеріальних чи духовних благ, коли всі бажаючі не можуть задовольнити своєї потреби в них.

Дефіцит може бути у вигляді речей, матеріальних чи духовних цінностей, престижних занять, професій, робочих місць та ін. По-третє, конфлікт виникає лише тоді, коли сторони намагаються досягти мети за рахунок одна одної. Досягнення однієї сторони означає невдачу іншої. По-четверте, важливим аспектом конфліктних відносин є влада, бо, лише маючи її, можна контролювати і спрямовувати поведінку іншої сторони.

Конфлікт, як і суперечність, є проявом слабкої сторони суспільних відносин, що свідчить про наявність поділу інтересів між різними групами людей і функціонує як усвідомлене і цілеспрямоване протиріччя між сторонами з різними (або протилежними) інтересами, які готові до відповідних дій. Отже, соціальний конфлікт - це реальна боротьба між активними людьми або групами, незалежно від походження цієї боротьби та способів мобілізації кожної зі сторін [6, с. 68].

Конфлікт – це результат соціального напруження, яке виникло через незадоволення базових потреб людини і соціальних груп, вважав Питирим Сорокін, американець російського походження. Кожний конфлікт, на його думку, характеризується незадоволеністю потреб і намаганням знайти засоби для їх задоволення. Конфлікт виникає тоді, коли пригнічуються головні людські інстинкти: харчовий, самозбереження, власницький, кожен з яких може бути причиною революції.

У суспільстві завжди існують різні види конфліктів – між індивідами, між соціальними групами, між організаціями, між державами. Сучасні парадигми конфліктології визнають конфлікт об'єктивною характеристикою соціальних систем, зумовленою самою природою соціальних явищ і процесів. Правові аспекти мають об'єктивно закономірне місце в багатьох типах конфліктів. Виходячи далеко за межі права, соціальні конфлікти на певному етапі розвитку можуть набувати правових ознак і вирішуватися в правовому полі [1; 5, с. 75].

Створення мирного середовища як умови встановлення демократичних цінностей є орієнтиром для розбудови держави. Враховуючи сучасний етап соціокультурного розвитку України, необхідно констатувати зміну уявлень про шляхи вирішення конфліктів. Надзвичайно гостро проблема мирного врегулювання конфліктів виділяється в аспекті реформування системи освіти. Заклади освіти ставлять за мету всебічний розвиток дитини, створення умов для засвоєння ефективних моделей поведінки з ровесниками, проте часті явища цькування, булінгу та високий рівень конфліктності серед однолітків не дозволяє в повній мірі досягти поставлених цілей [4, с. 60].

Вирішення означених проблем актуалізує питання побудови безпечного, мирного освітнього простору, який передбачає впровадження в систему освіти технології вирішення конфліктів шляхом співробітництва. Важливими кроками в цьому напрямку є: формування у здобувачів освіти здатності протистояти булінгу, навичок ненасильницької поведінки, побудови конструктивного діалогу, розуміння поняття «мир», усвідомлення власної значущості у миробудуванні, усвідомлення конфлікту як важливої та невід'ємної частини життя, створення особистої мирної стратегії поведінки в конфлікті [2].

Стратегії поведінки, які обирають учасники конфлікту, відрізняються залежно від їхньої орієнтації на досягнення власних цілей та/або орієнтації на цілі партнера. Існує п'ять основних стилів вирішення конфлікту. В основі їх лежить система, що називається методом Томаса-Кілмена (метод розроблено Кеннетом У. Томасом та Ральфом Х. Кілменом у 1972 році). Отже, виділяють наступні стратегії поведінки в конфлікті: 1) конкуренція: одна сторона домінує, інша втрачає; 2) пристосування: домінує інша сторона; 3) ухиляння: обидві сторони відмовляються від своїх цілей (на певний час); 4) компроміс: обидві сторони від чогось відмовляються, а щось здобувають; 5) співпраця/співробітництво: ситуація визначається по-новому; обидві сторони здобувають більше, ніж втрачають [3, с. 78].

Таким чином, сучасні юристи є експертами у сфері вирішення спорів. Практична діяльність суддів, прокурорів, адвокатів, юрисконсультів та всіх правників спрямована на запобігання, вирішення та врегулювання правових спорів у цивілізований спосіб. В умовах розбудови правової держави зростає потреба у знаннях та навичках правників щодо цивілізованого та справедливого вирішення спорів. Безумовно, трансформаційні процеси та сучасний рівень правової системи в Україні потребують оновлених підходів до вирішення конфліктів, здатних виробити у молодого покоління концептуального розуміння відновного правосуддя, необхідного для розв'язання глобальних проблем, які сьогодні торкаються не лише нашої країни, а й міжнародної спільноти.

Список використаних джерел:

- 1) Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації». Київ, 2018. 140 с.
- 2) Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Харків : Право, 2012. 128 с.
- 3) Кормич А. І. Конфлікти в державному розвитку та форми управління конфліктами. Актуальні проблеми держави і права. 2006. Вип. 29.
- 4) Небрат О. О. Юридична конфліктологія: нормативно-правові аспекти вирішення конфліктів. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2002. Вип. 18. С. 58-62.
- 5) Соціологія: короткий енциклопедичний словник / За заг. ред. В. І. Воловича. Київ: Право, 1998. 450 с.
- 6) Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів [Текст]: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 168 с.

Klochko A. Behavioral strategies in conflict.

Theses highlight the issue of the nature of strategy in conflict, which are distinguished by a successful interpretation of the "management grid". The strategy of behavior in a conflict is an orientation of an individual in relation to a conflict, an attitude towards certain forms of behavior in a conflict situation.

Keywords: deficit, conflict, social conflict.

ТАЄМНА ПЕРЕВІРКА ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРОКУРОРА: ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Клявзунік Ю. О.

Анотація: У сучасних умовах діяльності органів прокуратури актуалізується проблема дослідження особистості прокурорів в антикорупційному аспекті, формування в них здатності і вміння протистояти та протидіяти корупціогенним факторам і загрозам. У зв'язку з цим постає питання визначення ефективності проведення таємної перевірки доброчесності прокурорів, оскільки запровадження цієї процедури є відносною новелою правового регулювання прокурорської діяльності.

Ключові слова: прокурор, доброчесність, таємна перевірка.

Згідно з ч. 5 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» прокурор зобов'язаний щорічно проходити таємну перевірку доброчесності. Таємну перевірку доброчесності прокурорів Офісу Генерального прокурора, обласних та окружних прокуратур проводять підрозділи внутрішньої безпеки в порядку, затвердженому Генеральним прокурором.

На сьогодні підстави і процедуру щорічного проходження прокурорами таємної перевірки доброчесності передбачено затвердженим наказом Генерального прокурора 29 грудня 2022 року № 293 Порядком проведення таємної перевірки доброчесності прокурорів [4], який змінив попередній, затверджений ще у 2016 році.

Новий Порядок вніс істотні зміни до самої процедури. По-перше, змінилися строки проходження прокурором такої перевірки. Якщо раніше прокурор був зобов'язаний заповнити анкету доброчесності до 01 лютого, то на сьогодні цей строк визначається з 01 січня по 31 березня (включно). По-друге, замість анкети доброчесності прокурор зобов'язаний особисто шляхом заповнення на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора подати Декларацію доброчесності прокурора. Декларація підлягає оприлюдненню на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора, за винятком періоду дії у державі правового режиму воєнного стану.

Приводом для проведення таємної перевірки доброчесності прокурора може бути інформація, яка свідчить про недостовірність одного або кількох тверджень, зазначених прокурором в Декларації доброчесності. У разі одержання інформації, яка стосується конкретного прокурора і містить фактичні дані, що можуть бути перевірені, про недостовірність (у тому числі неповноту) тверджень, наведених у Декларації, підрозділ внутрішньої безпеки впродовж п'ятнадцяти робочих днів з дати отримання такої інформації повідомляє керівника відповідного органу прокуратури про необхідність призначення службового розслідування з долученням отриманої інформації [4].

Щодо питання ефективності такої перевірки, то тут виникає ряд питань, оскільки характерною ознакою вказаного виду перевірки є презумпція доброчесності прокурора, за відсутності доказів зворотного, зібраних під час службового розслідування, представлені прокурором в декларації доброчесності відомості вважаються достовірними. Прокурор вважається таким, що пройшов щорічну таємну перевірку доброчесності, якщо він відповідно до Порядку своєчасно подав Декларацію і: до закінчення календарного року, в якому її подано, інформація про недостовірність (у тому числі неповноту) тверджень, наведених у Декларації, до підрозділу внутрішньої безпеки не надійшла або її не було виявлено цим підрозділом, а також і тоді, коли за результатами службового розслідування складено довідку про результати таємної перевірки доброчесності прокурора, у якій зазначено, що доброчесність прокурора підтверджено.

Наразі постає проблема покращення ефективності проведення службового розслідування під час перевірки доброчесності прокурорів, оскільки не повністю конкретизованими та чіткими залишаються механізми використання результатів таких перевірок та вид відповідальності, що може бути застосовано до особи, щодо якої проводилась перевірка доброчесності. У другому абзаці ч. 3 ст. 46 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що заява за результатами проведеної перевірки доброчесності прокурора, внаслідок якої встановлено вчинення дисциплінарного проступку, є обов'язковою підставою для відкриття дисциплінарного провадження щодо прокурора [1, с. 4].

Коло проблем розширюється у зв'язку з відсутністю практичного досвіду проведення таких перевірок, виміру психологічних параметрів їх проведення, оцінки ефективності застосованих під час перевірок правових процедур, методів і заходів тощо [2, с. 30]. У контексті викладеного ми підтримуємо позицію, що надійним і валідним методом виявлення антикорупційних установок під час психологічного вивчення ціннісної сфери особистості, що проводиться із зазначеною метою, є опитування з використанням комп'ютерного технічного засобу, призначеного для реєстрації психофізіологічних реакцій, під час якого

аналізується динаміка зазначених реакцій суб'єкта дослідження у відповідь на психологічні стимули (психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа), для чого створено організаційно-правові основи запровадження цього методу в діяльності органів прокуратури [3].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що запровадження інституту перевірок на добросовісність повинне бути переглянуте законодавцем задля забезпечення його функціонування. Враховуючи декларування перевірок на добросовісність як ефективного інструменту протидії корупції, впровадження цього інституту повинно мати системний характер, мати законодавче підґрунтя з визначенням правових засад організації перевірки, порядку її проведення, суб'єктів, уповноважених на проведення перевірки, а також оформлення її результатів і правових наслідків.

Список використаних джерел:

1) Семків Т. Впровадження інституту перевірок на добросовісність в законодавство України. Вісник Національної академії прокуратури України. 2017. № 2. С. 11-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2017_2_4

2) Бевзюк І. Юридико-психологічні особливості проведення таємної перевірки добросовісності прокурора. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 30-38. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/bevzuk.pdf>

3) Інструкція про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України : наказ Генерального прокуратури від 17.09.2021 № 293. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0293905-21#Text>

4) Про затвердження Порядку проведення таємної перевірки добросовісності прокурорів в органах прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 29.12.2022 № 293. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0293905-22#n36>

Kliavzunyk J. Secret prosecutor's integrity check: a question of effectiveness.

In the modern conditions of the activities of the prosecutor's office, the problem of investigating the personality of prosecutors in the anti-corruption aspect, forming their ability and ability to resist and counter corruption-inducing factors and threats is actualized. In connection with this, the question arises of determining the effectiveness of conducting a secret check of the integrity of prosecutors, since the introduction of this procedure is a relatively new legal regulation of prosecutorial activity.

Keywords: prosecutor, integrity, undercover investigation.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДІАТОРА

Кобернюк Н. П., Місько В. В.

Анотація. У статті визначено і розглянуто сутність кримінальної відповідальності медіатора. Досліджено ретроспективний та проспективний аспект притягнення медіатора до відповідальності. Висвітлено різні точки зору даної проблематики. На підставі аналізу законодавчих положень і дослідження літературних джерел встановлено, що існує необхідність дослідження природи кримінальної відповідальності медіатора для захисту прав осіб та становлення відновного правосуддя в Україні.

Ключові слова: медіація, примирення сторін, медіатор, законодавче регулювання медіації, кримінальна відповідальність, професійний проступок медіатора, кримінальна відповідальність медіатора.

Дослідження природи кримінальної відповідальності медіатора є необхідним для розвитку інституту медіації, адже в Україні не врегульовано питання правового статусу медіатора. Діяльність медіатора є надзвичайно важливою та необхідною, проте на практиці завжди зустрічаються випадки порушення, невиконання чи неналежного виконання медіатором своїх обов'язків. Дієвим механізмом захисту як прав осіб, які звернулися по правову допомогу до медіаторів, так і репутації медіаторів України та інституту медіації, є інститут юридичної відповідальності, зокрема, кримінальної відповідальності медіатора.

У зв'язку зі сказаним актуальність дослідження питань кримінальної відповідальності медіатора є очевидною і зумовлена необхідністю детального аналізу даної проблематики, адже досі залишається дискусійним і вимагає подальшого наукового дослідження.

Медіатор має дотримуватись чинних норм законодавства, як громадянин та особа, що надає допомогу чи послуги на комерційній основі. За порушення цих норм медіатор несе цивільну, адміністративну, кримінальну, дисциплінарну відповідальність відповідно до чинного законодавства на загальних підставах [1].

Медіатор несе відповідальність за процес медіаційних переговорів, а сторони - за їх зміст і результат [2, с. 137].

Медіатор відповідає виключно за проведення процедури медіації, а не за її результати чи зміст укладеної сторонами медіації угоди. Він має право надавати сторонам медіації консультації виключно щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів [2, с. 163].

Зважаючи на те, що порядок проведення медіації визначається не тільки правовими, але й етичними нормами, відповідальність медіатора має подвійну природу: вона може мати як моральний, так і правовий характер.

1) У позитивному (проспективному) плані відповідальність медіатора означає обов'язок медіатора неухильно дотримуватися норм законодавства та етичного кодексу медіатора, докладаючи всіх можливих зусиль для організації та проведення ефективних конструктивних переговорів сторін медіації.

2) У негативному (ретроспективному) аспекті відповідальність медіатора означає настання негативних наслідків для медіатора в разі порушення ним правових або етичних норм, якими регулюється проведення медіації [2, с. 165].

Притягнення медіатора до кримінальної відповідальності передбачене статтею 15 Закону України «Про медіацію» [1].

Відповідальність медіатора у кримінальному провадженні можлива якщо мова буде йти про надання неналежної допомоги, розголошення відомостей, що стали йому відомі під час його залучення у кримінальне провадження.

Кримінальна відповідальність медіатора може бути передбачена за розголошення професійної таємниці, викрадення або фальсифікацію документів або доказів, отриманих медіатором в процесі здійснення медіації [3, с. 107-108].

Питання стосовно обов'язкової наявності вини як складової частини проступків у випадках притягнення до кримінальної відповідальності є спірним серед науковців.

Так, відповідно до точки зору С. І. Курпякової та Т. А. Попової, кримінальна відповідальність настає за наявності вини особи яка здійснює професійну діяльність у формі необережності. У свою чергу, О. А. Файер не погоджується з даним підходом і зазначає, що термін необережність у контексті Кримінального кодексу України розглядати не зовсім вірно, оскільки, досліджуючи підстави виникнення професійної відповідальності, під ними розуміються помилки, прорахунки та упущення, викликані як недостатньою уважністю та обачливістю, так і не достатнім досвідом особи при сумлінному виконанні нею своїх професійних обов'язків. Більш того, на думку О. А. Файер, професійна відповідальність має підвищений характер, тому може наступати безвідносно до наявності вини особи, яка здійснює професійну діяльність [4, с. 632].

Ми є прихильниками класичного підходу та вважаємо, що вина є обов'язковою складовою частиною професійного проступку медіатора і виражається у формі умислу чи необережності.

Умисел означає, що медіатор усвідомлював протиправний характер свого діяння (дії або бездіяльності) передбачав її шкідливі наслідки та бажав або свідомо припускав їх настання.

Необережність означає, що медіатор усвідомлював протиправність своєї поведінки (дії або бездіяльності) передбачав її шкідливі наслідки, проте легковажно розраховував на їх відвернення або не передбачав, хоча повинен був і міг їх передбачити. У випадку ж відсутності вини, як складової частини професійного проступку, медіатор не може бути притягнутий до професійної відповідальності у зв'язку з відсутністю у його діяннях складу проступку.

Таким чином, під професійним проступком медіатора належить розуміти суспільно небезпечне, винне, протиправне, карне діяння (дія або бездіяльність) вчинене медіатором, яке полягає у порушенні, невиконанні чи неналежному виконанні професійних обов'язків і за вчинення якого він має понести несприятливі для себе наслідки з боку уповноваженого суб'єкта, що виражаються у стягненнях [5, с. 21].

Підсумовуючи, варто зазначити, що медіатор, як громадянин та особа, що надає допомогу чи послуги на комерційній основі, має дотримуватись норм чинного законодавства, інакше він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність медіатора може наставати за надання неналежної допомоги, розголошення відомостей, що стали відомі медіатору під час його залучення у кримінальне провадження, викрадення або фальсифікацію документів або доказів, отриманих в процесі здійснення медіації. При цьому, на нашу думку, обов'язковою умовою притягнення медіатора до кримінальної відповідальності має бути така невід'ємна ознака кримінального правопорушення, як вина, що виражається у формі умислу чи необережності.

Список використаних джерел:

- 1) Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022. № 7. ст. 51.
- 2) Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
- 3) Hamadneh A. F. Legal liability of the Mediator. *Journal of Law, Policy and Globalization*. 2016. Vol. 46. pp. 102-109.
- 4) Поняття професійної відповідальності та підстави її виникнення / О. А. Файер // Форум права. 2009. № 3. С. 6277-633.
- 5) Біцай А. В. Професійна відповідальність адвоката-медіатора: поняття, особливості та загальна характеристика // Форум права. 2014. № 4. С. 18-23.

Koberniuk N., Misko V. Criminal responsibility of the mediator.

The article defines and considers the essence of the mediator's criminal liability. The retrospective and prospective aspect of bringing the mediator to justice was studied. Different points of view on this issue are highlighted. Based on the analysis of legislative provisions and the study of literary sources, it was established that there is a need to study the nature of the mediator's criminal liability for the protection of the rights of individuals and the establishment of restorative justice in Ukraine.

Keywords: mediation, reconciliation of the parties, mediator, legal regulation of mediation, criminal liability, professional misconduct of a mediator, criminal liability of a mediator.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕЙТРАЛЬНОСТІ МЕДІАТОРА

Красов А. А., Равлінко Т. Р.

Анотація. Принцип нейтральності визнається як один із основних у медіації, але на практиці однією з найбільш поширених проблем є відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «нейтральність медіатора», а також відсутність єдиного стандарту вимог до кваліфікації медіаторів, які забезпечують нейтральність в процесі медіації.

Ключові слова: принцип нейтральності, медіація, нормативно-правове закріплення.

Метою дослідження є з'ясування юридичних аспектів принципу нейтральності медіатора, а також розкриття його значення в процесі медіації.

Дотримання принципу нейтральності є важливим для медіатора, оскільки воно забезпечує довіру сторін до процесу медіації та зберігає нейтральний характер самого процесу.

На даний момент вимога «нейтральності» медіатора закріплюється різними нормативно-правовими актами як на міжнародному так і на національному рівні.

Насамперед, слід згадати рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах де зазначено, що «медіатор є неупередженим щодо сторін у справі і нейтральним щодо наслідків процесу медіації», «медіатор не нав'язує рішення чи не скеровує сторони для досягнення конкретних рішень» [1].

Також у Директиві 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» було визначено хто є медіатором, в самій дефініції була визначена вимога до неупередженості (нейтральності), так медіатором є будь-яка третя особа, до якої звернулися з проханням провести медіацію ефективно,

неупереджено та компетентно, незалежно від віросповідання або професії цієї третьої особи у відповідній державі-члені, та способу, у який ця третя особа була призначена або отримала запит провести медіацію [3].

Європейський кодекс етики медіаторів (European Code of Conduct for Mediators) визначає, що медіатор завжди повинен діяти неупереджено і докладати зусиль, щоб він однакової міри і з ретельністю працювати з усіма сторонами під час медіації. Зокрема, до початку медіації медіатор зобов'язаний повідомити сторони про будь-які обставини, які можуть вплинути або можуть розглядатися як такі, що можуть вплинути, на його незалежність, або викликати конфлікт інтересів. До таких обставин Кодекс відніс:

- 1) особисті або ділові відносини медіатора з однією або декількома з сторін;
- 2) фінансова чи інша зацікавленість медіатора в результаті медіації, пряма або непряма;
- 3) наявність факту співпраці медіатора або будь-якого іншого працівника його фірми з однією або декількома з сторін в будь-якій якості, крім медіатора.

При цьому Кодекс забороняє так і дає можливість продовжити медіацію і тоді коли ці обставини виникли, залишаючи це на розсуд самого медіатора, якщо він впевнений у своїй здатності зберігати повну незалежність і нейтральність для забезпечення абсолютної неупередженості та за умови чіткої згоди сторін [3].

Лише у 2021 році Верховна Рада України законодавчо врегулювала медіаційну діяльність в Україні прийнявши Закон України «Про медіацію».

Статтею 7 цього Закону встановлюється принцип нейтральності. Так під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб.

Законом медіатору забороняється: суміщати функцію медіатора з функцією іншого учасника медіації в одному конфлікті (спорі); надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору); приймати рішення по суті конфлікту (спору) між сторонами медіації; бути представником або захисником будь-якої із сторін у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), в якому він є чи був медіатором.

Список використаних джерел:

- 1) Explanatory Memorandum to Recommendation No. R (98) 1 . 1998. URL: <https://rm.coe.int/coe-rec-98-1-family-mediation/1680a72d4e>

2) Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>

3) European Code of Conduct for Mediators. URL: <https://www.kearns.co.uk/wp-content/uploads/2017/06/European-code-of-conduct-for-mediators.pdf>

4) Про медіацію: Закон України від від 16.11.2021 № 1875-IX // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022. № 7. ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

Krasov A., Ravlinko T. Regulatory and legal consolidation of the principle of neutrality of the mediator.

The principle of neutrality is recognized as one of the main ones in mediation, but in practice, one of the most common problems is the lack of a clear legal definition of the concept of "neutrality of a mediator", as well as the lack of a single standard of requirements for the qualifications of mediators, which ensure neutrality in the mediation process.

Keywords: principle of neutrality, mediation, regulatory and legal consolidation.

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Лаговський І. Є.

Анотація. Удосконалення законодавства в Україні базується на засадах верховенства права і відбувається для підвищення ефективності роботи органів правосуддя. Задля забезпечення дотримання прав людини відбувається модернізація багатьох аспектів державного управління.

Важливо зазначити, що Україна є правовою державою, тому вектор розвитку і реформування пенітенціарної служби в Україні вимагає приведення співвідносних правил і норм у відповідність до загальних міжнародних стандартів.

Вивченням питання реформування пенітенціарної служби в Україні займалися багато вітчизняних науковців, таких як: Л. Багрій-Шахматова, О. Бандурка, В. Бадира, І. Богатирьова, О. Беца, М. Гуцуляк, О. Джужа, Т. Денисова, О. Колб, Н. Коломієць, О. Михліна, В. Меркулова, О. Лісіцкий, В. Львовчкін, І. Митрофанова, П. Михайленко, В. Петков, С. Скоков, В. Севастьянов, М. Селезньов, А. Степанюк, Р. Підвисоцький, В. Трубников, С. Царюк, С. Фаренюк, С. Халимон, І. Яковець та інших. [3, с. 15]

Ключові слова: реформування, пенітенціарна система, виконання покарань.

Важливо зазначити, що в Україні у продовж всього періоду існування органу виконання покарань проводились спеціальні реформи, які передбачали формування нових засад, розвиток і вирішення вже існуючих проблем [3, с. 23].

Враховуючи закордонний досвід європейських країн, необхідно вдосконалювати та підвищувати ефективність пенітенціарної служби в Україні. Незважаючи на позитивні зміни у цій сфері, все ж залишається багато невирішених проблем. Наприклад, на сьогоднішній день існує думка, що до люди, які відбувають покарання у виправних колоніях застосовується лише каральна функція. Вони після повернення до нормального життя не можуть дотримуватися загальноприйнятих умов у суспільстві. Для запобігання цьому держава має проводити відповідні реформи, що передбачають певні перетворення, а саме: встановлення відповідного рівня умов тримання в установах відбування покарання, забезпечення функціонування систем пробації, зміна способу примусового залучення засуджених до праці, створення умов для соціальної адаптації засуджених з метою застереження їх від подальшої злочинної діяльності.

Важливим напрямком у сфері реформування пенітенціарної служби є також забезпечення належним медичним обслуговуванням та можливістю навчання [6, с. 216].

Окремим важливим напрямком реформування пенітенціарної служби в Україні є робота з кадрами пенітенціарної служби. Для цього необхідно підвищувати якісний рівень підготовки відповідних фахівців та взагалі розвивати престиж професії у сфері пенітенціарної служби.

5 лютого 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про пробацію», що стало суттєвим реальним кроком на шляху наближення кримінальної юстиції України до міжнародних стандартів щодо застосування кримінально-правових заходів, не пов'язаних з позбавленням волі [6, с. 234].

Вивчаючи європейський досвід, варто звернути увагу на такий нормативно-правовий документ як Європейські пенітенціарні правила, що були запроваджені у 1987 році. Необхідно підкреслити, що Україна також є членом Ради Європи, тому зобов'язання нашої держави полягає у дотриманні цих правил і активного впровадження зазначених там умов [2, с. 321].

Важливо зазначити, що у 2022 році Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження «Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках» [4, с. 414].

Відповідно, було затверджено операційний план, необхідні умови, зазначені відповідальні органи виконавчої влади. Ця реформа спрямована на розвиток гуманістичної кримінально-виконавчої системи для створення безпечного та захищеного суспільства та забезпечення соціального оздоровлення. Також, варто підкреслити, що створенню нової Стратегії сприяли такі фактори:

1) інструменти мотивації засуджених до праці, до навчання та участі у корекційно-реабілітаційних та інших програмах є малоефективними, а компетентних фахівців для належної реалізації цих програм не вистачає;

2) відсутній механізм ресоціалізації колишніх ув'язнених, який дозволив би знизити ризик скоєння нових злочинів за рахунок заходів соціального забезпечення;

3) умови утримання, медичне та матеріально-технічне забезпечення засуджених та ув'язнених не відповідають сучасним вимогам та Європейським пенітенціарним правилам [1, с. 40].

Вказана реформа включає багато напрямків, що потребують дослідження для вирішення існуючих проблем.

Наприклад, перший напрямок включає індивідуалізацію пенітенціарної системи та розширення переліку альтернативних видів покарання. Таким чином можна добитися скорочення кількості осіб, засуджених до позбавлення волі, як виду покарання, що дозволить заощадити бюджетні кошти та забезпечить ефективнішу реабілітацію за рахунок застосування альтернативних видів покарань без ізоляції особи від суспільства.

По-друге, передбачається запровадження ефективних інструментів зміни поведінки, виправлення та ресоціалізації правопорушників, а також надання підтримки та допомоги ув'язненим, які готуються до звільнення.

Відповідно це сприятиме зниженню рецидиву за рахунок впровадження системи оцінки ризиків, ефективних корекційно-реабілітаційних програм, надання підтримки та допомоги у вирішенні соціально-побутових питань, а також покращить взаємодію між пенітенціарними установами, органами пробації та соціальними службами [5, с. 421].

Третій напрямок передбачає удосконалення досудового розслідування та кримінального судочинства. Прийняття необхідних законів дозволить провести якісне розслідування правопорушень, удосконалить здійснення кримінального провадження та роботу судів присяжних, розмежує функції присяжних та суддів, допоможе здійснювати провадження у справах у найкоротші строки.

Ще одним питанням є питання створення адекватних умов тримання в пенітенціарних установах та ізоляторах тимчасового тримання. Постановою Кабінету міністрів №305 від 22 квітня 2020 року запроваджено

експериментальний проект щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов в слідчих ізоляторах України. Платні камери з поліпшеними умовами утримання уже відкриті у Київському, Чернігівському, Запорізькому, Львівському, Вільнянському та Дніпровському СІЗО [4, с. 430].

Наступний крок передбачає розвиток ІТ-інфраструктури та діджиталізацією пенітенціарної системи, у тому числі вдосконалення та актуалізація єдиного реєстру засуджених та затриманих, електронний моніторинг суб'єктів пробації [4, с. 415].

Важливим питанням є забезпечення належного медичного обслуговування у пенітенціарних установах та ізоляторах тимчасового тримання відповідно до національних та міжнародних стандартів - надання засудженим якісних медичних послуг, що дозволить знизити захворюваність на інфекційні захворювання [4, с. 345].

Наказом № 2823/5 від 28.08.2018 року «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» засудженим дозволено користуватися планшетними комп'ютерами для реалізації права на листування, подання онлайн-звернень та доступу до суспільно значущої інформації. Це сприяє розвитку та ресоціалізації ув'язнених [4, с. 460].

Можемо зробити висновок, що реформування пенітенціарної служби в Україні є дуже важливим напрямком, завдяки чому створюються необхідні умови для соціальної адаптації засуджених, здійснюється відповідна робота щодо формування необхідних кваліфікаційних навичок у працівників пенітенціарної служби. Важливим є те, що з моменту запровадження Стратегії реформування пенітенціарної системи можна відстежити позитивні результати, що дає стимул і далі розвиватися в даному руслі. Необхідно підкреслити, що для успішної реалізації стратегії, на нашу думку, в першу чергу необхідно працювати із кадрами пенітенціарної служби. Таким чином, поступово пенітенціарна служба України буде виходити на необхідний конкурентний рівень у європейському суспільстві.

Список використаних джерел:

- 1) Гламазда П. В., Яцишин М. М. Цілі, завдання та функції державної пенітенціарної служби України щодо реалізації кримінально-виконавчої політики. Журнал «Правова інформатика». URL: <http://ippi.org.ua/glamazda-pv-yatsishin-mm-tsili-zavdannya-ta-funktsii-derzhavnoi-penitentsiarnoi-sluzhbi-ukraini-shch>
- 2) Дука О., Сахнік О., Яковець І. Огляд іноземної практики підготовки персоналу пенітенціарної системи: науковий аналіз. К. : КНТ, 2014. 38 с.

3) Колб О. Г. Про деякі історичні аспекти реформування сфери виконання покарань. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bpau_2018_4_17.

4) Реформування пенітенціарної системи України. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu/reformuvannya-sistemi-probasiyi-ta-resocializaciya>.

5) Христич І. Генезис пенітенціарної системи в Україні та світі. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5.

6) Шпортюк О. М. Деякі аспекти трансформування пенітенціарної системи України актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Чернігів, 27-28 жовтня 2016 року. Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 372 с.

Lahovskiy I. Directions of the reform of the penitentiary service of Ukraine.

The improvement of legislation in Ukraine is based on the principles of the rule of law and takes place to increase the efficiency of the work of justice bodies. In order to ensure the observance of human rights, many aspects of state administration are being modernized.

It is important to note that Ukraine is a legal state, therefore the vector of development and reform of the penitentiary service in Ukraine requires bringing the relevant rules and norms into compliance with general international standards.

Many domestic scientists studied the issue of reforming the penitentiary service in Ukraine, such as: L. Bagriy-Shakhmatova, O. Bandurka, V. Badira, I. Bogatyreva, O. Betsa, M. Hutsulyak, O. Dzhuzha, T. Denisova, O., R. Pidvysotskyi, V. Trubnikov, S. Tsaryuk, S. Farenjuk, S. Halimon, I. Yakovets and others. Many domestic scientists studied the issue of reforming the penitentiary service in Ukraine, such as: L. Bagriy-Shakhmatova, O. Bandurka, V. Badira, I. Bogatyreva, O. Betsa, M. Hutsulyak, O. Dzhuzha, T. Denisova, O., R. Pidvysotskyi, V. Trubnikov, S. Tsaryuk, S. Farenjuk, S. Halimon, I. Yakovets and others.

Keywords: reformation, penitentiary system, execution of punishments.

ВІДСУТНІСТЬ ПЕРЕДБАЧЕНОЇ У КПК УКРАЇНИ МОЖЛИВОСТІ БРАТИ УЧАСТЬ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПОЗА МЕЖАМИ ПРИМІЩЕННЯ СУДУ ЗА ДОПОМОГОЮ ВЛАСНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Левчук В. К.

Анотація: Можливість учасникам кримінального провадження брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів виключить порушення принципу доступу до правосуддя.

Ключові слова: відеоконференція, Covid-19, доступ до правосуддя, технічні засоби.

Значною проблемою доступу до правосуддя у кримінальному провадженні стала відсутність передбаченої у КПК України можливості брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів. Особливо актуальним стало це питання спочатку під час пандемії Covid-19, а потім після повномасштабного вторгнення рф до України.

Важливою правовою передумовою змін до законодавства України стало прийняття Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) Декларації «Отриманий досвід та виклики, що стоять перед судовою системою в період пандемії Covid-19 та після неї».

Особливу увагу слід звернути на другий принцип, зазначений комісією, а саме: «Публічне здійснення правосуддя має зберігатися по можливості максимально, включаючи забезпечення доступу до правосуддя за допомогою альтернативних способів, таких як онлайн-сервіси, або шляхом розширення доступу до інформації на сайтах судів і за допомогою інших засобів зв'язку (телефон, електронна пошта тощо)» [1, с. 147].

Враховуючи досвід пандемії Covid-19, а також можливих та фактичних обмежень доступу до правосуддя задля забезпечення безпеки для життя та здоров'я осіб, які відбувалися в період 2020-2021 років, законодавець вніс зміни до ЦПК України, ГПК України, КАС України наступного змісту:

Учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів) [2]. Це було

важливим кроком для забезпечення доступу до правосуддя в максимально широкому розумінні цього принципу.

Проте, КПК України не передбачає можливості брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів. Особливо болюче це порушення принципу доступу до правосуддя почало відчуватися після початку повномасштабного вторгнення РФ до України, оголошення воєнного стану на території країни та оголошення загальної мобілізації.

Сотні, якщо не тисячі учасників кримінального провадження позбавлені можливості особисто брати участь у кримінальному провадженні. Дуже багато осіб залишили територію України та тимчасово проживають за кордоном, також дуже багато осіб мобілізовано для несення служби в Збройних Силах України, багато військовослужбовців виконують бойові завдання чи перебувають у місцях, звідки вони не можуть виїхати до найближчого суду, це ж стосується і осіб, які зараз перебувають на тимчасово окупованих територіях. Всі ці обставини виключають не лише особисту участь у судовому засіданні, а й можливість прибути до іншого суду в порядку частини 5 статті 336 КПК України.

На практиці суди проводять відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів на підставі ч. 7 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка передбачає, що «учасникам судового процесу на підставі судового рішення забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у порядку, встановленому законом» [3].

При цьому, якщо в порядку частини 5 статті 336 КПК України виноситься ухвала про доручення іншому суду проведення дистанційного провадження, то при проведенні судового засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів суди не виносять відповідних ухвал. Така ситуація виключає необхідність подавати відповідне клопотання саме за 5 днів до дати судового засідання.

Показовою в цьому контексті є ухвала у справі № 991/3285/22 від 15 вересня 2022 року, у якій Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду сформулювала правовий висновок щодо «неможливості розгляду справи у кримінальному процесі в режимі відеоконференції поза межами суду» [4].

Отже, до внесення змін у статтю 336 КПК України, учасники кримінального провадження позбавлені можливості брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів.

Враховуючи порушення принципу доступу до правосуддя, зважаючи на особливості кримінального процесуального законодавства, вважаю за потрібне

доповнити статтю 336 КПК України частиною наступного змісту: У випадку обґрунтованої неможливості взяти особисту участь у судовому засіданні, або неможливість взяти участь у в судовому засіданні у режимі відеоконференції з іншим судом, якщо така неможливість підтверджена належними доказами, учасники кримінального провадження беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Список використаних джерел:

1) Капліна О. В., Туманянц А. Р. Судочинство у кримінальному провадженні під час пандемії Covid-19: міжнародний досвід та вітчизняна практика. URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35663/1/судочинство у кримінальному провадженні.pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35663/1/судочинство_у_кримінальному_провадженні.pdf)

2) Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

3) Про судоустрій і статут суддів: Закон України від 02.06.2016р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

4) Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду у справі № 991/3285/22 від 15 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106267420>

Levchuk V. Impossibility due to Criminal Procedure Code of Ukraine to participate in a court session in a videoconference mode outside the court with the help of one's own technical devices as a violation of the principle of access to justice.

Possibility for participants to the criminal proceedings to take part in court session in a videoconference mode outside the court with the help of one's own technical devices excludes violation of the principle of access to justice.

Keywords: videoconference, Covid-19, access to justice, technical devices

ОСОБЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мазур Б. М.

Анотація. В даній статті досліджується питання змін до Кримінального кодексу України, які відбулися із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року. У статті коротко охарактеризовано

злочини проти основ національної безпеки України та основні нововведення, пов'язані з ними. Розглянуто зміни щодо посилення покарання за конкретними статтями Кримінального кодексу за вчинення злочину в умовах воєнного стану.

Ключові слова: воєнний стан, злочини, національна безпека, збройний конфлікт, покарання, державна зрада, диверсія.

В будь-який час питання злочинів, які посягають на національну безпеку є надзвичайно важливим та потребує уваги та ефективного механізму реалізації, але, на жаль, в наш час воно є ще й досить актуальним. В національному законодавстві не існує єдиного усталеного визначення поняття злочинів проти основ національної безпеки. Дослідженням цього питання займалися такі українські вчені як В. К. Матвійчук, О. Ф. Бантишев, В. О. Глушков, М. І. Мельник, О. А. Чуваков, А. В. Савченко, М. І. Хавронюк, О. В. Шамара та інші. Однак дане питання і досі залишається дискусійним та потребує подальшого дослідження.

Так, зокрема, О. В. Шамара та О. Ф. Бантишев подають таке визначення даної категорії злочинів - злочин проти основ національної безпеки - це суспільно небезпечне діяння, яке характеризується дією або бездіяльністю, здійснене з прямим умислом осудною фізичною особою, що досягла віку кримінальної відповідальності і посягає на державний та суспільний лад України, на її суверенітет, політичну систему, недоторканість, територіальну цілісність, обороноздатність, інформаційну та економічну безпеку, а також на національну безпеку у сферах екології та воєнного озброєння [1]. Водночас В. К. Матвійчук зазначає, що злочинами проти основ національної безпеки є визначені Кримінальним кодексом України, а також вчинені із прямим умислом і спеціальною метою, суспільно небезпечні діяння, які посягають на відносини, які виникають у сфері охорони основ національної безпеки України від внутрішніх і зовнішніх загроз [2]. Розглядаючи поняття злочинів в сфері національної безпеки О. А. Чуваков визначив, що такими злочинами є передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, що спрямовані на ослаблення чи підрив суспільного ладу України [3].

Розглядаючи про форми захисту національної безпеки, однією з основних виступає встановлення кримінальної відповідальності за умисні суспільно небезпечні діяння, що посягають на конституційний лад, територіальну недоторканність та суверенітет.

Введення в Україні воєнного стану з 24 лютого 2022 р., обумовило потребу щодо внесення низки змін до чинного Кримінального кодексу України.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[4].

Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 в Україні було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 днів [5]. Проте строк дії неодноразово продовжувався іншими указами Президента і наразі воєнний стан також триває.

В змінах що були внесені до Кримінального Кодексу України, було посилено відповідальність за окремі кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану. В особливій частині Кримінального кодексу України вчинення суспільно небезпечного діяння «в умовах воєнного стану» стало виступати ознакою як основного, так і кваліфікованого складу низки кримінальних правопорушень, в тому числі і тих, що стосуються основ національної безпеки України [6].

Отож, згідно з частиною 1 статті 111 Кримінального кодексу України, державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, - карається позбавленням волі на строк від 12 до 15 років з конфіскацією майна або без такої [7]. Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» із частини 1 слова «в умовах воєнного стану» виключені, водночас сформульована нова частина 2, в якій визначено склад злочину з кваліфікуючою ознакою «Ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану караються позбавленням волі на строк 15 років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна» [8].

Такі ж зміни стосувались і статті 113, яка має назву «диверсія», а саме стаття була доповнена новою частиною, в якій визначено склад злочину з кваліфікуючою ознакою «Ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту», а також встановлено максимальне покарання в умовах воєнного стану - позбавлення волі строк на п'ятнадцять років або довічне позбавленням волі, з конфіскацією майна на відміну від покарання, яке застосовується в звичайних умовах – від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої [9]. Варто також зауважити, що даним Законом заборонено будь-яку амністію до осіб, які скоїли державну зраду та диверсію.

Усі вищезазначені зміни стосовно посилення покарань є цілком виправданими. Це зумовлено тим, що особа для полегшення здійснення свого правопорушення, використовує воєнний стан, як тяжку обставину та умови в яких опинилось суспільство. Це ж у свою чергу свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів.

Отже, із початком збройного конфлікту на території України питання щодо покарання за злочини проти основ національної безпеки набули особливого значення. Здійснивши аналіз оновленого Кримінального кодексу України можна сказати, що зміни, стосовно покарань за злочини, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану є в рази суворіші, ніж без дії воєнного стану, що, безумовно, є справедливим. На нашу думку, існують статті які також потребують змін, а саме внесення до них воєнного стану, як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони кримінального правопорушення, а саме ст. 109 ККУ (Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади); ст. 110 ККУ (Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України).

Список використаних джерел:

- 1) Бантишев О. Ф Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації), монографія, 3-е вид., перероб. та доп. Луганськ: Віртуальна реальність, 2014
- 2) Матвійчук В. К. Злочини проти основ національної безпеки : поняття та загальна характеристика. Київ: Юридична наука. 2013. № 9.
- 3) Чуваков О. А. Національна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис.... канд. юрид. наук. Одеса, 2016.
- 4) Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 31 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

5) Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 14 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

6) Зубанський М. К. Проблемні питання законопроекту №269 «Про воєнні злочини», та його відповідність вимогам Кримінального кодексу України та чинних міжнародно-правових актів. Кримінальна юстиція в Україні : реалії та перспективи, м. Львів.

7) Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

8) Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 № 2113-IX : станом на 03.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-IX#Text>

9) Державна зрада і диверсія: кримінальна відповідальність. Реанімаційний Пакет Реформ. URL: <https://rpr.org.ua/news/derzhavna-zrada-i-dyversiiia-kryminalna-vidpovidalnist/>.

Mazur B. Crimes against the foundations of Ukraine's national security under martial law.

This article examines the issue of changes to the Criminal Code of Ukraine, which took place with the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation on February 24, 2022. The article briefly describes crimes against the foundations of national security of Ukraine and the main innovations related to them. Changes regarding the strengthening of punishment under specific articles of the Criminal Code for the commission of a crime under martial law were considered.

Keywords: martial law, crimes, national security, armed conflict, punishment, treason, sabotage.

ПРОБЛЕМА ІСНУВАННЯ ВІКТИМБЛЕЙМІНГУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Малко Д. Г.

Анотація. Проаналізовано сутність віктимблеймінгу, його передумови, історичне виникнення та прояви у суспільстві. Також запропоновано способи боротьби та викорінення даної проблеми.

Ключові слова: віктимблеймінг, слатшеймінг, жертва, справедливість, стереотип.

Сучасний світ, на жаль, ще досі стикається з проблемою віктимблеймінгу в суспільстві. Здавалось би, люди йдуть в ногу сучасності, існує багато платформ для розвитку, більшість знають як захистити свої права, але при цьому знаходять в поведінці жертви аморальність, чим саме виправдовують в своїх очах злочинця. Люди вірять, що погані ситуації складаються тільки з поганими людьми, адже тільки так справедливо, але насправді випадковою жертвою може стати кожен.

Значення слова «віктимблеймінг» є для нас чимось новим, хоча насправді це проблема з якою ми зустрічаємося часто. Всі ж чули в обговоренні фрази: «сама винна», «спровокувала одягом», «нема чого гуляти темними вулицями» – усе це прояви віктимблеймінгу.

Термін вперше використав Вільям Райан у 1971 році в дослідженні ставлення до чорношкірого населення США, проведеному як відповідь на так званий «звіт Мойнігана». Патрік Мойніган у книзі «Негритянська сім'я: за втручання держави» описував причини низького соціального становища темношкірого населення у неповних сім'ях і залежності від державної підтримки. Райан виступив проти звинувачень бідних в їх бідності, а слабких — в їх слабкості. А саме явище відносив ще до Старого Заповіту (чому впала Вавилонська вежа?). Не використовуючи цього терміну, явище віктимблеймінгу описав Теодор Адорно в 1947 році як властивість фашистського режиму. Цю рису Адорно та його колеги з Берклі включили до F-шкали (F означає «фашизм») як «презирство до всього дискримінованого або слабого» [1, с. 22].

Саме слово – це калька англійського виразу victim blaming, яке означає «звинувачення жертви». Воно описує ситуацію, коли люди замість того, щоб засуджувати злочинця, намагаються знайти йому виправдання і стверджують, що жертва сама винна в тому, що з нею трапилося [2]. Подібним словом є «слатшеймінг», яке пов'язане лише із жінкою, а саме з її активністю та зовнішньому вигляді, який на думку людей є підставою для вчинення насильства або інших протиправних дій. Ці терміни є проблемами, які збільшують рівень злочинності, адже звинувачення жертви призводить до почуття провини, сорому й осуду зі сторони суспільства, в результаті чого жертва не звертається за допомогою, є латентною та психологічно слабкою.

З точки зору соціальної психології, звинувачення жертви засноване на так званій вірі в справедливий світ – когнітивному упередженні, за якого людина вірить у те, що будь-яка дія викликає закономірні й передбачувані наслідки. Для такої людини нестерпна думка про те, що нещастя може статися з будь-ким абсолютно незаслужено. Як показав першовідкривач феномена віри в справедливий світ Мелвін Лернер, щоб уникнути визнання помилковості своїх уявлень про справедливий устрій світу, люди реінтерпретують несправедливу

подію, пов'язуючи її з поведінкою або властивостями жертви, і тим самим одночасно звинувачують і принижують її [1, с. 22-23].

Я погоджуюсь з думками багатьох науковців, які вважають, що віктимблеймінг формується ще у дитинстві, адже більшість чули від батьків такі фрази, як: «хто тобі винуватий, що ти неуважна», «потрібно думати наперед», «будь слухняною, тоді й буде все добре» і тому подібне. Краще з дитинства привчати до емпатії, тобто навчити не шукати в іншій людині провину, а уявити себе на її місці. Невже жінка, яка зробила яскравий макіяж і ввечері вийшла пройтися, хотіла б, щоб її згвалтували? А чоловік, який довірився іншій людині заслуговує на шахрайство? Ніхто не хоче стати жертвою, а виправдання злочинця лише свідчить про незнання законодавства, низьку освіту та моральні якості оточуючих.

У межах віктимології звинувачення жертви є методологічною передумовою позитивістського підходу. Зародження віктимології пов'язано із віктимблеймінгом (Б. Мендельсон). Позитивістський підхід зберігається у пострадянській віктимології. У зарубіжній віктимології цьому підходу протистоїть підхід, заснований на захисті жертви, який зародився у феміністських течіях і рухах проти гендерного насильства [1, с. 23]. Тому при вивченні віктимології потрібно більше опиратися на зарубіжний досвід, щоб не шукати зовнішні провокуючі ознаки жертви, а розробляти способи захисту потерпілим.

Щоб подолати проблему, потрібно їй запобігти. Звичайно, віктимблеймінг більше залежить від моральності та освіченості людей, але на законодавчому рівні повинні бути норми, які сформували б захист жертви після вчинення злочину. Наприклад, заборона публічних висловлювань, які проповідують стереотипи щодо зовнішнього вигляду жінки над якою вчинили насильство.

Також велику роль грає психологічний стан суспільства. Психологиня Ганна Москаленко навела поради для боротьби з віктимблеймінгом, серед них:

- 1) уникайте використання мови, яка об'єктивує або принижує стан жінки;
- 2) говоріть, якщо чуєте, як хтось інший жартує про згвалтування;
- 3) якщо людина каже, що її згвалтували, сприйміть це серйозно і підтримайте;
- 4) сприймайте критично повідомлення ЗМІ про жінок, чоловіків, стосунки та насильство;
- 5) поважайте фізичний простір інших людей навіть у випадкових ситуаціях;
- 6) нехай ті, хто вижив, знають, що це не їх вина;

- 7) намагайтесь притягувати зловмисників до відповідальності за свої дії, не дозволяйте їм виправдовуватися шляхом звинувачення жертви, алкоголем або наркотиками як причинами своєї поведінки;
- 8) якщо людина каже «НІ», не продовжуйте тиснути на неї;
- 9) не дозволяйте стереотипам формувати ваші дії, ставлення та будьте активним спостерігачем[3].

В Україні діє національна гаряча лінія «Розірви коло», з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації.

Висновки: Отже, віктимблеймінг є проблемою, про яку потрібно говорити та викорінювати. Перш ніж звинувачувати поведінку жертви, уявіть себе на її місці, як би ви себе почували, якби вам нав'язували почуття провини, за дії, які не залежали від вас. Не давайте злочинцю шанс на виправдання, адже кожен винний має бути покараний. Справедливість не така як у казках, де з тобою сталося лихо виключно із-за твоїх дій, а справедливість в реальності, де тільки суддя опираючись на законодавчі норми може знайти покарання, опираючись на винну злочинця.

Список використаних джерел:

- 1) Теслик Н. М. Віктимологія : навчальний посібник. м. Суми : Сумський державний університет, 2021. 71 с.
- 2) Author: TEENERGIZER! URL: <https://teenergizer.org/2021/11/shho-take-viktimblejming/> (дата звернення: 29.03.2023 р.)
- 3) Офіційний сайт факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Стаття-«Сама винна» або що таке «віктимблеймінг». URL: <http://fj.onu.edu.ua/sama-vynna-abo-shcho-take-viktimblejminh/> (дата звернення: 29.03.2023р.)

Malko D. The problem of the existence of victimblaming in the modern world.

The essence of victim-blaming, its prerequisites, historical emergence and manifestations in society are analyzed. Methods of combating and eradicating this problem are also proposed.

Keywords: victim-blaming, slatshaming, victim, justice, stereotype.

ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ ЩOДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ОБСТАВИНА, ЩO ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

Павловська В. А.

Анотація. Стаття присвячена проблемі обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. Зокрема, розглянуто питання щодо правової регламентації виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння.

Ключові слова: обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, виконання обов'язку, збройна агресія, воєнний стан, кримінальна відповідальність.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2124-ІХ, внесено зміни до розділу VIII Загальної частини Кримінального кодексу (далі – КК) України «Обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння». Статтею 43-1 КК України передбачено нову обставину, яка виключає кримінальну протиправність діяння – «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України».

Сутність виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України полягає у правомірному заподіянні шкоди особі, яка здійснює збройну агресію проти України, та об'єктам кримінально-правової охорони в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. Однак, це не значить, що приписи ст. 43-1 КК України нібито ставлять особу, яка здійснює захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, поза законом. Особа, яка здійснює захист Вітчизни, повинна дотримуватись умов, регламентованих нормативною юридичною конструкцією у ст. 43-1 КК України [1, с. 1266].

Аналіз норми, яка передбачена ст. 43-1 КК України, дозволяє виділити умови, що стосуються посягання та умови, що стосуються захисту. Так, до умов, що стосуються посягання відносяться: наявність збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам.

До умов, що стосуються захисту слід віднести: право кожної особи на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення; захист здійснюється шляхом заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України (ч. 2 ст. 43-1 КК України); захист здійснюється у формі діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії рф або іншої країни; захист вчиняється в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту (ч. 1 ст. 43-1 КК України). Особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна.

Проте, виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України вважається обставиною, яка виключає кримінальну протиправність діяння, лише при дотриманні умов правомірності, які визначені у ч. 1 ст. 43-1 КК України. Зокрема, якщо відсутні:

1) ознаки катування, тобто це будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. У цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково [2];

2) ознаки застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом. Відповідно до пункту 2 глави 3 розділу I Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, у ході воєнних дій забороняється застосовувати такі засоби: розривні кулі та кулі, що легко розвертаються або сплющуються в тілі людини; отрути, отруйні речовини та сильнотоксичні отруйні речовини; бактеріологічну (біологічну) і токсичну зброю; будь-яку зброю, дія якої полягає у завданні ураження осколками, що не виявляються в людському тілі рентгенівськими променями; міни, призначені для вибуху від присутності, близькості або безпосереднього впливу людини, які виводять з ладу, калічать або вбивають одного або кількох людей; будь-які міни, що самодеактивуються, оснащені елементом невилучення, який може функціонувати після того, як міна втратила спроможність до спрацювання;

міни-пастки; дистанційні міни, встановлення яких не відповідає визначеним технічним вимогам; торпеди без пристрою самоліквідації [3];

3) ознаки інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Відповідно до пункту 1 глави 3 розділу I Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, заборонено убивати або завдавати поранення цивільним особам; віддавати наказ "нікого не залишати в живих" або загрозувати ним; брати заручників; вводити противника в оману шляхом віроломства; здійснювати терор щодо цивільного населення; використовувати голод серед цивільного населення з метою досягнення воєнних цілей; знищувати, вивозити або приводити в несправність об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення; нападати на медичні формування та санітарно-транспортні засоби, які мають належні відмітні емблеми (знаки) і сигнали, хоча відсутність емблем не означає відсутність захисту, що надається таким об'єктам, але ускладнює ідентифікацію таких об'єктів; здійснювати вогневе ураження населених пунктів, портів, осель, храмів та госпіталів (за умови, коли вони не використовуються у воєнних цілях); знищувати культурні цінності, історичні пам'ятники, місця відправлень культових обрядів та об'єкти, які складають культурну чи духовну спадщину народів, а також використовувати їх з метою досягнення успіху в бойових діях [3].

У частині 4 ст. 43-1 КК України йдеться про обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Зокрема, передбачено, що не вважається виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, яке явно не відповідає небезпечності агресії або обстановці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу.

Зазначимо, що виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України можна вважати низку діянь, вчинених громадянами України протягом року війни, які були спрямовані на відсіч збройної агресії рф. Відомим є приклад такого захисту, здійсненого учасниками, так званого «гадяцького сафарі», коли прості селяни забрали та знищили лише за допомогою коктейлів Молотова, понад півтора десятка одиниць російської техніки (танки, броньовані машини й навіть зенітно-ракетні комплекси) [4]. Ромам з Херсонщини ніщо не завадило причепити ворожий танк до трактора та позбавити

ворога ще однієї ворожої техніки [5]. Відоме перехоплення розмови окупантів щодо отруєння бабусею російських окупантів: Нам тут їсти нічого. Вчора качку стирали! Магазили бомбимо. Ми голодуємо! По теліку показують, що місцеві продукти самі віддають. Ага! Бабуся одна пиріжки принесла – вісім людей у цинку поїхало. В сенсі? Із чим пиріжки? З отрутою! [6].

Список використаних джерел:

- 1) Птащенко С. Д. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (стаття 43-1 Кримінального кодексу України): окремі особливості законодавчої регламентації. С. 1261-1267. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6377/13413-1?inline=1>
- 2) Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання №995_085 від 13.11.1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
- 3) Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 №164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#n212>
- 4) «Гадяцьке сафарі»: як полтавські селяни палили російські танки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3516155-gadacke-safari-ak-poltavski-selani-palili-rosijski-tanki.html>
- 5) «Цигани викрали танк» або «Місцеві відібрали БТР»: як наш народ протистоїть окупанту. URL: <https://www.dexpens.com/Article/17081/tsigani-vikrali-tank-abo-mistsevi-vidibrali-btr-yak-nash-narod-protistoyit-okupantu>
- 6) «Бабуся отруїла пиріжки – вісім трупів»: нове перехоплення розмови окупантів. URL: <https://glavcom.ua/country/criminal/babusya-otrujila-pirizhki-visim-trupiv-nove-perehoplennya-rozmovi-okupantiv-831208.html>

Pavlovska V. Fulfillment of the duty to protect the Motherland, independence and territorial integrity of Ukraine as a circumstance excluding the criminality of an act.

The article is devoted to the issue of circumstances excluding criminal unlawfulness of an act. In particular, the author examines the issue of legal regulation of the duty to protect the Motherland, independence and territorial integrity of Ukraine as a circumstance excluding criminal unlawfulness of an act.

Keywords: circumstances that exclude the criminal unlawfulness of an act, performance of duty, armed aggression, martial law, criminal liability.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Равлінко Т. Р.

Анотація. Ця тема присвячена стандартам дотримання права на справедливий суд в кримінальному провадженні. Право на справедливий суд є одним з найважливіших прав, які забезпечуються в кримінальному правосудді. Ці стандарти містять норми та принципи, які повинні дотримуватись під час кримінального провадження, щоб забезпечити право на справедливий суд для всіх осіб, зокрема обвинувачених, свідків та потерпілих.

Ключові слова: право на справедливий суд, стандарти, кримінальне провадження.

Відповідно до ст. 6 «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» до основних стандартів дотримання права на справедливий суд в кримінальному провадженні належать: право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, презумпція невинуватості, право на адвоката, право на інформацію про обвинувачення, право на присутність при всіх етапах кримінального провадження, право на захист власних інтересів, право на ефективний засіб правового захисту [2].

Дотримання стандартів права на справедливий суд є необхідною умовою для забезпечення справедливості та довіри до правосуддя. Відповідне виконання цих стандартів допоможе уникнути порушень прав людини, покращити якість виконання завдань кримінального провадження та забезпечити ефективну боротьбу зі злочинністю.

На сьогоднішній день проблема дотримання стандартів права на справедливий суд в кримінальному провадженні в Україні є досить актуальною. Серед головних проблем можна виділити відсутність ефективного механізму захисту прав людини в кримінальному провадженні, недостатню незалежність судів, тиск на свідків та інші порушення процесуальних гарантій. Ці проблеми негативно впливають на якість кримінального провадження та загрожують правам і свободам громадян.

Метою дослідження є вивчення стандартів дотримання права на справедливий суд в кримінальному провадженні в Україні з метою визначення проблем та перспектив розвитку судової системи. Дослідження має на меті також аналізувати рівень дотримання процесуальних гарантій під час кримінального провадження, виявлення недоліків та пропозиції щодо їх усунення. Крім того, метою дослідження є висвітлення питань, пов'язаних з підвищенням ефективності

та якості кримінального провадження, розгляд перспектив розвитку судової системи та формування рекомендацій для поліпшення стану дотримання права на справедливий суд в Україні.

Рівень дотримання процесуальних гарантій під час кримінального провадження в Україні залишає бажати кращого. Хоча законодавство передбачає відповідні гарантії для захисту прав громадян, на практиці часто виникають порушення процесуальних прав [1, с. 34].

Однією з найбільш поширених проблем є недостатня незалежність судів та вплив на них з боку інших органів влади, бізнесу чи інших впливових осіб. Це може призводити до неправосудних рішень, які не відповідають закону та порушують права громадян.

Також у кримінальному провадженні часто порушуються права на захист та конфіденційність переписки (листування) та комунікацій. Деякі підозрювані можуть бути піддані психологічному тиску, підкупу чи іншим незаконним діям, що допускається на етапі збору доказів або допиту.

Зокрема, у практиці часто порушується право на швидкий та справедливий судовий розгляд. Так, тривалість розгляду кримінальних проваджень може перевищувати декілька років, що є не лише порушенням права на справедливий процес, а й створює умови для зловживання владою.

Загалом, рівень дотримання процесуальних гарантій під час кримінального провадження в Україні потребує значного поліпшення.

Для підвищення ефективності та якості кримінального провадження в Україні необхідно вирішити кілька важливих питань, пов'язаних з дотриманням процесуальних гарантій.

Перш за все, необхідно забезпечити незалежність та безпеку суддів, а також вдосконалити систему кваліфікаційного відбору та підвищення кваліфікації суддів. Для цього можуть бути запроваджені спеціалізовані курси для суддів з кримінальних проваджень та обов'язкове підвищення кваліфікації.

Для поліпшення стану дотримання права на справедливий суд в Україні можуть бути проведені конференції та круглі столи з участю експертів, суддів, адвокатів та правозахисників. Такі заходи допоможуть визначити проблемні питання та розробити ефективні заходи для їх вирішення.

Одним з напрямків розвитку судової системи в Україні може бути використання альтернативних способів врегулювання спорів, таких як медіація. Це може допомогти зменшити навантаження на суди та забезпечити більш швидке та ефективне вирішення справ [3, с. 90].

Отже, було виявлено, що в Україні є проблеми з дотриманням процесуальних гарантій під час кримінального провадження, що може призводити

до порушення права на справедливий суд. Для підвищення ефективності та якості кримінального провадження необхідно розглянути перспективи розвитку судової системи та формування рекомендацій для поліпшення стану дотримання права на справедливий суд в Україні.

Список використаних джерел:

- 1) Гудзь О. Судова реформа в Україні: проблеми та виклики / Олена Гудзь. // Науковий вісник Національної академії прокуратури України. 2017. С. 34.
- 2) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 листоп. 1950 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
- 3) Корсун І. Дотримання стандартів права на справедливий суд в Україні: проблеми та шляхи вирішення / Ірина Корсун. // Вісник Національної академії правових наук України імені Ярослава Мудрого. 2020. С. 90.

Ravlinko T. Reforming the criminal justice system in the context of the right to a fair trial.

This topic is devoted to the standards of compliance with the right to a fair trial in criminal proceedings. The right to a fair trial is one of the most important rights guaranteed in criminal justice. These standards contain norms and principles that must be followed during criminal proceedings to ensure the right to a fair trial for all persons, including accused persons, witnesses and victims.

Keywords: the right to a fair trial, standards, criminal proceedings.

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Слободян В. П.

Анотація. Стаття присвячена проблемі кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану. Проведено аналіз норм Особливої частини чинного Кримінального кодексу України, до яких було внесено зміни у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану. Запропоновано шляхи удосконалення кримінального законодавства у частині посилення відповідальності за вчинення злочину в умовах воєнного стану.

Ключові слова: воєнний стан, кримінальне правопорушення, кваліфікуюча ознака, обстановка вчинення кримінального правопорушення, об'єктивна сторона.

Введення в Україні з 24 лютого 2022 р. воєнного стану, обумовило потребу у внесенні відповідних змін до чинного Кримінального кодексу (далі - КК) України.

Зокрема, було посилено кримінальну відповідальність за окремі кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану. Кількість кваліфікованих, особливо кваліфікованих складів кримінальних правопорушень, де криміноутворюючою ознакою є обстановка воєнного стану, зросла.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р., воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Воєнний стан як обставину, що обтяжує кримінальну відповідальність, було передбачено за вчинення окремих кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX Особливої частини КК України («Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» ще до внесення, протягом 2022 р., змін. Зокрема, це: ч. 4 ст. 402 (Непокора); ч. 3 ст. 403 (Невиконання наказу); ч. 4 ст. 404 (Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків); ч. 4 ст. 405 (Погроза або насильство щодо начальника); ч. 5 ст. 407 (Самовільне залишення військової частини або місця служби); ч. 4 ст. 408 (Дезертирство); ч. 4 ст. 409 (Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом); ч. 4 ст. 410 (Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем); ч. 4 ст. 411 (Умисне знищення або пошкодження військового майна); ч. 3 ст. 413 (Втрата військового майна); ч. 3 ст. 418 (Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання); ч. 3 ст. 419 (Порушення правил несення прикордонної служби); ч. 3 ст. 420 (Порушення правил несення бойового чергування); ч. 3 ст. 421 (Порушення статутних правил внутрішньої служби); ч. 4 ст. 425 (Недбале ставлення до військової служби); ч. 4 ст. 426 (Бездіяльність військової влади); ч. 5 ст. 426-1 (Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень), ч. 3 ст. 428 (Залишення гинучого військового корабля), ч. 2 ст. 435 (Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця,

Червоного Кристала та зловживання нею).

У грудні 2022 р. було посилено відповідальність за невиконання наказу (ч. 3 ст. 403). Зокрема, було збільшено строк позбавлення волі – «від п'яти до восьми», замість строку «від трьох до семи» років [2].

Протягом 2022 р. з'явилась низка складів злочинів, передбачених статтями різних розділів Особливої частини КК України, де у якості кваліфікуючої ознаки є обстановка вчинення злочину – воєнний стан. Так, у розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України», це ч. 2 ст. 111 (Державна зрада), ч. 2 ст. 113 ККУ (Диверсія), ч. 2 ст. 114-2 (Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану).

У розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності», це ч. 4 ст. 185 (Крадіжка), ч. 4 ст. 186 (Грабіж), ч. 4 ст. 187 (Розбій), ч. 4 ст. 189 (Вимагання), ч. 4 ст. 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем).

Розділ VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» був доповнений новою статтею – 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», у ч. 3 якої, воєнний стан передбачено у якості обставини, що обтяжує кримінальну відповідальність [3].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» від 24 березня 2022 р. ст. 361 КК України «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж», була викладена в новій редакції. А у ч. 5 ст. 361 КК України, воєнний стан передбачений як кваліфікуюча ознака складу цього злочину [4].

Вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану може виступати і у якості обставини, яка обтяжує покарання. Так, згідно п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України, вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, яка обтяжує покарання. Пояснення цьому є те, що під час воєнного стану, винна особа з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує тяжкі обставини та умови, в яких опинилось суспільство, а це свідчить про підвищену суспільну небезпеку як діяння так і особи винного.

Аналіз норм КК України, які передбачають склади злочинів, де воєнний стан

виступає обставиною, яка обтяжує відповідальність, дозволяє класифікувати ці норми, за критерієм родового об'єкта, на такі групи:

1) злочини, об'єктом яких виступають суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність України. Іншими словами, об'єктом цих злочинів є суспільні відносини, що забезпечують саме існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави;

2) злочини, об'єктом яких є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони права власності;

3) злочини, об'єктом яких є суспільні відносини у сфері забезпечення встановленого порядку зайняття господарською діяльністю;

4) злочини, об'єктом яких є суспільні відносини у сфері забезпечення правомірної автоматизованої обробки інформації;

5) злочини, об'єктом яких є встановлений законодавством України порядок несення або проходження військової служби.

Покарання за злочини, які вчинені в умовах воєнного стану є значно суворішим, ніж за ті самі діяння, що вчинені за звичайних умов. Це пов'язано з тим, що рівень суспільної небезпеки цих діянь є значно вищим. На наш погляд, підвищеною суспільною небезпекою в умовах воєнного стану характеризуються й інші діяння. Зокрема, це стосується дій, які спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України), умисного вбивства (ч. 2 ст. 115 КК України); катування (ст. 127 КК України), зґвалтування (ст. 152 КК України), окремих злочинів проти громадської безпеки.

Список використаних джерел:

1) Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 15.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2) Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці" від 13.12.2022 р.: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text>

3) Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5>

4) Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо

підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20>

Slobodian V. Martial Law as a Circumstance Aggravating Criminal Liability.

The article is devoted to the problem of criminal liability for criminal offenses committed under martial law. An analysis of the norms of the Special Part of the current Criminal Code of Ukraine, which were amended in connection with the introduction of martial law in Ukraine, was carried out. Ways of improving the criminal legislation in terms of increasing responsibility for committing a crime under martial law are proposed.

Keywords: martial law, criminal offense, qualifying feature, circumstances of committing a criminal offense, objective party.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Ульчак О. Б.

Анотація. У статті розглядається поняття кримінального правопорушення, суспільну небезпеку даного кримінально-протиправного діяння, елементи складу кримінального правопорушення, проблеми ефективної системи протидії кримінальному правопорушенню та відповідальності за скоєння даних кримінально-протиправних діянь.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальне законодавство, склад кримінального правопорушення, кримінально-протиправне діяння.

Зростаючий обсяг кримінальних правопорушень та небезпеки насильницьких кримінальних правопорушень, створюють загрозу для життя, здоров'я людей, права власності. У свою чергу, відсутність ефективної системи протидії кримінальному правопорушенню породжує більшу кількість неправомірних дій з боку правоохоронних органів.

Значна кількість кримінальних правопорушень призводить до загрози безпеки та життя людей, порушення їхніх прав і свобод, насильства. Складність полягає у тому, що у процесі досудового слідства правоохоронці допускають помилки у кваліфікації кримінального правопорушення. Потрібно розробляти ефективні стратегії боротьби проти скоєння кримінальних правопорушень, забезпечити чітку відповідність законів із нормами правового регулювання, підвищувати правову свідомість, а також поведінку громадян, забезпечувати належний доступ до справедливості та захисту прав.

Кримінальне правопорушення було темою досліджень таких науковців як: Ю. Титанова, В. Малишев, Я. Лантінов, В. Стретович та ін. Дане питання є дискусійною темою і потребує подальшого дослідження.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Кримінального Кодексу України: «Кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення»[1].

В. Малишев у своєму законопроекті пропонує таке визначення кримінального правопорушення: «Кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Кримінальним правопорушенням є кримінальний проступок або злочин [5].

Ю. Титова визначає кримінальне правопорушення як протиправне, винне діяння особи, що носить суспільно небезпечний характер, що посягає на встановлений порядок суспільних відносин, протиправна, винна дія або бездіяльність суб'єктів права.

Я. Лантінов визначає кримінальне правопорушення як суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки складу кримінального правопорушення.

Правопорушення належать до суспільно шкідливих життєвих обставин. Їх шкідливість виявляється в тому, що вони спроможні здійснити такі зміни в функціонуванні суспільних відносин, які не відповідають соціальному прогресу, нормальним умовам існування людини та суспільства. Шкідливість кримінальних правопорушень визначається кількістю суспільних зав'язків, що ними порушуються, та ступенем можливості відновлення цих зав'язків [2].

Основними ознаками кримінального правопорушення, які його характеризують, є:

1) протиправність. Правопорушення суперечить конкретному правовому припису і є невиконанням обов'язку або порушення заборони;

2) винність. Винність як ознака правопорушення виявляється у внутрішньому ставленні суб'єкта до здійснюваного ним діяння та його наслідків. Правопорушенням є лише діяння, вчинене умисно або по необережності;

3) шкідливість, тобто нанесення шкоди особі, суспільству, державі, природі або, у ряді обумовлених законом випадків – реальна загроза нанесення такої шкоди. Юридично шкідливість виражається у перешкоджанні до використання суб'єктивних прав, невиконанні юридичних обов'язків, порушенні заборон. Фактично шкідливість правопорушення полягає у завданні фізичної, матеріальної або моральної шкоди правоохоронюваним інтересам;

4) правопорушення – це завжди діяння (акт поведінки), яке має форму дії або бездіяльності. Образ думки, переконання, установки, якими б антигуманними або зловмисними вони не були – некарані;

5) відповідальним за правопорушення може бути тільки особа, здатна нести відповідальність за свої дії (деліктоздатна особа);

6) караність. За правопорушення передбачені конкретний вигляд і міра юридичної відповідальності, хоча не завжди реально вона застосовується до правопорушника [2].

Кримінальне правопорушення має свій склад, без якого не може функціонувати, елементами якого є: суб'єкт, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона [3]. Суб'єкт – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність [1]. Об'єкт-суспільні відносини, соціальні блага, цінності, права і свободи особи, інтереси держави, природне середовище, на які посягає правопорушник. Виділяють загальний і конкретний об'єкт правопорушення [3].

Суб'єктивна сторона-психічне відношення особи до здійсненого протиправного діяння. Об'єктивна сторона – це зовнішня характеристика правопорушення, що включає протиправне діяння (дія або бездіяльність), його шкідливі наслідки (результат діяння, наприклад, смерть людини, шкода здоров'ю, матеріальна шкода) і причинно-наслідковий зв'язок між діянням та його шкідливим результатом [3].

До того ж, актуальність проблеми правопорушення обумовлена кількома факторами. Це, зокрема, збільшення обсягу кримінального правопорушення. У зв'язку із зростанням населення та розвитком технологій з'являється більше можливостей для вчинення різних видів злочинів, збільшення небезпеки кримінального правопорушення. Серед них - злочини насильницького характеру, зокрема терористичні акти, які створюють загрозу для громадської безпеки та життя людей.

Крім цього, відсутність ефективної системи протидії кримінальному правопорушенню. Брак обігових засобів обміну інформацією між правоохоронними органами, судової системи та ефективних механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів може призвести до їх неправомірних дій [4]. У зв'язку з цим, велика увага приділяється питанням поліцейської реформи, розвитку інституту судової влади, вдосконаленню правового поля, покращенню умов роботи правоохоронних органів та ефективності їх роботи в цілому.

Отже, розв'язання проблеми кримінального правопорушення передбачає розвиток інститутів судової влади, забезпечення охорони громадської безпеки, а також розробку системи нормативно-правових актів, які регулюють поведінку

механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів. Ця тема є важливою для кожного громадянина держави, а також для влади, яка має захищати права кожної особи.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти до висновку, що кримінальне правопорушення - це суспільно-небезпечна поведінка, яка суперечить як законодавству, так інтересам суспільства. Варто звернути увагу на те, що поняття «правопорушення» та «склад правопорушення» нетотожні, оскільки, маючи справу з різними суспільно шкідливими, протиправними та винними діями, їх необхідно фіксувати і розглядати спочатку на рівні правосвідомості, а потім і на нормативному рівні їх безпосередні емпіричні ознаки. Відповідальність за порушені права особи у ході протиправних діянь має нести особа, що їх вчинила. Отже, права громадян та їх захист повинен бути охоронюваним, оскільки це є фундаментом основоположних цінностей держави.

Список використаних джерел:

- 1) Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- 2) Лекція М. І. Панова на тему: »Кримінальне правопорушення та його види«. URL: http://nulau.edu.ua/materials/files/criminal_law_2/0003/01.pdf
- 3) Лекція до теми «Правопорушення: поняття, ознаки, склад, види і причини». URL: https://oduvsv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/23_lecii.pdf
- 4) Класифікація та ознаки правопорушень. Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9324/>.
- 5) Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України від 06.02.2014 739-VII. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706.

Ulchak O. Criminal offense.

The article examines the concept of a criminal offense, the public danger of this criminal offense, the elements of a criminal offense, the problems of an effective system of combating a criminal offense and responsibility for the commission of these criminal offenses.

Keywords: criminal offense, criminal legislation, composition of a criminal offense, criminal and illegal act.

ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Хом'як М. С.

Анотація. У дослідженні розкрито аналіз проблем легалізації зброї в Україні, висвітлені пропозиції щодо їх вирішення та оцінка можливих наслідків запровадження легалізації зброї на території України.

Ключові слова: зброя, володіння зброєю, контроль за володінням зброєю, громадська безпека.

Легалізація зброї є гострою темою в Україні, оскільки на фоні повномасштабної війни з'явилась необхідність у збільшенні кількості громадян, які мають право на володіння зброєю. Якщо з одного боку, законне володіння може забезпечити безпеку та захист громадян, то з іншого боку, нелегальна торгівля зброєю може призвести до збільшення кількості злочинів та зростання насильства.

Постає питання, які проблеми можуть виникнути в разі легалізації зброї в Україні та як їх можна уникнути.

Перша проблема легалізації полягає в тому, що володіння зброєю може збільшити шанси на її нелегальне використання, зокрема в кримінальних угрупованнях та серед осіб з порушеннями психіки. Крім того, недостатній контроль за володінням зброєю може призвести до її попадання у руки терористів та екстремістських груп, що загрожує національній безпеці.

Друга проблема полягає в недостатній ефективності контролю за володінням та використанням зброї. Не всі громадяни, які мають зброю, дотримуються правил її використання, що може призвести до нещасних випадків та загибелі людей. Крім того, деякі власники зброї не проходять достатньої перевірки на відповідність законодавству, що загрожує безпеці суспільства.

Третя проблема полягає в недостатній кількості спеціалістів, які б мали достатній рівень знань та навичок для ефективного контролю за володінням та використанням зброї. Для забезпечення безпеки суспільства необхідно мати висококваліфікованих фахівців, які зможуть здійснювати перевірку осіб, які бажають володіти зброєю, та забезпечувати виконання правил її використання. Однак, на сьогоднішній день, кількість фахівців, які працюють у сфері контролю за зброєю, є недостатньою, що ставить під загрозу безпеку громадян. Також не варто забувати, що в Україні існує проблема нелегальної торгівлі зброєю, яка відбувається як на внутрішньому ринку, так і на міжнародному рівні [3].

До позитивних наслідків легалізації зброї можна віднести:

- 1) Збільшення можливостей захисту особистої та майнової безпеки.
- 2) В умовах агресії Росії проти України населення може бути готовим для

здійснення збройного опору агресору.

3) Розвиток громадської свідомості та збільшення культури поводження зі зброєю. Легалізація зброї може призвести до збільшення інтересу до спортивної та охоронної стрільби, що сприятиме формуванню культури безпечного поводження зі зброєю серед громадян [4].

Результати дослідження показують, що легалізація зброї в Україні є складною та спірною проблемою, яка вимагає комплексного підходу та уважного аналізу всіх можливих наслідків. Для того, щоб вирішити проблеми легалізації зброї в Україні необхідно вжити наступних заходів:

1) Україна повинна забезпечувати належний рівень підготовки працівників, які здійснюють контроль за володінням та використанням зброї, проводять детальну перевірку осіб, які звертаються за отриманням дозволу на володіння зброєю, а також забезпечити їх належне фінансування та обладнання.

2) Для забезпечення національної безпеки України необхідно забезпечити належний контроль за торгівлею зброєю та сприяти міжнародному співробітництву у цій сфері. Співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями може допомогти Україні прийняти кращі практики в цій сфері та вирішити спільні проблеми.

3) Законодавство повинно бути спрямоване на забезпечення безпеки та захисту прав громадян на безпеку. Для цього потрібно удосконалювати механізми контролю за володінням та використанням зброї, в тому числі за допомогою використання новітніх технологій.

4) Необхідно проводити інформаційну роботу серед населення щодо безпечного володіння та використання зброї. Громадськість повинна бути свідомою щодо ризиків, які виникають при неправильному володінні та використанні зброї.

5) Потрібно розробити національну стратегію легалізації зброї, яка має передбачати використання сучасних методів та технологій контролю та реєстрації зброї, які забезпечать контроль за її використанням та мінімізують ризики надмірного володіння зброєю [1, с. 36; 4, с. 264].

Отже, легалізація зброї в Україні потребує здійснення ретельної перевірки та контролю за її володінням та використанням. Це можливо досягти за умови впровадження комплексної стратегії, яка забезпечуватиме безпеку громадян та національну безпеку. Оскільки питання легалізації зброї є складним та спірним, то вирішення цієї проблеми потребує уважного вивчення всіх можливих наслідків та належної підготовки громадського діалогу. Необхідно враховувати не тільки інтереси осіб, які бажають володіти зброєю, але й інтереси суспільства в цілому. Тому необхідно залучати до діалогу всіх зацікавлених сторін, проводити відкриті

дискусії та враховувати різні точки зору. Тільки таким чином можна забезпечити врахування різних поглядів та визначити шляхи вирішення проблеми, які будуть підтримані широким загалом громадськості.

Список використаних джерел:

1) Дідовець Ярина. Легалізація вогнепальної зброї в Україні: Міжнародний досвід та перспективи запровадження. Рекомендовано до друку Вченою радою Центральноукраїнського національного технічного університету (протокол № 10 від 27.09. 2021 р.). 2021. 36 с.

2) Зуров Ф. Ф. Досвід зарубіжних країн щодо легалізації вогнепальної зброї та запровадження її в Україні. 2021.

3) Мелех Б. В. Окремі питання легалізації зброї в Україні. 2022.

4) Остапенко А. С. Щодо питання легалізації вогнепальної зброї в Україні. Редакційна колегія, 2019. 264 с.

Khomiak M. Problems of weapon legalization in Ukraine.

The study reveals an analysis of the problems of weapon legalization in Ukraine, highlights proposals for their solution, and assesses the possible consequences of the introduction of weapon legalization on the territory of Ukraine.

Keywords: weapon, weapon ownership, control over weapon ownership, public security.

КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЗОВОБОВ'ЯЗАНИХ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ВНЕСЕННЯ НЕДОСТОВІРНИХ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЕЛЕКТРОННОЇ БАЗИ (ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ «ШЛЯХ»)

Шамринський Д. О.

Анотація: У статті досліджуються проблеми, які можуть виникати у практичній діяльності при кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтею 332 КК України, що вчинені шляхом внесення недостовірних відомостей до інформаційної системи «Шлях».

Ключові слова: незаконне переправлення, державний кордон, внесення недостовірних відомостей, електронна база, кваліфікація.

Упродовж останніх десятиліть загрозливих для національної безпеки масштабів набувала нелегальна міграція. Це явище стимулювало зростання та розвиток міжнародної транснаціональної, у тому числі організованої, злочинності, підпільний ринок праці, примусової експлуатації людей, розповсюдження

наркотиків, епідеміологічних та інфекційних захворювань.

Задля протидії таким незаконним міграційним процесам статтею 332 Кримінального кодексу України [1] встановлено кримінальну відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України.

Питання кваліфікації, як і особливості досудового розслідування кримінальних проваджень вказаної категорії через призму протидії нелегальній міграції, досліджувалося багатьма авторами, зокрема найбільш ґрунтовно Є. П. Бегаловим у його дисертаційній роботі [2].

Водночас з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну змінився характер злочинів, пов'язаних з порушенням державного кордону, насамперед незаконного переправлення осіб через державний кордон.

Так, пунктом 3 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [3], дію якого надалі продовжено, визначено можливість обмеження права громадян, передбаченого ст. 33 Конституції України, вільно залишати її територію, а Указом Президента України від 24.02.2022 № 69/2022 «Про загальну мобілізацію» з подальшими змінами [4] оголошено проведення загальної мобілізації до Збройних Сил України, яка триває досі.

У зв'язку з цим, з 24 лютого 2022 року запроваджено обмеження виїзду за межі України громадян чоловічої статі віком від 18 до 60 років, тобто військовозобов'язаних осіб і призовників.

Відтак, якщо раніше правоохоронними органами здебільшого виявлялися факти переправлення іноземців (*нелегальних чи легальних мігрантів*) через кордон України до європейських країн, то з 24.02.2022 все більшого розповсюдження набувають спроби залишення території України саме військовозобов'язаними та призовниками через пункти пропуску та поза ними. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України здійснюється як організованими групами, так й окремими громадянами з використанням різноманітних схем.

При цьому питання, які виникають при кваліфікації саме таких протиправних діянь, ще не вивчалися, тоді як все більшого розповсюдження набувають випадки безперешкодного перетину державного кордону України військовозобов'язаними особами шляхом внесення недостовірних відомостей не до паперових документів, а до електронної бази (*інформаційної системи «Шлях»*), тому при кваліфікації зазначених протиправних дій можуть виникати складнощі.

Єдиний комплекс інформаційних систем Державної служби України з безпеки на транспорті, який ще називають інформаційна система «Шлях», введено в дослідну експлуатацію наказом Державної служби України з безпеки на транспорті від 16.07.2021 № 509 [5] як цифровий інструмент усунення корупційних ризиків в сфері видачі дозволів та ліцензій на міжнародні вантажні

перевезення.

Під час воєнного стану ця система почала використовуватись для надання дозволів на перетин кордону та з часом фактично стала цифровим майданчиком для передачі даних про волонтерів і водіїв ліцензованих перевізників від військових адміністрацій та Міністерства інфраструктури України до Державної прикордонної служби України.

Задля цього були внесені зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57 [6].

Зокрема, пунктами 2⁸ та 2⁹ цих Правил дозволено пропуск через державний кордон водіїв наступних категорій: 1) що здійснюють перевезення медичних вантажів, вантажів гуманітарної допомоги для потреб ЗСУ, інших військових формувань, а також населення України; 2) водіїв транспортних засобів суб'єктів господарювання, які мають ліцензію на право провадження господарської діяльності з міжнародних перевезень вантажів та пасажирів автомобільним транспортом (*далі - ліцензіати*), за наявності інформації про особу у відповідній інформаційній системі, адміністратором якої є Укртрансбезпека.

До того ж для першої категорії водіїв необхідно ще рішення Мінінфраструктури або обласних військових адміністрацій про виїзд за межі України за наявності відповідного обґрунтування щодо обсягів та кількості транспортних засобів, необхідних для їх перевезення у листах від військових та правоохоронних органів, військових адміністрацій, медичних закладів, відправників чи отримувачів гуманітарної допомоги.

Внесення до інформаційної системи «Шлях» відомостей про водіїв другої категорії відбувається на підставі заявки ліцензіата – суб'єкта міжнародних перевезень вантажів та пасажирів автомобільним транспортом. Доступ до вказаної електронної бази даних здійснюється ліцензованим користувачем після входу у систему за індивідуальним кодом (*логіном, паролем*), що прирівнюється до електронного цифрового підпису особи як обов'язкового реквізиту електронного документу.

Правова позиція Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, сформульована у постанові від 03.11.2022 у справі № 715/758/20 [7], дає певні підстави визнавати у цьому випадку інформаційну систему «Шлях» офіційним документом, що здатний спричинити наслідки правового характеру, а відтак і необхідність правової оцінки саме дій з внесення чи організації внесення недостовірних відомостей до вказаної інформаційної системи, тобто додаткової кваліфікації, окрім відповідних частин ст. 332 КК України, ще й за відповідними частинами ст. 358 КК України.

Для прикладу, якщо такі завідомо неправдиві відомості щодо водія внесено ліцензованим користувачем – суб'єктом міжнародних перевезень вантажів та пасажирів, у тому числі фізичною особою-підприємцем, шляхом доступу до системи за індивідуальним кодом (*логіном, паролем*).

Втім, і ця позиція не є однозначною. Адже до теперішнього часу відсутній будь-який нормативно-правовий акт, що визначав би статус системи «Шлях». На сьогодні система «Шлях» як «відповідна інформаційна система», «Єдиний комплекс інформаційних систем Укртрансбезпеки», «інформаційна система Укртрансбезпеки» та «Єдина інформаційно-аналітична система» згадується лише у трьох нормативно-правових актах [8], а саме: у згаданих вище наказі Державної служби України з безпеки на транспорті та Правилах перетинання державного кордону громадянами України, Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 № 1001.

Беручи до уваги, що згадана вище правова позиція Верховного Суду ґрунтується на співставленні та аналізі нормативно-правових актів, що регламентують статус та порядок роботи схожої електронної системи – ЄАІС та у її складі АСМО «Інспектор», а також відповідної норми КК України щодо визначення офіційного документу (*примітка до ст. 358 КК України*), зробити остаточний висновок про необхідність додаткової кваліфікації досліджуваних у статті протиправних дій ще й за відповідною частиною ст. 358 КК України на даний час не здається можливим.

Відсутня і практика однакового застосування норм кримінального права у кримінальних провадженнях вказаної категорії. Опрацювання Єдиного державного реєстру судових рішень показало, що ідентичні дії обвинувачених органи досудового розслідування кваліфікують по різному – або лише за відповідними частинами ст. 332 КК України, або в сукупності з відповідними частинами ст. 358 КК України.

Неоднозначним залишається питання кваліфікації аналогічних протиправних дій саме посадових осіб обласних військових адміністрацій за відповідною частиною статті 366 КК України. На теперішній час жодним нормативно-правовим актом не встановлено порядок, правила, вимоги щодо роботи в системі «Шлях» саме обласними військовими адміністраціями, категорію, порядок визначення доступу до неї службовим особам, їхні повноваження та обов'язки щодо внесення персональних даних водіїв, послідовність та строки вчинення таких дій.

За такого стану справ довести у встановленому порядку, що такі протиправні дії є предметом службової діяльності конкретної службової особи, а відтак і кваліфікувати її дії за відповідною частиною ст. 366 КК України виглядає проблематично.

На даний час Укртрансбезпекою України оприлюднено проект постанови Уряду «Про затвердження Положення про Єдиний комплекс інформаційних систем у сфері безпеки на наземному транспорті та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [9].

Прийняття цього нормативно-правового акту врегулювало би питання функціонування системи «Шлях», визначило б її структуру, порядок доступу, права та обов'язки користувачів тощо, а відтак і зменшило би кількість протиправних спроб перетину кордону окремими категоріями осіб та дало б можливість повно та правильно кваліфікувати протиправні дії відповідних осіб, а відтак і ефективно розслідувати кримінальні правопорушення досліджуваної категорії.

Зважаючи на триваючі процеси диджиталізації країни, збільшення різноманітних інформаційних електронних систем та баз, нагальним вбачається і внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України, а саме до Примітки до ст. 358 КК України в частині віднесення таких систем чи відомостей, що вносяться до них, до офіційних документів.

Список використаних джерел:

- 1) Кримінальний Кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- 2) Дисертація Юєгалова Є.П. на тему: Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України. УДК 343.985:343.343.6. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17076/1/dysert_biehalov.pdf
- 3) Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
- 4) Указ Президента України від 24.02.2022 № 69/2022 «Про загальну мобілізацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>
- 5) Наказ Державної служби України з безпеки на транспорті від 16.07.2021 № 509 «Про введення в дослідну експлуатацію Єдиного комплексу інформаційних систем Державної служби України з безпеки на транспорті, а саме, підсистеми «Централізований облік дозволів на міжнародні перевезення» та підсистеми «Бронювання дозволів на міжнародні перевезення». URL: <https://dsbt.gov.ua/uk/storinka/nakaz-ukrtransbezpeky-vid-16072021-no-509-pro-vvedennya-v-doslidnu-ekspluatsiyu-yedynogo>.

6) Правила перетинання державного кордону громадянами України, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text>.

7) Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного Кримінального суду Верховного суду від 03.11.2022 у справі № 715/758/20, провадження № 51-914км22. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_03_11_2022_roku_u_spravi_715_758_20

8) Пояснювальна записка до проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдиний комплекс інформаційних систем у сфері безпеки на наземному транспорті та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: <https://dsbt.gov.ua/sites/default/files/imce/regulorka/poyasnyvalna.pdf>.

9) Проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдиний комплекс інформаційних систем у сфері безпеки на наземному транспорті та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: https://dsbt.gov.ua/sites/default/files/imce/regulorka/proyekt_postanovy.pdf.

Shamrinsky D. Qualification of illegal transfer of conscripts across the state border of Ukraine by entering unreliable information into the electronic database ("The Way" information system)

The article examines the problems that may arise in practice when qualifying criminal offenses provided for in Article 332 of the Criminal Code of Ukraine, committed by entering unreliable information into the information system "The Way".

Keywords: illegal transfer, state border, entering unreliable information, electronic database, qualification.

ПРОТИДІЯ ФЕЙКОВІЙ ІНФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ

Шиць А. М.

Анотація. Фейкова інформація є серйозною загрозою для суспільства, оскільки може призвести до небезпечних ситуацій, навіть до порушення закону. У зв'язку з цим, застосування кримінально-правових засобів для протидії поширенню фейкової інформації є важливою та актуальною темою в сучасному світі. У даній темі розглядається суть фейкової інформації, її небезпеки та наслідки, а також основні види кримінально-правових засобів для протидії фейкам, такі як кримінальна відповідальність, адміністративні санкції, цивільні справи та інші. Досліджується, які закони та правила регулюють цю сферу та як їх

можна застосовувати для боротьби з поширенням фейкової інформації. В результаті, ця тема стає дуже важливою для тих, хто бореться з фейками, забезпечуючи безпеку та стабільність суспільства.

Ключові слова. Фейкова інформація, дезінформація, кримінально-правові засоби, кримінальна відповідальність, адміністративні санкції, цивільні справи, правове регулювання, порушення правил, безпека, стабільність, суспільство.

Фейкова інформація може заподіяти величезну шкоду як окремим особам, так і суспільству та державі. Щоб захиститися та ефективно протидіяти цьому явищу, держава використовує різноманітні правові засоби, у тому числі й кримінально-правового характеру. Дане дослідження має на меті проаналізувати ефективність таких засобів і з'ясувати, які з них можуть бути найбільш успішними в умовах сучасного інформаційного простору.

Протидія фейковій інформації є важливою частиною забезпечення національної безпеки. Кримінально-правові заходи можуть бути використані для попередження та припинення поширення фейкової інформації. Одним з найефективніших способів боротьби з фейковою інформацією є кримінальне переслідування її поширювачів. Держава повинна вживати заходів для ідентифікації та відповідального покарання осіб, які створюють та розповсюджують фейкову інформацію.

На сьогоднішній день фейкова інформація може поширюватися дуже швидко та великими масштабами завдяки соціальним мережам та інтернету. Це робить її більш небезпечною, оскільки вона може впливати на велику кількість людей. З огляду на це, кримінально-правові засоби можуть бути використані не тільки для боротьби з фейковою інформацією, але й для запобігання її поширенню. Більше того, кримінально-правові засоби можуть бути використані для запобігання фейковій інформації ще до її поширення. Наприклад, відповідальність за створення та розповсюдження фейкової інформації може бути встановлена, а у випадку її поширення може бути відразу прийнято кримінальні заходи. Держава може встановлювати механізми контролю та відповідальності для соціальних мереж, медіа-компаній та інших організацій, які мають доступ до інформації.

Фейкова інформація може бути використана для дискредитації державних інституцій та впливу на політичну ситуацію. Це може стати причиною соціальних конфліктів та загрозою стабільності держави. Кримінально-правові засоби можуть бути використані для захисту державної безпеки та захисту демократичних цінностей.

Важливо звернути увагу на підвищення кібербезпеки в державі, оскільки це є одним з головних шляхів запобігання поширенню фейкової інформації. Такі заходи як підвищення рівня захисту інформації, введення суворих правил щодо зберігання та передачі конфіденційної інформації, та забезпечення захисту від кібератак та інших кіберзлочинів можуть забезпечити захист від фейкової інформації та запобігти її поширенню.

Надзвичайно важливо забезпечити міжнародну співпрацю у боротьбі з фейковою інформацією. Потрібно розробити спільні стратегії та підходи до протидії фейковій інформації, обмінюватися досвідом та ресурсами для ефективного боротьби з цим явищем. Національні уряди, міжнародні організації та інші зацікавлені сторони повинні активно працювати над зменшенням впливу соціальних мереж та інтернету на поширення фейкової інформації. Це може бути досягнуто шляхом введення різноманітних заходів, таких як посилення контролю за рекламою та пропагандою фейкової інформації, регулювання алгоритмів соціальних мереж та посилення контролю за даними користувачів.

Нарешті, важливо зрозуміти, що боротьба з фейковою інформацією є відповідальністю кожного громадянина. Необхідно відповідально ставитися до інформації, яку ми отримуємо та ділитися правдивою інформацією з іншими, щоб запобігти поширенню фейкової інформації.

Органи правопорядку та інші відповідні установи повинні забезпечити проведення ретельного розслідування випадків поширення фейкової інформації та встановлення винних осіб.

Для ефективної боротьби з фейковою інформацією необхідно залучати експертів з різних галузей, таких як журналістика, політика, наука, технології тощо. Це дозволить розробити комплексну стратегію боротьби з фейковою інформацією та виявити нові методи протидії цьому явищу.

Особливу увагу необхідно приділити захисту від фейкової інформації в електронному вигляді. Зокрема, необхідно забезпечити безпеку інтернет-доменів та засобів комунікації, підвищувати стійкість до кібератак, розробляти нові методи захисту та аналізу даних.

Необхідно залучати громадськість до протидії фейковій інформації. Це може бути досягнуто шляхом організації кампаній у соціальних мережах, спільних проєктів з медіа та освітніх ініціатив, що сприяють підвищенню освіченості про проблему фейкової інформації та її наслідків.

Отже, протидія фейковій інформації кримінально-правовими засобами є складною проблемою, яка потребує комплексного підходу та специфічних заходів на рівні держави, суспільства та кожного індивіда. Тільки спільними зусиллями з використанням кримінально-правових і не лише методів можна забезпечити

ефективну боротьбу з фейковою інформацією та зменшити її вплив на суспільство.

Список використаних джерел:

- 1) «Combatting Fake News and Other Malicious Content Online: The Role of Law Enforcement» by Andrea Kendall-Taylor and Erica Frantz, Council on Foreign Relations, 2018. [1, с. 18]
- 2) «Combating Disinformation and Fake News: Recommendations for Congress, Social Media Platforms, and Consumers» by Karen Kornbluh and Ellen Goodman, German Marshall Fund, 2018. [3, с. 21, 24]
- 3) «Disinformation and «fake news»: Final Report» by the UK Parliament Digital, Culture, Media and Sport Committee, 2019. [1, с. 1]

Shyts A. Combating fake information using criminal legal means.

Fake information is a serious threat to society, as it can lead to dangerous situations, even breaking the law. In this regard, the use of criminal legal means to counter the spread of fake information is an important and relevant topic in the modern world. This topic examines the essence of fake information, its dangers and consequences, as well as the main types of criminal legal means to combat fakes, such as criminal liability, administrative sanctions, civil cases and others. It examines what laws and regulations govern this area and how they can be applied to combat the spread of fake information. As a result, this topic becomes very important for those who fight fakes, ensuring the safety and stability of society.

Keywords. Fake information, disinformation, criminal remedies, criminal liability, administrative sanctions, civil cases, legal regulation, violation of rules, security, stability, society.

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

Шиць А. М., Лотоцька О. А.

Анотація. Медіація є одним зі способів альтернативного врегулювання спорів, який здатен забезпечити ефективно та швидко вирішення конфліктів. У медіації сторони, що зіткнулися у спорі, взаємодіють з незалежним посередником, який допомагає їм знайти взаємовигідне рішення, задовольняючи інтереси обох сторін. У цій темі розглядається сутність медіації, її принципи та процес, а також переваги використання цього методу у порівнянні з іншими способами вирішення спорів. Крім того, обговорюються різні види медіації та їх особливості в різних сферах життя, включаючи бізнес, сім'ю та суспільство загалом.

Ключові слова. Медіація, альтернативне врегулювання спорів, посередництво, конфлікт, співпраця, взаємовигідне рішення, принципи медіації,

процес медіації, переваги медіації, види медіації, бізнес-медіація, сімейна медіація, медіація в суспільстві.

Медіація як метод вирішення конфліктів за допомогою посередників (медіаторів) існує стільки, скільки існують конфлікти. Медіація в сучасному розумінні почала розвиватися в другій половині 20 століття. Спочатку в країнах англосаксонського права - США, Австралії та Великобританії, а потім поступово почала поширюватися в Європі. Сьогодні медіація як метод позасудового врегулювання спорів може бути ідеалом компромісного вирішення спорів як правового механізму мирного врегулювання конфліктів, де медіатор працює з інтересами сторін, прагнучи до порозуміння, а не до протиборчих позицій. Останніми роками впровадження альтернативних методів вирішення спорів, таких як медіація, як типового засобу вирішення спорів, стає все більш проблематичним. З огляду на це, доречно розглянути особливості медіації як альтернативного механізму вирішення правових спорів.

Вивчення та аналіз можливостей та переваг застосування медіації як ефективного інструменту для вирішення конфліктів та спорів в різних сферах життя. Дослідження має на меті визначення основних принципів та методів медіації, їх відмінностей від інших форм альтернативного врегулювання спорів та розробку рекомендацій для застосування медіації у різних контекстах. Крім того, метою дослідження є встановлення факторів, які впливають на ефективність медіації, та визначення її потенціалу для зменшення витрат на судові процеси та покращення якості міжособистісних відносин.

Етимологічно слово «медіація» походить від грецького *medos* («нейтральна позиція, незалежна від сторін») та латинського *mediatio* («примирення») і *medere* («бути посередником у спорі»). З практичної точки зору, медіація – це примирення: визначення питань, важливих для обох сторін, розгляд предмета спору під різними кутами зору, використання спору як «навчального інструменту» та пошук конструктивного підходу до вирішення спору як основи для покращення відносин між сторонами. Медіація надає сторонам можливість відновити, а іноді й розпочати переговори [1, с. 93]. На відміну від судового розгляду чи арбітражу, медіація неформалізована, оскільки проводиться без участі судів, тому відсутній державний примус, немає процесуальних документів та строків.

Медіація – гнучкий, добровільний і конфіденційний процес, у рамках якого нейтральна третя особа (медіатор) сприяє виробленню сторонами взаємоприйнятної і життєздатної рішення щодо врегулювання спору на умовах взаємної поваги. Вирішення корпоративних суперечок, тобто спорів у сфері господарської діяльності, називається комерційною медіацією (*commercial mediation*). Медіація – це розробка учасниками спору за допомогою неупередженої

особи спільних позицій через індивідуальні чи спільні засідання, які проводяться за певною процедурою [2, с. 11].

Як свідчить аналіз, медіація стає новим трендом у сфері вирішення конфліктів. Медіація характеризується суто добровільним характером, оскільки вона може бути укладена лише за згодою обох сторін, сторони не зобов'язані жодним чином погоджуватися і можуть відмовитися, а медіатор не має повноважень приймати рішення без згоди сторін. Ще однією важливою особливістю медіації є те, що вона розглядає спори в широкому сенсі, тобто не лише з юридичної точки зору, а й з урахуванням багатьох факторів, таких як взаємовідносини між сторонами та психологічні чинники.

Конфіденційність процедури забезпечується обов'язком медіатора та сторін не розголошувати третім особам інформацію, що стала відома в процесі медіації. Винятком можуть бути лише дані про готування до злочину. Гнучкість медіації полягає у тому, що сторони можуть самостійно вирішувати, до якого типу медіації їм вдатися і яку процедуру обрати [3, с. 140]. Перевагами альтернативного вирішення спорів є: – збереження часу та заощадження коштів; – швидше врегулювання, ніж у судовому порядку; – запобігання псуванню ділових стосунків натеper та в майбутньому; – зберігає та підвищує ділову репутацію сторін; – процес позасудового вирішення спорів є простим та доступним, допомагає уникнути надмірно завантаженого процесу дослідження доказів (включаючи й опитування свідків), що зазвичай характерне для судового провадження, забезпечує стислість в наданні інформації сторонами та мінімум необхідних документів [4, с. 222].

Розвиток медіації в сучасному світі зумовлений практичними викликами, з якими стикається система правосуддя. Серед таких викликів - тривалі судові розгляди, високі судові витрати, надмірна формалізація судочинства та складнощі правового регулювання. Саме тому медіацію по праву можна вважати одним з найбільш перспективних та ефективних альтернативних методів вирішення спорів на сучасному етапі розвитку українського суспільства [5, с. 27].

Варто зазначити, що у Статуті ООН закріплено перелік способів мирного врегулювання міжнародно-правових спорів, але жоден із них не є обов'язковим. Зокрема, у ст. 33 зазначається, що сторони, які беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, повинні передусім намагатися вирішити спір шляхом переговорів, обстеження (слідчими комісіями), посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами на вибір.

Норми багатьох міжнародно-правових актів, спрямовані на правове

забезпечення виконання міжнародних зобов'язань, закріпились у Статуті ООН, а принциповою основою сучасної системи мирних засобів розв'язання міжнародних спорів є міжнародно-правовий принцип мирного їх врегулювання, розвинутий у Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Хартії економічних прав і обов'язків держав 1974 р. та наступних міжнародно-правових актах.

Згідно зі Статутом ООН пропонуються такі способи (процедури) мирного вирішення міжнародних спорів: проведення переговорів, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів, а також будь-які інші мирні засоби на вибір сторін.

Переважну більшість випадків сторони міжнародних спорів намагаються вирішити за допомогою несудових процедур, таких як переговори, посередництво, добрі послуги, створення міжнародних слідчих та примирних комісій.

Як зазначено в ст. 4 Конвенцій 1899 та 1907 рр., «завдання посередника полягає у погодженні протилежних інтересів та в заспокоєнні почуття неприязні, якщо воно виникло між державами, що перебувають у спорі». Посередник може брати участь у переговорах, активно впливати на їх хід, вносячи пропозиції по суті спору. Саме через це для здійснення посередництва необхідна згода обох сторін, що сперечаються. Володіючи широкими правами, посередник повинен дотримуватися певних обов'язків: утримуватися від надання допомоги одній стороні, аби не заподіяти шкоди іншій; поважати суверенні права, честь та гідність держав, що перебувають у спорі [6].

В Україні медіація все ж не набула значного поширення і використовується досить обмежено. В Україні медіація регламентована на законодавчому рівні не так давно, окремі норми щодо застосування даного правового інституту містяться у Цивільно-процесуальному кодексі та Господарсько-процесуальному кодексі, Законах України «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та навіть у Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах, де передбачено примирення потерпілого та правопорушника у певних категоріях справ. Крім того, важливе значення мають такі Закони України, як «Про третейські суди» і «Про порядок вирішення трудових та колективних спорів».

15 грудня 2021 року набув чинності Закон України «Про медіацію». Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту, принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою [7]. Передбачена законом процедура медіації може застосовуватися, зокрема, у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних справах, а також про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою

примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

У більшості розвинених країн медіація є найпоширенішою альтернативою вирішення спорів і широко заохочується та використовується. Тому запровадження медіації на законодавчому рівні може свідчити про прагнення України гармонізувати своє законодавство з міжнародними стандартами та привести його у відповідність до світових тенденцій у цій сфері. Безперечно, поширення таких альтернативних методів вирішення спорів було б надзвичайно ефективним і сприяло б запобіганню та зменшенню загальної конфліктності.

Необхідність впровадження систем медіації в національні правові системи ґрунтується на позитивних результатах практики застосування систем медіації в ряді країн, які демонструють їх ефективність. Крім того, оскільки багато рекомендацій та рішень Ради Європи стосуються питання процедур медіації, це також відповідає загальній позиції України щодо гармонізації національного законодавства з правом ЄС.

Інститут медіації, який отримує нині дедалі більше визнання громадянського суспільства, може використовуватися, на наш погляд, не тільки як самостійна процедура для ефективного вирішення конфлікту, а й як цілеспрямована соціальна програма формування цільового ціннісного простору для відродження і формування соціально значущих орієнтирів суспільства [8, с. 25]. Однозначно можна сказати, що медіація – це альтернативна форма вирішення спору, тобто певний структурований переговорний процес, в якому сторони за допомогою нейтральної та неупередженої сторони – медіатора (посередника) добровільно і самостійно мають намір досягти мирного врегулювання їхнього спору [9, с. 299].

Таким чином, медіація (посередництво) як дипломатичний засіб вирішення спорів може допомогти в досягненні бажаного результату, тобто мирного вирішення суперечок – забезпечити правопорядок та безпеку. Навіть якщо конфлікт уже виник, посередництво може допомогти покласти край його подальшим негативним наслідкам для сторін. Однією з особливостей медіаційного підходу до вирішення конфліктів є те, що всі його різновиди тісно пов'язані з відповідними світоглядними та ціннісними орієнтирами.

Медіація має стати соціальним інститутом, сформованим об'єктивною потребою в системі, яка розвантажує судову систему, забезпечує її ефективне функціонування та вирішує існуючі спори швидко, достатньо економічно ефективно, конфіденційно та результативно. Правове регулювання процедури медіації розширить альтернативні способи вирішення спорів, надасть можливість сторонам вирішувати свої спори в позасудовому порядку та сприятиме вдосконаленню механізмів захисту прав людини і громадянина в Україні.

Список використаних джерел:

- 1) Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 92-100.
- 2) Карташов М. Медіація як форма вирішення корпоративних спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 11-15.
- 3) Канарик Ю. С. Медіація як альтернативний спосіб вирішення цивільних спорів. *Молодий вчений*. 2015. № 11 (26). Ч. 1. С. 138-141.
- 4) Логуш Л. Міжнародна практика застосування медіації в діяльності юридичних клінік в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 221-227.
- 5) Подковенко Т. О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 26-31.
- 6) Торош С. О. Правові механізми врегулювання міжнаціональних конфліктів: поняття та феномен. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Право. 2014. № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_2_31.
- 7) Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 01.11.2022).
- 8) Матвєєва Л. Г., Балтаджи П. М. Медіація в Україні: проблеми транзитивного періоду. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 23-28.
- 9) Шишка Н. В. Поняття «медіація» як альтернативна форма вирішення спорів: до проблеми праворозуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 297-301.

Shyts A., Lototska O. Mediation as a method of alternative settlement disputes.

Mediation is one of the methods of alternative dispute resolution, which is able to ensure effective and quick resolution of conflicts. In mediation, disputing parties interact with an independent mediator who helps them find a mutually beneficial solution that satisfies the interests of both parties. This topic examines the essence of mediation, its principles and process, as well as the advantages of using this method in comparison with other methods of dispute resolution. In addition, various types of mediation and their features in various spheres of life, including business, family and society in general, are discussed.

Keywords. Mediation, alternative dispute resolution, mediation, conflict, cooperation, mutually beneficial solution, principles of mediation, mediation process, advantages of mediation, types of mediation, business mediation, family

mediation, mediation in society.

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ

Юзинкевич К. Р.

Анотація. У статті досліджено один із елементів складу кримінального правопорушення – об'єкт. Висвітлено поняття, яке визначає Кримінальний Кодекс України, його ознаки, погляди вчених стосовно класифікацій об'єктів. Визначено значення об'єкта кримінального правопорушення.

Ключові слова : кримінальне правопорушення, злочин, Кримінальний Кодекс України, об'єкт кримінального правопорушення, склад кримінального правопорушення, юридичне значення.

Завданням кримінального права є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

Об'єкт кримінального правопорушення визначає межі того, що є протиправним і неприпустимим в суспільстві, тому розуміння цього поняття є необхідним для ефективної боротьби зі злочинністю. Об'єкт є визначальною категорією при класифікації кримінальних правопорушень.

Норми Кримінального Кодексу України, визначають підставою кримінальної відповідальності вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення. Наукова доктрина визначає узагальнену абстрактну модель складу кримінального правопорушення. Ця модель, хоч вона й є науково-теоретичною, має водночас важливе практичне значення - вона вказує на обов'язкові (універсальні) елементи складу будь-якого кримінального-правопорушення. Такими елементами є:

- 1) об'єкт кримінального правопорушення;
- 2) об'єктивна сторона кримінального правопорушення;
- 3) суб'єкт кримінального правопорушення.
- 4) суб'єктивна сторона з кримінального правопорушення [1; 6].

Дане питання досліджували ряд вчених, а саме Литвинов, Бондаренк Б., Харченко В. та інші, але воно залишається дискусійним і потребує подальшого дослідження. Спробуємо детально дослідити саме об'єкт кримінального правопорушення.

Литвинов О. під об'єктом кримінального правопорушення розуміє те, на що посягає кримінальне правопорушення і чому воно завдає шкоди (для кримінальних правопорушень із матеріальним складом) або створює загрозу її заподіяння (у випадку формального й усіченого складів). Втім, на його думку, така характеристика об'єкта кримінального правопорушення є радше процедурною, аніж змістовною, адже з неї не випливають сутнісні його ознаки, тому, вочевидь, вона є недостатньою для з'ясування соціального змісту акту кримінально-протиправної поведінки [5].

Поняття об'єкту кримінального правопорушення на думку Вереща К. можна визначити як те, на що посягає особа, яка вчиняє протиправне діяння, і чому може завдати або завдає шкоди [2].

Кузнєцова В. визначає об'єктом кримінального правопорушення – соціально-значимі цінності, інтереси, блага, що охороняються кримінально-правовим законом на які посягає особа, вчиняючи кримінальне правопорушення, і в результаті вчинення кримінально-протиправного діяння припиняється або може бути причинена суттєва шкода [3].

Бондаренко К. пропонує розглядати поняття об'єкта у двох аспектах:

1) У вузькому розумінні суспільні відносини, що охороняє кримінальний закон, у сфері яких завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння.

2) У широкому розумінні елемент складу кримінального правопорушення, що утворений суспільними відносинами, які охороняє кримінальний закон та у сфері яких завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння (обов'язкова ознака), а також містить у собі предмет кримінального правопорушення і потерпілого від кримінального правопорушення (факультативні ознаки) [7].

Ми схилиємося до думки Вереща К., оскільки на наш погляд, дане визначення чітко і лаконічно розкриває сутність об'єкта кримінального правопорушення як те, на що посягає особа, яка вчиняє протиправне діяння, і чому може завдати або завдає шкоди [2].

Відповідно до ст. 1 КК України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Цією статтею Кодексу узагальнено об'єкт кримінального правопорушення, тобто ті суспільні відносини, які охороняються кримінальним законодавством [1].

Значення об'єкта кримінального правопорушення проявляється у трьох аспектах – аксіологічному, соціально-орієнтовному та правозастосовному.

Аксіологічний аспект виражає ціннісне ядро державної кримінально-правової політики, формує уявлення про ієрархію публічно визнаних і поставлених під охорону в конкретному суспільстві цінностей [4].

Соціально-орієнтований аспект характеризує здатність через правове інформування про об'єкти злочинів сприяти впорядкуванню соціальної поведінки, визначенню меж і міри дозволеного, прийнятного, забороненого та недопустимого під страхом покарання.

Правозастосовне значення об'єкта кримінального правопорушення проявляється через використання знань про нього під час: 1) кваліфікації кримінального правопорушення, визначення характеру й ступеню його суспільної небезпечності (розділи Особливої частини КК України виділено саме за родовим об'єктом кримінальних правопорушень); 2) відмежування кримінальних правопорушень від адміністративних, цивільних та інших правопорушень; 3) розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень[2].

На основі вище сказаного можемо підсумувати, що об'єкт кримінального правопорушення є визначною категорією у кримінальному праві. Він має вагоме значення, оскільки у випадку відсутності об'єкту відсутнє і кримінальне правопорушення. Вирішення питань кваліфікації кримінальних правопорушень неможливо без дослідження його об'єкта.

Список використаних джерел:

1) Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2) Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. В 31 перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. К.: Центр учбової літератури, 2012. 320 с. URL: https://pidru4niki.com/10811007/pravo/kriminalne_pravo_ukrayini

3) Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. М., 2002. С. 209.

4) Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

5) Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-тет. внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

6) Науково-практичний коментар до статті 2 Кримінального кодексу України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004502>

7) Кримінальне право. Загальна частина (у таблицях і схемах) : навчальний посібник / О. С. Бондаренко, М. О. Думчиков. Суми : Сумський державний університет, 2022. 114 с.

Yuzynkevych K. Object of a criminal offense: concept and meaning.

The article examines one of the elements of a criminal offense - the object. The concept understood by the Criminal Code of Ukraine, its features, the views of scientists regarding the classification of objects are highlighted. The meaning of the object of the criminal offense is determined.

Keywords: crime, criminal offense, Criminal Code of Ukraine, object of criminal offense, composition of criminal offense, legal meaning.

Зміст

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ФІЛОСОФІЯ ТА СОЦІОЛОГІЯ

Балабаш С. В., Петровська Н. М. ПЕРШІ ЗАРОДКИ АДВОКАТУРИ У КИЇВСЬКІЙ РУСІ	4
Воєвода М. В. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ПРИТУЛКУ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ПРОТЯГОМ 2000-2006 РОКІВ	7
Капітанюк О. В. Потапчук О. А. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА МЕДІАТОРІВ	10
Колінець Л. В. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЯ»	15
Крисик І. О. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО МЕТОДУ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ.....	19
Ляшук У. О. РОЛЬ АДВОКАТІВ ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ 1529, 1566 ТА 1588 РОКІВ	22
Маринчак Х. В. ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	28
Оксентюк А. Ю., Кузьмук С. Ю. ПРОБЛЕМАТИКА ЗАРОДЖЕННЯ АДВОКАТУРИ В ЛИТОВСЬКО- ПОЛЬСЬКУ ДОБУ.....	31
Сторожук А. С. Тимощук А. В. АДВОКАТУРА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ АВСТРО- УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	34

Швець А. В.	
ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ АДВОКАТІВ ФРАНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПОДІЛУ	39
Шуліка В. І.	
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	42
Mateusz Knieć	
ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNA W POLSCE	46
<u>КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО, ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ; СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ</u>	
Балабан Н. Р.	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АГЕНЦІЇ ПРИКОРДОННОЇ ТА БЕРЕГОВОЇ ОХОРОНИ	52
Білик Н. Ю., Савонюк С. О.	
БЛОКПОСТ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	55
Господарик І. В.	
ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБИТРАЖУ В СВІТЛІ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВИЗНАННЯ І ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ АРБИТРАЖНИХ РІШЕНЬ.....	58
Гурко І. А.	
ЦИФРОВА ПЛАТФОРМА ЕЛЕКТРОННОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ	62
Кавкін В. В., Сидорчук А. М.	
СПЕЦИФІКА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	64

Лізун В. В.	
ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОГРАМА: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТА ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	67
Пальонка В. І., Скорук Д. А.	
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ПРИВАТНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	72
Приступа І. В.	
УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ Й ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	76
Саврацький Б. М.	
ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА	79
Саврацький Д. М.	
КОНСТИТУЦІЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА	84
Сосновська Ю. П.	
ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ РЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ, ОТРИМАНИХ ВІД ІНОЗЕМНИХ ОНЛАЙН-КОМПАНІЙ	87
Яценюк Ю. В.	
ВОЄННИЙ СТАН ТА ЗМІНИ ДО ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	90
Michał Walak	
LIABILITY OF THE AIR CARRIER FOR DAMAGE IN THE CARRIAGE OF BAGGAGE	94

**ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО,
ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ; ІТ-ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО**

- Бондар І. І.**
**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 97**
- Бортнік О. А.**
**МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА:
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 101**
- Бояркевич К. Р.**
**РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА
ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА 105**
- Волкова К. В.**
**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА
КОМПЕНСАЦІЮ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЮ ВІЙНОЮ 107**
- Гетманчук М. В.**
**НЕПРИПУСТИМІСТЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМА
РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 111**
- Гусак О. П, Гусак Т. П**
**ПРАВОВІ ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВ НА ФОТОГРАФІЧНІ ТВОРИ ТА
ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗДІЙСНЕННЯ 116**
- Іванова В. В.**
**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ВІЛЬНИЙ
ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ 122**
- Колесниченко Н. О.**
СОЦІАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОФСПІЛКИ: ГЕНТСЬКА СИСТЕМА 126
- Кравчук Т. О.**
ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ 130

Кудиба М. М.	
ПРАВО ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ОСОБИСТОГО (ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ): ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	133
Кулай А. А.	
ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ ЯК ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	136
Маслянка М. В.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ.....	139
Мацюк А. Ю.	
ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ	142
Мохнюк М. В.	
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: СУБ'ЄКТ ЧИ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ...	146
Новосад А. С.	
МЕДІАЦІЯ В ТРУДОВИХ СПОРАХ.....	149
Павловська В. А.	
НЕПРИПУСТИМІСТЬ ВТРУЧАННЯ В ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ЯК ЗАСАДА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	154
Рубльова О. В.	
ОПТИМІЗАЦІЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЄС У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	157
Слободян В. П.	
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	161
Таргоній Ю. Я	
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ РАХУНКА ЕСКРОУ. ДОГОВІР РАХУНКА ЕСКРОУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ШВЕЙЦАРІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ	165

Хлистік М. А.
ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 169

Юзинкевич К. Р.
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 173

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНАЛІСТИКА, КРИМІНОЛОГІЯ

Базилян Д. І.
ЗАСОБИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ..... 176

Богданова А. О.
РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН..... 179

Бойчук О. П., Троць Д. В.
УЧАСТЬ АДВОКАТА В МЕДІАЦІЇ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ..... 183

Волкова К. В.
МАРОДЕРСТВО ЯК НОРМА У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ186

Гетманчук М. В.
ТЕНДЕНЦІЇ РОСТУ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ 189

Дацюк В. О.
ДЕТЕРМІНАНТИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО – УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 193

Зінчук Я. Ю.
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КАТУВАННЮ 198

Клочко А. С.	
СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТІ	201
Клявзунчик Ю. О.	
ТАЄМНА ПЕРЕВІРКА ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРОКУРОРА: ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ	204
Кобернюк М. П., Місько В. В.	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДІАТОРА.....	207
Красов А. А., Равлінко Т. Р.	
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕЙТРАЛЬНОСТІ МЕДІАТОРА	210
Лаговський І. Є.	
НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ. 212	
Левчук В. К.	
ВІДСУТНІСТЬ ПЕРЕДБАЧЕНОЇ У КПК УКРАЇНИ МОЖЛИВОСТІ БРАТИ УЧАСТЬ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПОЗА МЕЖАМИ ПРИМІЩЕННЯ СУДУ ЗА ДОПОМОГОЮ ВЛАСНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ.....	217
Мазур Б. М.	
ОСОБЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 219	
Малко Д. Г.	
ПРОБЛЕМА ІСНУВАННЯ ВІКТИМБЛЕЙМІНГУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ223	
Павловська В. А.	
ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ	227

Равлінко Т. Р.	
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД.....	231
Слободян В. П.	
ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	233
Ульчак О. Б.	
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	237
Хом'як М. С.	
ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ.....	241
Шамринський Д. О.	
КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ВНЕСЕННЯ НЕДОСТОВІРНИХ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЕЛЕКТРОННОЇ БАЗИ (ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ «ШЛЯХ»).....	243
Шиць А. М.	
ПРОТИДІЯ ФЕЙКОВІЙ ІНФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ	248
Шиць А. М., Лотоцька О. А.	
МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ.....	251
Юзинкевич К. Р.	
ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ	257

Наукове видання

**Правове життя:
сучасний стан та перспективи розвитку**

*Збірник тез наукових доповідей
XVIII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених
(21 квітня 2023 року)*

(Українською, польською, англійською мовами)

Укладачі:

В. П. Слободян, І. В. Корінецька

Редактори і коректори:

В. П. Слободян, І. В. Корінецька, Б. М. Мазур

Художнє оформлення:

В. П. Слободян

Верстка:

В. П. Слободян, І. В. Корінецька, Б. М. Мазур

Адреса редакційної колегії:

43000 м. Луцьк, вул. Винниченка, 30

Юридичний факультет

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Тел. факс: 8 (03322) 4-04-11

E-mail: vnu.ntas.jur.facultet@gmail.com